

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204228

UNIVERSAL
LIBRARY

నే వా స ద న ము

రచన :

ఉపన్యాస సామ్రాట్, స్వర్ణీయ

ప్రే మ్ చ ం డ్

అనువాదము :

సాహిత్యరత్న, హిందీ & తెలుగు విద్వాన్,
యస్. యస్. వి. సోమయాజులు
(ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ బహుమతి గ్రహీత)

పుస్తకం :

శ్రీ పుస్తకం,

స్వతంత్ర ముద్రణ
1955

తెలుగు భాషలో
ఈ గ్రంథమునకు సంబంధించి
సమస్త హక్కులు
ప్రకాశకులవి.

Checked 1965

మూల్యము రూ 3- (1-0)

నుభూతి లేకపోలేదు. కాని సమయము వచ్చునప్పటి వియో వంకలు చెప్పదురు - తప్పించుకొనుటకు! ఇక్క ప్రక్షచంద్రుడు మాటాడుటకు నీలులేకుండునట్లు! ఒక సజ్జనుఁ యినాఁడు - 'మహాశయా! నాకో వరసుల్కము లనిన మంట! - యేమిచేయగలను? గడచిన సంవత్సరమే పిల్ల పెండ్లి చేసి యున్నాను. రెండువేలు కబ్బులుచ్చినాను. మఱి రెండువేలు ఖర్చులకైనది. ఆ సొమ్ము మోల్లు ఘోషవర్ణనో లవింకు!' అని.

వేటొక యాచార్యుని పుత్రులుఁడు, చతుర్థాంశమునొప్పకరుగాయా! పల్లవాని పెండు పెద్దఁడేసిసాను. చతుర్థాంశము వేలు ప్రాప్తియైనాను. ఈ దిగువుసంభ్యలవలన గామాచునివత్తనీ, మీ పిల్లయు లాభము చూచునుగదా! భారతులకు నేనొకటి భరించుట యేమి న్యాయమో గారే సెలవింకు!' అనినాడు.

కృష్ణచంద్రుడు తన మంచితనమునకు, తన నిష్కాంత్యమునకు గుఱుచున్నాడు. తన నిస్పృహత్వముపై నాతనికి కష్టము అంతరించినది. పాపభీతిని వీడియున్ననో, నేడిట్లు వలసినవచ్చెడిది కాదుగదా యఱుకొనును. భార్యభర్త మును చింతామగున్నలై యుండిరి. కొంతసేపైన తగువాత ప్రాప్తుడనినాఁడు - 'చూచితివా! ప్రపంచమున మార్గమున సంపదించినందుల కియ్యదియే ఫలము! నగుక ప్రజలను దొచి, పీల్చి పిప్పిచేసి ధనము సంపాదించునో నాతోడి సంబంధము తమ యదృష్టముగ

తలంచి యుండెడివారు. ఇక రెండే యుపాయము లున్న
 సుమన్ నొక భిక్షకునకు కట్టబెట్టుట, లేదా యొక బంగరుపిట్ట
 పట్టుట! మొదటి విషయమెట్లును తప్పదు; గాన బంగ
 పిట్టకై యన్నేపింతును. ధర్మము, నీతి, సన్మార్గాచరణము
 వీటి ఫలితము చూచితిని. ఇక ప్రజలను బాగుగ దోచు
 యును - రెండుచేతుల లంచములు పట్టుదును. ఇదియే
 తిరి యుపాయము. ప్రపంచ మిదియే కోరును. బహుశా
 గనంతుండునైత మిదియే కోరుచుండును. అట్లే యగుగాక
 జాలి శిరమువాంచి భర్తమాటలు వినుచు
 మున్నూటాడలేదు. కను లశ్రువూర్ణముల్లె

కృష్ణచంద్రుని పోలీసు యాజమాన్య రామదాసను
 మఠాధిపతి యొకడున్నాడు. అతడు బైరాగుల వ్యవస్థాపక
 కఠికారి-గురువు. ఆ మఠమునకు సంబంధించిన వ్యవహారము
 లన్నియు బిహారీ పేరిట జరుగుచుండును. బిహారీ వర్గాల వ్యవహారము
 రము చేయుచుండును. రూపాయికి అణావడ్డీ చొప్పున స్వల్పము.
 శిస్తులు వసూలుచేయుట, కవులు వసూలుచేయుట, పుస్తకములు
 వ్రాయుట మున్నగునన్నియు న్నాతడే చేయుచున్నాడు.
 డబ్బు ఎగపేయుట కెవరికిని సాహసము చాలిన
 డబ్బుకై అతనిని తొందరపెట్టుటకును సాహసించరు.

కష్టము తెప్పించినచో నా యిలాకాలో నుండుటయే కష్ట
 పగును. రామదాసునివద్ద నిత్యము పదిమంది బలిష్ఠులైన
 రాగులుండురు. కట్టసాము చేయుట, సేమబాదపుపాలు
 త్రాగుట, గంజాయి దమ్ముసీలుట వారి ముఖ్య కార్యక్రమ
 ములు. ఇంతటి బలిష్ఠులతో విరోధము జెట్టుకొన సాహ
 సించు వారెవరు?

పీఠాధిపతికి అధికారులలో మంచి పలుకుబడి యున్నది.
 బిహారీ యధికారులను బాగుగ మేళుచుండును. ఆతని ప్రసా
 సము నెవరు కాదందురు? ఈ ప్రపంచములో నడుగిడినప్ప
 ప్రపంచపు నియమములనే యనుసరింపవలెనుగదా!

ఈ సంవత్సరమే మఠాధిపతి తీర్థయాత్ర కేఁగినాఁడు.
 దిగివచ్చిన పిమ్మట బ్రహ్మాండమైన యుజ్జమును ప్రాంభిరీచి
 సారు. నెల రోజులవరకు హోమగుండము ప్రజ్వలించుచునే
 యున్నది - హోమములు సాగుచునే యున్నవి. పదివేలమంది
 బై రాగులు ఆహూతులైరి. ఈ కార్యక్రమమునకై ఎకరమునకు
 అయిదురూపాయిలచొప్పున గుంజిరి. కొందరు సంతోషముతో
 యిచ్చినారు. మఱికొందరు అప్పుతెచ్చి చెల్లించినారు. అప్పు
 పుట్టనివారు నోటు వ్రాసి యిచ్చినారు. బిహారీమాట సాగని
 దొక్క రైతువద్దమాత్రమే! ఆతని పేరు శీతాయ. వామ
 ద్రుద్రుడు. వరుసగ కొన్ని సంవత్సరములనుండి దరిద్రదేవత

ని వెంటాడుచున్నది - పంటలు నాశనమగుచున్నవి
 పది దినములక్రితమే బిహారీ కవులు ఎగగొట్టినాఁడు
 నివే దానా వేసి ఋణభారముతో మఱింత పాతాళ

నకు త్రొక్కినాడు. వాఁడీ చందా నిచ్చుటకై నిరాకరించినాడు - నోటుకూడ వ్రాసి యివ్వలేదు. ఇట్టి వ్రాసిన తాకూర్ బిహారీ క్షమించునా? ఒకనాడు కొందరు మహాత్ము లాతనిని పట్టి తీసికొనివచ్చిరి. మఠముముందే వానిని బాధ సాగిరి. శీతాయకును కోపము వచ్చినది. ఆతని కాలుసేతులు బంధింపఁబడియున్నవి. అందుచే వాడు వారిగుద్దులకు దెబ్బలకు సమాధానము నోటితోడనే యిచ్చుచున్నాడు. వారు కొట్టుచునే యున్నారు. నోటిమాట యూహోస్తవఱకు నాతఁడు తిట్లుచునే యున్నాడు. ఇట్లు చావబొందినను తాకూరునకు తృప్తి కలుగలేదు. ఆరాత్రికి వాని ప్రాణములను సైతము హరించినాడు. ఉదయమే పోలీసుప్రేషనుకు రిపోర్టు చేరినది.

భగవంతుఁడే తనవద్ద కిట్లు బంగారుపిట్లను పంపినాడనుకొనినాడు కృష్ణసింహుడు. విచారణకై బయలుదేరినాడు.

ఆ యిలాకాలో మఠాధిపతికి పలుకుబడి యెక్కువ. అందుచే సాక్ష్యము దొఱకుటయే కష్టమైనది. కొందరు రహస్యముగ వచ్చి కృష్ణసింహునితో జరిగిన వృత్తాంతమంతయు జెప్పదురు. కాని ప్రత్యక్షముగ సాక్ష్యమిచ్చుటకు నాహసనములేదు.

మొదట మఠాధికారి చాల బెట్టుసరిగ నుండెను. కాని కృష్ణసింహుఁడు కొందరిని తన పక్షమునకు త్రొక్కికొనినాడు. తెలిసిన పిమ్మట కొంచెము మెత్తబడినాడు. ఈ యేజెంటు కృష్ణసింహునివద్దకు బంపినాడు. ఏజెంటు కరుణను కలిగి వచ్చినాడు. బేరములై నవి. కృష్ణసింహుఁడనినాడు.

విషయము మీ రెఱుఁగుదురు గదా! లంచమనునది విషముతో సమానము.'

'చిత్తము! మే మెఱుఁగుదుము. కాని, సాధువులపై కనికరము చూపవలెను.'

పిమ్మట యిరువురును గుసగుసలాడినారు. ఏజెంటు అనినాడు - 'కాదు బాబూ! అయిదువేలు - మా శక్తికి టుంచినది. వారి శక్తిని మించకుండునట్లు, మీ పని జరుగు నట్లు చూడుడు.' చివరకు మూడువేల రూపాయలకు బేరము కుదిరినది.

బీవితమంతయు ప్రలోభనములకు గురికాకుండ, నేఁడు తన యాత్మను బలి యొసంగుట యిన్ స్పెక్టరునకు దుఃఖమును కలిగించెను. 'ఈ పనియే తప్పనిసరియైనచో, పాతిక సంవత్సరముల క్రితమే చేసియున్నచో బంగారపు గోడలు కట్టి యుండెడి వాఁడనుగదా! గ్రామములే కొని యుండెడివాఁడను గదా! ఇన్ని దినములు త్యాగమువలని ఆనందము ననుభవించిన పిమ్మట నేఁడీ కళంకమా!' 'ఇందు నీ దోషమేమున్నది? నీ చేతనై నంతవరకు నిర్వహించితివి. భోగవిలాసాదులకై యధర్మము నాచరింపలేదుగదా! దేశకాలాచారములు, నీ బంధువుల స్వార్థ చింతనము నిన్ను క్షోభిత్రోవకుఁ గొంపోవు మున్నవి. ఇందు నీ దోషమేమున్నది? నీ యాత్మ నేటికిని కనిత్రమైనదే! భగవానుని సమక్షమున నేటికిని నీవు నిరపరాధివే!' అని మనసు సమాధానమిచ్చును. ఇట్టి తర్కమ్యత్రోక్షనే కృష్ణచంద్రుడు ఆత్మను సమాధాన పఱచినాడు.

కాని పరిణామమువలని భయముమాత్ర మాతనిని మీడుటలేదు. ఆతఁడెన్నఁడును లంచమెఱుగఁడు. అందుకుఁ గావలసిన ధైర్యసాహసములే లేవు. ఇతరులపై నెన్నఁడును చేయి జేసికొననివాడు అకస్మాత్తుగ కత్తిఁబట్టజాలడు గదా ! ఈ రహస్యమే బయటపడినచో కారాగారమేగతి! నేటి వఱకును తాను సంపాదించిన మంచితనము మట్టిపాలగును. ఆత్మను తర్కముతో సమాధానపరుపవచ్చును. కాని, యాతర్కము పరిణామము వలని భయమును పోగొట్టజాలదుగదా! ఆ భయమునకు ఆచ్ఛాదనము కావలె! సాధ్యమైనంతవఱకాతఁడీ విషయమును రహస్యముగ నుంచెను. ఈ విషయము మూడవ చెవిని పడరాదని ఏజెంటుతో గట్టిగ చెప్పినాఁడు. స్టేషను లోని పోలీసులకు, గుమాస్తాలకుఁగూడ తెలియనీయలేదు.

రాత్రి తొమ్మిదిగంటలైనది. కృష్ణచంద్రుడు స్టేషను లోని పోలీసుల నేదియోవంకజెట్టి బయటకు పంపింపేసినాఁడు. కాపలాఁడ్యూటీలోనున్నవారినిగూడ నేవేవియో వస్తువులఁ దెచ్చునెపమున పంపివేసి తా నొక్కడే ఏజెంటుకొఱకు ప్రతీక్షించుచున్నాఁడు.

అరగంట పిమ్మట నెవరో వచ్చుచున్న చప్పుడైనది. ఆతని గుండె వేగముగ కొట్టుకొన నారంభించినది. మంచము పైనుండ్లి లేచి కూర్చుండి తములపాకులు నమల నారంభించినాడు. ఇంతలో ఏజెంటును లోనికి వచ్చినాడు.

కృష్ణ:- ఏమిటి విషయము?

ఏజం:- మఠాధిపతి...

కృష్ణచంద్రుడు గుమ్మమువైపు చూచుచు 'డబ్బు తెచ్చినారా లేదా?' అని యడిగినాడు.

'చిత్తము. తీసికొనివచ్చినాను. కాని మఠాధిపతి...'

కృష్ణచంద్రుడు మఱల నలునైపులను దొంగచూపులు చూచుచు - 'ఒకదమ్మిడీ తక్కువైనను పుచ్చుకొనను.' అని నాడు.

'చిత్తము. నా మామూలు...'

'సీమామూలు రామదాసు వద్దనుండి పుచ్చుకొనుము.'

'నూటికి అయిదు మామూలున్నది. క్రొత్తకాదు.'

'ఇందులోనుండి దమ్మిడీకూడ ఇచ్చునదిలేదు. నే నేమియు దొంగతనము చేయుటలేదు. నా యాత్మను విక్రయించుచున్నాను.'

'తమ చిత్తము. కాని నా మామూలు చెడిపోవు చున్నది'

'నాతోకూడ మా యింటికిరావలె!'

వెంటనే బండి సిద్ధమైనది. ఇరువురును బయలుదేరి నారు. బండికి ముందు వెనుక నౌకరు లున్నారు. కృష్ణచంద్రు నకు ఎగిరి యింటివద్ద వ్రాలవలె ననిపించుచున్నది. బండి వానిని తొందరపెట్టుచున్నాడు - 'ఏమిరా! నిద్రపోవు చున్నావా? త్వష్టగా తోలు!'

పదకొండు గంటలకు యింటికి చేరినారు. ఏజెంటును వెంట బెట్టుకొని యిన్ స్పెక్టరుగారు గదిలోనికేగినారు. కిటికీలు, తలుపులు బిగించినాడు, ఏజెంటు మూట బయటకు

అసినాడు. కృష్ణచంద్రుడు వెంటనే దాని నందుకొని పెట్టెలో నుంచి తాళమువేసినాడు.

గంగాజలి భర్త రాకకై ప్రతీక్షించుచున్న డి. జి. టును పంపివేసి యింటిలోనికేగినాడు. ఇంత ఆ దేమని యడిగినది భార్య.

‘పని తగిలినది ! దూరముకూడను !’

భోజనము చేసి పండుకొనినాడు, కాని నిదుర పట్టదు. భార్యతో నీ విషయము చెప్పటకు సంకోచమగుచున్నది. భార్యకును నిదుర పట్టుటలేదు. ఆమె మాటిమాటికిని భర్త ముఖమును విలక్షణముగ వీక్షించుచున్నది.

చివరకు కృష్ణచంద్రు డడిగినాడు-‘నీవొక నదియొడ్డున నిలబడినావనుకొనుము. నెనుకనుండి సింహము మీదికి దుముకబోవుచున్నది. అప్పుడు నీవేమి చేయుదువు ?’

భార్య యీ ప్రశ్నయందలి యభిప్రాయమును గ్రహించినది - ‘నదిలోనికి దుముకుదును.’

‘మునిగిపోయినను సరేనా?’

‘అవును. సింహము నోటిలో పడుటకంటె మునిగి పోవుటయే మంచిది.’

‘అభిప్రాయము గ్రహించినావా?’

‘అంతటి తెలివితక్కువ దాననుకాను !’ దీనభావముతో భర్త ముఖమును జూచుచున్నది.

‘నేనును నట్లే దుమికినాను. మునిగిపోదునో, తేలి పోడునో తెలియకున్నది.’

3

కృష్ణచంద్రునికి, పుచ్చుకొని; దానిని బయట పడకుండు సమర్థించుకొను మార్గములు తెలియవు. ఈ విషయములో నతడింకను క్రొత్తవాడే! ఈ వాపిష్టిసాము ఒంటరిగా జీర్ణము కాదని యాతఁడెఱుంగడు.

‘చేసినదంతయు నేనే! నా విషయముననే యిట్టి నాటకమా? నాలుగు డబ్బులు నాకును ముట్టుననియేగదా యింత శ్రమ పడినది! నాకు దమ్మిడి ముట్టచెప్పలేదు. సరే కానిమ్ము!’ అనుకొనినాడు ఏజెంటు.

అతడు కృష్ణచంద్రునివద్దనుండి బయలుదేరి సరాసరి పట్టేషనుకేగి మాటల సందర్భముననే రహస్యమును బయట పెట్టినాడు.

‘ఎంతటిమోసము! మనకు తెలియకుండగనే రహస్యముగ పెద్ద మొత్తములే గుంజుచున్నాడన్నమాట! ఇది యంతయు బకధ్యానమన్నమాట! ఈ కపటభక్తునికి తగిన శాస్తి చేయవలసినదే!’ అనుకొనినారు ప్టేషనులోని పోలీసులు.

కృష్ణచంద్రుడు వివాహ సన్నాహములలో నిమగ్నుడై యున్నాడు. వరుడు అందమైనవాడు, సుశీలుడు, సుశిక్షితుఁడు, ధనికుఁడు, కులీనుడు! ఇరుపక్షములందును ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుగుచున్నవి. ఇక, అటు ఆఫీసర్లకు రహస్యముగా ఉత్తరములు, రిపోర్టులు చేరుచునే యున్నవి. ఆ ఉత్తరములందు అనేక ప్రమాణములు చూపబడినవి. జరిగిన విషయ

మును విఫలీకరించి వర్ణించుటచే ఆఫీసర్లకు అనుమాన మెక్కువైనది. వారును రహస్యముగనే విచారణ ప్రారంభించిరి. రహస్యమంతయు బయటపడినది.

నెల రోజులు గడచిపోయినవి. రేపే ప్రధానమున కేగవలసిన ముహూర్తము. సాయంసమయమున ఇన్ స్పెక్టరుగారు పడకకుర్చీపై గూర్చుండియున్నాడు. ఇంతలో ఎదురుగా పోలీసు సూపరింటెండెంటు కంటబడినాడు. అతనివెనుక నిరువురు ఇన్ స్పెక్టర్లున్నారు, కొందరు పోలీసులున్నారు. వారిని చూచి కృష్ణచంద్రుడు భయముతో లేచి నిలువబడినంతనే ఇన్ స్పెక్టర్ రొకడు అరెష్టువారంటు చూపినాడు. కృష్ణచంద్రుని ముఖము వెలవెలబోయినది. అతడు చైతన్యహీనుడై శిలావిగ్రహమువోలె నిలువబడి యున్నాడు - తల వంచుకొనినాడు - అతనిమోమున కన్నులునది భయముకాదు - లజ్జ! ఆ యిరువురి ఇన్ స్పెక్టర్లముందు తాను తలయెత్తి సగర్వముగ తిరిగినాడు. వారిని తాను నీచులని తలంచెడివాడు. కాని, నేడు వారి యెదుటనే తాను తలనంచి నిలువవలసివచ్చినది. జీవితమంతయు కష్టపడి సంపాదించిన మర్యాద నేటితో మట్టిలోగలిసినది. 'ఎవరికంట బడికుండ లంచములు బాగా కొట్టు!' అనుకొనుచున్నారు కాణాలోని పోలీసులు.

'వెల్! కిషన్ చంద్! నీవేమైన చెప్పదలచుకొన్నావా?' అని యడిగినాడు సూపరింటెండెంటు.

ఏమని చెప్పను? నేను నిరపరాధినని యందునా? ఇది యంతయు నా శత్రువుల పన్నాగమని చెప్పదునా? షేషను

లోనివారు నా నిజాయతీవల్ల బాధపడి నన్ను వెడలగొట్టించుటకై యీ పన్నాగము పన్నినారని యందునా? - కృష్ణచంద్రుడి ట్లాలోచించుచునే యున్నాడు.

కాని, యాతఁ డిట్టి పాపాభినయమున సిద్ధహస్తుఁడు కాడు. ఆతని యాత్మ పాపభారముచే క్రుంగిపోవుచున్నది. అతఁడు తన దృష్టిలో తానే పతితుడైనాఁడు.

‘సీవేమైన చెప్పదలచినావా?’యని మఱల నడిగినాడు సూపరింటెండెంటు.

‘చిత్తము! నేను అపరాధముచేసినాను. దానికి కఠినాతి కఠినమైన శిక్షను విధింపును. నా ముఖమునకు మసి బూసి వీధివీధులను త్రిప్పుడు. మిథ్యామర్యాదలను పెంపొందించుకొఱకు, స్థితిని మించిన పోకడలు పోయి గొప్పలు చూపింపదలంచి, అడంబరము కొఱకై నేనొక యపరాధము గావించినాను - దానికే దగిన శిక్షను కోరుచున్నాను. ఆత్మిక, ధార్మిక బంధనములు నన్ను వారింపజాలక పోయినవి. కావున నేను శాసన శృంఖలములకే తగినవాఁడను. ఒక్కసారి యింటి కేగుట కనుజ్ఞనిండు. అచటినుండి వచ్చిన పిమ్మట నేను మీవెంట వచ్చుటకు సిద్ధమే!’

ఈ మాటలను వినుచున్న ఇన్స్పెక్టర్లు ఒకరి ముఖముకరు చూచుకొనుచున్నారు - వీనికి పిచ్చియై త్తినదాయేమి! అనునట్లు! - స్పృహలేకుండ మాటాడుచున్నాడనునట్లు! అంత పెద్దమనిషి యైనవో నిట్టిపని చేయుటయేల?

సూపరింటెండెంటు కృష్ణచంద్రునివైపు దయాపూర్ణమైన దృక్కులతో చూచి, లోనికేగుట కనుజ్ఞ నిచ్చినాడు.

గంగాజలి లోపల పశ్చిమములందు ప్రధానమునకు వలసిన సామానులు సర్దుచున్నది. ఇంతలో కృష్ణచంద్రుడేతెంచి- 'గంగా! రహస్యము బయటపడినది. నన్ను అరెస్టుచేసినారు.' అనినాడు.

గంగాజలి యాశ్చర్యభావముతో జూచినది. ఆమె ముఖకాంతి మాయమైపోయినది. కంటివెంట అశ్రువులు జాలువారినవి.

'ఎందులకీ యేమివు? నా విషయమున నన్యాయ మేమియు జరుగుటలేదు. చేసినదానికి ఫలిత మనుభవించుచున్నాను. నాపై క్రిమినలుకేసు పెట్టారు. నీవు దుఃఖింపవద్దు. నే నన్నియు సహించుటకు సిద్ధపడియున్నాను. నాకై స్త్రీడర్లను పెట్టి డబ్బు నాశనము చేయవద్దు. దానిని సుమన్ వివాహమునకై వెచ్చింపుము. ఆత్మ, గౌరవము, జీవనము, సమస్తము నాశనమైపోయినను, ఈ ఋణమునుండి విముక్తుడనై తినను సంతోషమైనను లభించును. పిల్లదాని జీవితమైనను గట్టెక్కును.'

గంగాజలి నెత్తి బాదుకొనుచు విలపించినది- 'అయ్యో! ఈ గతి పట్టనని తెలిసియున్నచో నా పిల్లను వీధినిపోవు భిక్షుకునికిచ్చి యుండెడిదాననుగదా!' యని. అకస్మాత్తుగ నిద్రనుండి యులికిపడి లేచినట్లు - కృష్ణచంద్రుని చేయి పట్టుకొని యనినది - 'ఆ డబ్బును తగులబెట్టుము. ఆ రామదాసు

నెత్తినకొట్టి రమ్ము! నా పిల్లపెండ్లి కాకపోయినను పరవాలేదు. అయ్యో! భగవానుడా! నా మతి యిట్లెల భ్రమించినది? నేనే ఆఫీసరువద్దకు వచ్చుచున్నాను. పద! ఇంకను సిగ్గేమి?'

'కావలసినదేమియో జరిగిపోయినది. ఇప్పుడేమియుం బ్రయోజనము లేదు.'

'నన్ను ఆఫీసరువద్దకు గొనిపోమ్ము! ఈ డబ్బు తీసికొని, శిక్షవిధింపఁదలఁచినచో నాకు విధింపుడని వారి పాద ములపైబడి వేమకొందును. ఈ విపత్తునకు మూలమే నేనని, ఈ విషబీజమును నాటినదాననే నేనని చెప్పికొందును.'

'నామాట వినుము! ఇది యేమ్మటకు సమయము కాదు. నేను శాసనబంధనములందు చిక్కుకొనినాను. విడి పించుకొనుట సాధ్యముకాదు. ధైర్యముగ నుండుము. భగవంతుని యనుగ్రహమున్నచో మఱల కలసికొందుము.'

ఈ మాటయని బయటకు బయలుదేరి నంతనే యిరువురు పుత్రికలు వచ్చి యాతని కాళ్ళను చుట్టినారు. గంగా జలి వారిరువురను పట్టుకొనినది. ముగ్గురును నెత్తి బాదుకొనుచు విలపించుచున్నారు.

కృష్ణచంద్రుఁడును కాతరుడైపోయినాఁడు. 'ఈయబలల గతి యేమగును? ఓ భగవానుడా! సీవు దీనజనావనుడవు! ఈ దీనులనుగూడ రక్షింపుము!'

ఓక్క ఊణమైనపిమ్మట వారినుండి విముక్తుడై బయటకు వెడలిపోయినాడు.

4

కృష్ణచంద్రుడు తానున్న గ్రామములో సర్వజన ప్రియుడు. ఈ వార్తతో నగరమంతయు నట్టుడికిపోయినది. కొందఱు పెద్దలు జానునుండుట కేతెంచిరి. కాని సూపరిం తెుండెంటు జామిను తీసికొనలేదు.

ఒకవారము దినముల తరువాత నాతనిపై లొచము పుచ్చుకొనిన నేరమునకు కేసు పెట్టబడినది. రామదాసును గూడ అరెస్టు చేసినారు.

రెండు కేసులు నెలల తరబడి సాగినవి. ఆఫీసరు కేసును సెషన్సుకు పంపినాడు. అచ్చట నొక నెలదినములు పట్టినది. చివరకు కృష్ణచంద్రుని కైదుసంవత్సరములు, రామదాసుని కేసుసంవత్సరములు శిక్షవిధించినారు. రామదాసుని యను చరుల కిరువురికి ద్వీపాంతరవాసము లభించినది.

గంగాజలి కొక సోదరుడున్నాడు - ఉమానాథుడు. కృష్ణచంద్రు డనిన నాతనికి సరిపడెడిదికాదు. అందుచే నాత డిచటికి తరచుగ వచ్చెడివాడు కాడు.

కాని, యీ దుర్ఖటన సంభవించుట వలన నాత డూరకుండజాలకపోయినాడు. అతడువచ్చి సోదరిని, పిల్లలను తన యింటికి తీసికొనిపోయినాడు. కృష్ణచంద్రునికి సోదరులు లేరు. పినతండ్రి కుమారు లిరువురున్నారు. కాని, వారెచటనో వేటుగ నున్నారు. వారు కృష్ణచంద్రుని యింటి మొగమై నను జూడలేదు.

కృష్ణచంద్రుడు భార్యతో రామదా సిచ్చిన డబ్బులో నుండి కోర్టుకు, స్టేజర్లకు దమ్మిడిగూడ ఖర్చుచేయవద్దని గట్టిగా చెప్పి వెళ్ళినాడు. కాని యామె చూచుచు నూరకుండ లేకపోయినది. ఆమె విచ్చలవిడిగా భర్తను విడిపించుటకై ఖర్చుచేసినది. చివరివరకును స్టేజర్లు శిక్షతప్పిపోవు ననుచునే యున్నారు.

సెషన్సు తీర్పుపై హైకోర్టుకు అప్పీలుకు వెళ్ళినది. రామదాసుని శిక్ష తగ్గలేదు. కృష్ణచంద్రుని శిక్షమాత్రము కొంచెము తగ్గినది - అయిదేండ్లనుండి గాలుగు సంవత్సరము లకు.

గంగాజలి పుట్టినొంటికి వచ్చినది. కాని తానొనర్చిన పొరపాటున కామె మనసు దుఃఖించుచునే యున్నది. తాను చిన్నతనమున బొమ్మలాట లాడుకొనిన పుట్టనిల్లు కాదిది. పిచ్చిక గూళ్ళు చేసికొనుచు, తల్లిదండ్రుల యుడిలో నాడు కొనుచు కాలము గడిసిన పుట్టనిల్లు కాదిది. తల్లిదండ్రులు చనిపోయినారు. గ్రామములో నానాటి మనుష్యులు కన్పించుటలేదు. గ్రామస్వరూపమే మారిపోయినది. బీడులు పొలములైనవి. పంటసౌలములు బీడులైనవి. ఆమె వదిన జాహ్నవి నిత్యము ప్రతి విషయమునకు మూతి విఱచుచుండును. జాహ్నవి యింటిలో నెక్కవగ నుండదు. పొరుగిండ్లకు పోయి యాడు బిడ్డ విషయములు చెప్పికొని యేడ్చుచుండును. జాహ్నవి కిరువురు కొమార్తెలున్నారు. వారు సుమన్, శాంతలతో నెన్నడును కలిసిమెలసి తిరుగరు.

రామదాసు సొమ్ము గంగాజలివద్ద దమ్మిడిగూడ మిగుల లేదు. తాను మొదటినుండియు నప్పడప్పడు యింటి ఖర్చులో మిగిల్చిన నాలుగైదు వందలు మాత్రమే మిగిలియున్నవి. అందుచే నామె యుమానాథునివద్ద సుమన్ పెండ్లి విషయ మెత్తుటలేదు. కృష్ణచంద్రుడు నిశ్చయించిన పెండ్లివారు తమ కీ సంబంధ మిష్టము లేదని నిరాకరించి యపుడే ఆరునెలలైనది.

ఉమానాథుని మాత్ర మీ చింతపట్టి వీడించుచునే యున్నది. వీలు చిక్కినపుడతడు వరాన్వేషణకై రెండుమూడు దినములపాటు తిరిగి వచ్చుచునే యున్నాడు. అతడే గ్రామ మేగినను నచట కొంత హడావిడి ప్రారంభమగును. యువకులు, పెండ్లి యూరేగింపునాడు ధరించు వస్త్రములను మూటలలోనుండి బయటకు తీసి ధరింతురు. ఉంగరములు, బంగారు గొలుసులు యెరువుతెచ్చి ధరింతురు. తల్లులు తమ పిల్లలను ముస్తాబుచేసి ఆడుకొనుటకై వీధిలోనికి పంపుదురు. వివాహముపై నభిలాషయున్న వృద్ధులు మంగలిని పిలిపించి మీసములు కత్తిరింపించి, నెఱసిన వెంట్రుకల నేరివేయింతురు. తమ గొప్పతనమును ప్రదర్శించుటకై నౌకర్లచే కాళ్ళు పిసికించుకొందురు. ఉమానాథుడచట నున్నంతనఱకును స్త్రీలు బయటకు రారు. ఎవ్వరును తమ చేతితో నీళ్ళు తోడరు. పొలము వెళ్ళరు. కాని యాతని కీ సంసారములు నచ్చెడివి కావు.

చివటికాతడు పట్టణములో నేదైన నొక సంబంధమును వెదుక సంకల్పించెను. సుమన్ కు తగిన సంబంధము గ్రామము

లలో దొరుకదు. కాని, పట్టణవాసుల బ్రహ్మాండమైన కబుర్లు విన్నచో నాతనికి నిరాశకలిగెడిది. గొప్పవారి విషయము చెప్పనక్కరలేదు. గుమాస్తాలు సైతము వేలమీద పాట పాడుచున్నారు. ఒకరిద్దరు సజ్జనులు వంశ మర్యాదను విని చివాహమాడుటకు సమ్మతించిరి. కాని, వారి జాతకములు కలియలేదు. అందుచే నాతని కా సంబంధములు నచ్చలేదు. అతనికి తన కులమర్యాదనుండి చ్యుతుడగుట కిష్టములేదు.

ఈ విధముగా నొక సంవత్సరము గడచిపోయినది.

మాఘమాసము. ఉమాగౌఠుడు స్నానమునకేగినాడు. ఇంటికి వచ్చి సరాసరి గంగాజలివద్ద కేగి యనినాడు - 'అమ్మాయి! నా కోరిక ఫలించినది. బెనారస్ లో సంబంధము కుదిరినది.'

'మంచిది. ఏవోవిధముగ నీ శ్రమ ఫలించినది. పిల్లవాడు చదువుకొనుచున్నాడా?'

'చదువుటలేదు. ఉద్యోగము చేయుచున్నాడు. ఒక ఫ్యాక్టరీలో 15 రూపాయల జీతము.'

'ఇల్లు, వాకిలి ఉన్నదా?'

'పట్టణములలో నిండ్లెవరికున్నవి? అందఱు అద్దెయిండ్లలో నుండువారే!'

'బంధువులు, తల్లిదండ్రులు నున్నారా?'

'తల్లిదండ్రులు చనిపోయినారు. పట్టణములలో చుట్టపక్కము లెవరుండురు?'

'వయస్సెంత యుండును?'

‘షుమారు ముప్పది యెండ్లండవచ్చును.’

‘చూచుట కెట్లున్నాడు?’

‘చాలా బొగున్నాడు, పేరు గజాధరప్రసాదు.’

‘రెండవ పెండ్లియా?’

‘అవును. అగుటకు రెండవ పెండ్లియే! అంతమాత్రమునకేమి?’

‘వంశము మంచిదేనా?’

‘ఉన్నతవంశము. మన వంశముకంటెను మంచిది. ఏమి? యిష్టమేనా?’

గంగాజలి యుదాసీనయై యనినది - ‘నీ కిష్టమైన నాకును నిష్టమే!’

5

పాల్గుణ మాసమున సుమన్ వివాహమైనది. గంగాజలి యల్లుని జూచి కన్నీరు మున్నురుగా నేడ్చినది. ఎవరో సుమన్ ను నూతిలోనికి త్రోసినట్లు దుఃఖించినది.

సుమన్ అత్తవారింటికి వచ్చినది. ఇచటి స్థితి తాననుకొనిన దానికంటె సభ్యాన్నముగనున్నది.

రెండు గదులు ఒక చిన్నవసారాతోగూడిన యిల్లు. బయట మురుగుకాలువల దుర్గంధము! ఇంటిలో గాలి వెలుగులకు ప్రవేశమేలేదు!

రెండు నెలలపాటు ఆమె జీవితము సుఖముగనేయున్నది. గజాధరుని ముసలిమేనత్త యింటిపనులన్నియు జూచెడిది.

కాని, ఆ వేసవిలో గ్రామమున వ్యాపించిన కలరావ్యాధి యామెను గొంపోయినది. అందుచే సుమన్ జీవితము చిక్కున బడినది. అంట్లుతోము పనిమనిషి మూడు రూపాయలకు తక్కువకు కుదురదు. రెండురోజులపాటు ప్రోయ్యి రాజేయ లేదు. గజాధరు డామె నేమియు ననజాలఁడు. ఆ రెండు రోజులును బజారునుండి భోజనము తెప్పించినాడు. సుమన్ ను ప్రసన్నురాలి నొనరింపవలెనని యాతని తలంపు. అత డామె రూపలావణ్యములకు ముగ్ధుడైపోయినాడు. మూడవ నాఁడు గజాధరుడు తెల్లవారుజామున మూడు గంటలకే లేచి యంట్లుతోమి, యిల్లు వాకిలి ఊడ్చినాడు. పంపువద్దనుండి నీరు పట్టితెచ్చినాడు. సుమన్ మేల్కొంచి యీ వ్యవహారము గాంచి యాశ్చర్య చకితయైనది. ఈపని యంతయు భర్తయే చేసినాడని గ్రహించినది. సిగ్గుచే గామె యాతని నేమియు ననుగలేదు. సాయంకాలము తానే పనులన్నియుఁ జేసికొనినది. అంట్లు తోముచునే యెప్పుచున్నది.

కాని, కొన్నాళ్ళ కామె కీ పనులలవాటై పోయినవి. ఆమెకు తన జీవితమున నించుకీ ఆనందానుభూతి కలుగ జొచ్చినది. గజాధరునికి ప్రపంచమును జయించినట్లున్నది. తన మిత్రుల ముందు భార్యను ప్రశంసించును. మరుసటి నెలజీతము వచ్చినంతనే జీతమంతయు భార్యచేతిలో బెట్టినాడు. ఆమెకు నేఁడు స్వచ్ఛందానందానుభూతి కలిగినది. ఇక నామెకు ప్రతిసారి యితరులవద్ద చేయిజాపు నగత్యములేదు. ఆ డబ్బు తన యిష్టమువచ్చినట్లు ఖర్చుచేసికొనవచ్చును.

కాని, గృహనిర్వహణమునందు కుశలకాదు గాన, నామెకు ఖర్చులో ననసరమైనదేదో, యనవసరమైనదేదో తెలియదు.

తత్ఫలితముగ నెలపూర్తియగుట కింకను పదిదినము లుండగనే డబ్బంతయు ఖర్చయిపోయినది. గజాధరుని కీ వార్త అశనిపాతమైనది. అతనికి గొన్నాళ్ళకు ముందే యీ విషయమున ననుమానము కలిగినది. కాని యాత డామె నేమియు నడుగలేదు. నెల మధ్యలో డబ్బెచటినుండి వచ్చునాయని రోడంతయు నాతనికి దిగులు.

గజాధరుడు భార్యను స్వామిని నొనర్చినాడు. కాని, యాతడు మాత్రము స్వభావతః కృపణుడు. అల్పాహారము లాతనికి విషసదృశములై తోచును. పప్పులో నేయి చూచి సచో నాతని హృదయమున శూలము గ్రుచ్చుకొనినట్లుండును. భోజనము చేయునప్పు డాతడు గిన్నెలవైపు జూచును - ఎక్కవగ వండి పారవేయుచున్నదేమోయని! ఇంటిలో నచ్చటచ్చట బియ్యపు గింజలు, పప్పుబద్దలు కన్నట్టినచో నాతని యొడలు మండిపోవును! ఏమైన నేమి? ఆమె సౌందర్యము నకు వశభూతుడై పోయినాడు - నోటితో న్నామె నేమియు ననజాలడు.

కాని, నేడుమాత్ర మెందరివద్ద చేయజూపినను అప్పు పుట్టక పోవుటచే నాతనికి కోపమువచ్చినది. ఇంటికేతెంచి భార్యపై కోపించినాడు - 'డబ్బంతయు ఖర్చుపెట్టినావు. ఇప్పు డెచటినుండి వచ్చును?'

‘నేనేమైన పారవేసినానా?’

మాటపై మాట పెరిగి పోట్లాట ప్రారంభమైనది. గజా ధరుడు కఠినముగనే మాటాడినాడు. చివటి కామె తాకట్టు పెట్టుటకై తన కంటె తీసియిచ్చినది. అతడు లోలోన గొణిగి కొనుచు దానిని గొంపోయినాడు.

అమె జీవితమిదివఱకు సుఖముగ గడచినది. మంచి తిండి, మంచిగుడ్డలు లభించెడివి. వీధిలో అమ్మకపు కేకలు వినిపించినచో నా తట్టలు దింపించునంతవఱకు నామెకు నిద్ర పట్టదు. ఇంతవఱకు నామె తాను కొనిన పదార్థములను గజా ధరునికిగూడ పెట్టెడిది. ఇప్పు డామె తా నొక్కతెయే తిను చున్నది.

మెల్లగ నామె సౌందర్యప్రశంస వీధియంతయుఁ బ్రాకినది. ఇరుగుపొరుగు స్త్రీ లామెను జూచుటకు రాదొడ గిరి. ఆమె వారిని నీచదృష్టితో జూచును. సామాన్యముగ ఉన్నత కులములందలి పిల్లలకుండెడి ప్రవృత్తి యామెగి. ఇరుగుపొరుగువా రామె యాధిపత్యమును కొలఁది దినముల లోనే యంగీకరించిరి. వారిమధ్య యామె రాణివలెనున్నది. ఇందువలన గర్వపూర్ణమైన యామె ప్రకృతికి మిక్కిలి యానందము లభించుచున్నది. ఆమె వారిముందు తన గుణము లను హెచ్చుగ ప్రదర్శించును. వారు తమ భాగ్యమును నిందించుకొనుచు నామె యదృష్టమును కొనియాడుచుండురు. వారెవరినైనను నిందించినచో నామె వారికి నీతిని బోధించును. ఆమె తన పుట్టినింటినుండి తెచ్చుకొనిన పట్టుచీరలు కట్టుకొని

వారిముండ్లు కూర్చుండును. పట్టరవికలు చిలుకకొయ్యకు తగిలించును. ఆమె మాటలకంటెను, ఈ ప్రదర్శన ప్రభావము వారిపై నెక్కువగ పనిచేయును. వస్త్రాభూషణాదికములందు వారు సుమన్ అభిప్రాయమునకే యెక్కువ విలువ నిత్తురు. ఆమె నిష్కామభావముతో వారికి సలహాలిచ్చును, కాని తన మనసులో మాత్రము మిక్కిలి దుఃఖించుచుండును. వారందరు క్రొత్త క్రొత్త నగలు చేయించుకొనుచున్నారని, క్రొత్తచీరలు కొనుచున్నారని, తనకు తిండికిగూడ గతిలేదని లోలోన బాధపడుచుండును. 'ప్రపంచమున దరిద్రురాలను నే నొక్కతెనేనా?' యనుకొనును. అమె పుట్టినింట మానవుడు జీవితమున సమస్త భోగములు ననుభవింపవలెనను విషయమును మాత్రమే నేర్చుకొనినది. మనసున సంకోష బీజారోపణ మొనర్చునట్టి ధార్మికచర్చ నామె యెన్నడును పిన లేదు, ధార్మికశిక్షణను పొందలేదు. ఆమె హృదయము అసంతోషముతో వ్యాకులపడుచునే యున్నది.

గజాధరు డీ మధ్య యెక్కువ శ్రమపడుచున్నాడు. ఫ్యాక్టరీనుండి వచ్చినంతనే వేటొక దుకాణపులెక్కలు వ్రాయుటకేగెను. అచటినుండి రాత్రి 8 గంటలకు వచ్చును. ఇందువలన నాతనికి మఱొక 15 రూపాయలు లభించుచున్నవి. అయినను నాతనికి తన యార్థికస్థితియందు భేదము కన్పట్టుట లేదు. సంచయశీలమైన ఆతనిహృదయము 'తిండికి గుడ్డకుసరి' యను స్థితికి దుఃఖించుచుండెను. పై గా భార్య తనదురదృష్టమునకు నిత్యము నేడ్చుచు నాతనిని మఱింత హతాశు నొనరించు

చున్నది. ఆమె హృదయము తన యెడల శీఘ్రమైపోవు చున్నదని యాతడు స్పష్టముగ గ్రహించుచున్నాడు. తన ప్రేమపూర్ణమైన వాక్కులకంటె మితాయిపోట్లము లామె కెక్కువ సంతోషమును కలిగించునని యాతఁ డెఱుగడు. అందువలన, ప్రేమవలన-పరిశ్రమవలన ఫలము కలుగకపోవుటచే నాతడద్దానిని శాసనాధికారములతో పొందదలచినాడు. ఈవిధముగ త్రాడు రెండువైపులనుండి బిగిసినది.

మన శీలమెంతటి దృఢమైనదైనను గావచ్చును. కాని దానిపై సాంగత్య ప్రభావము తప్పక పొడసూపును. ఆమెతో కలిసి మెలిసి తిరుగునట్టి స్త్రీలందరును తమ భర్తలను ఇంద్రియ సుఖోపభోగమునకు వలసిన యంత్రములుగనే భావించువారు. భర్త యెట్లున్ననుసరే! ఎట్టివాడైననుసరే! భార్యకు నగలు చేయించనలె, మంచి చీరలు కొనిపెట్టవలె, పంచభక్ష్య పరమాన్నము లొసంగవలె; ఇట్టి సామర్థ్యములేని వానికి వివాహము చేసికొను అధికారమేలేదు. అట్టివాడు ప్రేమాదరములకు యోగ్యుడుకాడు; సుమన్ సైత మిట్టిశిక్షణనే పొందినది. ఎన్నడైన గజాధరు డామెపై కోపించినచో నామె పురుష భర్తముపై నొక బ్రహ్మాండమైన యుపన్యాసమును, ఉపదేశమును ప్రారంభించును.

ఆ వీధిలో రసికులైన యువకులకు, తిరుగుబోతులకు లోటులేదు. స్కూలుకు పోవునప్పుడు, తిరిగి వచ్చునప్పుడు విద్యార్థు లామె గుమ్మముపైపు రెప్పవాల్చక చూచుచు పోవుచుందురు. కొందరు తిరుగుబోతులు రాధాకృష్ణుల

ప్రణయగీతములఁ బాడుచు నిటునటు తిరుగుచుందురు. ఆమె యేషనియందున్నను తెరమాటుననుండియే వారికి తనముఖము నొక్కసారి చూపును. ఆమె చంచల హృదయమున కీ తొంగి చూచుటలు అంతులేని ఆనందమును గొల్పును. దుష్టభావనా ప్రేరితమైకాదు; తన యశావనకాంతిని చూపుటకొఱకు, ఇతరుల హృదయముపై విజయమును సాధించుటకే యీ వినోద క్రీడ పరిమితము!

6

సుమన్ యింటి కెదురుగ భోలీయను వేశ్య యొకతే యున్నది. ఆమె నిత్యము సింగారించుకొని తన గదిముందు వసారాలో గూర్చుండును. అర్థరాత్రి వఱకు నామె యింటిలో నుండి మధుర సంగీతనాదము వినిపించుచుండును. అప్పుడప్పు డామె స్వారిబండిలో షికారు కేఁగును. సుమన్ ఆమెను అసహ్యభావముతో జూచుచుండును.

భోలీ యనేక పర్యాయములు ద్వారయవనిక వెనుక నిలబడియున్నప్పుడు సంజ్ఞ చేసి సుమన్ ను పిలిచినది. కాని యామె యావేశ్యతో మాట్లాడుట యవమానకరమని యెంచినది. ఆ వేశ్యకంటె తాను శ్రేష్ఠురాలని యామె భావము. తాను దర్శిదురాలు కావచ్చును; దీనురాలు కావచ్చును, కాని, తన మర్యాదను మాత్రము కోల్పోలేదు. పెద్దమనుష్యుల యింటి కేఁగుటకును తన కభ్యంతరముండదు. తన నెవరును నీచముగ జూడరు. ఆ వేశ్య యెన్నిభోగవిలాసములనుభవించుచున్న నేమి? అమె నెవ్వరును గౌరవింపరు. కాని,

కొలది దినములకే యా వేశ్య తా ననుకొనినంతటి సీచురాలు కాదనియు, తన కంటె నామెయే గొప్పదనియు తెలిసి పోయినది.

ఆషాఢమాసము - ప్రారంభదినములు. ఎండవలన సుమన్ కు ఊపిరాడుటలేదు. సాయంసమయమున కామె యుక్క-బోతను సహింపలేకపోయినది. ఆమె ద్వారయవనికను తొలగించి గుమ్మమునద్ద కూర్చుండి విసరుకొనుచున్నది. భోలీ యింటిముం దేవియో యుత్సవపుటేర్పాట్లు జరుగు చుండుటను చూచినది. ఇంతలో నా వేశ్య దృష్టి సుమన్ యింటిపై బడినది. ఆమె సుమన్ వద్దకు వచ్చి 'నేడు మాయింటి వద్ద మహామ్మద్ జనోత్సవము జరుగును. చూడదలచినచో పర్దా యేర్పాటుచేయుదును' అనినది.

'నేనిచట కూర్చుండియే చూతును' సుమన్ నిర్లక్ష్య భావముతో ననినది.

'చూడగలవు! కాని వినజాలవుగదా! పర్దా ఏర్పాటు చేయుదును. అభ్యంతరమేమున్నది?'

'నా కవి వినవలెనను నుత్సాహమంతగా లేదు.'

ఆ వేశ్య కరుణదృష్టితో జూచి - 'యీ యమాయకు రాలు తనలో నేమనుకొనినదో! సరే! నే నెవతెనో నేడు తెలిసికొనునుగాక!' యని మనసులో ననుకొని వెడలిపోయినది.

చీకటిపడుచున్నది. సుమన్ కు ప్రొయ్యివద్ద కేగుటకు మనసొప్పటలేదు. అసలే శరీరము తపించిపోవుచున్నది. ఆ వేడినికూడ నెట్లుసహింపగలదు? కాని, కొంతసేపాలోచించి

లేచినది. ప్రాయ్యి వెలిగించి యెసరు పెట్టి మఱల గుమ్మము వద్ద కేతెంచి తమాషా చూచుచున్నది. ఎనిమిదిగంటలగు నప్పటికి గ్యాసులెట్లతో నా యిల్లు దేదీప్యమానమైనది. రంగుకాగితపు తోరణము లా వెలుగులో మఱింత ప్రకాశించు చున్నవి. నలువైపులనుండి దర్శకు లేతెంచుచున్నారు. ఒక గంటసేపటికి ముందుదొడ్డి యంతయు నిండిపోయినది. వందల కోలది జను లేతెంచినారు. పిమ్మట మాళానాగారి బండ్లి వచ్చినది. ఆతని ముఖమున ప్రశోభ వ్యక్తమగుచున్నది. ఆయన సమ్యగలంకృతమైన వేదికపై పడకకుర్చీలో గూర్చుండెను. జనోత్సవము ప్రారంభమైనది. అనేకులు అతిథుల శౌరవ సత్కారములందు నిమగ్నులై యుండిరి. ఇట్టి నాగరక పురుషుల యుత్సవ సమావేశములను సుమన్ ఇదివఱకెన్నడును జూచి యుండలేదు.

తొమ్మిది గంటలకు గజాధరుడింటికి వచ్చినాడు. భోజనమొనర్చి యాతఁడును పోయి యా యుత్సవ సమాహమున గూర్చుండెను. సుమన్ కు తిండిగొడవయే లేదు. రాత్రి పండ్రెండు గంటలవఱకు నచటనే కూర్చుండియున్నది. ఉత్సవము సమాప్తమైనది. ఫలహారములు పంచిబెట్టబడినవి. సభ సమాప్తమైనది. గజాధరుడింటికి వచ్చినంతనే 'అచట కూర్చుండిన వారందరు నెవ'రని యడిగినది.

గజా.- 'నేను వారందరిని యెఱుగను. మంచివారు చెడ్డవారు అందరున్నారు. పట్టణములోని గొప్పవారు చాల మంది యున్నారు.'

‘వీరికొక వేశ్యయింటి కేగుట కవమానముతో చలేదా?’

‘అవమాన మచుకొనినచో నెందుకు వత్తురు?’

‘మీకచటి కేగుటకు సంకోచము కలిగియుండు ననుకొందును?’

‘ఇంతమంది పెద్దలు నెళ్ళినప్పుడు నాకు సంకోచ మెందులకు?’

‘వేశ్యలను మిక్కిలి యసహ్యముగ జూతురనుకొనుచున్నాను.’ ఆమె యాలోచనాపూర్ణమైన భావముతో నన్నది.

‘అవును! అటువంటివారు చాలకొద్ది. కాని, యీ యింగ్లీషు చదువు మనుష్యులను మిక్కిలి యుదారుల నొనర్చినది. వెనుకటివలె వేశ్యలను తిరస్కరించుటలేదు. పైగా భోలీబాయికి పట్టణములో గొప్ప పేరున్నది-గౌరవమున్నది.’

గజాధరుడు పగలంతయు పనిచేసి అలసియున్నాడు. మంచముపై పరుండివంతనే నిద్రపట్టినది. కాని, ఆమెకు మాత్రము చాలసేపటివఱకును నిద్ర పట్టలేదు.

‘మరునాడామె యననిక తొలగించి చూచినంతనే భోలీ డాబ్బాపై గూర్చుండియున్నది. ఆమె ముందువసారాలోని కేతెంచి భోలీబాయితో - ‘రాత్రి మీ యింట్లో చాలా సందడిగా నున్నది!’ అనినది.

తానే జయించితి ననుకొనినది భోలీబాయి. చిరు నవ్వుతో - ‘అవును! మీకు మితాయి పంపుమనా? బ్రాహ్మణుడు తెచ్చినాడు బజారునుండి.’ అనినది.

సంకోచముతో సుమన్ అనినది - ‘సరే! పంపండి.’

7

సుమన్ అత్తవారింటికి వచ్చి సంవత్సరము దాటి పోయినది. ఆమెకు పుట్టినింటి కేఁగు అదృష్టము కలుగలేదు. అచటినుండి ఉత్తరములు వచ్చుచుండెడివి. నన్ను గురించి చింతింపవలదని, సుఖముగా నున్నానని, సుమన్ తన తల్లికి ఉత్తరములు వ్రాయుచుండెడిది. కాని యిప్పుడామె యుత్తరములన్నియుఁ దన విపత్కథలతో నిండిపోవుచున్నవి.

ఆమె తన పొరిగింటి అమ్మలక్కలతో తన పుట్టినింటిని గూర్చిన గొప్పలు చెప్పుకొనుట మానివేసినది. తన భర్తను ప్రశంసించుచుండిన యామె నేఁడాతనిని నిందించుట మొదలు పెట్టినది. 'నన్ను తలఁచుకొనువారే లేరు. పుట్టినింటివారు చనిపోయిన దనుకొనినారు. ఇంటివద్ద నన్నియు నున్నవి. కాని నా విషయ మెవరికిఁగావలె? నే నిచట అప్తేశ్వర్యము లనుభవించుచున్నా ననుకొనుచున్నారు. ఇచటి నా యవస్థలు నాకే తెలియును.' ఇది నేటి యామె ధోరణి.

భర్త యెడల నామె ప్రవర్తనమిప్పుడు శుష్కముగ, నీరసముగ నున్నది. తన ప్రస్తుతస్థితి కాతనినే బాధ్యునిగ జేసికొనినది. ఆమె చాల ప్రౌఢుపోయి లేచును; రెండు మూడు రోజుల కొకసారియైనను నిల్లు యూడువదు. ఒక్కొక్కనా డాతడు భోజనము చేయకుండనే యుద్యోగమునకు పోవలసి వచ్చుచుండెను. ఇట్టిమార్పు వచ్చుటకుఁ గారణమేమియో యాతనికిఁ దెలియదు.

సుమనో కు తన ఇల్లు నచ్చుట లేదు. మనసు యెల్లప్పుడును విసుగుగనుండును. పగలంతయు నిరుగుపొరుగు యిండ్లలో పెత్తనములు చేయుచుండును.

ఒకనాడు రాత్రి యెనిమిదిగంటలకు గజాధరు డింకికి వచ్చినాడు - తలుపు వేసియున్నది. ఈ రాత్రివేళ యెచటి కేగినదో యనుకొనుచు తలుపుతట్టినాడు - ప్రక్క యింటిలో నున్నచో విని లేచినచ్చుచుగదా యని! ఆమె విషయమేమియో నేడు తేల్చుకొనవలెనని నిశ్చయించుకొనినాడు. ఆ సమయమున నామె భోలీబాయి మేడపై గదిలో కూర్చుండి మాటాడుచున్నది. భోలీబాయి యామెను నేడెంతయో బలవంతము చేసింది. ఎట్లు కాదనగలదు? తలుపు తట్టుట విని గబగబ యింటికి వచ్చినది. ఆమాటల సందడిలో నెన్నిగంటలైనదో యామెకు గుర్తురాలేదు - ఎంతప్రాద్దుపోయినదో స్పృహ లేదు. ఆమె గబగబ తలుపు తెఱచి దీపమువెలిగించి ప్రొయ్యి రాజేయసాగినది. ఆమె మనస్సు తన యపరాధము నంగీకరించుచున్నది. గజాధరుడు కోపముతో నడిగినాడు - 'నీవిత ప్రాద్దుపోవువఱకు నచట కూర్చుండి యేమిచేయుచున్నావు? మానాభిమానములు పూర్తిగ నదలివేసినావా?'

దైన్యభావముతో నామె సమాధానమిచ్చినది - 'ఆమె యనేకపర్యాయములు పిలిచినది. అందుచే వెళ్ళినాను. గుడ్డలు మార్చుకొనండి. వంట కావచ్చినది.'

'నన్ను అడుగకుండ నీ వచటి కెందుకు వెళ్ళినావో ముందు చెప్పము! నన్ను పూర్తిగ మట్టిబామ్మక్రింద జమ

కట్టినావా? నీకు మానాభిమానములను గూర్చిన ఆలోచనమున్నదా?

‘ఆమె యింటి కేగటానికే నేమైన హానియున్నదా? అనేకులు పెద్దలే వెళ్ళుచున్నప్పుడు నాదొకలెక్కయా?’

‘పెద్దలు వెళ్ళవచ్చునుగాక! నా భార్య యొకవేళ్యతో కలిసి మెలిసి తిరుగుటను నేను చూడజాలను. ధనమున్నంతనే గొప్పవా రగుదురా? ధర్మమహాత్మ్యము ధనముకంటెను గొప్పది. నీ వా నాటి జనసముదాయమును జూచి భ్రమపడి యుండువు. ఆ వచ్చినవారిలో సజ్జనుడొక్కడును లేడని యెఱుంగుము. ఈనాడు చెప్పుచున్నాను - ఇకనుండి యాయింటి కెన్నడును వెళ్ళవద్దు! వెళ్ళితివా మాటదక్కదు!’

ఆమె మనసున కీ మాటలు నచ్చినవి. అవును! ధనికులందరును వేళ్యలకు దాసులే! ఈ విషయము భోలీయే చెప్పినది. తానే పొరపాటు చేసినది!

ఈ యాలోచనమువలన నామెకు చాల సంతోషము కలిగినది. వా రందరును విషయవాసనాలంపటులనియు, నీచులనియు నామెకు విశ్వాసము కుదిరినది. ఆమె కిప్పుడు తన స్థితి దుఃఖపూర్ణముగ కన్పట్టుటలేదు. భోలీకంటె తాను గొప్పదాన ననుకొనుట కిప్పుడొక యాధారము దొరికినది.

ఆమెయందిప్పుడు ధార్మికనిష్ఠ జాగృతమైనది. భోలీపై తన ధార్మిక ప్రభావమును ముద్రించుట కామె నిత్యమును గంగాన్నానము ప్రారంభించినది. రామాయణము తెప్పించి యప్పుడప్పు డిరుగుపొరుగువారి కందలి గాథలను వినుపించు

చున్నది. ఒక్కొక్కప్పుడు తానే బిగ్గరగ చదువుకొనును. దీనివల నామె యాత్మ కెట్టిశాంతి లభించుచున్నదో గాని మనసునకు సంతోషము కలుగుచున్నది. చైత్రమాసము. శ్రీరామనవమికి తన స్నేహితురాండ్రతో గలిసి యామె జనోత్సవముఁ దలకించుట కొక గుడికేఁగినది. గుడిలోని జను లిసుకవై చిన రాలనట్లున్నారు. మధుర సంగీతనాదము విని పించుచున్నది. సుమన్ కిటికీలోనుండి తొంగిచూచినది - భోలీబాయి పాడుచున్నది. ఆ సభలో నొకరికంటె నొకరు పెద్దలనేకులున్నారు. వారిలో ననేకుల నామె నిత్యము గంగా స్నానమున కేతెంచుచుండ చూచినది. వారిని విద్వాంసులని ధర్మాత్ములని తలచుచున్నది. వీరందరును స్వర్గలోకమునకు జేరినట్లు తన్మయులై యున్నారు. భోలీబాయి వారిపై కటాక్షముఁ బఱపినంతనే రాధాకృష్ణ దర్శనమైనట్లు ముగ్ధులైపోవు చున్నారు. ఈ దృశ్య మామె హృదయమునకు బలమైన యాఘాతమును కలిగించెను. ఆమె యభిమానము చెల్లాచెదరై పోయెను. ఆమె గట్టిగ కాలుమోపి నిలబడియున్న ఆధారము పాదములక్రిందనుండి తొలఁగిపోయినది. ఆమె యచట నొక ఊణమైనను నిలువలేకపోయినది. ఆ వేశ్యముందు ధనమేకాదు, ధర్మముసైతము తల వంచుచున్నది - ఆమె దయను కోరు చున్నది. ధర్మాత్ములామె నాదరించుచున్నారు.

సుమన్ లోనికేతెంచి రామాయణమును దస్త్రమున కట్టి మూల బెట్టినది. గంగా స్నానములు, వ్రతములపైనుండి యామె మనసు తొలఁగిపోయినది. కర్ణధారుడు లేని నౌకవోలే నామె జీవనము మరల పరిభ్రమింపసాగినది.

8

భౌగ్యను సంతోషపెట్టుటకు గజాధరుడు తనచేతనైన దంతయుఁ జేసిచూచినాడు. కాని, యామె కొఱ్ఱకై గగన సుమముల దెచ్చుట యాతనిశక్తికి మించినది.

ఇష్టాదాతని ముఖ్యమైన పెద్ద సమస్య తన యిల్లు మార్పుట. అతడింటికొఱ్ఱకై పట్టణము నలుమూలలను గాలించు చున్నాడు. కాని అద్దె విని నిరాశుడై తిరిగి వచ్చుచున్నాడు.

ఒకనాడాతడు దుకాణమునుండి యెనిమిది గంటలకు తిరిగి వచ్చినాడు. భోలీ యాతని మంచముపై గూర్చుండి సుమన్తో నవ్వుచు మాట్లాడుచున్నది. ఆమెను గాంచినంతనే కోపముచే నాతని యధరము లదరినవి. భోలీ యాతనినిగాంచి తొందరగా బయట కేతెంచి - 'మీరు ఆ షాశుకారువద్ద గుమాస్తాలని నాకు తెలియదు. లేనిచో ఏనాడో ఓతము పెరిగియుండెడిది.' అనినది.

ఈ మాటలాతనికి గాయముపై కారము చల్లినట్లైనవి.

సుమన్ ఆతనిని గాంచినంతనే యగ్ని ప్రజ్వలిల్లబోవు చున్నదని గ్రహించినది. ఆమె యందుకు సిద్ధపడియే యున్నది. గజాధరుడు తన కోపమును దాచలేదు. మంచముపై గూర్చుండుచు ననినాడు - 'మఱల భోలీతో నేహము కలిపినా వన్నమాట! నే నా నాడు చెప్పితినిగదా!'

ఆమె సావధానచిత్తయై సమాధాన మిచ్చినది - 'ఆమె యస్పృశ్య కాదుగదా! శిలమునందు, స్వభావమునందు,

ఆమె యెవ్వరికిని తీసిపోదు. మానమర్యాదలం దామె యెవ్వరికంటెను తక్కువదికాదు. ఇక నామెతో మాటాడుటకు సంకోచ మెందులకు? ఆమె మనవంటివారిని తనవద్ద నొకరికి నియమించుకొనగలదు !'

'మఱల నా యర్థములేని మాటలే ప్రాగంభించినావు ! గౌరవమర్యాద లనునవి డబ్బువలన వచ్చునవికావు!'

'ధర్మమువలన వచ్చునుగదా ! ధార్మికు లామె నాదరించుచున్నారు. శ్రీరామనవమినా డామె గొప్ప పండిత మండలియందు ధార్మిక బృందమున పాడుటను చూచినాను. అందరు నామె ముఖమునే చూచుచున్నారు. ప్రజలామె నాదరింపకున్నను, ఆమెతో మాటాడుట తమ యదృష్టముగ భావించుచున్నారు గదా!'

'నీవు వారు పెట్టుకొనిన పెద్దపెద్ద కుంకుమ బొట్టులను, రుద్రాక్షమాలలను జూచి నారిని గొప్పవా రనుకొనుచున్నావా? నేడు ధర్మమనునది ధూర్తులకు ఆచ్ఛాదనముగ నుపయోగపడుచున్నది. వారందరును పాపండులు. ఉజ్జ్వలమైన ధర్మమును కళంకిత మొనర్చువారు, ధర్మము పేరుతో డబ్బు సంపాదించువారు, ధర్మము పేరుతో భోగవిలాసములనుభవించువారు. వారు పాపులు! భోలీ నాదరించువారు వారుకాక మరెవ్వరు?'

'నిజము చెప్పచున్నారా? లేక నన్ను వారించుటకా?' సరళభావముతో నడిగినది.

గజాధరుడు కరుణదృష్టితో జూచి - 'కాదుసుమన్! యదార్థమే యిది! మన దేశమున సజ్జనులు చాల అరుదు. కాని సజ్జనులు కొందరు దేశమున లేకపోలేదు. అట్టివారు, భోలీ యప్పరసయై వారివద్ద కేగినను కన్నెత్తి చూడరు.' అనినాడు.

సుమన్ మాటాడలేదు. ఆతని మాటలను గూర్చియే యాలోచించుచున్నది.

మరునాటినుండియు నామె గుమ్మమువద్ద నిలబడుట మానివేసినది. వీధిబేరగాండ్లు వచ్చి పిలిచి తిరిగి పోయెడి వారు. గూండాలు పాలులు పాడుకొనుచు తిరిగి పోవుచుండెడి వారు. ఆమె కిప్పు డెవరును కనిపించుటలేదు. భోలీ యనేక పర్యాయములు కబురుచేసినది. కాని తన మనస్సు బాగుండ లేదని చెప్పి తప్పించుకొనినది. రెండు మూడుసారు లామెయే స్వయముగ వచ్చినది. కాని, సుమన్ మనసువిప్పి మాటాడ లేదు.

ఆమె యిరుగు పొరుగిండ్ల కేగుటగూడ మానివేసినది. వారిచటికి వచ్చుటగూడ తగ్గిపోయినది. రోజంతయు నామె తన గదిలోనే పడియుండును.

ఆ చీకటి గదిలో పడియుండుటవలన నామె స్వాస్థ్యము చెడిపోవుచున్నది. తల నొప్పి వచ్చుచుండును. ఒకప్పుడు జ్వరము మరొకప్పుడు గుండెలో దడ పుట్టి బాధించును. అజీర్ణ లక్షణములు కన్నట్లు సాగినవి. మామూలుపని యనినను భయ మగుచున్నది. శరీరము క్షీణించి, పద్మమువంటి మోము వాడిపోయినది.

గజాధరునికి దిగులు పట్టినది.

ఈయపవిత్రమైన వాయువే యామె రోగమునకుఁ గారణమని యాతనికి దృఢాభిప్రాయమేర్పడినది. గుమ్మమునద్దనిలబడవద్దని వారించినవాడు, గంగాస్నానమునకు-తిరునాళ్ళకు పోవద్దని వారించినవాడు, నేఁ డామెను గంగాస్నానమునకు వెళ్ళుమని బలవంతము చేయసాగినాడు. తానే ద్వారయవనికలను తోలగించుచున్నాడు. ఆతని బలవంతమువలన నామె నిత్యము గంగాస్నానము ప్రారంభించినది. వాడిపోయిన మొక్క- నీరుతగిలి మరల చిగిర్చినది.

మాఘమాసము. ఇరుగు పొరుగు వారితో గలిసి యామె స్నానమున కేగినది. త్రోవలో 'వేణీ బాగ్' యున్నది. అందు అనేకరకములైన జీవజంతువులుండును. తిరిగి వచ్చునపు డందరును తోటలోని కేఁగి చూడవలెనని నిశ్చయించుకొనినారు. సుమన్ యింటికి వెళ్ళదలచినను స్నేహితురాండ్రు బలవంతము వలన తోటలోని కేఁగినది. చాల సేపటివరకు విచిత్రములైన జంతువులను చూచుచు నలసి యొక బెంచిపై గూర్చుండెను. అకస్మాత్తుగ - 'ఎవరా బెంచిపై గూర్చున్నది? లేమ్మచటినుండి! నీకొరకేనా ప్రభుత్వమువా రా బెంచివేయించినది?' అను కేకలు వినిపించినవి.

ఆమె వెనుకకు తిరిగి కాతర దృష్టితోఁ జూచినది. ఆ యుపవనరక్షకు డామెను డబాయించుచున్నాడు.

సుమన్ సిగ్గుపడి లేచి, ఆ యవమానమును కప్పిపుచ్చు కొనుటకై పక్షులను చూడసాగినది. ఇంతలో నొక బాడుగ

బండికి యీ జంతు ప్రదర్శనశాలవద్ద నాగినది. ఆ యుపవనరక్షకుడు, పరుగున నా బండివద్దకేగి తలుపులు తెరిచినాడు. బండి నుండి యిరువురు స్త్రీలు దిగిరి. అందొకతె భోలీబాయి! సుమన్ చెట్టుచాటున దాగినది. వారిరువురును తోటలో విహరించుచుండిరి. కాపలావాడు వారివెంట సేవకునివలె తిరుగుచున్నాడు. కొంతసేపైన తరువాత వారిరువురును సుమన్ ను లేపిన బెంచ్చిపై గూర్చుండిరి. ఉపవనరక్షకుడు వారి ప్రక్కనే విషయ విధేయతలతో చేతులు జోడించి నిలబడి యున్నాడు. ఆదృశ్యమును గాంచినంతనే సుమన్ నేత్రములనుండి క్రోధాగ్ని స్ఫులింగములు వెలువడినవి. ఆయిరువురు వేశ్యలును వెడలిపోయినతరువాత సుమన్ సింహివోలె పరుగున కాపలావాని యెదుటికేతెంచి క్రోధవికంపిత స్వరముతో ననినది - 'ఏమి? నీబాబుడైనట్లు నన్ను బెంచ్చిపై నుండి లేపినావు! ఆయిరువురు వేశ్యల నేమియు ననలేదేమి?'

ఉపవనరక్షకుడు అనమానితుడైనట్లు - 'వారును నీవును సమానమా!' అనినాడు. సుమన్ హృదయముపై నీవాక్యము అగ్నిపై నాజ్యముపోసినట్లయినది. పండ్లు కొరుకొచు ననినది. నోరుమూయుము! మూర్ఖుడా! డబ్బుకోట్లకై వేశ్యలచెప్పలు మోయుటకు సిగ్గులేదా? ఇదిగో! చూడు! నీయెదుటనే యీ బెంచ్చిపై గూర్చుండును ఏమిచేతువో నేనును చూతును!

ముందాతఁడు కొంచెము భయపడినాఁడు. కాని ఆమె బెంచ్చిపై గూర్చుండినంతనే యామెను లాగివేయుటకై ముందు నకు సాగినాఁడు. కాని, యామె సింహివలె నగ్నిగోళములవంటి

నేతములతో వీక్షించుచు నిలువబడినది. ఆమె మడమలు పైకెగురుచున్నవి. ఎక్కిళ్ళయావేగమును బలాత్కారముగ నాపుటచే నోట మాట వచ్చుటలేదు.

ఇంతలో నొక బండివచ్చి యచట నాగినది. రక్షకుడు సుమన్ పైఁ జేయిజేసికొన నుంకించునంతలో నాబండినుండి యొక పెద్దమనిషి పరుగునవచ్చి కాపలావాని నొక్కతోపు త్రోసి - 'ఏమిరా! వెధవా! ఆమె చేయి పట్టుకొనుచున్నా వేమి? దూరముగ నుండుము!' అనెను.

కాపలావాడు వెనుకకు తగ్గినాడు. ముఖము వెలవెల బోయినది. చిక్క-మొగముతో చేతులు జోడించినాడు. ఇంతలో బండిలో గూర్చుండియున్న మహిళ తనవద్దకు రమ్మని సంజ్ఞచేసి సుమన్ ను పిలిచినది. ఇరువురకును పరిచయ మైనది. ఆమె పేరు సుభద్ర. ఆమెకూడ సుమన్ వీధిలో కొంచెము దూరముగా నివసించుచున్నది. భార్య భర్త లిరువు రును గంగాస్నానమొనర్చి వచ్చుచున్నారు. అచటికి వచ్చు పుటి కామె భర్త, కాపలావాడు సుమన్ పై చేయి చేసికొన నుంకించుచుండుటను చూచి పరుగెత్తుకొని వచ్చినాడు.

సుమన్ సౌందర్యమునకు, మాటలకు ముగ్ధయై సుభద్ర యామెను తన బండిలో నెక్కించుకొనినది. ఆమె భర్త బండి తోలువాని ప్రక్కకుబోయి కూర్చుండెను. బండి బయలుదేరి నది. విమానముపై నెక్కి స్వర్గలోకమునకు బోవుచున్నట్లనిపించినది సుమన్ కు. సుభద్రయొక్క నమ్రస్వభావమునకు,

సరళవ్యవహారమునకు, వినయపూర్ణమైన సంభాషణమునకు ఆమె హృదయము పులకితమైనది. త్రోవలో తన స్నేహితు రాండ్రవైపు మీకెన్నడైనను నిట్టి యదృష్టము పట్టనా యనునట్లు చూచినది. ఈ గర్వముతోబాటు వీరు తన యింటిని జూచినచో నేవగించుకొందురేమో యను భయము గూడ కలిగినది. ఈమె యెంతటి యదృష్టవంతురాలు! ఈమె భర్త నిజముగ దేవునివంటివాడు! ఈయన వచ్చి యుండక పోయినచో నచట నాగతి యేమయ్యెడివో! ఎంతటి సౌజన్యము! ఆమె యిట్లాలోచించుచుండగనే యామె యిల్లు వచ్చినది. ఆమె సంకోచముతో సుభద్రతో ననినది - 'బండి నాపింపుడు! మాయిల్లు వచ్చినది.'

సుభద్ర బండి నాపించినది. సుమన్ దిగబోవుచు సజల నేత్రములతో నామెవైపు జూచి - 'ఇంత ప్రేమను జూపి, చివటకు నన్ను మఱచిపోకుడు! నా ధ్యాస యెప్పుడును మీమీదనే యుండును' అనినది.

'కాదు సోదరీ! అట్లెన్నడును జరుగదు. నీతో సరిగ మాటాడుటకైనను వీలు పడలేదు. నిన్ను రేపు మా యింటికి పిలిపించుకొందును.'

సుమన్ బండినుండి దిగినది. బండి వెడలిపోయినది.

ఆమె తన యింటిలో నడుగిడినంతనే యేదో యానంద పూర్ణమైన స్వప్నమును జూచి మేల్కొనినట్టినది.

'ఈ బండి యెవరిది?' అని యడిగినాడు గజాధరుడు.

‘ఎవరో స్త్రీ డరుగారట! బేసీబాగ్ లో వారి భార్యతో పరిచయము కలిగినది. బలవంతము చేసి తన బండిలో నెక్కించుకొని వచ్చినది.’

‘అయిన స్త్రీ డరుగారితో బాటు బండిలో గూర్చుంటి వన్నమాట!’

‘ఏమిమాటలవి? సాపమాయన బండివాని ప్రక్కన కూర్చుండెను. ఇరువురును నిజముగా సౌజన్యమూర్తులు!’

‘సరే! బాగుగనే యున్నది! పోయి ప్రోయ్యి వెలి గింపుము! చాలు నీ వర్ణనలు!’

‘మీరు వకీలుగారి నెఱిగియే యుందురు!’

‘ఈ వీధిలో పద్మసింఘు డొక్కడే వకీలున్నాడు. ఆయనయే యైయుండును.’

‘పెదస్త్రీ డరా?’

‘నేనేమియు నాతని జమాఖర్చులు వ్రాయుటలేదు! త్రోవలో నెప్పడైనను చూచుచుందును. మంచివాడే!’

వకీలుకు సంబంధించిన విషయ చర్చ గజాధరునికి రుచించుటలేదని సుమన్ కనిపెట్టినది. గుడ్డలు మార్చుకొని వంట ప్రారంభించినది.

9

మరునాడు సుమన్ స్నానమునకుపోలేదు. లేచినప్పటి నుండియు తన పట్టుచీర తీసి మరమ్మతు చేయుచున్నది.

రెండు జాములకు సుభద్రయింటి దాసి యామెను గొనివెళ్ళుటకు వచ్చినది. సుమన్ తనకొఱకు బండి వచ్చుననుకొనినది. ఆమెకు చిన్నతనము కలిగినది. తాను భయపడినట్లే జరిగినది.

ఆమె దాసితోగూడ సుభద్రయింటి కేగినది. అచట రెండుమూడు గంటలసేపు కూర్చుండినది. ఆమె కచటినుండి తేచుటకు బుద్ధి పుట్టలేదు. సుమన్ తన పుట్టినింటివారి విషయము లన్నియు నామూలాగ్రముగ చెప్పుచుండ సుభద్ర తన యత్తవారింటి విషయములు చెప్పుచున్నది.

వా రిరువురి స్నేహమును వృద్ధి కాజొచ్చినది. సుభద్ర గంగాస్నానమున కేగునప్పుడు సుమన్ నుగూడ వెంటబెట్టుకొనిపోవును. సుమన్ కుగూడ దినమునకొక పర్యాయము సుభద్ర యింటి కేగకున్నచో తోచదు.

సుభద్ర యేదైన పని చేయవలెనన్నచో సుమన్ తానే స్వయముగ నా పనిని చేయుచుండును. ఒకప్పుడు పద్మసింహునిక పలహారము తయారుచేయును, మరొకప్పుడు తమలపాకులు చుట్టి పంపును. ఈ పనులం దామెకెట్టి యాలస్యమును పట్టదు. ఆమె దృష్టిలో సుభద్రవంటి సుశీల, పద్మసింహునివంటి సజ్జనుడు వేఱొకరు లేరు.

ఒకసారి సుభద్రకు జ్వరము వచ్చెను. సుమన్ నిముషమైనను నామె మంచమువద్దనుండి లేవలేదు. కొలదిసేపు మాత్రమే తనయింటి కేగి వంటచేసి మఱల పరుగెత్తుకొని వచ్చును. కాని, గజాధరుని కామె మాటలనిన మంట. అతనికి

సుమన్ పై నమ్మకము లేదు. అతడు సుభద్ర యింటికి వెళ్ళ వద్దనును, కాని సుమన్ వినదు.

ఫాల్గుణమాసము. హోలీపండుగకు గుడ్డల విషయమైన యాలోచనము పట్టినది సుమన్ కు. ఈమధ్య నెలదినముల క్రిందటనే మాహుకారు గజాధరుని యుద్యోగమునుండి తీసి వేసినాడు. ఇప్పు డాతనికి ఫ్యాక్టరీలోని 15 రూపాయలే ఆధారము. ఆమె యనేక పర్యాయములు సిల్కుచీర, ముఖ మల్ జాకెట్టు కావలెనని, చెప్పినది కాని గజాధరు డిడిగో యదిగో యని తప్పించుకొనుచున్నాడు. ఈ పాతపీలికలతో హోలీయత్సవమున సుభద్రయింటికిగో యెట్లు పాల్గొందునని యామె చింత.

ఈలోపున సుమన్ తల్లి స్వర్ణస్థురాలైనదని వార్త వచ్చినది. ఈ వార్తవలన సుమన్ కు కలుగవలసినంత దుఃఖము కలుగలేదు. ఆమె హృదయ మేనాడో తల్లికి దూరమైపోయినది. కాని, యా వార్తవలన హోలీపండుగ దుస్తులనుగూర్చిన చింతనుండి నిన్మత్తయైనది. ఆమె సుభద్రతో ననినది -- 'అక్కయ్యా! నే ననాధనై పోతిని. నాకిప్పుడు నగలు, గుడ్డల వైపు చూడ బుద్ధి పుట్టుటలేదు. అనుభవించినదే చాలును! ఈ దుఃఖము శృంగారాభిలాషనుగూడ పోగొట్టినది. ఈ వెధవ ప్రాణము శరీరమునుండి పోకున్నది. నా హృదయమందలి బాధ యెవరికిని తెలియదు.' తన స్నేహితురాండ్రతోగూడ నిదే విధముగ ననినది.

ఒక నాఁడామె సుభద్రతో గూడ కూర్చుండి రామా యణము చదువుచున్నది. ఇంతలో పద్మసింహుడు సంతోషముతో వచ్చి - 'నేను పందెము గెలిచినాను' అనెను.

సుభద్ర యశాత్సుక్యముతో - 'నిజమేనా?' యని యడిగినది.

'అరె! ఇంకను సందేహమా?'

'సరే! రాసీయండి నా డబ్బు! అచటి పందెముమీది! ఇచటి పందెమునాది!'

'అవునవును! ఇత్తును! కొంచెమోపికపట్టుము! బ్రహ్మాండమైన ఆనందోత్సవము చేయవలెనని మిత్రులు పట్టుబట్టుచున్నారు.'

'అవును! చేయవలసినదే!'

'నేను విందు చేయదలచినాను. కాని, అందులకెవరును సమ్మతించుటలేదు. వారందరును భోలీబాయి స్వత్య ప్రదర్శనము కావలెననుచున్నారు.'

'వారి యిష్టప్రకారమే చేయుడు. వేలుకావుగదా! హోలీపండుగకూడ రానే వచ్చినది. హోలీనాఁడే యేర్పాటు చేయుడు. ఒకే ఖర్చుతో రెండు పనులును జరిగిపోవును.'

'ఖర్చు విషయముకాదు - సిద్ధాంతమునకు బంబంధించిన విషయమిది!'

'పోనిండు! ఈ సారికి సిద్ధాంతమునకు విరుద్ధమైనను సరే!'

‘విఠల్ దాసు అంగీకరించుటలేదు. అతడు నన్ను వదలడు.’

‘అతనినట్లే వాగుకొననిండు! ప్రపంచమున నందరును నాతనివలె నుండజాలరుగదా!’

పద్మసింఘు డనేక సంవత్సరముల విఘ్నప్రయత్నము తరువాత నేడు మునిసిపల్ మెంబర్లైనాడు. ఈ యానందోత్సవ సన్నాహములు జరుగుచున్నవి. అతడు విందుచేయ సంకల్పించినాడు. కాని మిత్రులు వాటకచేరీకై బలవంతము చేయుచున్నారు. విఠల్ దాసు పద్మసింఘుని ముఖ్యస్నేహితుడు. అతడు భోగము మేళములకు, వేశ్యల నృత్యప్రదర్శనములకు పరమ శత్రువు. పద్మసింఘుడు నియమశీలియైనను తన సిద్ధాంతములపై స్థిరముగ నుండు సాహసములేదు. కొంత ఆడంబరము, కొంతవఱకాతని సరళస్వభావమే దీనికి గారణము. కొందఱు మిత్రులు విమర్శింతురను భయముతో నాతడు తన సిద్ధాంతముపై నిలిచి యుండలేడు.

చినటి కాతడు వేశ్యాభక్తులైన మిత్రుల పక్షమునే యంగీకరించినాడు. భోలీబాయి నృత్యప్రదర్శనమే నిశ్చయమైనది.

నాలుగు దినముల పిమ్మట హోలీ పండుగ వచ్చినది. ఆనాటిరాత్రికి పద్మసింఘుని ఆఫీసు వరండా నృత్యశాల రూపమున మారిపోయినది. చిత్రవర్ణములైన తివాచీలపై మిత్రులూసీనులైనారు. భోలీబాయి తన బృందము మధ్య

కూర్చుండి భావానుగుణముగ మధుర స్వరముతో పాడుచున్నది.

సుమన్, సుభద్ర యిరువురును ద్వారయవనికచాటున జేరి యీ యుత్సవమును తిలకించుచున్నారు. సుభద్రకు భోలీబాయిపాట నీరసముగను, పేలవముగను నున్నది. సుమన్ ఆమెకంటె రసజ్ఞురాలు. ఆమెకు గానముతోబాటు తాళ స్వర జ్ఞానముకూడ నున్నది. పాట వినిపించి నంతనే స్మృతి పటమున నంకితమైపోవుచున్నది.

కాని యామె ధ్యానమంతయు పాటపై ననేలేదు. వందలకొలది నేత్రములు భోలీబాయిపై కేంద్రీకరింపబడి యుండుట నామె చూచినది. ఆ నేత్రములందెంత తృప్తి యున్నది! ఎంతటి విన్మత! ఎంతటి ఔత్సుక్యము! వారి కనుబామలు భోలీ సంజల ననుసరించి యెగురుచున్నవి! ఆమెదృష్టి యెవనిపై బడిన వాడు పులకితుడై పోవుచున్నాడు. ఆమె యెవనితో మాటాడిన వానికి కుబేరుని ధనమంతయు లభించినంత సంతోషము కలుగుచున్నది.

‘ఈమెయందున్న మహేంద్రజాలమేమి?’యని యాలోచించుచున్నది సుమన్.

సౌందర్యమా? అవును! ఆమె రూపవతియగుటలో సందియములేదు. కాని, నేనును ‘అందవిహీనను కానుగదా! ఆ గదిలోనొక నిలువుటద్దమున్నది. సుమన్ అద్దమునద్ద కేగి తన శరీరము నాపాదమస్తకమును చూచుకొన్నది. ఆమె మనసుపై నంకితమైయున్న భోలీరూపముతో తనప్రత్యంగమును

మును పోల్చి చూచినది. పిమ్మట సుభద్రవద్ద కేతెంచి - 'అక్కయ్యా! ఒక్కమాట యడుగుదును. కోపము రాదుగదా! ఈయప్పరస నాకంటె నందముగ నున్నదా?' అనియడిగినది.

సుభద్ర కుతూహలముతో నామెవైపు చూచి చిరు నవ్వుతో - 'అట్లుడుగుచున్నావేమి?' అనినది.

సుమన్ సిగ్గుపడినది - 'ఏమియులేదు. ఊటక యడుగు చున్నాను, చెప్పము!'

'ఆమె శరీరము కష్టమెఱుగనిది కాబట్టి కోమలముగ నున్నది. కాని అందమున మాత్రము నీకు సాటిరాదు.'

సుమన్ ఆలోచింపసాగినది - 'అయిన, అలంకరణము లపై - వస్త్రములపై జనులీంతగ ముగ్ధులగుచున్నారన్నమాట. నేనును ఆమెవలె నలంకరించుకొనినచో, ఆమెవలె నగలు వస్త్రములు ధరించినచో నా సౌందర్యమింకను యినుమడింప కుండునా? న్నాయశావనమింకను ప్రకాశింపకుండునా? కాని... నా కవి యెట్లు లభించును?

ఆమె స్వరలాలిత్యమున కిట్లు ముగ్ధులగుచున్నారా! ఆమె కంఠమున మార్దవములేదే! నా కంఠస్వరమంతకంటెను మెఱుగ! నాకెవరైనను ఒక నెలరోజులపాటు సంగీతము నేర్పినచో నంతకంటె బాగుగ పాడగలను. నేనును వంకర చూపులు, క్రీగంటి చూపులు చూడగలను. నేనును సిగ్గుతో కనులు క్రిందకు వంచి మందహాస మొనర్చగలను.'

సుమన్ చాల సేపటివఱకచట కూర్చుండి కార్యము నుండి కారణమును వెదకుచున్నది. చివఱకామె 'నా కాళ్ళకు

సంకెళ్ళున్నవి. ఆమెకాళ్ళు స్వతంత్రమైనవి.' అను పరిణామమును చేరినది. ఆమె దుకాణము తెరిచియున్నది. అందు చేతనే గ్రాహకులట్లు మూగుచున్నారు. కొట్టుమూసి యుండుటచే నిచటికెవరును రాదు. ఆమె కుక్కలు మొటిగినను లెక్కచేయదు, నేను లోకనిందకు భయపడుదును. ఈ లజ్జయే-పరిహసించుటను భయమే నేనొకదానినై యుండుటకు కారణమైనవి.

అర్ధరాత్రి దాటినది. సభ సమాప్తమైనది. ఎవరి యిండ్లకు వారు వెడలిపోయినారు. సుమన్ కూడ తనయింటికి బయలుదేరినది. అంతయు చీకటిగనున్నది. ఆమె హృదయము నందు సైతము నిరాశాంధకారము వ్యాపించియుండెను. ఆమె యింటికి వెళ్ళుచున్నది. కాని చాల మెల్లగ నడచుచున్నది-గుట్టము సెలయేటివైపున కేగునట్లు.

గజాధరుడు మామూలుగ తొమ్మిదిగంటల కింటికి వచ్చినాడు. తలుపు వేసియున్నది. సుమన్ యెచటికేగినదాయని యాశ్చర్యచకితుడైనాడు. ప్రక్కయింటి ముసలమ్మ వలన సుభద్రయింటి కేదోపనిమీద వెళ్ళినదని తెలిసినది. తాళపుచెవులు ముసలమ్మయిచ్చినది. లోని కేగినాడు, భోజనము సిద్ధముగనున్నది. గుమ్మమువద్ద సుమన్ కొఱకు ప్రతీక్షించినాడు. పదిగంటలైనది. సుమన్ రాలేదు. కోపముతో లోని కేగి అన్నము వడ్డించుకొనినాడు. కాని, కోపమువలన ముద్ద లోనికి పోలేదు. అన్నమంతయు బయట పారవేసి తలుపులు మూసికొని పండుకొనినాడు. ఆమె వచ్చి యెంత తలబ్రద్రలు

కొట్టుకొనినను తలుపు తెరువగూడదని నిశ్చయించుకొనినాడు. 'ఎచటి కేగునో చూతునుగాక!' యనుకొనినాడు. కాని యాతనికి చాలాసేపటివఱకు నిద్రపట్టలేదు. ఏమాత్రము చప్పుడైనను నాతడు కట్టపుచ్చుకొని తలుపువద్ద కేత్తెంచును. ఆసమయమున సుమన్ వచ్చియున్నచో చావగొట్టెడివాండే! కాని, పదునొకండు గంటలకాతనికి నిద్రపట్టినది.

సుమన్ తన గుమ్మమువద్ద కేత్తెంచునప్పటికి ఒంటి గంట వినిపించినది. ఆధ్వని యామె నరనరములందును ప్రతిధ్వనించినది. ఇంతవఱకు నామె పది, పదునొకండు గంటలై యుండునని యనుకొనినది. ప్రాణము లెగిరిపోయినవి. తలుపు సందులోనుండి చూచినది. దీపపుబుడ్డి వెలుగుచున్నది. ఆ పొగతో గది నిండియున్నది. చేతిలో కట్టపుచ్చుకొని గజాధరుడు వెలికిలబడి గుఱకలు పెట్టుచున్నాడు. ఆమె హృదయము కంపింపసాగినది. తలుపు తట్టుటకు ధైర్యము చాలలేదు.

కాని, యీ సమయమున నెచటికేగుదును? పదకొండు నిమిషములు యింటి తలుపులుగూడ మూసివేయబడియుండును. నొకర్లుగూడ నిద్రించియుండురు. బిగ్గరగా కేకలువేసినచో తలుపు తెఱితురు. కాని స్త్రీ డరుగా రేమనుకొందురు? అచటి కేగుట మంచిదికాదు. ఇచటనే యేల కూర్చుండగూడదు? ఒంటిగఱుట కొట్టనే కొట్టినది. మూడు నాలుగు గంటలలో తెల్లవారును. ఇట్లు తలచి యామె యచటనే కూర్చున్నది. కాని, మరొక భయముకలిగినది - నన్నిచట నెవరైన చూచిన

నేమన్నకొందురు? ఎవరో దొంగ పొంచియున్నాడనుకొందురు. ఆమె నిజముగ తన యింటిలోనే దొంగవోలె నున్నది.

నే నెంత దురదృష్టవంతురాలను ! సాటివారందరును పట్టుపరువులపై పరుండియుండ! దాసీజనము పాదము లొత్తుచున్నారు. నేనున్నాను - ఇచట కూర్చుండి నా యదృష్టమున కేడ్చుచున్నాను. నేసిదుఃఖముల నేల అనుభవించుచున్నాను? ఈ గుడిసెలో కుక్కిమంచముపై పండుకొనుచున్నాను, పచ్చడిమెతుకులు తినుచున్నాను, నిత్యము తిట్లు చీవాట్లు సహించుచున్నాను. దీనికే గారణమేమి? మర్యాదను పాలించుటకొకకేదా! కాని, ప్రపంచము నా యీ మర్యాద పాలనము నేమనుకొనుచున్నది? ప్రపంచపు దృష్టిలో దీని కేమైన విలువయున్నదా? దసరా యుత్సవములందు, ముహూరమ్ పండుగలలో, పూల్ బాగ్ లో, దేవాలయములలో, నన్నిచోట్లను ప్రపంచపు పోకడ నే నెఱుగనిదికాదు. నేటి వఱకును దుశ్చరిత్రులు మాత్రమే వేశ్యలవెంట తిరుగుచుండు రనుకొంటిని, కాని నేడుమాత్రము సచ్చరిత్రులు, సదాచార వంతులు సైతము వేశ్యలవెంట తిరుగుచుండురని తెలిసికొంటిని. స్త్రీ డరుగారెంత షెద్దమనిషి? ఆయనసైతము భోల్లీపై ముగుఱెనాడే !

ఈ విధముగ నాలోచించుచు నామె తలుపు తట్టుటకు లేచినది - 'ఏమగునో చూతును! ఇచట యేమంత పాముకొనుచున్నానని ఈ విపత్తులను సహించవలె?' ననుకొనినది. కాని

మఱల గజాధరుని చేతిలోని కట్టను చూచినంతనే గుండె యదరినది. పశుబలము మానవుని పరాస్త మొనరించినది.

అకస్మాత్తుగ నామె, లాఠీలను భుజముపై నిడుకొని వచ్చుచున్న, ఇరువురు పోలీసులను చూచినది. చీకటిలో వారింకను భయంకరులై కన్నట్టినారు. సుమన్ గుండె యాగి పోయినట్లనది. దాగుకొనుటకు చోటులేదు. ఇచటనే కూర్చుండియున్నచో పోలీసులకు తా నేమని సమాధాన మొసంగగలదు? ఆమె తటాలున లేచి తలుపు తట్టినది. కేక వేసినది—‘రెండు గంటలనుండి పిలుచుచున్నాను. లేవరేమి!’

గజాధరు డులికిపడినాడు. ఆతని తొలినిదుర పూర్తి యైనది. లేచి తలుపు తీసినాడు. ఆమె స్వరమునందు కొంత భయము, కొంత తొందర కన్నట్టినది. సుమన్ కృత్రిమక్రోధ ముతో ననినది—‘ఓహో! ఏమినిద్ర! ఒడలుమఱచి నిశ్చింతగ నిద్ర పోవుచున్నారు! రెండు గంటలనుండి అఱచుచున్నాను. వినబడినగదా! చలికి కాలుసేతులు కొంకరలు పోవుచున్నవి.’

గజాధరుడు జంకుగొంకు లేకుండ—‘నావద్ద వేషములు వేయకుము! రాత్రి యంతయు నెచటచున్నావో చెప్పము!’ అనినాడు.

‘రాత్రి యంతయు నేమిటి? తొమ్మిది గంటలకు సుభద్రగారి యింటికి వెళ్ళినాను. విందుకు పిలిచినది. పది గంటల కఛటిమండి తిరిగి వచ్చినాను. రెండు గంటలనుండి గుమ్మమువద్ద కేకలు వేయుచున్నాను. పండ్రెండు గంటలై

యుండునేమో! మీకు నిద్రలో నొడలు తెలియదాయె!' సుమన్ నిర్భయముగ ననినది.

'శుద్ధ అబద్ధము! పండ్రెండు కొట్టుటను నేను వినియే పండుకొనినాను. ఇక నీ నటనలు నీ వేషములు నా వద్ద పనికి రావు! ఇంతవఱకు నీ వెచట నున్నావో నిజము చెప్పుము! నీ వ్యవహారమంతయుఁ జూచుచునే యున్నాను. నేను గ్రుడ్డి వాడనుకాను. నేనును ఆడవాళ్ళ చరిత్రలు చదివినవాడనే! సరిగా చెప్పుము! లేదా జరగవలసినదేదియో జరిగి తీరవలసినదే!'

'ఒక పర్యాయము చెప్పితినిగదా పది పదకొండు గంటలకు వచ్చినానని! మీరు నమ్మకపోయిన నమ్మకపోవచ్చును! నాకు చేయించు నగలు చేయింపవద్దు! దేనిని చూచుకొనిన కోపమోయేమో! నిత్యము కారాలు మిథియాలు నూరుచుందురు!'

ఈ మాటలనుచుండ నామె శరీరమంతయు కంపించినది. హద్దుమీరి పోవుచున్నాననిపించిన దామెకు. గుమ్మము వద్ద కూర్చుండియున్నపు డామె యచుకొనిన మాటలను, ఆమె నిశ్చయించుకొనిన విషయములను, మఱచిపోయినది. లోకాచారములు, మన హృదయమున పాదుకొనియుండు భావములు, మన జీవితమున నాకస్మిక పరివర్తనములకు తావొసంగవు.

ఆమె యనిన కటువచముల కాతడాశ్చర్య చకితుడైనాడు. ఆమె యాతని నెదిరించుట కిదియే మొదలు!

‘నీ యిష్టమువచ్చినట్లు నీ వొనర్చుచుండ నేను నోరెత్తకూడదని నీ యభిప్రాయమన్నమాట! రాత్రి యంతయు నెచటనోయుండి, యిప్పు డడుగగా నీ లెక్క యేమనుచున్నావు! పట్టణపుగాలి నీకును సోకినట్లు నా కర్ణమైనది - నీవును స్నేహితురాండ్ర నడ్డము పెట్టుకొనుచున్నావు. ఈ ముండల సాంగత్యము వల దని, తిరునాళ్ళకు - ఉత్సవములకు పోవద్దని, యెన్నియో చెప్పినాను. కాని, నామాటపై లక్ష్యములేదు. రాత్రి యంతయు నీ వెచటినుంటివో చెప్పిననేగాని యింటిలో నుండ నీయను. చెప్పనిచో నీకును నాకును నెట్టి సంబంధమును లేదు. నీ యిష్టమువచ్చినట్లు చేయుము!’

‘వకీలుగారింటికి తప్ప మఱెచటికిని వెళ్ళలేదు. మీకు నమ్మకము లేకున్నచో వెళ్ళి వారి నడిగిరండు. ఎంత స్నేహనను నచటనే యైనది. పాటకచేరీ జరిగినది. సుభద్రాదేవి కదలసీయలేదు.’ సుమన్ కాతరభావముతో యనినది.

‘ఓహో! ప్రస్తుతము వకీలుగారిపై మనసుపోయినదన్న మాట! అట్లు చెప్పము! ఇంక ఈ కులీవానిపై లక్ష్యమెట్లుండును?’ గజాధరుడు దెప్పిపొడుపుగ ననినాడు.

ఆమె రోషముతో - ‘ఏమీటామాటలు! నిమ్మకరణముగ నొక పెద్దమనిషిని నోటికివచ్చినట్లని అప్రతిష్ఠపాలు చేయుచున్నారు. నే డింటికి వచ్చుట యాలస్యమైనది కాబట్టి నన్నిష్టము వచ్చినమాటలనుము! తిట్టుము! కొట్టుము! మధ్యలో స్త్రీడరుగారిని తీసికొనివచ్చు టెందులకు? వాపమాయన నే నింటిలోనున్నచో నింటిలో నడుగుపెట్టరు’ అనినది.

‘చాలు! చాలు! నాకు నేర్పనక్కరలేదు. ఇటువంటి ఔద్దమనుష్యులను చాలమందిని చూచినాను. ఆయన దేవుడు! ఆయన వద్దకే పొమ్ము! ఈ పూరిగుడిసె నీవుండుటకు తగినది కాదు. నీ సాహసము మితిమీరిపోవుచున్నది. ఇంక నీకిచట సాగదు!’

మాటలు చెరిగిపోవుచున్నవని సుమన్ గ్రహించినది. ఏవిధముననైనను నామె తన మాటల నుపసంహరించుకొనుటకు వీలున్నచో నుపసంహరించుకొనును. కాని వదలిన బాణము నుపసంహరించుటెట్లు? ఆమె యేడ్వసాగినది — ‘ఆయనవైపు చూచియున్నచో నాకండ్లు పోవుగాక! ఆయనతో మాటాడినచో నా నాలుక తెరిపోవుగాక! కొలఁదిసేపు సరదాకై సుభద్రయింటికి వెళ్ళినాను. మీరు వలదన్నచో నింక వెళ్ళను.’

మనసులో నొక భ్రమకలిగినచో నది తొలగుట చాల కష్టము. తన కోపమును శాంతింపజేయుటకై యామె యిట్లు నటించుచున్నదని భావించినా డతడు - ‘వెళ్ళకపోవుటేల? అచట పికారుకు బండ్లండును, తినుటకు పిండివంటలుండును. పూలపాన్పుపై పరుండవచ్చును. నిత్యము నేదో యొక హడావిడి జరుగుచుండును.’

వ్యంగ్య క్రోధములకు అగ్నికి ఆజ్యమునకు నుండు సంబంధమే యున్నది. వ్యంగ్యము హృదయమును చీల్చి వేయును. సుమన్ యీ మాటలకు క్రోధవిహ్వలయైపోయినది — ‘చాలును! ఇంక కట్టిపెట్టము! మాటలను సరిగ

రానిమ్ము! గంటసేపటినుండియు నోటికి వచ్చినట్లుల వాగుచున్నావు. నేనిచ్చిన లోకువ కిది ఫలము! నన్ను కులటగ భావించుచున్నావా?

‘నేనుమాత్ర మట్లే యనుకొనుచున్నాను.’

‘అన్యాయముగ నాపై పాపము నంటగట్టుచున్నావు! నీ విషయము భగవంతుడే కనుగొనగలడు.’

‘పో! ముండా! పైగా నన్ను శపించుచున్నావా?’

సుమన్ గర్విష్టి! ఈ యవమానమును సహింపజాలక పోయినది. ‘ఇంటినుండి లేచిపో’మృదు డబాయింపు భయం కరమైన నిశ్చయమునకు దోహదమిచ్చును.

‘సరే! ఇదిగో! వెళ్ళిపోవుచున్నాను!’ అనుచు నామె గుమ్మమువైపున కొక యడుగు వేసినచే కాని వెడలిపోవుట కామె యింకను నిశ్చయించుకొనలేదు.

గజాధరుడొక నిముష మేదియో యాలోచించి - ‘నీ నగలు, గుడ్డలు తీసికొని పొమ్ము! ఇచట నింకెట్టి యవసరమును లేదు.’ అనినాడు.

ఈ వాక్యము మిణుకు మిణుకు మనుచున్న దీపము నార్పివైచినది. ఈ యింటిలో సంబంధము తీరిపోయినదని యామెకు నమ్మకము కలిగినది. ఏడ్చుచు పైట్టె పుచ్చుకొని గుమ్మము దాటినది. ఇంకను నామె యాశ పూర్తిగ నశింప లేదు. ఇంకను నాతడు తనను బ్రతిమాలు ననుకొనుచున్నది. అందుచే నామె గుమ్మమున కెదురుగ రోడ్డుపై నిలువబడినది. ఏడ్పుతో నామెచెంగు తడిసిపోయినది. గజాధరుడు తటాలున

రెండు తలుపులను మూసివేసినాడు - ఆశాద్వారమును మూసి
 వేసినట్లు! ఆమెకిక ఆశలేదు. ఆలోచింపసాగినది - ఎచటికి
 పోవాలె? పశ్చాత్తాపము, గ్లానికి బదులిప్పుడామె కాతనిపై
 క్రోధము కలిగినది. ఇట్టి కఠినశిక్షకు తగిననేర మామె బుద్ధి
 పూర్వకముగ నేదియు చేసియుండలేదు. ఆమె యింటికి
 వచ్చుటయం దాలస్యమైనచో నాలుగు కేకలు చాలును!
 ఈ నిర్వాసన మామె దృష్టిలో ఘోరమైన అన్యాయము!
 ఆమె గజాధరుని శాంతుని జేయుటకై చేయవలసినదంతయు
 జేసినది, ప్రార్థించినది, ప్రాధేయపడినది, ఏడ్చినది. కాని,
 యాతడోమెను అనమాన పరచుచుకాదు; అసత్యమైన దోషము
 నామెపై నారోపించినాడు. ఇప్పుడు గజాధరుడు వచ్చి
 బ్రతిమాలినను ఆమె వినదు. అతడు వెళ్ళునప్పుడు 'పొమ్ము!
 ఇక నాకు నీ మొగము చూపవద్దు!' అనినాడు. ఈ శబ్దము
 లామె హృదయమున గ్రుచ్చుకొనినవి. నా ముఖము చూడ
 డట! నేనంత తీసివేసినదాననా? నేనతనికేల నా ముఖమును
 చూపుదును? ప్రపంచమున నందరు స్త్రీలకును భర్తలున్నారా?
 అనాథలెందరు లేరు? నేనును నొక యనాథనే! వసంత
 సమీరమునకును గ్రీష్మాతపమునకును నెంత భేదమున్నది!
 అది సుఖదము, ప్రాణపోషకము! ఇది అగ్నిమయము, వినాశ
 కరము! ప్రేమ యనునది వసంతసమీరము! ద్వేషమునునది
 గ్రీష్మాతపము! వసంతసమీర మే పుష్పమును కొన్ని నెలలకు
 వికసింపజేయుచున్నదో గ్రీష్మకాలపు వడగాలి యా పుష్పము
 నొక్క యూపుతో మటిలో గలిపివేయుచు, ముమన్ యింటి

సమీపమున నొక ఖాళీనరండా యున్నది. ఆమె తన పెట్టె నచటపెట్టి పండుకొనినది. మూడు గంటలైనది. ఎచటికి వెళ్ళవలెనాయని యాలోచించుచు రెండు గంటలు గడిపినది. ఆమె నెఱిగియున్నవారిలో హరియా యను దుష్ట యొకతె యున్నది. అచటి కేగినచో నాశ్రయము లభించును. కాని, ఆమె యచటి కేగలేదు. ఇంకను కొంత యాత్మాభిమాన మామెలో మిగిలియున్నది. ఆమె యిప్పుడొక విధముగ స్వతంత్రురాలు. ఇన్ని దినములనుండి యామె మనసు కోరుచున్న దుష్కామనలను తీర్చుకొనగలదు. బాలుడు ఆవును దూరమునుండి చూచి సంతసించును; కాని యా యావు సమీపమునకు వచ్చినపుడు భయకంపితుడగును. అట్లే సుమన్ తన యభిలాషాద్వారమును సమీపించియు లోనికి ప్రవేశింప జాలకున్నది. లజ్జ, భేదము, అసహ్యము, అవమానములు కలిసి యామె పాదములకు సంకెలైనవి. సుభద్రయింటికి పోవలెననుకొనినది. వారింటిలో వంటపనులు చేసి పడియుండును. ఆ పైన భగవదేచ్చ యెట్లున్న నట్లు జరుగును- అనుకొనినది.

ఆమె తన పెట్టెను చెంగుచూటున నుంచుకొని పడ్డ సింహుని యిల్లు చేరినది. లోనికేగుటకు సంకోచము కలిగినది. కాని యింతలో నొక నౌకరు బయట కేతెంచుటను జూచి ఆమె తొందరగ లోనికేగినది. 'ఉదయమే వచ్చినానేమి?' అని యాశ్చర్యముగ నడిగినది సుభద్ర.

‘ఇంట్లోనుండి వెడలగొట్టినారు’ సుమన్ రుద్ధస్వరముతో నన్నది.

‘అరె! ఎందువలన?’

‘రాత్రి యింటికి నెళ్ళుట ఆలస్యమైనందుకు!’

‘ఈ కాస్త విషయానికై యింత గందరగోళమా? ఉండు! ఆయనను పిలిపింతును. భలేవాఁడే!’

‘నే నాయన మొగము చూడను!’

‘అయిన; వ్యవహారమంతవఱకు వచ్చినదా?’

‘అవును! ఇక ఆయనతో నా కెట్టి సంబంధమును లేదు!’

ఈమె కోపములో నిష్ణాకు వినదు; రెండు రోజులూగినచో చల్లబడుననుకొనినది సుభద్ర. ‘లేచి ముఖము కడుగుకొనుము! కండ్లు వాచినవి. రాత్రి యంతయు నిద్ర లేనట్లున్నది. కాస్సేపు నిద్రపోము! తరువాత మాట్లాడుదము.’

‘సుఖముగ నిద్రపోవునట్టి యదృష్టమున్నచో నిట్టి దరిద్రు డేల దొరుకును? ఇక నీ శరణుజొచ్చినాను. ఆశ్రయ మిచ్చినచో నుండును. లేదా యీ కళంకముతో ప్రాణములు పీఠుదును. ఒక మూల నాకు కొంచెము స్తలమిచ్చినచో పడియుండును. నా చేతనైనంతవరకు మీకు సేవ చేయుదును.’

పద్మసింహు డింటికి వచ్చినంతనే సుభద్ర యీ కథ నంతను అతనితో జెప్పినది. అతఁడు చాల చింతించినాడు. సంబంధము లేని స్త్రీని భర్త నడుగకుండ తన యింటిలో

నుంచుకొనుట యాతని కనుచితమనిపించినది. 'గజాధరుని పిలిపించి యాతని కోపమును పోగొట్టుటకు ప్రయత్నింతును. ఈమె యిచటినుండి వెడలిపోవుటయే మంచి'దనుకొనినాడు.

బయటకేతెంచి గజాధరునికై మనిషిని పంపినాడు. కాని యాతడింటిలోలేడు. కోర్టునుండి వచ్చి మరల కబురు చేసినాడు. కాని యీ పర్యాయమును నాతడు కనిపింప లేదు.

సుమన్ పద్మసింఘుని యింటికేగినదని తెలిసినంతనే గజాధరుని యనుమానము ధృవమైనది. అతడు వీధివీధి తిరిగి పద్మసింఘుని యప్రతిష్ఠపాలుచేయ మొదలిడినాడు. ముందుగ విఠల్ దాసువద్దకు వెళ్ళినాడు. అతడు గజాధరుడు చెప్పినదానిని వేదవాక్యమువలె విశ్వసించినాడు. విశ్వాసపూర్ణమైన ఆతని హృదయమున ప్రపంచమంతటిపైనను సహానుభూతి యున్నది. కాని, తన ప్రతివాదిపైమాత్రములేదు.

ఈ సమాచారము విని యాతడానంద పరవశుడైనాడు. వైమనస్యమున గ్రుడ్డినమ్మక మేర్పడును. నాట్య ప్రదర్శన మేర్పాటుచేసిననాటినుండియు నాతనికి పద్మసింఘునిపై ద్వేషమేర్పడినది. ఇంకేమున్నది! విఠల్ దాసు పద్మసింఘుని మిత్రులందరితోడను చెప్పివచ్చినాడు.

పద్మసింఘుని స్వభావము బాగుగ నెఱిగిన మిత్రులే యీ విషయమును విశ్వసించుటయే యాశ్చర్యము!

మరునాడుదయము వకీలుగారి నొకరు - జీతన్ - ఏదో పనిమీద బజారు వెళ్ళిగాడు. నాలుగువైపుల నిడే చర్చ

నీయాంశము! అతను భయముతో పరుగెత్తుకొనినచ్చి —
 'బాబూ! అమ్మగారు గజాధరుని భార్యగారిని యింటిలో నుంచి
 నారు. దీనివలన పట్టణమున నప్రతిష్ఠపాలగుచున్నాము. ఈమె
 గజాధరునితో పోట్లాడి వచ్చినట్లున్నది.' అనినాడు.

వకీలుగా రీ విషయము విని నిశ్చేష్టుడైనాడు. ఇప్పు
 డేమి చేయవలె? ఇంటిలోనుండి వెడలగొట్టుటకంటె గత్యం
 తర మేమున్నది? భార్యపై విసుగుకొనినాడు. నాతో జెప్ప
 కుండ యీమె నింటిలోనికి జేర్చినది! తానింటిలో గూర్చుం
 డును. ఊరిలో నప్రతిష్ఠ నాకు! తల యెత్తుకొనుటకు వీలు
 లేదు. ఇచటినుండి వెడలగొట్టినచో పాపమామె యెచటి
 కేగగలదు? బహుశః గజాధరు డిశ ఆమెను చేరదీయడు!
 ఆమె తన మనసులో నన్ను దయాహీనుడని, క్రూరుడని తిట్టు
 కొనును. కాని యీ యప్రతిష్ఠనుండి తప్పించుకొనుట కిది
 యొక్కటి యుపాయము. ఈ విధముగ నాలోచించుకొని
 నౌకరును పిలిచి - 'ఇంటిలోనికేగి నీవీచట నున్నందువలన
 నప్రతిష్ఠ యగుచున్నదనియు, సాధ్యమైనంతనటకు నేడే లేచి
 పొమ్మనియు సుమన్ తో చెప్పుము! జాగ్రత్త! మనిషివలె
 మర్యాదగ మాటాడుము! చెయ్యి చేసికొనకుసుమా! ఇంత
 కంటె మనమేమియు చేయజాలమని చెప్పుము!' అనినాడు.

స్త్రీ డరుగారు మర్యాదగ మాట్లాడుమని చెప్పినను వాడు
 వెళ్ళుచునే యీమె పేరుజెట్టి బిగ్గరగ కేకపేసినాడు. సుమన్
 స్త్రీ డరుగారికి తమలసాకులు చుట్టుచున్నది. ఈ కేకవిని యులికి
 పడినది - భయభీతయై యాతనివంక చూచినది.

‘ఏమిటట్లు చూచుచున్నావు? నేడే యిచటినుండి వెడలిపోమ్మని అయ్యగారి యాజ్ఞ! దేశమంతట నప్రతిష్ఠ పాలుచేసినావు! నీకు సిగ్గులేదుగాని, అయ్యగారికి పరువు ప్రతిష్ఠలున్నవి! తాఁజెడ్డకోతి వనమెల్ల చెఱచినదట!’

ఈ మాటలు సుభద్ర చెవిని పడినవి; వచ్చి — ‘ఏమిటిరా?’ అని యడిగినది.

‘ఏమియు లేదండి అమ్మగారూ! ఈమె నిచటినుండి వెడలిపోమ్మని అయ్యగారి యాజ్ఞ! పట్టణమున నప్రతిష్ఠ గున్నది.’

‘నీవు పోయి వారి నిచటికి పంపుము!’

సుమన్ నేత్రము లశ్రువూర్ణములైనవి. ‘అక్కయ్యా! వద్దు! వారి నెందుకిచటికి పిలుచుట? బలవంతముగ నొకరి యింటిలో నింకొకరుండజాలరుగదా! నేనిప్పుడే వెళ్ళిపోదును.’

స్త్రీక్షరుగా రిట్లుండురని యామె యనుకొనలేదు. విపత్తికాలమున హృదయముపై నాధిపత్యము వహించు స్వాధీనభావముతో నామె యాతనిని దురాత్మునిగ, నీచునిగ, దయాశూన్యునిగ, పిఱికిపందగ నిశ్చయించుకొనినది.

10

గుమ్మమువద్ద కేతెంచి యిప్పుడెచటికి వెళ్ళవలెనా యని యాలోచించినది. నాయిల్లు తప్ప నాకు వేఱుగతిలేదు. ఇతరులను దేవురించుటే? నాకిల్లులేదా? జన్మాంతమిచటనే పడియుండునాదేమి? ఆయన కోపము కాస్త శాంతించినంతనే

వెడలిపోదును. అయ్యో భగవంతుడా! కోపమున బుద్ధి యెంత
భ్రష్టమైపోవును! పొరపాటుననైనను నేనిచటికి వచ్చియుండ
గూడదు.

ఈ విధముగ నాలోచించుచు నామె ముందునకు సాగి
నది. కాని కొలది దూరమేగునప్పటి కామె భావములు తల
క్రిందులై పోయినవి. రాత్రి రెండుగంటల సేపాలస్వప్నమైనందుకే
యంత యనుమానము కలిగినది; ఇప్పుడు ఇరువది నాలుగు
గంటలై నదిగదా! ఇప్పుడు వెళ్ళినచో దూరమునుండియే తరిమి
కొట్టును. ఆ చీవాట్లు తినుటయెందులకు? నాకు నివసించుట కొక
స్థానము కావలెను. తిండి కెట్లో సంపాదించుకొందును. పోయి
యొక యిల్లు మాట్లాడుకొందును. భోలీ నా కామాత్రము
సాయమొనర్చకుండునా? తన యింటికి మాటి మాటికిని పిలిచిన
భోలీబాయి యీ మాత్రము దయ చూపకుండునా?

వుట్టింటికి వెళ్ళినచో? అచట నావాళ్ళెవరున్నారు?
తల్లి చనిపోయినది. శాంతయున్నది. దానిబ్రతుకే కష్టమైనది.
నాగొడవ పట్టించుకొనువా రెవరున్నారు? మేనత్త బ్రతుకే
నీయదు. పొడిచి పొడిచి చంపును. భోలీవద్దకే పోయి యడు
గుదును. ఏమగునో చూతును. ఎచటను కాకపోయినచో
గంగాభవాని యుండనేయున్నది.

భోలీయింటిగుమ్మమువలకు వెళ్ళి మఱల ననుకొనినది—
భోలీ యింటికేగుటయేల? ఏ పొరుగింటికైనను వెళ్ళినచో
పని సానుకూలముకాదా? ఇంతలో భోలీ యామెనుజూచి
వైనుండియే రమ్మని సంజ్ఞ చేసినది. సుమన్ క్షే కేగినది.

‘ఈ పెట్టె తీసికొని వచ్చుచున్నా వెచటినుండి?’ అని యడిగినది భోలీబాయి.

‘ఆ రామాయణము తరువాత చెప్పదును, ముందు నాపై దయయుతించి నా కొక చిన్నయిల్లు మాట్లాడిపెట్టము. నే నందులో నుందును.’

భోలీ యాశ్చర్య చకితయైనది-‘ఏమి భర్తతో పోట్లాడి నావా?’

‘లేదు! పోట్లాట దేనికి? నాకే యట్లనిపించినది.’

‘సుమన్! నీవు దాచనక్కరలేదు. నేను కనిపెట్టినాను. కోపము రాకున్నచో నొకమాట చెప్పదును. ఎప్పుడో యొకప్పుడు నీ కతనితో సరిపడకుండ పోవునని నే నెఱుంగుదును. నీ వెచటనో గొప్పయింటిలో రాణివి కావలసిన బానవు. కాని, నీ పాదము లొత్తుటకుకూడ పనికిరాని యీ దద్దమ్మ పాలబడినావు. నీవు కాబట్టి యెట్లో నెట్టుకొని వచ్చినావు. మఱియొక తెయైవచో నీపాటి కెన్నడో రెండు మొట్టికాయలు వేసి లేచిపోయి యుండెడిది. నీవు బాగా ఘదుపుకొనలేదేమో!’

‘రెండు సంవత్సరములపాటు ఒక క్రిష్టియన్ లేడీవద్ద చేదివినాను.’

‘మఱి రెండుమూడేండ్లు చేదివియున్నచో మన జీవిత ధ్యేయమేదియో బాగుగ నర్థమై యుండెడిది. తల్లిదండ్రు తెలిసిమెడ కంటగట్టిన పాఠితో నుండుటకు మనము గొత్త లముకాము! నీవు కష్టము లనుభవించుటయే భగవదేచ్చ యగుచో నీ కింతటి సౌందర్యము నేల ప్రసాదించును! స్త్రీల

నింత సీచముగ జూచుట మన దేశములోనే! ఇతర దేశములందు స్త్రీలు స్వతంత్రులు - తమ యిష్టమువచ్చిన వారిని పెండ్లాడుదురు - ఇష్టము కానప్పుడు విడాకులిత్తురు.'

'ఏమిచేతును? లోకాపవాద భయమున్నది! లేనిచో సుఖముగ నుండవలెనను తలంపెవరికుండదు?'

'ఆ భయమునకు ఫలితమేయిది! నా తల్లిదండ్రులు సైతము నన్నొక మూడుకాళ్ళ ముదుసలికిచ్చి కట్టిరి. అచట కావలసినంత యైశ్వర్యమున్నది, సుఖము లున్నవి; కాని నా కతని ముఖము జూచిన నసహ్యము. ఎట్లో ఆరు నెలలు గడిపి లేచి వచ్చినాను. జీవిత మనునది వరదానము! ఏమైనను రోజులు గడపుట కేర్పడినదికాదు. అప్రతిష్ఠ వచ్చునని నేనును ముందు భయపడితిని. కాని యింటిలోనుండి యడుగు బయట పట్టిన క్షణమునుండి గొప్పగొప్పవారే నా వద్ద కేతెంచి చేతులుకట్టుకొని నిలబడినారు. నే నింటివద్ద నుండగనే కొంచెము సంగితము నేర్చుకొంటిని. తరువాత మఱికొంచెము నేర్చుకొంటిని. ఇంకేమున్నది? పట్టణమంతయు నా ప్రశస్తి ప్రాకిపోయినది. ఇప్పుడు నా పాదము లోతుటయే తమ యదృష్టముగ భావింపని భాగ్యవంతులుగాని, పండితులుగాని, పెద్ద మనుష్యులుగాని యెనరున్నారు? దేవాలయములందు నా సృత్యప్రదర్శనములు జరుగును. ప్రజలు నావద్ద కేతెంచి బ్రతిమాలి నన్ను గొనిపోదురు. ఇది యగౌరవమని యెట్లనుకొందును?'

'సరే! పాట యెన్ని దినములలో వచ్చును?'

నీకు ఆరు నెలలో చక్కని సంగీతజ్ఞాన మలవడును. ఇప్పుడు సంగీత మెవరికి కావాలె? రెండు కీర్తనలు, నాలుగు సినిమా పాటలు వచ్చినచో చాలును - నిన్ను పట్టశాస్త్రము కాదు. కావలసినది సంగీతము కాదు; - అందము, చక్కని కబుర్లు! భగవంతు డీ రెండును నీకు సమృద్ధిగ ప్రసాదించినాడు. నీ వొక్కసారి యీ యినుప సంకెళ్ళను త్రెంచుకొని చూడుము - ఈ ప్రజలు నీ వెనుక పిచ్చివారై యెట్లు పరుగెత్తుదురో!'

సుమన్ చింతితభావముతో నన్నది - 'నా కిదియే...'

'నచ్చకున్నదా? అయిన వారితోడను కాని వారితోడను సిగ్గువిడిచి మాటాడుట నీకు నచ్చదన్నమాట! అదేనా? కాని, నీ వద్ద కేతెంచుటకు ప్రతివానికిని సాహసము చాలదు. మనవద్దకు భాగ్యవంతులు మాత్రమే వత్తురు. వాటి పట్టుకొని యుంచినచో చాలును. అతడు మంచివాడైనచో మనసు కలిసియేపోవును. కానిచో మాటలతోమాత్రము వలలో చిక్కించియుంచుము. చేతనై నంతవఱకు దోచి వేయుము. చివఱకు విసుగుపుట్టి వాడే వెడలిపోవును. వాడి బాబు మఱొక్కఁడు చిక్కును.'

సుమన్ చిరునవ్వుతో - 'ముందు నీవు నాకొక యిట్లు మాట్లాడిపెట్టుము.' అనినది.

చేప యెరను కొరకనున్నదని భోలీ గ్రహించినది. ఇత గాలము గట్టిగ బట్టి యుంచవలె! అన్నది - 'నీ కీ యిట్లు సిద్ధముగ నున్నది. నీ విచటనే హాయిగ నుండుము!'

‘నీతో నుండను.’

‘అప్రతిష్ఠ వచ్చుననియా?’

‘ఇక నేనేమి చెప్పగలను?’

అధర్మము, దురాచారము యెడల మానవునిలో నుండు స్వభావసిద్ధమైన అసహ్యమే యీ మొదటి హృదయమును డోలాం దోళిత మొనర్చుచున్నది.

‘అయిన నెంత యద్దెలో కావలెను?’ అని యడిగినది భోలీ.

‘ఏదో; రెండు మూడు రూపాయలలో.’

‘ఏమిపని చేయుదువు?’

‘కుట్టుపని చేయుదును.’

‘ఒంటరిగ నే యుందువా?’

‘ఆ ! ఇంకెవరున్నారు?’

‘చిన్నపిల్లలవలె మాట్లాడుచున్నావు ! పిచ్చిదానా ! కండ్లుండియు గ్రుడ్డిదానివైపోవుచున్నావు. ఒంటరిగ నొక్క దినమైనను గడపగలవా ? పట్టపగలే మర్యాదను దోచు కొందురు. అంతకంటె మఱల భర్తవద్ద కేగుటయే మంచిది!’

‘అతని మొగము జూచుట కిష్టములేదు. మొన్న వకీలుగారింట నీ నృత్యప్రదర్శనముజరిగినది. వకీలుగారి భార్యకు నేననిన మిక్కిలి యిష్టము. ఆమె నన్ను ప్రదర్శనము చూచుటకు రమ్మనినది. ఒంటిగంటవఱకును నన్ను కడలనీయలేదు. దీనికై యాతడు కోపించి నోటికి వచ్చినట్లెల్ల వాగినాఁడు. వకీలుగారికి పాపమంటగట్టి నన్ను యింటినుండి వెడలగొట్టి

నాడు. నాలుగైదు రోజు లచటనుండి యేమగునో చూతమని వకీలుగారింటి కేగితిని. ఆ దుర్మార్గుడు వకీలుగారిని అప్రతిష్ఠ పాలుచేసినాడు. స్నేహితుగారు నన్నచటినుండి వెడలిపోవమని కబురు చేసినారు. ఎన్ని దుఃఖము లనుభవించినను భగవంతుడు గౌరవమును కాపాడుచునే యున్నాడు. కాని, యీ నాటికి కళంకము రానేవచ్చినది. ఇంక యేమైనను ఆయింటికిమాత్రము వెళ్ళను.'

ఈ మాటలను నప్పటికి సుమన్ కండ్లు చెమ్మిగిలినవి. భోలీ ధైర్యము చెప్పినది — 'సరే! ముందు కాలుసేతులు కడిగికొనుము. భోజనము చేసి మాట్లాడుకొనవచ్చును. రాత్రి యంతయు నిద్రలేనట్లున్నది.'

'ఇచట నీళ్ళున్నవా?'

భోలీ చిరునవ్వుతో — 'అన్నియు సిద్ధముగనున్నవి. మా పనికత్తె హిందువే!' అన్నది.

ముసలి పనికత్తె సుమన్ కు స్నానాగారమును చూపించినది. ఆమె స్నానాగారమునకేగి సబ్బుతో స్నానముచేసినది. వృద్ధ యామె తలదువ్వి జడవేసినది - ఒక క్రొత్త పట్టుచీర కట్టుకొనుట కిచ్చినది. సుమన్ పైగదిలోనికి వచ్చినంతనే భోలీబాయి చిరునవ్వుతో — 'ఒకసారి అద్దములో నీరూపమును చూచుకొనుము!' అన్నది.

సుమన్ అద్దము ముందుకేగినది. సౌందర్యమూర్తి తన యెదుట సాక్షాత్కరించినట్లున్నది. ఆమె తా నింతటి సౌందర్యవతిని యెన్నడు ననుకొనలేదు. లజ్జతో గూడిన

అభిమానముతో నామె ముఖము వికసించినది. 'ఈ సుఖమును వదలిపెట్టి యా చీకటిగదిలో పడియుండుటేల?' అనుకొనినది.

'గజాధరుడు నీ విషయమడిగినచో నేమని చెప్పదును?' అని యడిగినది భోలీబాయి.

'ఇచట లేదని చెప్పము!'

భోలీ మనోరథము సఫలమైనది. ఇంతవఱకును తప్పించుకొని తిరుగుచున్న సేత్ బలభద్రదాసు ఈసౌందర్యవతిచుట్టును భ్రమరమువోలె తప్పక పరిభ్రమించునని నిశ్చయించుకొనినది.

11

పద్మసింహుని అన్నగారు మదనసింహుడు. అతడే యింటి వ్యవహారములన్నియుఁ జూచుచుండును. కొంత పొలమున్నది. వడ్డి వ్యాపారమున్నది. అతని కొక్కడే కొడుకు. పేరు సదనసింహుడు. మదనసింహుని భార్య పేరు భామ.

సదనసింహుడు బౌల్యమున మొండిపట్టుదల గలవాడు. వయసు వచ్చిన పిమ్మట సోమరియైనాడు. దానికి తోడు కోపిష్ఠి, ఉద్దండుడు. వీనిని నా వెంట పంపినచో నొక యింగ్లీషు బడిలో జేర్పింతునని పద్మసింహు డెన్నియోసారులు చెప్పినాడు. కాని అన్నగారును వదిలెయు సంగీకరింపలేదు.

సదనునికి పినతండ్రితో వెళ్ళవలెనని మిక్కిలి యుబలాటము! పినతండ్రి చెప్పలు, బూట్లు, గడియారము, కాలర్లు, సబ్బులు చూచి యూత డువ్విళ్ళూరుచుండెడివాడు. ఇంట్టిలో

నన్నియు నున్నవి. కాని యీ నాగరికతా చిహ్నములైన వస్తువులు మాత్రములేవు. మంచి దుస్తులు ధరించి పినతండ్రి వలె గుఱ్ఱపుసార్లుపై షికారుకు పోవలెనని యాతనికోరిక. అతడు పినతండ్రి నెక్కువ మన్నించును - గౌరవించును. ఆయన చెప్పినపని కాదనడు. తల్లిదండ్రులమాట వినడు - వినకపోవుటయేకాదు, వాదమునకు దిగును. కాని పినతండ్రి యెదుటమాత్రము వినయ విధేయతలకు ప్రతిమూర్తివోలె నుండును. పినతండ్రి వేషభాష లాతనినాకర్షించినవి. పద్మ సింహుడు యింటికి బయలుదేరినచో అన్నకుమారునికై వస్త్రములు, చెప్పలు కొనితెచ్చును. సదను డీ వస్తువులను జూచి యానందపరవశుడగును.

పద్మసింహుడు ప్రతి సంవత్సరమును హోలీ పండుగకు తన స్వంతయింటికేగించుచుండును. ఈ సంవత్సరముగూడ వారము దినములకు ముందుగా వచ్చుచున్నానని వ్రాసినాడు. సదనసింహుడు పట్టలాల్చీ, క్రొత్తచెప్పలు వచ్చునుగదాయని యుబలాటపడుచున్నాడు. రేపు హోలీయనగా మదనసింహుడు వేషనుకు మేనా పంపినాడు - ఉదయము సాయంకాలము కూడ. మరునాడుకూడ రెండుపూటలను బరిడి పంపినాడు. కాని అచట భోలీబాయి నృత్యప్రదర్శనములాయె! ఇంటి కెవరువత్తురు? పద్మసింహుడింటికి రాకుండ జరిగిపోయిన దీ యొక్క హోలీ పండుగయే! భామ కంటతడి పెట్టినది. మదన సింహుడును చిన్నబోయి కూర్చుండెను. సదనసింహుని నిరాశ కంతేలేదు. గుడ్డలులేవు, చెప్పలులేవు! హోలీయాడుట్లు!

దినమంతయు పాతపీలికలతో వ్రేలాడినాడు. సాయంకాలము తల్లి వద్దకేగి 'నేను బాబాయివద్ద కేగుదును' అనినాడు.

'అచట నీ కెవరున్నారని?'

'ఏమి? బాబాయిలేడా?'

'ఉన్నాడు! కాని ఈ బాబాయి వెనుకటి బాబాయి కాడు! నిన్ను పలుకరింపనైనను పలుకరింపడు!'

'ఏమైనను సరే! నేను వెళ్ళకతప్పదు.'

'ఒకసారి చెప్పిన తరువాత నన్ను విసిగింపవద్దు! అచటి కేగుట నాకిష్టములేదు.'

భామ వారించిన కొలఁదియు సదనుని పట్టుదల యొక్క వైనది. చివరికామె విసుగుపుట్టి లేచిపోయినది. సదనసింహుడును బయటకు వచ్చినాడు. పట్టుదలపై ప్రత్యక్షాఘాతము పనిచేయదు. ప్రక్క దెబ్బతీయవలె!

పినతండ్రివద్దకు పారిపోవలెనని సదనుడు నిశ్చయించుకొనినాడు. తగిన తరుణమునకై వేచియున్నాడు. రాత్రిపూట యింటిలో నందరు నిద్రించిన పిమ్మట చల్లగ లేచి జారినాడు.

*

*

*

సుమన్ వెడలిపోయిన పిమ్మట పద్మసింహుని హృదయమున, నొక విధమైన ఆత్మగ్లాని జనించినది - నేనొనర్చినపని మండ్రిదికాదు. పాపమామె యొక్కడికేగినదో! నేను గొప్ప పొరపాటు చేసితిని. ఇక నీమర్యాదపాలనమువలన ప్రయోజనములేదు. ఆమె మునిగిపోవుచుండును. ఆమెను రక్షింపవలె!

అతడు గజాధరుని యింటికేగుటకు వస్త్రములను ధరించి బయలుదేరెను. కాని, 'గజాధరుడేమనుకొనును?' అను సంశయము కలిగినది. అతడు నాపై కెదురుతిరిగినచో వ్యవహారము మఱిత ముదిరిపోవును. వెంటనే యాతడు వెనుదిరిగి యింటికి వచ్చెను.

పదిగంటలకు భోజనముముందు కూర్చుండినప్పుడు సుభద్ర వ్రారంభించినది -- 'ఉదయమే ఆమెపై కోపించినారేమి? వెడలగొట్టవలెనన్న మంచిమాటలతో పంపివేయరాదా? ఆ ముసలివానిని పంపినారు.వాడు నోటికి వచ్చినట్లు ప్రవేలినాడు. పాపమామె నోరెత్తలేదు - వెడలిపోయినది. సిగ్గుతో నాకు చచ్చినంత పనియైనది. నాతో చెప్పిన నేనే మెల్లగ చెప్పియుండెడిదాననే! ఆమె తెలియనిదికాదుగదా! ఎచటనైన తన యేర్పాట్లు గావించుకొని వెడలిపోయి యుండెడిది. ముందు వెనుక లాలోచింపక నాదిష్టావలె ఆజ్ఞాపించినారు. అప్రతిష్ఠయనిన నింతటిభయమా? ఆమె సరిగ నింటికేగకున్నచో నింతకంటె తక్కువ యప్రతిష్ఠ యగునా? ఆమె యెక్కడికేగునో యేమో! ఈ తప్పెవరిది?'

సుభద్ర మనసులోని కోపమును వెడలగక్కినది. పద్మసింహుడు తన యపరాధము నంగీకరించినట్లు తలవంచుకొని కూర్చుండెను. అతని మనసులోనున్న భావములే సుభద్ర నాలుకపైనున్నవి. మాటాడక భోజనమొనర్చి కోర్టుకు బయలుదేరినాడు. ఆ ప్రదర్శనము జరిగి మూడు దినములై పోయినది. ఇదివరకు పద్మసింహుని కోర్టులోని వాఱందఱును శీలవంతుడని

తలచెడవారు - ఆతనిని గౌరవించెడివారు కాని, యీ రెండు మూల దినములనుండి మిగిలిన స్త్రీడగు సమయము చిక్కనపుడెల్ల పద్మసింహునివద్ద జేరి శృంగారచర్చ ప్రారంభింపవారి ఆతని కే చర్చలవిస నసహ్యము! 'నేను వేశ్యల కేడంటునా? ఏదంటు నాతో నిల్లు మాట్లాడుచున్నారేమి?' అనుకొనును

కోర్టు నొకర్ల ప్రవర్తనమునందు సైతము చాల చూర్పు కన్పట్టించుకొను వారికి తీరిక లభించినప్పడెల్ల సిగరెట్ల ముట్టించి పద్మసింహునివద్ద కే తెంచి యదేవిధమైన సంభాషణము ప్రారంభింతురు అతడేనియిన వంక బెట్టి దూరముగబోయి తప్పించుకొని తిగుగ వలసివచ్చుచుండెను

నేను కూడ నాతడు కోర్టులో నొక్క-వసేపు నిలువ జాలకపోయినాడు ఈ యసహ్యకరమైన సంభాషణములకు విరిగిపోయి రెండు గంటలకే యింక వచ్చినాడు గుమ్మము ఎద్దకే తెంచినంతనే సదనసింహు రెండువచ్చి నమస్కరించి నాడు

'అరే! ఎక్కడు వచ్చినావురా?'

'ఈ బండిలో వచ్చినాను'

'ఇంటివద్ద నందఱు క్షేమమా?'

'అందఱు క్షేమమే!'

'హాలీక రాలేదని ఎదిన ఏమైన ననుకొనుచున్నదా?'

'మీ వొంటు రెండు గోళు లెదురు మించినారు

'న్నగారు రెండుకోణు పెషను ఒండి పంపనారు అమ్మ

కంటనీరు పెట్టుచున్నది - నాకు తోచలేదు. రాత్రి లేచి బయలుదేరినాను.'

'అయితే, యింటినద్ద చెప్పలేదా?'

'అమ్మ నడిగినాను. కాని ఆమె నెరుగుదురుగదా! ఆమె యొప్పుకొనలేదు.'

పద్మసింఘుడు అన్నగారికి - భయపడవద్దనియు, సదను డిచటికి వచ్చినాడనియు, వానినొక స్కూలులో చేర్చుదు ననియు - తెలిగ్రాము ఇచ్చినాడు.

సాయంకాలమైనది. పద్మసింఘుడు సదనునితోగూడ పికారు బయలుదేరినాడు. ఆతని మనసు వ్యాకులముగ నున్నది. ఆతని కండ్లు అటునిటు సుమన్ కొఱకు వెదకు చున్నవి. ఈ పర్యాయ మామె కనిపించినచో నెంత యప్ర తిష్ఠ కలిగినను ఆమెను వదలననుకొనినాడు. ఆమెభర్త నాపై కేసుపెట్టను; అంతేగదా! ఆమె కిష్టమైనచో భర్త వెంట వెడలిపోవును! ఆమె యింటికి వచ్చియుండవచ్చును. నేనుగూడ వారి ఇంటికి పోవుటమంచిది - అనుకొనుచు నతడు గజాధరుని యింటికేగినాడు. అతడప్పుడే దుకాణమునుండి తిరిగి వచ్చి నాడు. అతనికి మధ్యాహ్నమే ప్లీడరుగారు సుమన్ ను ఇంటిలో నుండి వెడలగొట్టినారనువార్త తెలిసినది. అయినప్పటికిని ప్లీడరుగారే మరెచ్చటనైనను నామెను దాచియుంచినారేమో యను అనుమానము కలిగినది. కాని, ప్రస్తుతము ప్లీడరుగారు తప గుమ్మమువద్ద కేతెంచినపు డాతనిని గౌరవింపకుండ నుండ జాలక పోయినాడు. మంచముపైనుండి లేచి పద్మసింఘునికి

నమస్కరించినాను. స్త్రీడరుగా రచటనే నిలబడి — ‘ఆవిడ యింటికి వచ్చినదా?’ యని ప్రశ్నించెను.

గజాధరుని యనుమానము కొంత తొలగెను—‘లేదు మీయింటినుండి వెడలి పోయిన పిమ్మట నామె జాడ తెలియ రా లేదు.’

‘ఆచూకీ తీయలేదా? మీరామెను యింటికి తీసికొని వెళ్ళగోరినచో మా యింటిలో నున్నప్పుడే తీసికొని వెళ్ళ వచ్చునుగదా! సోదరా! తనయప్రతిష్ఠ నెవడును సహింప జాలడుగదా! అందువలననే నే నామెను మాయింటినుండి పంపివేసితిని. నే నేమిచేయగలనో వీవే చెప్పుము! గౌరవమచునది యందఱకు కావలసిందేగదా! ఆమె హోలీ పండుగనాడు నాయింటివద్ద నున్నది; అంతవఱకే యీ వ్యవహారమున నా యపరాధము. ఆయుత్సవమునకు ఫలిత మిట్లగునని నేను తలంచి యున్నచో నుత్సవమే యేర్పాటు చేసియుండెడివాడనుకాను. లేదా ఆమెను నాయింటికి రానిచ్చెడి వాడను కాను. ఈ నా స్వల్పమైన అపరాధమునకే పట్టణమున నాపేరు ప్రతిష్ఠలను గంగలో కలిపితివి.’

గజాధరుని మనసులోని భ్రమ తొలగిపోయినది. కంట నీరు పెట్టినాడు — ‘మహాశయా! నే నొనర్చిన యపరాధము నకు మీరెట్టిశిక్ష విధించినను నేను సిద్ధమే! నేను పల్లెటూరి వాడను - మూర్ఖుడను. ఎవరేమాట చెప్పినను నమ్ము స్వభావమునాది. ఆ బ్యాంకులో నుద్యోగస్థుడున్నాడే... అతని పేరేమి?... విథల్ దాసు! అతని వలలో, అతని మాఱు

మాటలలో చిక్కినాను. నే నాతనిని క్షేద్యమనిషియనుకొంటిని. పరోపకారపారీణునివలె కబుర్లు చెప్పుచుండునుగదా! అట్టివారి మాటలపై నమ్మకముకలుగుట సహజము. మీతో నాయ నకు గల విరోధమేమియో తెలియదు. కాని, సంసారమును మాత్రము నాశన మొనర్చినాడు.

విఠల్దా సాతని పరమ మిత్రము. పద్మసింహు డాతని నధికముగ శౌరవించును. తమలో తమ కెన్ని యభిప్రాయ భేదములున్నను, స్నేహముగా రాతని పవిత్రమైన ఆదర్శములను శౌరవించెడివారు. అట్టి వ్యక్తి తనగుట తాను, కావలెనని ఇట్టిపని చేసినచో నేమనగలను? ఉత్పతభావములతో గూడిన క్రూరుడన్నమాట! హోలీనాటియుత్సవ విషయమైనపట్టింపుతో విఠల్దా సీ యగ్నిని రగుల్కొల్పినాడని పద్మసింహుడు గ్రహించినాడు. నన్నవమానించుటకు, పదిమందిలో నన్నశౌరవపటచుటకే యిట్టి పన్నాగము పన్నినాడన్నమాట! కొంచెము కోపముతో గజాధరుని వైపు తిరిగి - 'నీవీ విషయము నాతనిముందు చెప్పగలవా?' అని యడిగినాడు.

'తప్పక ! నిజము చెప్పటలో భయమేమి? పదంశి ! ఇప్పుడే యాతనిముందు చెప్పుదును. కాదనుట కాతనికి సాహసమున్నదా?'

క్రోధావేశమున పద్మసింహుడు బయలుదేరుటకు సిద్ధపడినాడు. కాని కొలదిసేపటిలో నా తుపాను వేగము కొంత తగ్గినది. కొంచెము శాంతించినాడు. 'సరే! నేను పిలిపించినప్పుడు రమ్ము. కాని, నిశ్చింతతో - నిరాశతో'

గూర్చుండవద్దు సుమా! ఆమె విషయమై ఆచూకీ తీయుము. రోజులు బాగుండలేదు. డబ్బు కావలసినచో నన్నడుగుము!’

ఇట్లని పద్మసింహుడు యింటికేగెను. విఠల్ దాసానర్చిన గుప్తాఘాతమున కాయము నిస్తేజుడైపోయెను. విఠల్ దాసు కేవలము ద్వేషమువలననే యిట్టి పన్నాగము పన్నినాడని తలచినాడు. కాని యాయతడు సద్భావప్రేతితుడై, నిష్కలమృష హృదయము తోనే - సంపూర్ణవిశ్వాసముతోనే ఇట్లానర్చి యుండవచ్చు నను విషయ మాతనికి తోచలేదు.

12

మరునాడు పద్మసింహుడు సదనుని వెంటబెట్టుకొని పాఠశాలలో జేర్చుటకు బయలుదేరెను. కాని యెచటికేగినను నొకటే సమాధానము - ‘నీటులేదు’ అని.

చేయునది లేక తానే చదువుచెప్ప సంకల్పించుకొని నాడు. కాని, ఒక వారము రోజులగునప్పటికి నిరాశచెంది నాడు. ఈ పనికి తగిన యోగ్యత తనకు లేదని నిశ్చయించు కొనినాడు.

ఆ వీధిలో నొక మాష్టరున్నాడు. నెల కిరువది రూపాయలు తీసికొని సదనునికి చదువుచెప్పట కంగీకరించినాడు. కాని, డబ్బెచ్చటనుండి వచ్చును? ఇప్పుడీ క్రొత్తచింత పట్టినది. పద్మసింహుడు నాగరకుడు - షోకిల్లా, ఖర్చు. యెల్లప్పుడు నెక్కువగానే యుండును. ఘోషస్థనిన గిట్టెడిది కాదు. కాని

వాటిని కాదననులేడు. చాల సేపటివఱ కేకాంతముగ నాలోచించెను. పిమ్మట సుభద్రవద్దకు వచ్చి, మాట్టరుగారు 20 రూపాయల కంగీకరించినారని చెప్పినాడు.

‘మాష్టరు దొరకకపోయినారా? వందలున్నారు! డబ్బుయేదీ?’

‘ఏదో యుపాయ మాలోచింపుము!’

‘ఆదాయవ్యయములు మీకు తెలియనివా? నే నేఖర్చులు తగ్గింపగలను? పాలు, నెయ్యి తప్పవుగదా! కాఫీ ఖర్చులు అత్యవసరమేనాయె! చిరుతిండ్లకు లోపము రాకూ డదు! పనిమనిషి లేనిది పనిజరుగదుగదా! వంటమనిషి తప్పనిసరియాయె! ఇక తగ్గింపదగిన ఖర్చు లేమున్నవి?’

‘పాలు తగ్గించివేయుము.’

‘మానివేయవచ్చును. మీ కక్కురలేకపోయినను, సదనుని కైనను కానలేనుగదా!’

‘పోనీ, ఎలక్ట్రిక్ ఛార్జీలలో నేమైన మిగల్చవచ్చునా?’

‘మిగల్చవచ్చును. దీపములు దేనికి? ప్రొద్దు గ్రుంకకముందే ముద్ద నోటిలో వేసికొని, ప్రక్కలు పరువవచ్చును. ఎవరైనను మాటాడుటకు వచ్చినవో అఱచి అఱచి వారే వెడలిపోదురు. ‘ఫాన్’లు దేనికి? చేతితో విసరుకొనిన సరిపోదా?’

‘పోనీ, గుఱ్ఱపుదానా తగ్గించిన?’

‘ఆ! భలేయుక్తి తట్టినది! ఎంతటి దూరపు ఆలోచన! అవును! అసలు దానా దేనికి? గడ్డి చాలదా? ఎముకలు

బయట పనును! - అంతియేగదా! చచ్చిచెడి యేదోవిధముగ కోర్టువరకు నీళ్ళుకొని పోవును గదా! స్ట్రీ డరుగారికి బండిలేదని యెవరును ననుటకు వీలుండదు!

‘ఆడపిల్లల పాఠశాలకు నెలకు రెండురూపాయలు చందా, క్లబ్బుచందా రెండురూపాయలు, అనాథాలయమునకు మూడు రూపాయలు! ఈ చందాలన్నియు ఆపివేసినచో?’

‘చాల మంచిది! అవును! తనపొట్ట చూచుకొని యితరులపొట్ట చూడమనినారు. ప్రపంచమునంధలి పద్ధతియే యిదిగదా!’

సుభద్ర యనుచున్న యీ వ్యంగ్యపూర్ణమైన మాటలకు స్ట్రీ డరుగారికి లోలోన కోపము కలుగుచున్నను నిగ్రహముతో - ‘ఈ ఖర్చులలో తగ్గించి 15 రూపాయలు నేనిత్తును. మిగిలిన 5 రూపాయలు నీవంతు. నేను లెక్కలు డొక్కలు అడుగను. ఎట్లో నీవే పూర్తి చేయుము!’ అనినాడు.

‘పూర్తియగుట యేమంత కష్టముకాదు. వంట ఒక పూట చేసినచో సరిపోవును. రెండుపూటలు వంట దేనికి? ప్రపంచమున ననేక కోట్లమంది ఒకేపూట వండుకొని తినుచున్నారు. వారందఱును బలహీనులై రోగిష్ఠులు కాలేదు.’

స్ట్రీ డరు గారికి కోపమువచ్చినది. ఆయనకు గృహ కలహములనిన భయమే! కాని యీ వ్యంగ్యపూతములను సహింపలేకపోయినాడు — ‘నదనునికొఱకై మాట్టరును నియమింపపద్దని నీ యుద్దేశ్యమా? వాఁ డట్లీ పాడైపోవలెనని నీ కోరికయూ? నాకు సాయమొనర్పవలసినదిపోయి నన్నేడ్పించు

చున్నావు! సదనుడెవడనుకొంటివి? నన్నుస్కూలులో చేర్చుటకై చల్లిమూటను, బియ్యపు సంచిని నెత్తినపెట్టుకొనివచ్చిన నాయన్న కుమారుడు! నే నా దినముల నింకను మఱచిపోలేదు. ఆయన చూపిన ప్రేమను తలచుకొనినచో నాతని పాదములపై బడవలెననిపించును. ఆతడొనర్చిన ఉపకారములకు నా జీవితమంతయు ధారవోసినను ఋణముతీరదు. సదనుని కొఱ కెన్నికష్టములనైనను సహింతును. వానికొఱకై నడిచికోర్టుకు పోవలెనన్నను, ఉపవాసములు చేయవలసివచ్చినను నాకిష్టమే! లేనిచో నావంటి కృతఘ్నుడు వేటొకడుండడు!

ఆత్మగ్లానిచే సుభద్ర ముఖకమలము వాడిపోయినది. పద్మసింహు డా మాటలు హృదయపూర్వకముగ ననినను, నామె తన్ను సిగ్గుపఱచుటకే యనినట్లు భావించినది. ఆమె తలవంచినది - 'నేను సదనుని కొఱకై మాష్టరును నియమింపవద్దనినానా? మీరు నియమింపదలచినచో నియమింపుడు. మీరేపని చేయమనిన నది చేయుదును. ఈ విషయమై మీరెన్నడును గట్టిగ చెప్పియుండలేదు; గాన అవసరమైన ఖర్చుకాదనుకొంటిని. అతడిచటికి వచ్చిననాటినుండియే మాష్టరును నియమించియుండవలసినది. దీనికై యింత వెనుకముందు తేల? ఈపాటి కేమైనను కొంత చదువుకొని యుండెడివాడు.'

తానొనర్చిన ప్రతివాదము సుభద్రకు దుఃఖము కలిగించినది. అది సంధిప్రతమా యనునట్లు తాను చుట్టిన తముల పాకులందిచ్చినది. పద్మసింహుడు ఆకులు గ్రహించినాడు. సంధి పొసగినది.

అతడచటినుండి వెడలునప్పుడామె 'సుమన్ విషయ మ్మేమైన తెలిసినదా?'యని యడిగినది.

'లేదు! ఎచటమాయమైపోయినదో యేమో! గజా ధరుడును కనిపింపలేదు. ఇల్లు వాకిలి వదలి యెచటికో లేచి పోయినాడని వినుచున్నాను.'

మరునాటి నుండియు మాష్టరుగారు సదనునికి చదువు చెప్పట ప్రారంభించినారు. 9 గంటలకు చదువుచెప్పి మాష్టరు వెళ్ళిపోయెడివాడు. సదను డంతట స్నానమొనర్చి భోజనము చేసి పండుకొనును. స్నేహితులు లేరు. ఒంటరితనమువలన నాతని కేమియుఁ దోచుటలేదు. మాట్లాడువారే లేరు - వేళా కోళములు వెక్కిరింతలు లేవు - ఎట్లు తోచును? ఉదయము మాత్రము కొంతసేపు కసరత్తు చేసెడివాడు - అది యాతని కలవాటు అతడు తన గ్రామమున నొక తాలింఖానా నేర్పాటు చేసినాడు. ఇచట తాలింఖానా లేదు. అందుచే తనగదిలోనే దండెములు తీసెడివాడు. సాయంకాలమందు తనసూటు ధరించి సగర్వముగ షికారు వెడలును. ఒకనాడు 'దాల్ ఘండీ'వైపునకు, మరొకనాడు 'చౌకు'వైపునకు వెళ్ళెడివాడు. అలంకార లాలసయను పెనుభూతము నెత్తి నెక్కి తాండవమాడునట్టి యశావనావస్థ యాతనిది. అతడు రూపవంతుడు, సుదృఢుడు, బలిష్ఠుడునైన యువకుడు. పల్లెటూరిలో నుండుటవలన చదువుసంధ్యలు లేవు, మాష్టర భయములేదు, పరీక్షల దిగులులేదు. కావలసినన్ని పాలు పెరుగు! ఇంటిలో పాడియున్నది. కావలసినన్ని పాలు త్రాగెడివాడు

ఆపై కసరత్తు చేసెడివాడు. చక్కని శరీరము వచ్చినది. విశాలమైన వక్షస్తలము, నిండ్లైన మెడ! చదువు సంధ్యల వలన, జ్ఞానమువలన జనించునట్టి గాంభీర్యము, కోమలత్వము నాతని మోమున కానరావు. పరాక్రమము, సాహసమే యాతని ముఖమున తాండవించును. చంచలాతిత్కములై మాదకములైన నేత్రములు! అయ్యది యుపవనమందలి పెంపుడు మొక్క కాదు - అరణ్యమందలి వృక్షము! ఆతని యందమునకు, ఆతని సుదృఢ తనుశ్రీకి అందరి దృష్ట్యలు నాకరితములగును. యువకు లీర్ష్యతో జూచుచుండ, పెద్దలు ప్రేమతో జూతురు. త్రోవపోవువారు సైత మొక క్షణమాగి యాతనిని గాంతురు - దుకాణదారు లీతడెవరో గొప్ప భాగ్య వంతుని బిడ్డడనుకొనిరి.

ఆ దుకాణములే సౌందర్యపు బజారులు. సదనుని గాంచినంతనే బజారులో నొక విధమైన హడావిడి బయలు దేరును. వేశ్యలు మేడలపైనుండి ప్రేమకటాక్షములను బాణముల నాతనిపైకి వదలెడివారు - ఈ దారి తప్పివచ్చిన కపోత మెవరి యింటిపై వ్రాలునో! ఈ బంగారుపిట్ట యే వలలో చిక్కునో - యనుకొనెడివారు. సదాచారమును రక్షింపజాలు నటి వివేక మాతనియందు లేదు - కండ్లను పైకెత్తనీయక కాపాడునట్టి ఆత్మసమ్మానమును లేదు. సదనుని దృష్టి యా స్త్రీలవైపే లగ్నమైయుండెడిది. యశావనావసయొక్క పూర్వార్థమున తమ చెడుకోరికలను వ్యక్తము చేయుచు గర్జించుచుందురు, ఉత్తరార్థమున తమ సద్గుణములను ప్రదర్శించుచుందురు.

గర్వింతురు. తన రసికత్వమును చూపవలెనని యాతనితలంపు. ప్రేమకంటెను, అప్రతిష్ఠనే యెక్కువగా కాంక్షించును. ఆ సమయమున నతనికొక సన్నిహితమిత్రుడుండి యున్నచో నాతనితో తన కృత్రిమ ప్రేమకు సంబంధించిన విస్తృత గాథల నతిరంజితముగా వర్ణించియుండెడివాడు.

క్రమక్రమముగా నాతని చిత్తచాంచల్యము పెరిగిపోయి, చదువుసంధ్యలు పూర్తిగా నాగిపోయినవి. మాష్టరు వచ్చి పోవుచున్నాడు. కాని యాతనిరాక సదనునికి రుచించుటలేదు. అతని మనస్సెల్లప్పుడును బజారుపై నుండును. అచటి దృశ్యములే తలపునకు వచ్చును. ఆ మగువల హావభావవిలాసములు, ఆ మందహాసములు గుర్తుకు వచ్చును. ఆ స్మృత్యియందే యాతని మనసు మగ్నమై యుండును. ఈ విధముగా పవలు గడచినంతనే సాయంకాలము చక్కగా ముస్తాబై 'దాల్ మండీ'కి బయలుదేరును. ఈ మానసిక దుస్ప్రవృత్తికి ఫలితము నామాన్యముగా కలుగునట్లే కలిగినది. రెండుమూడు నెలలలో నాతని సంకోచము పూర్తిగా తొలగిపోయినది.

13

ప్రాచీన మహర్షులు ఇంద్రియ దమనమునకు రెండు సాధనములను చెప్పినారు - ఒకటి రాగము, రెండవది విరాగము. మొదటి సాధనము మిక్కిలి కఠినమైనదే కాక దుస్సాధ్యముకూడను. కాని, మన నాగరక సమాజము కొన్ని

ముఖ్య ప్రదేశములందు వేశ్య వాటికలను స్థాపించి యా కఠిన మార్గమునే గ్రహించినది. గార్హస్థ్యమును బురదలోని పద్మ ముగా తయారు చేయవలెనని యా సమాజపు తలంపు.

జీవితమందు కొన్ని భిన్న భిన్నములైన వయస్సులందు భిన్న భిన్నములైన వాసనలకు ప్రాబల్యముండును. బాల్యము మితాయిలకు తగిన నయస్సు. వారక్యము లోభమునకు తగిన యవస్థ. యౌవనము లాలసలతో - కోరికలతో నిండిన సమయము. ఈ వయస్సులో వేశ్యవాటికలందు తిరుగుట జీవితమున నొక విప్లవముచు రేకెత్తించుచు. ధైర్యశీలురు, లజ్జాశీలురు, భావశూన్యులు తత్రుభామునుండి తప్పించుకొన గలరు. మిగిలినవారు జారిపోదురు - పడిపోదురు. సందేహము లేదు.

కల్లుపాకలను పట్టణములకు దూరముగ నుంచుటకై ప్రయత్నించుచున్నాము. అంతేకాదు, జూదగృహములను సైత మసహ్యించుకొనుచున్నాము; కాని, యీ వేశ్యల - దుకాణములను మాత్రము ఉన్నతములైన మేడలపై, పట్టణమునకు మధ్యభాగమున నలంకరించుచున్నాము. ఇయ్యది పాప ప్రవృత్తి యుత్తేజితమగుటగాక మరేమి?

ఈ విషనాగినులను సామాన్య జనసముదాయమునకు చాల దూరముగ నుంచుట యవసరము. అప్పుడా నింద్యప్రదేశముల కేఁగుటకు మనకు సంకోచము, సిగ్గు కలుగును.

కొన్ని నెలలు గడచిపోయినవి. వర్షకాల మారంభమైనది. తిరునాళ్ళేక్కువైనవి. సదనుడు వస్తాడువోలే ముస్తాబై

నాలుగు బజార్లు తిరిగివచ్చును. ఆతని హృదయమున ప్రేమ లాలస యగ్నివోలె జ్వలించుచున్నది. అతడు సంకోచహీనుడైపోయినాడు. అతడు నిస్సంకోచముగ వేశ్య వాటికలందు తిరుగును. కిళ్ళీ దుకాణములవద్ద తములపాకులు నములుచు కూర్చుండును. అచటి వా రందఱు నితఁడెవఁడో చెడిపోయిన భాగ్యవంతుడని యనుకొనుచు, ఆ వేశ్యవాటికా విశేషములను నిత్యనూతనముగ నాతనిముందు వర్ణించుచుందురు! సదను డీ మాటలను శ్రద్ధతో వినుచుండును. అతడిమధ్య రసజ్ఞుడైనాడు. ఇంతకు బూర్వము నిరర్థకము లనిపించిన ప్రేమగీతము లిప్పుడాతని హృదయ తంతులను మ్రోగించుచున్నవి. మధుర సంగీతనాదముల కాతని హృదయమునంత్ర మగుచున్నది. ఆ మేడ మెల్లెక్కకుండు కష్టముపై నాపుకొనుచున్నాడు.

సదనుడు క్రొత్తఫాషన్ల ననుసరించుట పన్నుసించుని కిష్టమే! కాని యాతని వస్త్రాదు వేషము మాత్రము నచ్చెడిది కాదు. సదనుడు వేశ్యవాటికలో నిలుచుండియుండుటను పద్మసింహుడు చూచినాడు. పినతండ్రిని చూచినంతనే యేదియో కొనుచున్నట్లు నటించెడివాడు. స్త్రీ డరు గా రాతనిని చూచి తలవంచుకొని వెడలిపోయెడివారు. ఆ వీధికి పోకుండు ఆపవలెనని చాలసారులనుకొనెను; కాని లజ్జావశమున చెప్పజాలకపోయినాడు.

ఒకనాడు పద్మసింహుడు షికారు వెళ్ళుచుండగా శ్రోవ లో నిరువురు సజ్జనులు కనిపించిరి. వా రిరువురును మునిసిఫల్

కొన్నిలర్లు. అబుల్ వఫాయ్ కను, అబ్దుల్ లతీఫ్ రెండవవాడు. పద్మసింహుని చూచి ఆగినారు.

వఫా:- సలామ్! జనాబ్! మీ విషయమే మాటాడు చున్నాము. మీతో నొక ముఖ్యమైన విషయము మాట్లాడి వలసియున్నది. మీ యింటికే రావలెనని యనుకొను చున్నాము.

పద్మ:- ఆ విషయమేమో చెప్పండి!

వఫా:- మీ... ఆమె 'సుమన్ బాయి' యైపోయినది.

లతీఫ్:- వల్లాహ్! మీది మంచి సెలక్షన్! నాలుగైదు రోజులనుండి యామె 'దాల్ మండీ'లో చేరినది. ఈ నాలుగు రోజులలోనే యందరిని ఆకర్షించినది. నిన్న యామె పాట విని ఆశ్చర్యపడినాము. ఆమె కంఠ మాధుర్యము మరెవ్వరి యందును కన్పట్టదు.

వఫా:- ఎచటకేగినను ఆమెను గూర్చిన ప్రశంసయే వినుచున్నాను. పెంటప్రోగులో పడియున్న రత్నమును వెలికి గొనివచ్చుట మీవంటి రసజ్ఞులకే తగును! పదండి! వెళ్ళి వెనుకటి పరిచయమును మరొకసారి పెంపొందించుకొనును. మీవల్ల మేమును కృతార్థుల మగుదుము.

పద్మసింహు డీ విషయము విని లజ్జ, గ్లాని, దుఃఖ భారములచే నడఁగిపోయి, తలయెత్తలేకపోయినాడు. తా నే విషయమై భయపడుచున్నాడో యది జరుగనే జరిగినది. ఏకాంతముగ కూర్చుండి యీ మర్లు తననుగూర్చి యాలోచింప వలెనని, దీని బాధ్యత తనపై నెంతవఱకున్నదో నిశ్చయించు

కొనవలెననుకొనినాడు. ఖన్నుడై యనినాడు - 'క్షమింపుడు! నే నచటికి రాజాలను!'

వఘా:- ఎందువలన?

పద్మ:- ఒక గౌరవనీయమైన కుటుంబమునకుఁ జెందిన స్త్రీని యిట్టి స్థితిలో చూడజాలను. మనసులో మీరేమనుకొనుచున్నను, ఆమె మా యావిడవద్దకువచ్చి పోవుచుండుట వఱకే నా కామెతో సంబంధము.

ఇరువురు నెంతో బలవంతము చేసిరి; కాని, పద్మ సింహు డిప్పడలేదు. వారిని విడిపించుకొని యింటికి బయలు దేరినాడు. 'ఈ దుర్గుటనకు బాధ్యులెవరు?' అను ప్రశ్న యాతని హృదయమున నుదయించుచుండెను. ఆతని వివేచనా శక్తి వెనుకటి విషయముల నాలోచన చేయుచున్నది - నే నామెను యింటినుండి వెడలగొట్టకున్నచో నామె యీ స్థితికి వచ్చియుండెడిదికాదు - యిత పతితయయ్యెడిదికాదు. నా యింటినుండి వెడలిపోయినసిమ్మట నామె కెచటను ఆశ్రయము లభించియుండదు, క్రోధనై రాశ్యములకు లోనైన స్థితిలో తప్పని సరియై ఈ భీషణ నిర్ణయమునకు వచ్చియుండును. ఈ యపరాధమంతయు నాడే!

కాని, గజాధరుడు సుమన్ పై నింతగా నేలకోపించినాడు? ఆతడు సుమన్ ను వారించియున్నచో జగడము తీరిపోయెడిదే! విఠల్ దాసు మొదటినుండియు నగ్నిని రగుల్చాల్సి యుండుటచే నట్లు జరిగియుండలేదు. నిస్సంఘముగ, అపరాధ మంతయు నాతనిదే! విఠల్ దాసుపై దోషారోపణ

మొనర్చుకొనుటవలన నాతనికిఁ గొంతధైర్యము, స్థిమితము కలిగినది. ఈ నిశ్చయము, కొన్ని నెలలనుండియు నాతని హృదయమున జ్వలించుచున్న పశ్చాత్తాపవహ్నిని చల్లార్చినది. విఠల్ దాసు నవమానపరచుట కతనికొక యవకాశము లభించినది. ఇంటికేఁగినంతనే విఠల్ దాసుని కొకయుత్తరము వ్రాయ మొదలిడెను. వస్త్రములు మార్చుకొనవలెనను ధ్యానముకూడలేదు.

పట్టణమందలి సార్వజన సంస్థలన్నిటికి విఠల్ దాసు ప్రాణమువంటివాడు. జాతీయసేవానిమగ్నుడై తన స్వార్థమును, సుఖమునుగూడ మఱచినవాడు. ఒకప్పుడు అనాథాలయములకు చందాలు ప్రోగుచేయుచు, మఱొకప్పుడు విద్యార్థులకు విద్యార్థివేతనము లేర్పాటు చేయించుటయందు నిమగ్నుడైయుండును. జాతి కెట్టివిపత్తు వాటిల్లినను నాతని హృదయము దేశప్రేమతో పొంగిపోవును. తన యాస్తిసంతన దేశమున కర్పించినాడు; కాని గర్వపడడు. ఉన్నతవిద్య నభ్యసించలేదు. భాషణశక్తిగూడ సామాన్యమైనదే! గొప్ప నీతి కుశలుడుకాని, చతురుడుకాని, తెలివిగలవాడుకాని, కాడు. కాని, దేశప్రేమ యను సుగుణమువలన నాతడు పట్టణమున సర్వజన సమ్రాన్యుడైనాడు.

పద్యసింహుడు వ్రాసిన ఉత్తరము విఠల్ దాసునకు చెంపపెట్టువోలే తగిలినది. ప్రభుమలోపడి నాన్నేహితు నొకనిని అప్రతిష్ఠ పాలుచేసితిని గదా యను దుఃఖముసైత మాతనికి కలుగలేదు. జరిగిపోయిన విషయములకై పశ్చాత్తాపపడుట

యాతఁడెఱుగఁడు - ఇప్పుడేమి చేయవలెనో నిశ్చయించుకొనుటయే యాతనిపని! అతఁడొక నిశ్చయమునకు వెంటనే వచ్చినాడు. ఉత్తరీయము కైనవేసికొని 'దాల్ మండీ'కి బయలుదేరినాడు. సుమన్ బాయి యింటి గుర్తులు తెలిసికొని అమాంతము పైకి వెళ్ళినాడు.

తోమ్మిదిగంటలైనది. సుమన్ బాయి కచేరీ యప్పుడే సమాప్తమైనది. ఆమె నిద్రించుట కేగనున్నది; విఠల్ దాసుని జూచి యులికిపడినది. ఆమె యాతని ననేక పర్యాయములు స్త్రీడరుగారి యింటివద్ద చూచినది. ఉలికిపడి నిలబడినది. తల వంచుకొని - 'దారితప్పి యిటు వచ్చినారేమి?' యనినది.

విఠల్ దాసు తివాచీపై గూర్చుండి ప్రారంభించినాడు - 'దారితప్పి రాలేదు. రావలెననియే పనికట్టుకొని వచ్చినాను. నే నెన్నడును నమ్మజాలని విషయమును చూచుచున్నాను. పద్మసింహుని యుత్తరము చదివి ఆయన కెవరో తప్పకు మాటలు చెప్పియుండు రనుకొంటిని. కాని, యిచట పూజ్యయైన బ్రాహ్మణమహిళ కళంకితమైన మార్గమున చరించుట కనులార చూచుచున్నాను. ఇక మన పతనమున కంతులేదు. సుమన్ ! నీవు హిందూజాతికి తలవంపులు తెచ్చినావు!'

సుమన్ గంభీరభావముతో సమాధాన మిచ్చినది - 'మీరట్లు తలచుచున్నారేమోగాని మతివ్వరును అట్లనుకొనుటలేదు. ఇంతకు పూర్వమే నా కచేరీకి అనేకులు పెద్ద మనుష్యులు వచ్చి వెళ్ళినారు. వారిలో చాలమంది హిందువు

లున్నారు. వారిలో నెవరికిని తలవంపులై నట్లు నాకు కన్పట్టలేదు. నా యింటికి వచ్చినందులకు - రాగలిగినందులకు చాల సంతసించినారు. హిందూజాతికే సిగ్గులేనప్పుడు నావంటి యబలలు దాని నెట్లుదరింపగలరు? - ఎంతవరకు సుద్ధరింపగలరు?’

‘సుమన్ ! నీవు చెప్పినది నిజము! నిస్సందేహముగ హిందూజాతి యధోగతిని పొందినది. హిందూ స్త్రీలే గనుక జాతిమర్యాదను రక్షించి కాపాడకున్నచో నీపాటికి పూర్తిగా నాశనమై లుప్తమైపోయి యుండెడిది. కాని, అట్టి పుణ్యమూర్తులే యీ విధముగ మర్యాదా భంగమొనర్చుట శోచనీయము! సుమన్ ! నీ కింటివద్ద చాలకష్టముగ నున్నదని, నీ భర్త దరిద్రుడని, కోపిష్ఠియని, చరిత్రహీనుడని, నిన్ను యింటినుండి వెడలగొట్టినాడని యంగీకరింతును. కాని, నీవుమాత్రము నీచజాతికి జెందిన కులట లొనర్చు పని చేసెతివి. భర్తపై కోపించి పుట్టినంటి కేఁగుట కలదు. పుట్టినంటివద్ద కుదరనిచో ‘నుయ్యో గొయ్యో’ చూచుకొందురు. లక్షల కొలది నీ సాటి సోదరీమణులు ఎట్టి స్థితిలో హాయిగ సంతోషముతో జీవితము గడపుచున్నారో ఆ స్థితి నీ కసహ్యమైపోయి, లోకలజ్జను - కులమర్యాదను వీడి యీ దుష్టమార్గమును గ్రహించితివి. నీ కంటెను దీన, దరిద్ర, దుఃఖతలను నీ వెన్నడును చూడలేదా? కాని, ఇట్టి నీచమైన ఆలోచనలు వారిని సమీపింపవే! కానిచో నెన్నడో యీ స్వర్గఖండము నరకమైపోయి యుండెడిది.’

సుమన్ నేత్రములు సజలములైనవి. లజ్జాభరమున తల యెత్తలేకపోయినది. విఠల్ దాసు మఱల ప్రారంభించినాడు - 'సీ కిచట భోగవిలాసామగ్ని కావలసినంత లభించు ననుటలో సందేహము లేదు; కాని సీ వా సామగ్నికై యెంతటి విలువయైన జీవిత సర్వస్వమును విక్రయించుచున్నావో ఆలోచింపుము. వాటికొఱకై మానమర్యాదలను విక్రయించుటయా? నిన్నాదరించి, సీ పాదరజమును శిరమున నిడుకొనిన వారే నిన్ను చూచుట పాపమనుకొనుచున్నారు...

సుమన్ మాట మధ్యలోనే యందుకొనినది - 'మహా శయా! నా కిప్పుడు లభించుచున్న ఆదరసత్కారములలో శతాంశమైనను నా కిదివరలో లభింపలేదని నా యనుభవము. నేను భోగలాలసలకై యీ దుష్టపథమున నడుగిడి నానని మీ భావమై యుండవచ్చును. కాని యదార్థమది కాదు. మంచిచెడుగులను గుర్తింపజాలనంతటి గ్రుడ్డిదాననుకాను. నే నొనర్చిన పని నికృష్టమైనదని నే నెఱుంగుదును. కాని తప్పనిసరియైనది. ఇంతకంటె గత్యంతరము లేదు. పద్మసింహుని యింటినుండి బయలుదేరి భోలీబాయి యింటికిచేరి యామె శరణుజొచ్చితిని. ఆస్థితియందు సైతము నే నీ చెడు త్రోవనుండి తప్పకొనియే తిరిగితిని. గుడ్డలు కుట్టి జీవితము గడపవలెననుకొంటిని. కాని, దుర్మార్గుల బాధ పడలేక యీ గోతిలో పడినాను. ఈ కళంకితమైన గోతిలో పడినను సత్యమును మాత్రము దాచనని ప్రతిజ్ఞ చేసినాను. పాడుధును - ఆడుదును; కాని, నన్ను నేను భ్రష్ట మొనరించుకొనను.'

‘భ్రష్టవైపోవుట కిచట కూర్చుండుటయే చాలును!’

‘ఇక నేనేమి చేయగలను? నా జీవితము గడుపు కొనుటకు మఱొక యుపాయ మేదియో మీరే చెప్పడు?’

‘ఈశ్వరుడు నీకు సద్బుద్ధిని ప్రసాదించుచో, సామాన్య జీవితమును గడపుట కీ వేశ్యవాటికలో గూర్చుండనక్కరలేదు. నీ యింటిలో గూర్చుండి చేసికొనదగిన వృత్తులెన్నియో యున్నవి.’

ఇక సుమన్ కు వేఱొక వంక దొరకలేదు. ఆతని సదుత్సాహ మామెను వశీభూత నొనర్చుకొనినది. సత్య పురుషులను మనము మోసగింపజాలము. వారి సత్యమే మనలో నున్నత భావములను జాగ్రత మొనర్చును. ఆమె యనినది - ‘ఇచట కూర్చుండుట నాకే సిగ్గుగానున్నది. నా విషయమున నెట్టియేర్పాటాసరింతురో చెప్పడు! నేను పాడగలను; సంగీతము నేర్పగలను.’

‘ఇచట అట్టి పాఠశాలలేదుగదా!’

‘నేను కొంతవఱకు చదువుకొనినాను. అడపిల్లలకు చదువు చెప్పదును.’

‘అవును! బాలికా పాఠశాలనేకములున్నవి. కాని వారు నిన్ను చేర్చుకొందురో లేదో!’ యని విఠల్ దాసు విచార భావముతో ననెను.

‘అయిన నన్నేమి చేయుమందురు? నాకు నెలకు 50 రూపాయలిచ్చునట్టి హిందూజాతి ప్రియుడు - జాతి భక్తుడున్నాడా?’

‘అది చాల కష్టము!’

‘అయిన విసిరింపదలచినారా? వడ్లుదంపింపదలచినారా? నే నంతటితో సంతోషించుదాననుకాను.’

విఠల్ దాసు సిగ్గుతో - ‘వితంతు శరణాలయమున నుండుట కిష్టపడినచో నేర్పాటు చేయింతును.’ అనినాడు.

సుమన్ కొంచెము సేవలోచించి - ‘నా కిట్లుండుట యైన నిష్టమేగాని అచటి స్త్రీల గుసగుసలు సహింపజాలను - అచట క్షణమైనను నుండజాలను’ అనినది.

‘ఇయ్యది హిరణ్యాక్షవరము! నేనెందరినోళ్ళు నొక్క గలను? శరణాలయమువాడు నిన్ను గ్రహించుట కంగీకరింతురో లేదో కూడ యనుమానమే!’

‘తమ హిందూజాతి యింత హృదయశూన్యమై పోయినప్పు డా జాతి మర్యాదను కాపాడుటకై నే నేల కట్టముల సహింపవలెను? నేను ప్రాణము లర్పించుట దేనికి? మఱొక్క కోరిక కోరుదును. దానిని సైతము మీరు నెరవేర్చజాలకపోయినచో నిక మిమ్ములను బాధింపను. స్త్రీ డరుగారి నొక పర్యాయ మిచటకు రప్పింపుడు. వారితో నేకాంతముగ మాటాడవలసియున్నది. పిమ్మట నే నిక్కడనుండి వెడలి పోదును. మీరు జాతీయ నాయకు లనుకొనువారి దృష్టిలో నా పశ్చాత్తాపమున కెంత విలువయున్నదో చూడవలెనని యున్నది.’

విఠల్ దాసు సంతోషముతో - ‘అపని చేయగలను! ఎప్పుడాతనిని తీసికొని రమ్మండువు?’ అని యడిగెను.

‘మీ యిష్టము!’

‘మాట తప్పవుగదా!’

‘ఇంకను సంతటి నీచురాలను కాలేదు.’

14

విఠల్ దాసిండులకు చాల సంతసించినాడు. ఈ చిన్న పనికి పద్మసింహుడు తిరస్కరింపడని యాతని నమ్మకము - అతనివద్ద కేఁగుటయే యాలస్యము - తప్పక యంగీకరింపగలడని విశ్వాసము. హోలీపండుగకు కొన్ని దినముల ముందునుండియే యాతడు స్లీడ్లగుఱారింటికి వెళ్ళుటలేదు. చేతనై సంతవఱకు స్లీడ్లగుఱారిని నిందించుటలో నెట్టిలోటును చేయలేదు. అందులకాతఁడు మనసులో సిగ్గుపడుచున్నను, పద్మసింహుని యింటి కేఁగుట కేమాత్రమును సంకోచింపలేదు. బయలుదేరినాడు. రాత్రి పదిగంటలైనది. పట్టణపు సందడి యింకను తగ్గలేదు. విఠల్ దాసు తనకు కన్నట్టిన ప్రతిపఱిచయస్తునితోడను తన విజయమునుగూర్చివివఱించును - ‘ఎచటినుండి వచ్చుచున్నానో తెలియునా? సుమన్ బాయి సేవకై వెళ్ళితిని. నా మాటలకు తలయెత్తలేకపోయినది. విధవ్వాశ్రమమున కేతెంచుట కంగీకరించినది. పనిచేయువారి పద్ధతియే యిట్లుండును! తెలిసినదా?’ అని.

పద్మసింహుడు మంచముపై పరుండి నిద్రాదేవి నాహ్వానించుచున్నాడు. ఇంతలో విఠల్ దాసు కేకవేసినాడు. వీదియో క్రొత్తసమాచార ముండియుండును. అందుచేతనే

యింత ప్రొద్దుపోయి వచ్చినాడనుకొని పద్మసింహుడు బయటికి వచ్చినాడు.

విఠల్ దాసు:- దయచేయుడు! మీకు శ్రమ కలిగించి నందులకు ఊమింపుడు. సుమన్ బాయి యింటికి వెళ్ళివచ్చినాను. మీ యుత్తరమును చూచినంతనే యామెను సరియైన మార్గమునకు గొనివచ్చుటకై యామె యింటికి పరుగెత్తితిని. ఇయ్యది కేవల మామెకేకాదు - జాతికే యప్రతిష్ఠ! అచట ఆమె హడావిడి చూచి యాశ్చర్యపడినాను. ఆ యమాయకురాలిప్పుడు 'దాల్ మండీ'కి రాణియైపోయినది. ఇంతలో నామె యింతటి చతుర యెట్లైనదో యాశ్చర్యముగనున్నది. కాస్తేవు నా మాటలువిని కంటసిరుపెట్టినది. ఇనుము యింకను వేడిగనే యున్నదని గ్రహించి నాలుగు దెబ్బలు వేసితిని. దారికి వచ్చినది. మొదట విధవాశ్రమము పేరు విని భయపడినది. 'నాకు నెలకు 50 రూపాయలిప్పింపు'డని యడిగినది. 50 రూపాయ లిచ్చువారెవరున్నారు? మీ రెఱుంగరుకనుకనా! నేను హామీ యియలేదు. చివరికొక షరతు పెట్టినది. ఆషరతు పూరిచేయుట మీపని.

పద్మసింహు డాశ్చర్యచకితుడై విఠల్ దాసు వైపు చూచినాడు.

విఠల్ :- భయపడనద్దు! సామాన్యమైన షరతు! - మీతో నేదియో మాట్లాడవలెనట. మీ లొకసారి యట కేగవలెను. ఎప్పుడు వెళ్ళుదురు? రేపు ఉదయము వెళ్ళుదురా?

పద్మసింహు డాలోచనాశీలుడు. గంటల తరబడి ఆలోచించిననేగాని యేవిషయమున నొక నిర్ణయమునకురాడు. ఈషరతు పెట్టుటలో నామె యభిప్రాయమేమి? నాతో మాట్లాడగోరు విషయమేమైయుండును? ఆమాటలేవో యుత్తరము వ్రాయరాదా? ఇందులో నేదియో రహస్య మిమిడి యున్నది. నన్నవమానపఱుపగోరుచున్నదేమో! నేను వెళ్ళినప్పటికిని ఆమె తనమాట నిలబెట్టుకొనుచో నేమికావలెను? తప్పించుకొనుట కాతని కే యుక్తి మిక్కిలి యుపయుక్తముగ తోచినది - 'నేను వెళ్ళినందువలన ప్రయోజనములేదు. నా పరువు ప్రతిఫలను మట్టిలో గలపదలచినచో నది వేరు విషయము!'

'ఒక జాతీయకార్యమున మీవంటివారిట్లు మీనమేషములు లెక్కించుట విచారకరము! ఒక హిందూస్త్రీ నూతిలో పడిపోయియుండ, ఆజాతికి జెందిన ఆలోచనాశీలురై యుండియు నామె నుద్ధరించుట కిట్లు వెనుక ముందాడుట విచారకరమైన విషయము! మూర్ఖులైన రైతులను, జమీందార్లను పిండుట మాత్రమే మీపనియా? మీవలన మరేమియు జరుగదా?'

పద్మసింహు డీ తిరస్కారవచనముల కెట్టి సమాధానము సీయలేదు. తన అకర్మణ్యతకాతనికే సిగ్గుచున్నది. ఈ తిరస్కారమునకు తగినవాడనే యనిపించినది. కాని, ఈ పాపమున కంతకు మూలకారకుడైన వాని నోటినుండి యిట్టి

మాట లాపియముగ నేయున్నవి. సమాధానము చెప్పవలె నను ఆవేగమును మిక్కిలి కష్టముపై నాపుకొనినాడు. నిజమున కాతడు సుమన్ ను రక్షింపదలచుచున్నాడు; కాని గుప్తమార్గమున. 'ఇంకేమైనను పరతులున్నవా?' అని యడిగినాడు.

'ఉన్నవి! కాని వాటిని పూర్తి చేయు సామర్థ్యము మీకున్నదా? ఆపై జీవికకు నెలకు 50 రూపాయలు కావలె నట! మీరివ్వగలరా?'

'50 రూపాయ లివ్వజాలను; కాని, 20 రూపాయ లివ్వ గలను.'

'స్లీ డరుగారూ! ఈ మాటలతో నేమి ప్రయోజనము! కాస్త శ్రమకు వెనుదీయుచున్నారు. నెల కిరువది రూపాయ లిత్తురా?'

'తప్పక యిత్తునని వాగ్దానము చేయుచున్నాను. నా అదాయము పెరిగినచో పూర్తిగ 50 రూపాయలిత్తును.'

'సరే! ఒకవేళ 20 రూపాయలు మీరిచ్చినను, మిగిలిన ముప్పదిరూపాయ లెవరిత్తురు? మిగిలినవారి వ్యవహారము మీరెఱుగనిదికాదుగదా! అనాథాలయమునకు కాలిసిన చందాలు వసూలగునప్పటికే ప్రాణములుపోవుచున్నవి. నేను వెళ్ళుచున్నాను. నాచేతనైనంతవఱకు ప్రయత్నింతును. కాని కార్యము నానుకూలము కాకపోయినచో నా దోషమంతయు మీదే!'

15

సాయంసమయము. సదనుడు 'దాల్ మండీ'లో మేడల వైపు, కిటికీలవైపు చూచుచు నడచుచున్నాడు. సుమన్ అచటికి చేరిననాటినుండి యేదో వంక బెట్టుకొని యాతడాయింటి వద్ద కొలదిసేపాగును. అతడా సరళ సౌందర్యమూర్తికి తన ప్రేమను సమర్పింప గోరుచున్నాడు; కాని, అందుకు తగిన వీలు చిక్కుటలేదు. ఆమె యిల్లెలవేళల రసికులతో నిండి యుండును. అచట నెవరైన తన పినతండ్రి నెఱిగిన వారుండు రేమోయని యాతని భయము. అందుచే పైకి పోవుట కాతనికి ధైర్యము లేకుండెను. తన ప్రబలమైన ఆకాంక్షను లోలోన నణచుకొనుచు నిత్యము నిరాశతో నింటికేగును. కాని, నేడుమాత్ర మెంతయూలస్వమైననుసరే, ఆమెను కలిసికొనితీరనలెనని నిశ్చయించుకొనినాడు. విరహ దాహము నాతడు సహింపలేకున్నాడు. అతడు సుమన్ యింటివద్దకు చేరినాడు. శ్యామకల్యాణి రాగములో మధుర సంగీతనాదము వినిపించుచున్నది. ముందుకు సాగి రెండు గంటలవైపు పార్కులో గూర్చుండి, తొమ్మిది గంటలకు మఱల 'దాల్ మండీ'కి బయలుదేరినాడు. ఆశ్వయుజమాసపు చంద్రుని యుజ్వల కిరణములు సుమన్ బాయి మేడపై బంగరుపూత పూసవి. అతడు మఱల సుమన్ బాయి గుమ్మముముందు ఆగినాడు. సంగీత మాగిపోయినది. మాటల చప్పుడు సైతము వినబడుటలేదు. ఎవరును లేరని నిశ్చయించుకొనినాడు. అతని శ్వాసవేగము హెచ్చినది. గుండెవేగముగ కొట్టుకొనుచున్నది.

ఆ సమయమున సుమన్ ఆలోచన సుభద్రపైకి పోయినది. లోలోన నామెతో తనను పోల్చుకొనుచున్నది. పద్మసింహుడు కోర్టునుండి వచ్చినంతనే సుభద్ర యెంతో ఉల్లాసముతో ఫలహారములు తయారుచేసి తనులపాకులు చుట్టియుచ్చును. అతడింటికి వచ్చినంతనే యెంతో ప్రేమ విహ్వలయై యాతనిని కలిసికొనును. సేనామె ప్రేమాలింగనమును సైతము గాంచితిని ! అహో ! అయ్యది యెంత భావపూర్ణమైనది ! ఎంత సత్యమైనది ! నా కా సుఖమెక్కడిది ? ఇచటికి వచ్చు వారంధులో లేక వాళ్ళూరులో యైయుండురు. ఒక్కొక్కడు తన డబ్బు చూపును, మరొకడు తన మాటలను చూపును. వారి హృదయములు భావశూన్యములై, శుష్కములై, తుచ్ఛములై యుండును.

ఇంతలో సదనసింహుడు గదిలో నడుగు పెట్టినాడు. సుమన్ ఉలికిపడినది. ఆమె యాతనిని చాలసార్లు చూచినది. ఆతని పోలికలు పద్మసింహుని పోలి యున్నవి. ఆతని మోము లోని గాంధీర్యమునకు బదులీతని మోమున నుద్దండతయున్నది. అమాయకుడై, సరళభావముతో నీ యువకు డనేక కష్టములు తన యింటివైపు చూచుచుండుట నామె కష్టమైనది. పిట్ట రెక్కలు విప్పుచున్నది, ఎగిరి యే యింటిమీదకి వచ్చి ప్రవాలుననుకొన్నది. అతడు నేడు తన యింటి కేతెంచినంతనే యామెకు గర్వముతో గూడిన ఆనందము కలిగినది. కుస్తీలో గెలిచిన వస్తాడుకు కలిగెడి గర్వ మామెకును కలిగినది. ఆమె లేచి సదనునివైపు చిరునవ్వుతో చేయి జాపినది.

అజ్ఞచే నాతనిమోము అగుణారుణ మైపోయినది. కనులు
 న్రాలిపోయినవి. పరవశుడైపోయినాడు. నోటమాటరాలేదు.

అతడు సుమన్ బాయికి తన పూర్తిపరిచయము
 నొసంగకపోయినను తన పేరు మాత్రము సదనసింహుడని
 చెప్పినాడు. కాని ఆతని రహస్య మెన్ని రోజులో దాగలేదు.
 సుమన్ హిరియాద్వారా ఆతని విషయము పూర్తిగా తెలిసి
 కొనినది. నాటినుండి యామె మఱిత చిక్కున బడినది.
 అతనిని చూడకుండా నుండజాలదు. ఆమె హృదయము రోజు
 రోజుకు అతనివై పాకర్షింపబడుచున్నది. అతడచట నుండగా
 నెంతటి భాగ్యవంతులనైనను లెక్కచేయదు. కాని తన యీ
 ప్రేమ యనుచితమైనదనియు, నిషిద్ధమైనదనియు తలచి రహ
 స్యముగ దాచుచున్నది. ఈ విషయము సుభద్రకు, పద్మసింహు
 నికి తెలిసినచో వారు త న్నేమనుకొందురు? వారి దృష్టిలో
 తా నెంతటి నీచురాలై పోవును? సదనసింహుడు ప్రేమ రహ
 స్యముల నెత్తినపు డామె మాట తప్పించి, ప్రసంగమును
 మార్చును. కాని, సదనునిమాత్ర మట్లే చేతికి చిక్కించుకొని
 యుండుకొనవలె ననుకొనును. ఈ ప్రేమ కల్పనమువలన
 లభించు వందమును కోల్పోవు టామె కష్టములేదు.

కాని, సదను డామె భావములను గుంగజాలకపోవుటచే,
 యామె యీ ప్రేమశై ఢిల్యమునకు గారణము తన నిర్ధనత్వమే
 యనుకొనెడివాడు. రోజురోజుకు సుమన్ దూరదూరముగ
 నుండుటనుగాంచి పవిత్రమైన ప్రేమ కిచట స్థానములేదన
 కొనెడివాడు. ఇచటి యీ దేవత లుపాసనతో ప్రసన్నులుకారు;

మూటలతో సంతసించుకు! కాని డబ్బెట్లు వచ్చును? ఎవరి నడుగగలడు? తత్ఫలితముగ తనకిక్కడ భోజన సౌకర్యము బాగుండలేదనియు, పినతండ్రి నడుగుటకు సిగ్గుగా నున్నదనియు, కొంతడబ్బు పంపుడనియు తండ్రికి జాబు వ్రాసినాడు.

ఈ యుత్తర మందినంతనే భామ భర్తను దెప్పి పొడువ నారంభించినది - 'ఈ మాత్రపు తమ్మునిపై ననేనా మీకింతటి యభిమానము! గర్వముతో భూమిపై నాగుట లేదు! ఇప్పటికైనను తెలిసివచ్చినదా?' సదనుడే యిట్లు కపట నాటక మాడుచున్నాడని మదనసింహుని యనుమానము. తన సోదరునిపై నాతని కచంచల విశ్వాసమున్నది. కాని భార్య బలవంతముపై డబ్బు పంపక తప్పినదికాదు. సదనుడు ప్రతిరోజు పోస్టాఫీసుకు వెళ్ళి టపాబుట్లోతు నడుగును. చివరకు నాల్గవనాడు 25 రూపాయల మనియార్డరు వచ్చినది. పోస్టుమన్ అతని నెఱుఁగును. అందుచే డబ్బుముట్టాటలో నిబ్బంది కలుగలేదు. సదనుని సంతోషమున కంతులేదు. బజారుపోయి మంచి సిల్కుచీర కొనినాడు. కాని సుమన్ కి చీర నచ్చదేమో యను దిగులు బాధించుచునే యున్నది. బాగుగ చీకటిపడిన తరువాత సుమన్ యింటికి చేరినాడు. చీరతీసి యచటి బల్లపై బెట్టినాడు. ఆతని రాకయందలి యాలస్యమునకు సుమన్ లోలోన విచారించుచున్నది. అతనిని జూచినంతనే యామె మోము వికసించినది - 'ఎదో తెచ్చినావే!'

‘సదనుడు సిగ్గుతో - ‘ఏమియులేదు. నేడు బీజారులో నాక చీర కనిపించినది. నాకు నచ్చినది. నీకొకకు తెచ్చి నాను.’ అనెను.

ఇంతడబ్బు ఇతని కెట్లు లభించినది? ఇంటిలోనుండి దొంగతనముగ తెచ్చినాడేమో! స్త్రీ డరుగారిత డబ్బు యెందు కిత్తురు? లేక, ఆయనను మోసగించి, మఱొక వంక బెట్టి తెచ్చినాడేమో! అనుకొనినది. చీరను త్రిప్పియిచ్చివేయవలె ననుకొన్నది. కాని, యాతని మనసుకు కష్టముతోచునేమో! ఈచీరను గ్రహించినచో నాతని యీ దురుత్సాహము పెరిగి పోవునేమో! ఈసారికి దీనిని గ్రహించి, యిక ముట్లు చేయవద్దని మందలింపదలచి — ‘నీ యనుగ్రహము వలన కృతార్థురాలనైతిని. కాని, నేనిట్టి యుపహారముల నాశించుట లేదు. నావద్దకు మీరు వచ్చుచుండుటయే పదివేలు! నాకు కావలసినది మీ కృపాదృష్టి మాత్రమే!’ అనినది.

ఈ పారితోషికము వలన నామె దృష్టిలో నేమాత్ర మును మార్పు పొడసూపక పోవుటచే తనప్రియత్నమంతయు విఫలమైనట్లాతడు భావించినాడు. ఎగిరి ఆకాశమందలి నక్షత్రములను గ్రహింపనుంకించినట్లు, ఈ స్వల్పపారితోషిక ముతో నామెనుండి మహత్ఫలము నాశించినందుల కారణు లజ్జించినాడు. ఇక, బహుమూల్యమైన ప్రేమోపహారము నీయవలెనను ఆలోచనలో పడినాడు. కాని, కొన్ని నెలల వరకు నాతని కట్టి యవకాశము లభింపలేదు.

ఒకనాడతడు స్నానమునకు బయలుదేరినాడు. సబ్బు
 కనిపింపలేదు. లోని స్నానాగారములోని కేఁగి చూచినాడు.
 గూటిలోనున్న గాజులపై నాతని దృష్టిపడినది. సుభద్ర
 యప్పుడే స్నానమొనర్చి వెళ్ళినది. ఆమె గాజులు తీసి యచట
 నుంచినది. వెళ్ళునపుడు గుర్తురాలేదు. కోర్టువేళ యగుటచే
 నామె వంటయింటిలోనికి వెళ్ళినది. గాజులచటనే యుండి
 పోయినవి. సదనుడు గభాలున వాటిని తీసికొనినాడు. ఆ సమ
 యమున నాతనిమనసులో నెట్టి దుష్టభావములులేవు. కొంతసేపు
 పినతల్లిని భయపెట్టి యిచ్చివేయవలెననుకొనినాడు. గాజులను
 దీసి బయటికితెచ్చి పెట్టెలో పెట్టినాడు. భోజనము లైన
 పిమ్మట సుభద్ర అలసి నిద్రపోయి మూడుగంటలకు లేచినది.
 ఇంతలో పద్మసింహుడు కోర్టునుండి వచ్చుటచే నాతనితో
 మాట్లాడుచున్నది. గాజులనుగూర్చిన ధ్యానమేలేదు. గాజుల
 విషయమేమైన వచ్చునేమోయని రెండు మూడుసార్లు సదనుడు
 లోని కేఁగినాడు. కాని, ఆగొడవయేలేదు. సాయంసమయమున
 పికారుకు పోవునప్పు డాతనికొక యాకస్మిక భావము తట్టి,
 యా గాజులను జేబులో పెట్టుకొనినాడు. ఈ గాజులు సుమన్
 బాయి కిచ్చినచో నెంతబాగుండును! ఇంటిలో నన్నెవ్వరు
 నడుగరుకదా! అడిగినను నాకు తెలియదు పొమ్మిండును.
 నౌకరు లెవరైన తీసినారేమోయని యనుకొందురు. ఈ విధ
 మైన దుష్టభావన లాతని సంకల్పమును బలపరచినవి. అతని
 మనసు పికారుపైకి పోలేదు. అతఁడొక చిన్న మఖిమల్ పెట్టెను
 సంపాదించి దానిలో నా గాజులు పెట్టి సునున్ యింటికి

బయలుదేరినాడు. ఈ బహుమూల్యమైనవస్తువు నతిసామాన్య వస్తువు నిచ్చుచున్నట్లీయవలెనని యాతని యుద్దేశ్యము. అతడు చాలసేపు కూర్చుండియుండెను. నేఁ డాతనికి ప్రేమా లాపములపై మనసు పోవుటలేదు. ఈ గాజులనెల్లు బహూక రించుటయా యనునదే యాతనికిపట్టిన చింత. చాలసేపైన తరువాత లేచి నెమ్మదిగ పెట్టెను తీసి మంచముపైనుంచి గుమ్మమువైపునకు బయలుదేరినాడు. సుమన్ చూచినది - 'ఈ పెట్టెయేమిటి?' అని అడిగినది.

'ఏమియు లేదు, భాళీ పెట్టె!'

'కాదు! ఆగుము! నేను చూతును!' ఇట్లుచు నామె యాతని చేయిపట్టుకొని ఆసినది. పెట్టె తెఱచి చూచినది. ఈ గాజులనామె సుభద్రచేతిని చూచినది. వాటిచేత అంద మైనది. గుర్తించినది. గుండెపై తాయిపెట్టినట్టైనది. విచార ముతో - 'ఇటువంటి వస్తువులు కోరుదానను కానని యెన్ని సారులో చెప్పితిని. నన్ననవసరముగ నవమానించుచున్నావు!' అనినది.

సదనుడు మహారాజువోలె నిర్లక్ష్యముగ ననినాడు - 'ఈ దరిద్రుడర్పించు పత్రపుష్పఫలతోయములను స్వీకరింప వలసినదే!'

'నా కన్నిటికంటెను మూల్యవంతమైనది మీ దయ! అదియున్న చాలును! నా హృదయమున మీయెడ పవిత్రమైన ప్రేమయున్నది. దాని కే కోరికలులేవు. మీ ప్రవర్తనవలన మీరు నన్నొక బజారు స్త్రీగా భావించినట్లు పుష్పమగుచున్నది.

మీ కొక్కరికే నా ప్రేమను - నా సర్వస్వమును నర్పించితిని. కాని మీరుమాత్ర మద్దాని మూల్యమును గుర్తింపలేదు.'

అతని కనులు చెమ్మగిలినవి. నిజముగ తనదే తప్ప అనుకొనినాడు. బహుమూల్యమైన ఆమె ప్రేమ నీ తుచ్చమైన కానుకలను కోరుదానిగ తలచినాను. అటచేతిలో వైకుంఠము చూపనెంచినట్టి మెయెడ ప్రవర్తించుచున్నాను. ఈమె ప్రేమకటాక్షమునకై తమ సర్వస్వము నర్పించునట్టి యైశ్వర్యవంతు లీ పట్టణమున నెందరులేరు? ఎందరో భాగ్యవంతులు వచ్చిపోవుచున్నారు; కాని వారివైపు కన్నెత్తియెన జూడదు. కాని నే నొక్కడనే యిట్టి ప్రేమరత్నమును రాగిడబ్బులతో కొనజూచుచున్నాను. ఈ గ్లానిపూర్ణమైన భావముతో నాతని కేసువు నచ్చినది. తా ననిన మాటలకు కష్టము తోచిన దని సుమన్ కనిపెట్టినది. కరుణస్వరముతో - 'కోపము వచ్చినదా?' అనినది.

సదనుడు గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కి కొనినాడు - 'అవును! కోపమే వచ్చినది.'

'కోప మెందులకు?'

'నీవు నన్ను, నా హృదయమును బాణములతో ఛేదించుచున్నావు! నే నిట్టి తుచ్చవస్తువులతో నీ ప్రేమను కొనజూచుచున్నా ననుకొనుచున్నావు.'

'మఱి యీ వస్తువులను గొనివచ్చు టెందులకు?'

'అది నా యిష్యము!'

‘కాదు ! ఇకనుండి వద్దు ! ఇట్లనుచున్నందుకు ఓకొంపుము!’

‘సరే!’

‘మీ మొగము జూచి యీ కానుకను ఉంచుకొందును; కాని, దీనిని నా వద్ద దాచినట్లు భావించును. ఇంకను నీవు స్వతంత్రుడవుకావు. నీవు నీ యాస్తికి యజమానుడవైనప్పడు నా యిష్టము వచ్చినంత దోచుకొందును. ఇప్పటినుండి వలదు.’

16

విఠల్ దాసు ఎన్నడును నొక పనిని అసంపూర్ణముగ వదలిపెట్టడు. పద్మసింహుని విషయమున నిరాశజెంది! సుమన్ కై 50 రూపాయల నేర్పాటు చేయుటకు నెలసరి చందాలవిషయ మాలోచింప సాగినాడు. అతడు స్థాపించిన సంస్థలన్నియు చందాలతోడనే నడుచుచున్నవి. చందాలు వసూలుచేయుట కనేక కష్టముల నెదుర్కొనవలసి వచ్చుచున్నది. కాని, చందాలు తప్ప డబ్బు ప్రోగుచేయుట కాలనికి మఱొక యుపాయము కన్పట్టలేదు. సేత్ బలభద్రదాసు పట్టణమున ప్రధాన నాయకుడు, ఆనరరీమేజస్ట్రేటు, మునిసిపల్ చైర్మన్ విఠల్ దాసు మాండుగ బలభద్రదాసువద్ద కేగినాడు. బలభద్రదాసు తన బంగాళాలో పడకకుర్చీపై బరుండి హుక్కా పీల్చుచున్నాడు. పచ్చగ, పల్చగ నుండును - కాని మంచి రసికుడు! ఏ పనియందైనను బాగుగ ముందు వెనుక లాలో

చించిగాని ప్రవేశింపడు. విఠల్ దాసు చెప్పిన విషయము విని యనినాడు - 'ఉద్దేశ్యము మంచిదే! కాని మీ రీ గొడవలో చిక్కుకొనవద్దని నా సలహా. లోకనిందవలని భయములేని దానిని, సిగ్గువీడిన స్త్రీని యే శక్తియు రక్షింపజాలదు. మన యవయవములందొకటి వికృతమై చెడిపోయినప్పుడు దాని విష మితర యవయవములకు వ్యాపింపకుండ నటికివేయుటయే మంచిది. సంఘవిషయమున గూడ నీ నియమమే వర్తించును. నాయుద్దేశ్యముతో మీ రేకీభవింపరని నే నెఱుంగుదును. కాని నాయుద్దేశ్యమును నేను స్పష్టమొనర్చితిని. ఈ వేశ్యను శరణాలయమున జేర్చు సలహా మాత్రము నే నెన్నడు నీయను.'

విఠల్ దాసుకి రోషము కలిగినది - 'ఈ విషయమున నాకు సాయము చేయరన్నమాట! మీమాటల సారాంశ మిదియేగదా! మీవంటిమహాపురుషులే యిట్లున్నచో నితరుల విషయ మడుగనే! క్షమింపుడు! మీ యమూల్యమైన సమయమును పాడుచేసితిని!'

ఇట్లని విఠల్ దాసచటినుండి సేత్ చిమ్మన్ లాల్ వద్ద కేగి నాడు. శ్యామవర్ణము! స్థూలకాయుడాత్మడు. సామాన్య స్థూలముకాదు - యెఱుకుకలకు బదులు మాంసము, మాంసములవలసినచోట వాయువు నిండియున్న శరీరము! శరీరము వలనే యాతని భావములును వికృతములై యుండును. అతడు సనాతన సభకు సభాపతి. రామలీలోత్సవ కమిటీ చైర్మన్, రామలీలాపరిషత్తున కార్యకర్త. రాజనీతియనిన విషసర్ప మనియు, పుత్రికలు కోరలంవటివనియు నాతనిభావము.

అధికారుల వెంట తిరుగుపిచ్చిమాత్రము బాగుగనున్నది. ఆంగ్లేయ సమాజమున నాతనికి విశేషగౌరవమున్నది. ఆతని సద్గుణములను వారుమిక్కిలి కొనియాడుచుందురు. అత డుదార స్వభావుడుకాడు; కృపణుడును కాడు. ఈ విషయమున చందా దారుల పట్టికయే యాతని మార్గమును నిశ్చయించుచుండును. ఆతని సమస్త దుర్గుణములను కప్పిపుచ్చునట్టి సద్గుణ మొకటి యాతనిలో నున్నది. అది యాతని వివోదప్రయత్నము.

విఠల్ దాసు చెప్పిన విషయము వినినాడు - 'మహా శయా! మీరు పూర్తిగ విరసులైపోయినారు. మీలో రస మేమాత్రమును కన్నట్టుటలేదు. బహుకాలమునకు నేడు 'దాల్ మండీ'లో నొక రత్నము కానవచ్చినది. ఆ రత్నమును మాయ మొనర్పజూచుచున్నారు. కనీసము ఈసారి రామలీలో త్వవమువఱకైన నాగుడు. కల్యాణమునాడు కచేరీ ప్లెట్టుదము. హుషారుగానుండును. మహమ్మదీయ స్త్రీలు వచ్చి దేవాలయములు నాశన మొనర్చుచున్నారు. బ్రాహ్మణస్త్రీ యైనపు డభ్యంతర మేముండును? సరే! ఊమింపుడు! ఏదో వేళా కోళమున కంటిని. ఇటువంటి శుభకార్యములు మీ చేతి మీదుగ నడచుచున్నందుకు ధన్యవాదములు! ఏదీ! చందాల జాబితా!'

విఠల్ దాసు తల గోకికొనుచు ననినాడు - 'ఇంతవఱకు బలభద్రదాసు వద్దకు మాత్రమే వెళ్ళితిని. ఆతని విషయము మీ రెఱుగనిదేమున్నది? శుష్కప్రియుడు! ఆ మాట లీ మాటలు చెప్పి తప్పించుకొనినాడు.'

బలభద్రదాసు ఒకరూపాయి వేసియున్నచో నిచట రెండు పడెడివి. అతడు రెండు వ్రాసినచో నితడు నాలుగు వేసియుండెడివాడు. గుణ్యము శూన్యమైనప్పుడు గుణకార ఫలితము శూన్యమేగదా! కాని తప్పించుకొనుటెట్లు? వెంటనే యాతని కొక యుపాయము తట్టినది - 'మహాశయా! ఈ విషయమున నాకు పూర్తి సానుభూతి యున్నది. కాని, బలభద్రదాసు దూరమాలోచించియే తప్పకొని యుండును. దూరమాలోచింపగా దీనిలో రాజనైతిక ప్రయోజనమేదియో దాగియున్నట్లు తోచుచున్నది. ఇందులో సందేహములేదు. మీ దృష్టికి తోచకున్నను నాకు మాత్రమేదో రాజనైతికపు తెత్తు లున్నట్లు కన్పించుచున్నది. మహమ్మదీయులకిది తప్పక కోపకారణమగును. వారు వెళ్ళి యధికారులతో రిపోర్టు చేయుదురు. అధికారుల సంగతి యెఱుంగుదురు గదా! వారికి చెప్పులుండునేగాని కన్నులుండవు! ఏదో కుట్ర పన్నుచున్నట్లునుమానింతురు.')

విఠల్ దాసు మనోరథ మిచటగూడ సఫలము కాలేదు. ఈ విషయమాతనికి క్రొత్తకాదు. ఇట్టి నిరాశాపూర్ణమైన యనుభవము లాతని నిత్యకృత్యములోనివే! అచటినుండి డాక్టర్ శ్యామచరణునివద్ద కేగినాడు. డాక్టరు మహాశయుడు తెలివిగలవాడు, చదువుకొనినవాడు. పట్టణములో ముఖ్యమైన రాజకీయ నాయకుడు. ఆతని పేరు బాగుగ వ్యాపించినది. తూచి తూచి మాటాడును. ఆతని మానగాంధీర్య మాతని విచారశీలతకు నిదర్శనము. శాంతి, పియును; అతనితోడి

విరోధమువలన హానిగాని, స్నేహమువలన లాభముగాని యుండదు. అందఱు నతనిని మిత్రునిగానే భావించుదురు. అందఱు నాతనిని శత్రువుగానే భావించుదురు. అతడు జిల్లాసలహాసంఘ సభ్యుడు. విరల్ దాసు మాటలు విని అనినాడు - 'నాచేత నైనంతవఱకు నేను చేయుటకు సిద్ధముగ నున్నాను. కాని యీ దురాచారమును రూపుమాపి, వారి నుద్ధరించుటకు ప్రయత్నింపవలెను. అంతేగాని ఒక తెను కాపాడినంతమాత్రమున నేమగును? ఇట్టి దుర్ఘటనలు నిత్యము జరుగుచునే యుండును. మూలకారణములను సంస్కరింపవలెను. కౌన్సిల్ లో ఏమైన ప్రశ్న లడుగుమందురా?'

విరల్ దాసు ఎగిరి గంతువేసినాడు - 'చిత్తము ! అది చాల మంచిపని.'

పిమ్మట డాక్టరుగారు తన పార్టీలతో సంభాషణము ప్రారంభించినాడు. విరల్ దాసు అరగంటవఱకు కూర్చుండి విసుగుపుట్టి - 'నా కేమని యాజ్ఞ నిచ్చినారు?' అని యడిగినాడు.

'నా మాటను విశ్వసించుడు. ఈసారి గవర్నమెంటు దృష్టి నీ విషయమువైపునకు తప్పక ఆకర్షింతును.'

డాక్టరును పట్టుకొని నాలుగు దులపవలెననిపించినది విరల్ దాసుకు. కాని, ఆలోచించి యాగినాడు. ఇత మఱొక పెద్దమనిషివద్ద కేగుటకు బుద్ధి పుట్టలేదు. కాని యా కర్మవీరుడు తన ప్రయత్నమునుమాత్రము వీడలేదు. ఏ సజ్జనునివద్దకో యేఁగి నిత్యమును యాచించును. ఆతని ప్రయత్నము పూర్తిగ

విఫలము కాలేదు. కొన్ని వందలకు వాగ్దానములు లభించినవి. కొన్నివందలు నగదు ప్రోగైనది. కాని నెలకు ముప్పది రూపాయల లోటు యీ స్వల్ప మొత్తమువలన నెట్లు భర్తీ యగును? మూడు నెలల నిరంతర పరిశ్రమకు ఫలముగ నెలకు పది రూపాయల కేర్పాట్లు చేయగలిగినాడు.

ఇక లాభము లేదనుకొనిన పిమ్మట నొకనాడాతడు సుమన్ బాయి యింటికిగెగినాడు. అతనిని చూచినంతనే యామె యన్యమనస్కువోలే-‘ఇటు వచ్చినారేమి? ఏమిటి విశేషములు?’ అని యడిగినది.

‘నీ వనినమాట జ్ఞాపకమున్నదా?’

‘ఇంతకాల మైపోయిన పిమ్మట మఱచిపోయినను తప్పకాదు.’

‘త్వరలోనే యేర్పాటానరింపవలె ననుకొంటిని. కాని, జాతీయభావము పూర్తిగ లోపించిన జాతియైపోయినది! అయినప్పటికిని నా ప్రయత్నము వ్యర్థము కాలేదు. నెలకు 30 రూపాయలవఱకు వచ్చునట్లొనర్పగలిగితిని. మిగిలిన లోటు కూడ భర్తీ కాగలదను ఆశ యున్నది. దీనిని స్వీకరించి యీ నరకకుండమునుండి బయటకు రమ్మని నా ప్రార్థనము!’

‘ప్రీడరుగారిని తీసికొని రాలేకపోతిరా?’

‘ఎన్నిచెప్పినను ఆయన వచ్చుట కంగీకరింపలేదు. ఈ ముప్పదిలో నెల కిరువది చొప్పున నిచ్చుట కాయనయే యంగీకరించినాడు.’

సుమన్ ఆశ్చర్యచకితయైసది! - 'ఆయన గొప్ప యుదారస్వభావుడే!'

ప్రస్తుత మామె సదనుని ప్రేమజాలమున చిక్కుకొని యున్నది. ఆమె కెన్నడు ప్రేమలోని యానందము లభింప లేదు. ఈ దుర్లభమైన రత్నమును పొంది దానిని చేయి జారి పోనిచ్చుట యామె కిష్టములేదు. ఈ ప్రేమకు పరిణామము వియోగము తప్ప వేఱుకాదని యామె యెఱింగియున్నను, లభించినంతకాల మీ యానందము ననుభవింపుమని యామె మనసు ప్రబోధించుచున్నది. ముందుముందేమి జరుగనున్నదో యెవడెఱుఁగును? ఈ జీవననౌక యే సుడిగుండములో చిక్కుకొనునో, యెటు పరిభ్రమించునో యెవరు చెప్పగలరు? భవిష్యత్తుకు సంబంధించిన ఆలోచనల నామె దరిజేరనిచ్చుటలేదు. కారణమేమన, భవిష్యత్తున నంధకారముకంటె వేఱొకటిలేదు. వెనుక జీవితపునరుద్ధరణోల్లాసమునకు వశీభూతయై విఠల్ దాసుతో నట్లనినది. ప్రస్తుత మా యుత్సాహము క్షీణించినది. ప్రస్తుతము విఠల్ దాసు నెలకు వందరూపాయ లిత్తుననినను ఆమె యంగీకరింపదు. కాని, అనినమాటను కాదనుటకు కొంచెము సిగ్గుగనున్నది. అందుచే - 'కొంచె మాలోచించు కొని రేపు చెప్పుదును.' అన్నది.

'ఆలోచించుట కేమున్నది?'

'ఏమియులేదు. కాని, రేపు చెప్పుదునుగదా!'

రాత్రి పదిగంటలైనది. శరత్కాలపు వెన్నెల వ్యాపించి యున్నది. సుమన్ కిటికీలోనుండి నీలవర్ణాకాశమును జూచు

చున్నది. వెన్నెలలో తారకాగణ జ్యోతి మలినమైపోయినట్లు ఆమె హృదయమున సద్భావోదయమువలన వికారములు ప్రభావహీనములై పోయినవి.

విరల్ దాసు కేమని సమాధానము చెప్పవలెను? ఇదియే యామె ముందున్న గొప్పసమస్య.

రేవు సమాధానమిత్తునని ఉదయము తప్పించుకొనినది. కాని పగలంతయు నాలోచించిన మీదట నామె భావము లలో కొంత సంశోధనము జరిగినది.

ఆమె కిచట భోగవిలాసములకు లోటులేకున్నను, ముఖము జూచినంతనే యసహ్యము కలుగునట్టివారిని సైతము తా నాదరింపవలసివచ్చుచున్నది. మాటలను వినినంతనే జగుప్ప కలుగునట్టివారిని గౌరవింపవలసివచ్చుచున్నది. ఆమె మనసున నుత్తమ భాషము లింకను పూర్తిగ నశింపలేదు. దుర్వ్యసనములు హృదయమందలి సమస్త సద్భావములను నాశన మొనరించునట్టి యుద్ధోగతి కామె యింకనుపోలేదు. ఆమె భోగవిలాసములను కాక్షించుచున్నదనుటలో సందియము లేదు. కాని తత్ప్రతికే వలసిన నిర్లజ్జత యామె కసహ్య మైనది. ఒక్కొక్కప్పుడామె తన నర్తమాన స్థితిని పూర్వ స్థితితో పోల్చి చూచుకొనును. అచట ఈ యాడంబరములు లేవు, కాని తన సమాజమున తా నాదరింపబడినది. ఎవరివద్దను అవమానముతో - సిగ్గుతో తలవంచుకొనవలసిన యగత్యము కలుగలేదు. కాని, యిచట తన యభిమానపూర్ణమైన హృదయము అడుగడుగునను తలవంచుకొనవలసి వచ్చుచున్నది.

ఒక కులట ముందు సైతము తాను తలయెత్తుకొని తిరుగ జాలననిపించుచున్నది. ఆనాటి నిరాదరణము, అవమానముల కంటె, నేటి ప్రేమప్రసంగములు, ఓరచులు మిక్కిలి దుఃఖమును కలిగించుచు నామె భావపూర్ణమైన హృదయమున కుతారాఘాతము లగుచున్నవి. అట్టి సమయమున నామె పద్మసింహుని తలఁచుకొని పండ్లు పటపట కొరుకును. ఆ నిర్దయు డానాడు సంఘమునకు జంకి తన్ను నిరాదరింపకున్నచో తానీ యుగ్నికుండమున దుమికియుండెడిదికాదు. నాలు దినములైనను నాతడచట నుండనిచ్చినచో నింటికి వెళ్ళెడిది, లేదా గజాధరుడేవచ్చి బ్రతిమాలెడివాడు. వెనుకటివలెనే తిట్లతో, పోట్లటలతో కాలము గడచిపోయెడిది. అందుకొఱకే విఠల్ దాసుతో పద్మసింహుని రప్పింపుమని షరతులను విధించినది.

కాని విఠల్ దాసువలన పద్మసింహుడామె నుద్ధరించుట కెంత యుత్సుకుడై యొన్నాడో తెలిసికొనినంతనే, యాతనిపై గల యసహ్యభావము పోయి, శ్రద్ధాభావ ముదఱుంచినది. అతడు సజ్జనుడు. నేనే నిష్కారణముగ నాయపరాధము నాతనిపై మోపుచున్నాను. అతడు నాపై దయజూపినాడు. పోయి యాతని పాదములపై బడి 'యీ నిర్భాగ్యురాలికిఁగీ రొవర్చిన యుపకారమునకు భగవంతుడు మీకు ప్రత్యుపకార మొనర్చుగాక!' యని వేడుకొందును. ఈ గాజులు సైత మిచ్చి వేయుదును. దానితో నా యాత్మను పతనముకాకుండ కాపాడు కొనుచుంటిననియు, అయోగ్యురాలను కాననియు, నాతడు

తెలిసికొనగలడు. అచటినుండి తిరిగివచ్చి యీ పాపపంకిలము నుండి లేచిపోదును.

కాని సదనసహుని మఱచిపోవుటెట్లు?

తన యీ మానసిక దౌర్బల్యమున కామెకు కోపము వచ్చినది. ఆ పాపమయమైన ప్రేమకోటకై యీ జీవితమునే తరింపజేయు తరుణమును - అవకాశమును పోగొట్టుకొందునా? నాలుగురోజుల వెన్నెలకై శాశ్వతముగ పాపాంధకారమున బడుటయా? నా చేతులతో నేను నా హృదయమును నాశన మొనర్చుకొనుటయా? నా యెడ సద్వ్యవహారమును నెఱపిన పద్మసింహునియెడ నిట్టిమోసమా? ఇట్టి కపటనాటకమాడు టయా? ఛీ! ఈ కపటప్రేమను హృదయమునుండి తొలగిం తును. సదనుని మఱచిపోదును. నీవును ఈ మాయజాలము నుండి తప్పకొని తొలగిపోమని చెప్పుదును.

అయ్యో! నేనెంత మోసపోతిని! ఈ ప్రదేశము దూర మున కెంత రమ్యముగ కన్నట్టినది! ఎంత సుఖమయముగ దోచినది! నేనిద్దానిని వుప్పువనమనుకొంటిని. ఇయ్యది ఘోరా రణ్యము. క్రూరజంతువులతో - విషధరములతో నిండియున్నది!

ఈ నది దూరమునకు బంగరు దుప్పటి పఱచినట్లెంత రమణీయముగనున్నది! కాని, దీనిలో లభించునదేమి? భయం కరమైన జలజంతువులకిది క్రేడాస్థానము! సుమన్ ఆలోచనా సాగరమున మునింగియున్నది. ఏతో విధముగ తెల్లవారిన బాగుండునుగదా! విఠల్దాసు వచ్చినంతనే యిచటినుండి శీఘ్రముగ తొలగిపోవచ్చుననిపించుచున్నది. అర్రాత్రియైనను

నామెకు నిద్రపట్టలేదు. తెల్లవారిన పిమ్మట విథల్ దాసు రాక పోయినచో నేమగును? మఱల వెనుకటివలెనే యీ పాపాభి నయము ప్రారంభము కావలసినదేనా? మఱల పాపరజోలిప్త మైన యీ బొమ్మల నాదరింపవలసినదేనా? అను శంక పొడ నూపెను. ఆమె యిచటి కేతెంచి ఆరునెలలయైనను నిచటి పరిస్థితులు పూర్తిగ అనుభవమునకు వచ్చినవి. ఇరువదినాలుగు గంటలు నామెఇంటివద్దకాముకులు, దుష్టులుమూగియుండురు. వారు తమ దురాచారములకు, పాపకర్మములకు, సీచవుఁ బనులకు సంబంధించిన గాధలను సగర్వముగ వర్ణించుచుండురు. ఒకడు జేబులు కత్తిరించుటలో నేర్పరి; వేటొకడు జూదమున చతురుడు; మఱొకడు క్రొత్తచేతులను బట్టుటలో నిపుణుడు, ఇంకొకడు గోడలుదూకుటలో నందెవేసినచేయి. అందఱును తమ దుస్సాహసమునకు, దౌర్బల్యమునకు సంతోషించువారే! ఇరుగుపొరుగు స్త్రీలు సైతము వచ్చి కూర్చుండురు - అలంకారములతో, ముస్తాబై దీపమువోలె జాజ్వలించుచుండురు. కాని యివి విషముతో నిండిన స్వర్ణపాత్రలు! సీచత్వమునకు, మోసమునకు, దుష్టవాసనలకు ప్రతిమూర్తులు! వారు తామొనర్చిన పాపకర్మముల నతిరంజితముగ వర్ణించుచుండురు. వారిలో లజ్జ యనునది నామమాత్రముగనైనను మిగులలేదు. మోసము, కపటము, పాపత్పష్ట, వీటిలోనే వారి మనసు లిప్తమైయుండును. పట్టణములోని పెద్దమనుష్యులిచట నిందింపబడుచుండురు - వారిని హేళన చేయుదురు. వారికి దడ్డమ్మ, చచ్చువెధవ, నపుంసకుడు అను బిరుదులను ప్రసాదింతురు.

ఇరువదినాల్గు గంటలును దొంగతనములు, బందిపోట్లు, గర్భ
 స్రావములు, వ్యభిచారములే యిచటి చర్చనీయాంశములు !
 ఇచటి ప్రేమాదరముల యదార్థస్వరూప మిపుడామెకు గోచ
 రించుచున్నది. ఇయ్యది ప్రేమకాదు, ఆదరముకాదు; - కామ
 లిప్ప! ఆమె ధైర్యముతో నీ విపత్తుల నన్నిటిని సహించినది.
 ఈ నరకకూషములో నుండదలచినప్పు డిట్టివాటినుండి యెన్ని
 నాళ్ళని తప్పకొని తిరుగగలదు? నరకములో ప్రవేశించిన
 పిమ్మట నరకధర్మములనే పాటింపవలెను. మొదటిసారి విథల్ దా
 సామెవద్ద కేతెంచినప్పు డాతని నుపేక్షించినది. ఆనాటివఱ
 కామె కిచటి పరిస్థితులను గూర్చి పూర్తిగా తెలియలేదు.
 కాని, నేడు మోక్షాద్వారము కనిపించిన తరువాత, నీ కారా
 గారమున నొక్క ఊణకాలముండవలెనన్నను కష్టముగనే
 యున్నది. అవకాశము ననుసరించి మానవునిలోని పాపచేష్టులు
జాగ్రతములగునట్లే ధార్మిక ప్రవృత్తిసైతము జాగ్రతమగును.
 రాత్రి మూడుగంటలై నది. ఆమె యింతవరకు నటునిటు పొరలు
 చున్నది-నిద్రపట్టలేదు. ఆమె మనసు బలముగ సదనుని వై
 పాకర్షింపబడుచున్నది. తెల్లవారుచున్నకొలది నామె వ్యగ్ర
 తయు హెచ్చుచున్నది. ఆమె మనసును సమధాన పఱచుకొనును
 'ఈ ప్రేమకై యువ్విఘ్నోరుచున్నావా?' ఈ ప్రేమకాధారము
 కేవలము బాహ్యరూపమని నీకు తెలియదా? ఇయ్యది
 ప్రేమకాదు;- ప్రేమలాలస ! నిజముగ ప్రేమించువాడిచటికి
రాదు. గుడిలోనికి భక్తితో నుపాసించుట కెవడును పోనట్లే
యీ వేశ్యవాటికలోని కెవడును నిజమైన ప్రేమతో రాదు.

ఉబుసుపోకకుమాత్రమే, లేదా వినోదమునకు మాత్రమే వత్తురు! ఈ భ్రమలో పడవద్దు సుమా!'

అరుణోదయ మగుచుండగా సుమన్ కు సిద్ద పట్టినది.

17

ఆమె పగలంతయు విశల్ దాసుకొంట కెదురు చూచినది.

కాని, యాతడు సాయంకాలమువఱకును రాలేదు. ఆమె మనసులో నుదయించుచున్న వివిధములైన శంకలు పరిపుష్టము లైనవి. ఏదియో విఘ్నము కలిగినది - ఇక నాతడు రాడు. అతడు వేటొక పనిలో నిమగ్నుడై యుండవచ్చును, లేదా ఆతనికి సాయ మొనరింతుమని మాటయిచ్చినవారు మాట తప్పియుండురు. అసలేమి జరిగినదో నాకు తెలిసిన నెంత బాగుండును! ఇతరు లెవరును నాకు సాయమొనర్చక పోయిన నేమాయె! నా వ్యవహారము నేనే చూచుకొందును. నాకు కావలసినది సజ్జనుడైనవాని రక్షణము! విశల్ దాసు ఆ మాత్రము సాయమొనర్పలేడా? వెళ్ళి యాతనితో, నా కార్థిక సహాయ మక్కరలేదనియు, దానికై మీరు బాధ పడవద్దనియు, నా నివాసమున కేర్పాటుచేసి నా భుగ్గడచి పోవుట కేదైన పని పురమాయింపుడనియు చెప్పదును. నా కింకేమియు సక్కరలేదు. కాని ఆతడెక్కడ యుండునో తెలియదు. అతనికై యెచ్చటెచ్చటికని తిరుగుదును?

పార్కువైపు కేగిగుట మంచిది. అచటికి చాలమంది షికారుకు వత్తురు. స్త్రీ డరుగారు నిత్యము నటువై పే షికారు

వెళ్ళుచుందురు. వారైనను కనబడుదురేమో! వారి కీ గాజు లిచ్చి, ఆ సందర్భములో నాలుగు మాటలు మాట్లాడవచ్చును.

ఇట్లాలోచించి యామె బండి పిలిపించి యొంటరిగా వాహ్యళికి వెడలినది. బండి కీర్వీను పార్కువైపు బయలు దేరినది. ఈ పార్కు పట్టణమునకు దూరము. అందుచే నచటికి చాల తక్కువమంది వెళ్ళుచుందురు. కాని, పద్మసింహుని యేకాంతప్రియత్య మాతని నిచటికి లాగుకొనివచ్చినది. ఆయన పార్కులో నొక ఆనుడు బెంచ్చిపై గూర్చుండి యాలోచనా మగ్నుడై యుండెను. బండి గేటువద్దకు జేరినంతనే సుమన్ కు ఒంటరిగా కూర్చుండియున్న పద్మసింహుడు కన్న తెప్పెను. ఆమె హృదయము దీపకళికవోలె ఛళించుచుండెను. భయమువలన నిట్టి స్థితి సంభవించునని యామెకు తెలిసి యున్నచో వచ్చియుండెడిదికాదు. కాని, ఇంతదూరము వచ్చి, ఎదురుగ స్త్రీడరుగారిని చూచి, ఊరక తిరిగిపోవుట మార్ఖ్యమే యగును. కొంచెము దూరమున నుండగనే బండి నాపించినది. బండినుండి దిగి, శబ్దము వాయువునకు ప్రతికూలముగ పయనించునట్లు మెల్లగ స్త్రీడరుగారివైపుకు బయలు దేరినది.

పద్మసింహుడు కుతూహలముతో బండివైపు చూచుచుండెను. అతడు సుమన్ ను గుర్తింపలేదు. ఆమె యెవరో యిటే వచ్చుచున్నదేమని ఆశ్చర్యపడినాడు. ఎవరో క్రిష్టియన్ లేడీ యైయుండుననుకొనినాడు. కాని, దగ్గరకు వచ్చినపిమ్మట నాతడు సుమన్ ను గుర్తించినాడు. ఓరకంటితో నామెను

చూచినాడు. ఆతని శరీరమంతయు కుంచించుకొని పోయినది. సుమన్ తలవంచి యాతని యెదుట నిలబడినంతనే యాతడు సిగ్గుతో, దైన్యదృక్కులతో తప్పించుకొనుటకు మార్గమును వెదకుచున్నట్లు చూడసాగెను. అంత నాతడకస్మాత్తుగ లేచి వెనుకకు తిరిగి గబగబ బయలుదేరినాడు. ఆమె కియ్యది వజ్రపాత సన్నిభమైనది. ఆమె యే మాళింది వచ్చినది? ఏమైనది? ప్రభో! ఈతడు నన్నింత నీచురాలినిగ భాపించి, నా నీడసైతము సోకకుండుటకై తప్పించుకొని పోవుచున్నాడు గదా! పద్మసింహునిపై నామెకున్న శ్రద్ధాభావము క్షణములో లుప్తమైపోయినది. ఈ యవమానమును సహింపజాలక పోయినది—‘నేను మిమ్ముల నేమియు యాచించుటకు రాలేదు—మీ రింత భయపడుటకు! నే నీ గాజుల నిచ్చిపోవుటకు వచ్చితిని. ఇవిగో! తీసికొనుడు! ఇంక నేనే వెళ్ళిపోదును!’ అని తీవ్ర స్వరముతో నన్నది. ఇట్లని యామె యా గాజుల నాతనివైపు నకు విసరివేసినది.

పద్మసింహు డాగిపోయినాడు. నేలపై బడియున్న గాజులను చూచినాడు. అవి సుభద్రచేతి గాజులు.

సుమన్ బండి యున్నవైపునకు కొన్ని యడుగుల దూరమేగినది. స్త్రీ డరుగారామెను సమీపించి ‘నీ వద్ద కీ గాజు లెట్లు వచ్చినవి?’ అని యడిగినాడు.

‘నేను మీ మాటలు వినక మోము త్రిప్పి వెడలిపోయినచో మీ రేమియు కష్టపడకూడదు.’

‘సుమన్! నన్ను లజ్జితు నొనర్పవలదు. నాకు నీ మొగము చూచుటకు సైతము యోగ్యతలేదు.

‘ఎందువలన?’

‘ఆనాడు నిన్ను నాయింటినుండి వెడలగొట్టకున్నచో నీకీటి దురవస్థ ప్రాప్తించి యుండెడిది కాదుగదాయని నిత్యము నా మనసు బాధపడుచున్నది.’

‘దీనికై మీరు సిగ్గుపడుట దేనికి? మీరు నన్ను వెడల గొట్టి నాకుపకారమే చేసినారు. నా జీవితము బాగుపడినది.’

ఈ యుపాలంభనేముతో స్త్రీ డరుగారు గ్రుక్క-త్రిప్ప కొనలేకపోయినాడు - ‘ఒకవేళ ఇయ్యది యుపకారమేయైనను, ఆకీర్తి గజాధరునికి, విఠల్ దాసుకి దక్కవలసినదేకాని నే నందులకు తగినవాడనుకాను.’

‘రక్షింపబోయి భక్షించినట్లు మీరు భావించుకొను చున్నారేగాని, నేనుమాత్రము యదార్థముగ మీ యుపకారము నంగీకరించుచున్నాను. స్త్రీ డరుగారూ! నన్ను కదలింప వద్దు! మనసులోని మాట మనసులోనే యుండనిండు. కాని, మీవంటి సహృదయు లింతటి నిర్దయులైపోదురని నే ననుకొనలేదు. గౌరవాదరముల కాంక్ష గొప్పవారికి మాత్రమే యుండునని మీరనుకొనవచ్చును; కాని దీనస్థితియందున్న ప్రాణులకే వాటిపై కోరిక యెక్కువయుండును. నాకట్టి యాదర మెట్లులభించునాయనియే యెల్లప్పుడు నామనసు తనా తహలాడెడిది. హోతీనాడు మీ యింటివద్ద జరిగిన యుత్సవము నాకు గౌరవవాదరములను సంపాదించుటకు చక్కని

మార్గమును చూపినది. నేనానాడు మీయింటికి రాకుండినచో నాగుడిసెతోనే సంతృప్తి జెందియుండెడిదానను! మీరు సచ్చ ర్షితులని నా భావము. అందుచే మీ రసికత ప్రభావమింకను నాపై యెక్కువ పనిచేసినది. భోలీబాయి మీ ముందు గర్వముగ కూర్చున్నది. మీ రామెయెదుట ఆదరముతో భక్తుని వోలె కూర్చుండిరి. మీ మిత్రులామె సైగల ననుసరించి కొయ్యబామ్మలవోలె నాడిరి. సరళహృదయయు, గౌరవాదరములను కాంక్షించునట్టి స్త్రీజై నిట్టి దృశ్యముల ప్రభావమెట్లు కలుగునో, తత్ఫలిత మెట్లు పరిణమించునో, నా విషయమున సరిగ నట్లే జరిగినది. సరే! ఇప్పుడా గొడవయేల? జరిగిన దేదియో జరిగిపోయినది. మిమ్ముల నెందుకనవలెను? ఇదియంతయు నా యపరాధమే! నేను....

సుమన్ యింకేమియో చెప్పనున్నది. కాని, గంభీర భావముతో నిది యంతయు వినుచున్న పద్మసింహుడు మాట మధ్యలో నందుకొనినాడు - 'సుమన్! నన్ను సిగ్గుపఱచుట కిట్లనుచున్నావా? లేక యదార్థమా?'

'మిమ్ము సిగ్గుపఱచుటకే చెప్పుచున్నను, విషయము మాత్రము యదార్థమే! ఈ విషయమును చాల దినముల క్రితమే మఱచిపోతిని. కాని, యీ నాడు మీరు నా నుండి దూరముగ తొలగిపోవుచుండుటను చూచి మఱల జ్ఞప్తికి వచ్చినది. ఇట్లనినందులకు నాకే పశ్చాత్తాపము కలుగుచున్నది. ఓమింపుడు!'

పద్మసింహుడు తలయెత్తి మఱల ఆలోచనా నిమగ్నుడైనాడు. సుమన్ ఆతనికి ధన్యవాదములర్పించుటకై వచ్చినది. కాని, సంభాషణక్రమము చెడిపోవుటవలన నామె కట్టియవకాశమే లభింపలేదు. ఈ యప్రియమైన సంభాషణ తరువాత నాతని యనుగ్రహమునకు సంబంధించిన విషయముల నెత్తుట యామె కసంగతముగ దోచెను. ఆమె తన బండ్లివైపుకు బయలుదేరినది. 'మఱి, యీ గాజులో?' అని యకస్మాత్తుగ ప్రశ్నించినాడు పద్మసింహుడు!

'నిన్న నా కివి షరాబు దుకాణములో కనిపించినవి. మీ యావిడచేతి కిదివరలో వీటిని చూచినాను. అందుచే గుర్తుపట్టి తీసికొని వచ్చితిని.'

'ఆ షరాబు పేరేమియో చెప్పగలవా?'

'చెప్పజాలను! చెప్పనని మాట యిచ్చితిని' అని సుమన్ వెడలిపోయినది. పద్మసింహుడు మఱి కొంతసేపు కూర్చుండి బెంచిపై నడుము వాల్చినాడు. ఆమె యనిన ప్రతిశబ్దము నాతని చెవులలో ప్రతిధ్వనించుచున్నది. తన ప్రవర్తనపై, తన యాచారవ్యవహారములపై, తనకర్తవ్యపాలనముపై, నాతనికి గర్వమున్నది. నేడే గర్వము పూర్తిగ నశించిపోయినది. అతడు నేటివఱకును ఈ యపరాధమును గజాధరునిపై నను, విశ్లేషించుచున్నను మోపి తన మనసును సమాధానపఱచుకొనినాడు. ఈని నేడే ఉది వందరెట్ల భారముతో తన నెత్తిన పడినది. ఆలోచనలు తీవ్రమై రూపమును దాల్చును. ఎచటినుండియో దూరమునుండి యొక ధ్వని వివచ్యు

చున్నది - 'ఆ యుత్సవమే జరుగకున్నచో నా కుటీరమున నేను సంతృప్తులై యుందును' అని! ఇంతలో గాలి వీచినది. ఆకులు కదిలినవి! తమ భయంకరములైన నల్లని తలలూపి యూమె యీ దుర్గతికి నీవే కారణమ వనుచున్నట్లు చెట్లు కదలుచున్నవి!

పద్మసింహునికి భయముకలిగినది. చాల ఆలస్యమైనది. ఎదుట సమున్నతమైన జంతు ప్రదర్శనశాల శిఖరమున్నది. అందుండి గంటలు వినబడుచున్నవి. ఆ గంటల సుమధుర నాదము నీవే సుమన్ దుర్గతికి కారణమ వనుచున్నది.

అతడు తన యాలోచనములన్నిటిని చిక్కబట్టి అడుగు ముందుకువేసినాడు. అతని దృష్టి యాకాశముకై బడినది. నల్లని తెరపై నుజ్వలమైన అక్షరములతో నీవే యూమె దుర్గ తికి కారణమవని వ్రాసినట్లున్నది. ఒక మైదానమున నడచుచు, మేఘములు క్రమ్ముకొని పచ్చటనుగాంచి, పాంథుడు దూర మున నున్న నొక వృక్షమువైపు వేగముగ పరుగిడునట్లు పద్మ సింహుడు అంగలువేయుచు పార్కునుండి జనసముదాయము వైపు బయలుదేరినాడు. కాని భావచిత్రమాతని నెట్లువీడును? సుమన్ ఆతనిని వెంబడించి మధ్య మధ్య యాతని కడ్డము వచ్చి నీవే నా దుర్గతికి కారణమ వనుచున్నది. అటు వైపునుండి యొకసారి, యిటునుండి యొకసారి యూమె నచ్చుచున్నట్లు తోచును - ఆ మాటలే విన్నట్లును. పద్మసింహుడెట్లో యింటికి జేరి ముఖము కప్పకొని గదిలో పండుకొనినాడు. సుభద్ర భోజనమునకు రమ్మని యెంతో బ్రతిమాలినది. కాని తల

నొప్పిగ నున్నదని వంకబెట్టినాడు. రాత్రియంతయు సుమన్ ఆతని హృదయముపై గూర్చుండి తిట్టుచునే యున్నది. నీవు విద్వాంసుడవు! నీవేమో వివేకవంతుడ ననుకొనుచున్నావు; కాని నీవు పూరియిండ్లవద్ద మందుసామాను కాల్చుచున్నావు. నీవు నీడబ్బు తగులవేయదలచినచో నొక బీడువద్దకు పోయి తగులబెట్టుము. మావంటి బీదవాళ్ళ కొంపలకు నిప్పంటించు పెండులకు?

తెల్లవారినంతనే పద్మసింహుడు విథల్ దాసు యింటి కేగినాడు.

18

సుభద్రకు సాయంకాలము గాజుల విషయము జ్ఞాపకము వచ్చినది. స్నానపు గదిలోనికి పరుగెత్తినది. అచట గూటిలో పెట్టిన విషయ మామెకు బాగుగ జ్ఞాపకమున్నది. కాని యచట కనపడలేదు. భయము కలిగినది. తన గదిలోనికి వెళ్ళి పెట్టెలు, గూళ్ళు, అల్లారాలువెదకినది. వంట యింటిలో నన్నిమూలలందువెదకినది. చివటకామె నిరాశచెంది మంచముపై వ్రాలినది. సదనుడు స్నానాగారములోని కేకగుటను చూచినది. అతడే వేళాకోళముగ దాచియుండు ననుకొన్నది. కాని యాతని నడుగుటకు ధైర్యము చాలలేదు. పద్మసింహుడు భోజనమునకు వచ్చినప్పుడు చెప్పవలెననుకొన్నది. అతడింటికి వచ్చినంతనే సుభద్ర భర్తతో చెప్పినది. 'సరిగా వెదకుము! ఇంట్లోనేయుండును! ఎవరు తీసికొని పోదురు?' అనినాడు.

‘ఇంట్లో అన్నిమూలలు వెదకినాను.’

‘నౌకర్ల నడుగుము!’

‘ఇరువురిని అడిగినాను. ఇద్దరు ఒట్లు పెట్టుకొను చున్నారు. స్నానపుగదిలో గూటిలో పెట్టినట్లు నాకు బాగుగ జ్ఞాపకమున్నది.’

‘అయిన వాటికి రెక్కలు వచ్చినవందువా? ఎగిరి పోయినవా?’

‘అడుగమనినచో సదనుని అడిగి చూతును. అతడా గది లోని కేగిగుటను చూచితిని. నవ్వులాటకు దాచియుండవచ్చును.’

‘ఎంత తెలివి! వానిని మాత్రమడుగవద్దు! వాడు తీసి యున్నచో చెప్పేడివాడే!’

‘అడిగిన నింతలో మునిగి పోయినదేమి? బాగుగ నేడ్పించి యివ్వవలెననుకొనినాడేమో!’

‘అడుగుట తప్ప! వాడు చూడకున్నచో తనపై దొంగతనమును మోపుచున్నారనుకొనును.’ *vanil*

‘మీ వంటి మనసును నేనెచటను చూడలేదు. అడిగినచో కొంత ధైర్యము గలుగునుగదా!’

‘ఏమైనను సరే! వానినిమాత్ర మడుగవద్దు!’

సుభద్ర యప్పటికిమాత్ర మూరకుండినది. కాని ప్రాతికి పినతండ్రి, కొడుకు భోజనముముందు కూర్చుండినపుడుమాత్ర మూఱకుండలేకపోయినది - ‘అబ్బాయి! నా గాజులు కనిపించుటలేదు. దాచియుంచినచో నిమ్ము! నన్నెందుకు బాధ పెట్టెదవు!’ అనియన్నది.

సదనమని మోము వెలవెల బోయినది. అతని గుండె కంపించుచున్నది. దొంగతనముచేసి, యెఱుగనట్లు నటించుట యాతనికి తెలియదు. నోటిలో ముద్దయున్నది. దానిని మ్రొంగుటయే మఱచిపోయినాడు. ఏమియు వినిపింపని వానివోలే మూనముగ నున్నాడు. పద్మసంహూతు నిప్పులు వర్షించునట్లు సుభద్రవైపు చూచినాడు. ఆమె ప్రాణములెగిరిపోయి నట్టెనది. మఱల నాలుక యెత్తుట కామెకు ధైర్యము చాలలేదు. సదనమడు నాలుగు ముద్దలు మ్రొంగి పీటపైనుండి లేచినాడు.

‘నేను వలదన్న పని చేసితీరుట నీ కలవాటైపోయినది’ అని సుభద్రపై కోపించినాడు పద్మసంహూతు.

‘అతని మొగము చూచినారా? అతడే తీసినాడు. అబద్ధమైనచో దొంగకు విధించు శిక్షను నే ననుభవించును!’

‘సరే! పోనిమ్ము! ఈ వెధవ గాజులాక లెక్కయూ? ఈ శరీరమే వాళ్ళచే పోషింపబడినది. నా ప్రాణమడిగినను సంతోషముతో నిత్తును. నా సర్వస్వము వానిదే! అడిగి తీసికొనిపోయినను సరే! లేదా యెత్తుకొనిపోయినను సరే!’

‘మీరు సేవాపత్రము వ్రాసి యిచ్చియున్నచో మీ యిష్టము వచ్చినట్లు వారికి సేవ చేయవచ్చును. కాదనను! కాని నా వస్తువును దొంగిలించినచో నేనూఱుకొనను!’

మరునాడు నాయంకాలము పద్మసంహూడింటికి వచ్చి నంతనే సుభద్ర యాతనిని భోజనమునకు పిలుచుటకై వెళ్ళినది. అత డా గాజు లామెముందు విసరికొట్టినాడు. సుభద్ర ఆశ్చర్యముతో పరుగెత్తి తీసికొనినది. గుర్తించినది - ‘నేను

చెప్పితినిగదా ఎచటనో దాచి యుంచినాడని! నా మాట నిజమైనదా?'

'మఱల అర్థములేని వాగుడు ప్రారంభించినావు! ఇవి బజారులో నొక షరాబు దుకాణములో దొరికినవి. నీవు సదనుని అనుమానించి వాడికి కష్టము కలిగించినావు! మనకును మాట తెచ్చినావు!'

19

సుమన్ ముప్పది రూపాయల కంగీకరించుట కిష్టము లేకపోవుటవలననే రేపు సమాధాన మొసంగుదునని తప్పించుకొనినదని యనుమానపడినాడు విథల్ దాసు. అందువలననే మఱునాడతడు సుమన్ యింటికి వెళ్ళలేదు. మిగతా డబ్బు విషయ మెట్లని యాలోచించుచున్నాడు. ప్రక్క గ్రామములకు, పట్టణములకుపోయి ప్రోగుచేయవలె ననుకొనును. ఒక ప్లూడు నాటకములు వేయింపవలెననుకొనును. అతని కధికారమే యున్నచో నీ పట్టణమందలి ధనికులనందరిని ఓడపై నెక్కించి ద్వీపాంతర వాసమునకు బంపి యుండెడివాడు. అమెవద్ద కేగుటయా, మానుటయా! యను సంకల్పవికల్పములలో బడి కొట్టుకొనుచున్నాడు. ఇంతలో పద్మసింహుడు కనిపించినాడు. కనులెఱ్ఱబడి వాచియున్నవి. శరీరము మలినముగ నున్నది. రాత్రి నిద్రపోయినట్లు లేదు. దుఃఖమూర్తివోలె నున్నాడు. మూడు నెలలనుండి విథల్ దా పాతని యింటికేగలేదు. అతనియొడ విరక్తి కలిగినది. కాని యీ స్థితిలో నాతనిని

చూచినంతనే విరల్ దాసు హృదయము నీరైపోయినది. ప్రేమతో చేతులు ముందుకుజాపి - 'రమ్ము! క్షేమమా? ఏదో విచారముగ నున్నట్లున్నావే!' యనినాడు.

'అవును! క్షేమమే! కొన్ని నెలలనుండి మీ దర్శనములేదు. మిమ్ములను కలుసుకొనవలె ననుకొనుచున్నాను. సుమన్ విషయ మేమిచేసినారు?'

'రాత్రింబవ శృదే యాలోచనతో సతమతమగు చున్నాను. ఇంత పెద్దపట్టణమున్నది. కాని నెలకు 30 రూపాయలకు దగిన సొమ్ము సమకూరలేదు. పదిరూపాయలకు తగిన సొమ్ము ప్రోగైనది. ఈ భాగ్యవంతు లందఱును పాపాణ హృదయులు! ఆ భాగ్యవంతుల విషయ మటుండనిమ్ము! ప్రభాకరరావుకూడ మొండిచెయ్యి బయటపెట్టినాడు. ఆతని వ్యాసములు చదువుచున్నచో దేశప్రేమకు నిధివోలె, దయా సాగరునివోలె కన్నట్టును. కాని, యీ జాతీయ కార్యము నుండి పూర్తిగ తప్పుకొని తిరుచున్నాడు. మిగిలినవారు కొంచెము సంకోచించిరి; కాని యాతడు మాత్రము పూర్తిగ యెదురు తిరిగినాడు!'

'నెల కేబదిరూపాయ లిచ్చినచో నామె విధవాశ్రమమునకు వచ్చునని మీకు నమ్మకమున్నదా?'

'ఉన్నది! ఆశ్రమ పాలకవర్గమామెను నిరాకరించినచో నది వేటువిషయము! అట్టిచో మఱియొక యేర్పాటు చేతును!'

‘అయినచో నిదిగో! తీసికొనుడు! నేను నెలకు 50 రూపాయలిత్తును. భగవదనుగ్రహమున్నచో జీవితాంతము వరకు నిచ్చుచుందును.’

విథల్ దాసు ఆశ్చర్య చకితుడై పద్మసింహునివైపు చూచి యాతనిని కౌగలించుకొనినాడు - ‘సోదరా! నీవు భన్యుడవు! నీ పాదములకు సాష్టాంగ నమస్కార మొనర్ప దగిన పనిచేసితివి. నీవు హిందూజాతి గౌరవమును నిలబెట్టితివి. ఈ లక్షాధికారుల చెంపపై చెప్పుదెబ్బ కొట్టితివి. కాని, యింతటి భారమునెట్లు భరింపగలవు?’

‘అన్నిపనులు జరిగిపోవుచునే యుండును! భగవంతుడేదో యొక త్రోవ చూపకపోడు!’

‘మీ యన్నకుమారుని వీధులవెంట తిరుగకుండా కొంచెము కట్టుదిట్టము చేయలేరా?’

‘వా డెచట తిరుగుచున్నాడో నాకు తెలియదు. అప్పుడు బజారు వెళ్ళుచుండును. వాడు సచ్చరిత్రుడనియే నానివిషయయై పట్టించుకొనుటలేదు.’

‘పెద్ద పొరపాటు చేసినారు. ఇదివరలో నాతడెంత సచ్చరిత్రుడైయుండినను, ప్రస్తుతపు ధోరణి బాగుండలేదు. అతని ననేకపర్యాయములు చూడరానిచోట చూచినాను. సుమన్ బాయి ప్రేమజాలములో చిక్కుకొనినట్లున్నాడు.’

పద్మసింహుని ప్రాణము లెగిరిపోయినట్లనిపించినది - ‘మీరొక దుర్వార్త చెప్పినారు. వాడు మా కులదీపకుడు! వాడు దుర్మార్గగామి యైనచో నా ప్రాణముపైకి వచ్చును.’

సిగ్గుతో మా యన్నగారికి ముఖము చూపజాలను.' ఈ మాటలనుచుండ నాతని కనులు కన్నీటితో నిండిపోయినవి - 'మహాశయా! వానినెట్లైనను చెప్పి మంచి త్రోవకు తీసికొని రండు!'

విఠ:- 'అతనిని మంచి మార్గమునకు దెచ్చుటకు ప్రయత్నింతును. నాకీ నాటివఱకు నాతడు మీ యన్నగారి కుమారుడని తెలియనే తెలియదు. నే నికనుండి యీ పనిపై నుండును. రేపు సుమన్ అచటనుండి తొలగిపోయినచో నాతడు తనంతతానే బాగుపడును.'

'సుమన్ వచ్చివేసినంతమాత్రమున వేశ్యవాటిక ఖాళీయైపోదుగదా! మఱొక్కతె వలలో చిక్కుకొనును. ఏమి చేయమందురు? ఇంటికి పంపివేతునా?'

'ఇక నాతడచటికి వెళ్ళి యుండినట్లే! అతడు వెళ్ళనే వెళ్ళడు. ఒకవేళ వెళ్ళినను మరునాడే మరలివచ్చును. యశావనకాలమందలి దుర్వాసనలు చాల ప్రబలమైనవి. ఇది యంతయు సంఘమునందలి యీ దురాచారమునకు ఫలితము! నగరమందలి కూడలిప్రదేశములలో నీ వ్యాపారము సాగుటయే' యీ యనర్థములకు కారణము.'

'ఈ విషయమున మీరు ఆందోళన చేసియేయున్నారు.'

'చేసితిని! కాని, నోటిమాటలతో మీరు సహానుభూతిని ప్రకటించి మాటతప్పినట్లే మిగిలినవారును నా మాట త్రోసి వేసిరి. ఒక్కనివలన నేమగును? నా వద్ద డబ్బులేదు; ఉన్నతపదవి లేదు; ప్రజలు నన్ను పిచ్చివానిక్రింద జమ కట్టుచున్నారు. నా మాటలు వారి దృష్టిలో పిచ్చి మాటలు.

పట్టణమున నిందరు విద్వాంసులున్నారు. వారు పౌరపాటున నైనను నా మాట వినరు.'

పద్మసింహునిది శిథిల ప్రకృతి. అతనిని కర్తవ్య డేత్రములోనికి గొనివచ్చుట కేదేని బలవత్తరమైన ఉత్తేజన మవసరము. మొలకువతో నున్న సోమరులలో లెక్క. అనేక పర్యాయములు జాతీయమైన పిలుపులు వినిపించినవి; కాని యాతడు లేవలేదు. ఈ సారి యాతనికి వినిపించిన పిలుపు, అమాంత మాతనిని లేపి కూర్చుండబెట్టినది. తన ప్రాణమును కంటె నెక్కుడుగ ప్రేమించుచున్న తన యన్న కుమారుని రక్షించుటకై, తన సోదరుని యసంతృప్తిని నివారించుటకై, యాత డెట్టిపనినైనను జేయును. ఇట్టి భయంకర పరిణామ మునకు గారణమైన దురాచారమును మూలోచ్చేదన మొనర్చుటకై యాతడు నడుము కట్టుట కింతకంటె వేఱు ప్రమాణము లనవసరములు! - 'నేను మీ కేవిధముగనైన నుపయోగపడగలిగినచో నేను సంసిద్ధుడను' అనినాడు పదకొం సింహుడు.

విఠల్ దాసు సంతోషించినాడు - 'సోదరా! నీవు నా కండయై నిలిచినచో భూమ్యాకాశముల నేకముచేయుగలను. కాని, ఊమింపుము! నీ సంకల్పము దృఢమైనదై యుండదు. నే డిట్లే యందువు. రేవు చల్ల బడిపోదువు. ఇట్టి విషయము అంధు ధైర్యము మిక్కిలి యవసరము.'

పద్మసింహుడు సిగ్గిలినాడు - 'భగవంతుడు సరిగ జూచినచో నీ పర్యాయము మీ రిట్టి ఫిర్యాదుచేయుట కవ కాశము లభింపదు.'

'అట్లైనచో నిక మన సాఫల్యము నిశ్చితమే!'

'మీరు నన్ను నడిపింపుడు!'

'అట్లయిన, నా యుద్దేశ్యము వినుము! మొదటిది, వేశ్యలను పట్టణమందలి సార్వజనికమైన ప్రదేశములనుండి తొలగించుట; రెండవ యుద్దేశ్యము, వేశ్యల నృత్యగాన ప్రదర్శనముల యాచారమును రూపుమాపుట. ఈ రెండును మీ కిష్టములేనా?'

'ఇంకను సందేహమా?'

'నృత్య ప్రదర్శనముల విషయమున నింకను మీకు వెనుకటి యభిప్రాయములు లేవుగదా?'

'ఒక సంసారము నాశనమైనపిమ్మటగూడ నట్లే ప్రవర్తింతునా? ఆనాటి యుత్సవమే సుమన్ బాయి పతనమునకు గారణభూతమైనదని నిశ్చయమైపోయినది. కాని, యిచట నా కొక యనుమానము కలుగుచున్నది. మనముగూడ, ఈపట్టణము లందే మనజీవితమును గడపుచున్నాముగదా; మన కీ దుర్వ్యసనము లంటలేదేమి? పట్టణమున నిత్యము ప్రదర్శనములు జరుగుచునే యున్నవి; కాని యిట్టి పరిణామమెన్నడును కాన రాలేదే! కాబట్టి, మానవ స్వభావమే యిందు ప్రధాన కారణమని తేలుచున్నది. మీ రి యాందోళనములన స్వభావములను మార్చజాలరుగదా?'

‘మన యుద్దేశ్యమదిగాదు. దుర్బల స్వభావములు నాశనమగుట కుపకరించు పరిసితులను తొలగించుటయే మన పని. పొట్టకూటికై చాకిరి చేయుచు, క్షణము తీరికలేని మనకు, వేశ్యవాటికలందు గౌరవము లభించునని యెన్నడును ననుకొనని మనకు, ఇట్టి దుర్వ్యసనము లెట్లంటును? ధనికులు, రూపవంతులు, ఉదారులు, రసికులు నైనవారు మాత్రమే యచటికి పోయి వారి వలలో జిక్కుకొందురు. భగవంతుడు స్త్రీలకు సౌందర్య మిచ్చునపుడు, ధనధాన్యములనుండి వంచి తల నొనర్చగూడదు. ధనహీనలైన సౌందర్యవతులు, చతు రలు ఇట్టి దుర్వ్యసనములకు తేలికగ వశీభూతలగుదురు.’

సుమన్ పార్కునుండి వచ్చిన పిమ్మట ప్లీడరుగారికి దుఃఖమును కలిగించునట్లు మాట్లాడితిని గదాయని విచారించినది. ఆయన యెంతో భౌదార్యముతో నా కొనర్చిన సాయమున కిట్టి ప్రత్యుపకార మొనర్చితిని! వాస్తవముగ నా దౌర్బల్యమువలన జరిగిన యపరాధము నాతనిపై మోపితిని. న న్నియంధకారమునుండి యుద్ధరింపవచ్చిన వానిని నేనీట్లవమానించి తినిగదా!

ఆయన తన మనసులో నన్నెంత కృతఘ్నురాలని యనుకొనునో! నన్ను చూచినంతనే పాపము తొలగిపోవ నెంచినాడు. నేనే సిగ్గుతో తలకొట్టుకొని చచ్చియుండవలసి నది. కాని యీ పాపమువలని భయముతో సిగ్గులేకుండ ఆయనను తిరస్కరించితిని.

రాత్రియంతయు నిట్టి యాలోచనలతోనే గడచి పోయినది. ఉదయమే లేచి విఠల్ దాసు వద్దకేగి తన కాశ్రయమును జూపుమని యడుగుటకు నిశ్చయించుకొనినది. నాకు మీ రేమియు చేయనక్కరలేదు; సురక్షితమైన ప్రదేశమును చూపుడు, పిండి విసిరిపెట్టి, బట్టలు కుట్టిపెట్టి పొట్టపోసికొందునని యడుగదలచినది.

తెల్లవారినది. ఆమె లేచి విఠల్ దాసు నింటికి పయనమగుచుండగా నతడే యచటికి వచ్చినాడు. అతనిని గాంచి నంతనే సుమన్ కు భక్తునికి ఆరాధ్య దైవము సాక్షాత్కరించి నంత సంతోషము కలిగినది. - 'దయచేయుడు! నిన్నటిదిన మంతయు మీ కై యెదురుచూచితిని. ఇప్పుడే మీ యింటికి రావలెననుకొనుచున్నాను. నా నివాసమున కేమైన నేర్పాటు చేసినారా?'

'నా వలన నేమియు కాలేదు. కాని పద్మసింహుడు గౌరవము కాపాడినాడు. అతడు నీ షరతును పూర్తిచేసినాడు. ఇంతక్రితమే వచ్చి జీవిత పర్యంతము నెల కేబది రూపాయల చొప్పున నిచ్చెద ననినాడు.'

ఆమె విస్మయపూర్ణమైన నేత్రములు సజలములై నవి. పద్మసింహుని యీ గొప్ప యశాదార్య మామె యంతాకరణను, భక్తి శ్రద్ధాభావములతో పరిష్కావిత మొనరించినది. ఆమెకు తా ననిన కటువచనములకు మిక్కిలి బాధ కలిగినది - 'అయ్యో దయాసాగరుడు! ధర్మదేవత!' ఈ జీవితమున వారి ఋణము తీర్చుకొనజాలను. భగవంతు డాయనకు శుభములలో

గూర్చుకొని! కాని, నేనా దినమున ననిన మాటలు కేవలము మిమ్ము పడినచుటకొకటనిన మాటలేగాని వేఱుగావు! మీరు నిజముగ నన్నుద్ధరింప నెంచినారోలేక మామూలు ధోరణిలో ఘర్షణ కనిన మాటలో తెలిసికొనగోరి యట్లంటిని. మీ రిరువురును దైవస్వరూపులైన సజ్జనులని విదితమైపోయినది. మిమ్మునవసరముగ కష్టపెట్టను. నాకు కావలసినది సహానుభూతి మాత్రమే! అట్టి సహానుభూతి లభించినది. ఇక నా బ్రదుకుభారము మీపై నిడను. నాకెట్టి విఘ్నములు, బాధలు కలుగని ప్రదేశమును నా నివాసమునకై యేర్పాటు చేయుడు.

విఠల్ దాసు చకితుడైనాడు. జాతీయభావ గౌరవముతో నాతని కనులు ప్రకాశించినవి. మన దేశమందలి పతిత స్త్రీల భావములుసైత మింత యుజ్వలములై యున్నవి గదా యని సంతసించినాడు - 'సుమన్! నీ నోట నిట్టి మాటలు వినుచుండ నా యానందమున కంతులేకున్నది. కాని, డబ్బు లేకుండ నీ జీవితమెట్లు గడచును?'

'నేను శరీర పరిశ్రమ చేయుదును. ప్రపంచమున దుఃఖిత అనేకులున్నారు. వారందరికిని భగవానుడు తప్ప సహాయకు లెవరున్నారు? ఊ నిర్లజ్జతకు పన్ను మీ వద్ద వసూలు చేయజాలను.'

'ఆ కష్టములను సహింపగలవా?'

'ఇదివఱలోనైనచో సహింపలేకపోయెడిదానను. కాని యిప్పుడన్నియు సహింపగలను? ఇచటికి వచ్చిన దుష్ట నిర్లజ్జత యనునది కష్టములలో కెల్ల దుస్సహమైనదని

గ్రహించితిని. ఇతర కష్టములవలన శరీరమునకు బాధకలుగును. కాని యీ కష్టమువలన ఆత్మయే చనిపోవును. నన్ను రక్షించుటకై మిమ్ము పంపిన భగవానునికి ధన్యవాదములు!’

‘సుమన్! నీవు నిజముగ విదుషీమణివి!’

‘సరే! ఇచటినుండి వెడలిపోవుట యెప్పుడు?’

‘నేడే! ఇంతవఱకును నీ వాశ్రమములో నుండువని కమిటీ వారితో చెప్పలేదు. కాని, పరవాలేదు! నీ వచటికేగి యుండవచ్చును. కమిటీ వా రభ్యంతము దెల్పినచో తరువాత చూచుకొనవచ్చును. కాని, ఒక విషయము మాత్రము జ్ఞాపక నుంచుకొనుము. నీ విషయముమాత్ర మెవరితోడను చెప్పవద్దు; చెప్పినచో విధవలలో గందరగోళము బయలుదేరును.’

‘మీ కెట్లు తోచిన నట్లు చేయుడు. నేను సిద్ధముగ నున్నాను.’

‘సాయంకాలము బయలుదేరవలెను!’

వికల్ దాసు వెడలిపోయిన కొలదిసేపటి కిరువురు వేశ్యలు సుమన్ యింటికి వచ్చిరి. నాకు తలనొప్పిగ నున్న దని చెప్పినది సుమన్. ఆమె తానే స్వయముగ వంటచేసికొనుచున్నది. ఆమె పతితయైనప్పటికిని ఆహార విహారములందు జాగ్రత్తవహించుచునే యున్నది. నేడే డామె యొక వ్రతము చేయదలచినది! విడుదల కలుగు రోజున కై దీలకు సె తము భోజనము రుచింపదు. మధ్యాహ్నము పండ్రెండు గంటలకు విటమూహము మూగినది. కాని, యామె వంక బెట్టి తప్పించుకొని వారిని పంపివేసినది. సేట్ బలభద్రదాసువద్దనుండి

కమలాఫలముల బుట్టవచ్చినది. ఆమె వెంటనే తిరుగగొట్టినది. నాలుగు గంటలకు సేట్ చిమనీలాల్ తన గుఱ్ఱపుసారు పంపినాడు - ఆమె పికారు వెళ్ళుటకు. ఆమె బండిని స్వేచ్ఛు త్రిప్పి పంపివేసినది.

నేడే డామె సదనుని కలిసికొనవలెనని యుత్కంఠతో నున్నది - నేడే డది చివరి కలయికయగును. నేటితో ఈ ప్రేమాభి నయము సమాప్తమగును. ఆ మనోమోహకమైనరూప మింక కనిపింపదు. ఆ రూపమును చూచుట కింకనుండి నా నేత్ర ములు తపించుచుండును. సరళమైన ప్రేమవాక్కులిక వినరావు. జీవితము మఱల ప్రేమవిహీనమై నీరసమైపోవును. కలుషిత మైనను, యీ ప్రేమ సత్యమైనది. ఓ భగవానుడా! నా వియోగమును సహించుకొని ప్రసాదించుము. కాదు కాదు; ఇప్పుడు సదనుడు చాకుండుటయే వాంఛించితి. అతని కలిసికొనకుండుటయేమర్చితి. అతనిని జూచినంతనే నా సంకల్పము చెదరిపోవునేమో యెవరెఱుంగుదురు? కాని, ఒక పర్యాయ మాతడు వచ్చినచో బాగుండును; నా హృదయమును విప్పిచెప్పకొనవచ్చును; అతనిని యీ మాయా సాగరమున బడకుండ రక్షించుటకు ప్రయత్నింతును.

వీడుగంటలైనది. సదనుడు రాలేదు. ఎనిమిది గంటల వఱకాతనికై ప్రతీక్షించి నిరాశ జెందినది. అతడిచటికి వచ్చుట ప్రారంభించిన నాటినుండి యీనాడే నాగాఢదినది. సుమనీసు నిరసనమైనచోట దారితప్పి మారుపడినట్లున్నది. హృదయమున నొక తివ్రమైనను సరళమైవట్టిదియు, దుఃఖపూర్ణమైనను మనో

హారమైనట్టి యాకాంక్ష యుద్వేలితమగుచున్నది. అతడు యాకాంక్ష పూర్తికై గారణమేమని మనసు ప్రశ్నించుచున్నది. చుట్టూ యనిష్టమైన శంక యామెను కలవర పరచుచున్నది.

ఇంతలో విరల్ దాసు కిరాయి బండ్లలో వచ్చుటను చూచినది. ఆమె హృదయము వేగముగ కొట్టుకొనసాగినది.

క్షణములో విరల్ దాసు పైకి వచ్చినాడు - 'అరె! నీ వింకను సిద్ధముకాలేదేమి? బెడ్డింగుకూడ కట్టలేదే!'

'ఇచటి వస్తువేదియు తీసికొనిపోను. ఇక వాస్తవముగ నా పునర్జన్మ ప్రారంభము కానున్నది.'

'మఱి, ఈ సామాను?'

'మీ రీ సామగ్రిని అమ్మివేసి యేదేనొక శుభకార్యమున వెచ్చింపుడు.'

'సరే! బాగుగనే యున్నది! ఈ గదికి తాళము వేయుదును. సరే! బయలుదేరుము! బండ్లి సిద్ధముగ నున్నది.'

కొంతసేపటి సుమన్ క్రిందికి దిగివచ్చినది. ఒక మూములుచీర కట్టుకొనినది. చేతులకు గాజులుసైతము లేవు. ఆమె మోము విచారముగ నున్నది. భోగవిలాసములనుండి దూరమైపోవుచున్నందులకు కలిగిన విచారముకాదీది - ఈ యగ్నికుండములో నెందుకు దూకితినా యనువిచారము! ఈ విధమహాయండు మాలిన్యములేదు! ఒక విధమైన సంయమమున్నది. కల్లు త్రాగినవాని నిర్లక్ష్యము కాదీది - త్యాగము, భావాభాసితమైన నిర్లక్ష్యము!

విఠల్ దాసు యింటికి తాళమువేసి బండితోలువాని ప్రక్కన కూర్చుండెను. బండి బయలుదేరినది.

బజారులోని దుకాణము లన్నియు మూసియున్నడు కాని రోడ్డుపై సందడిమాత్రము తగ్గలేదు. సుమన్ బండికిటిక సందులోనుండి చూచినది. దీపమాలలు మనోహరముగ నున్నవి. బండి ముందుకు పోవుచున్నకొలది ఆ కాంతి మాలయు ముందుకు సాగుచునే యున్నది. దగ్గజదగ్గజుగ దీపములు కలిసిపోవుచున్నవి. కాని యా దీపమాల అభిలాషల వలెనే దూరముగ పారిపోవుచున్నది.

బండి వేగముగ పోవుచున్నది. ఆమె భావిజీవన యానమ్మసైతము ఆలోచనాసాగరమున నటునిటు నూగుచు నక్షత్రకాంతిలో చిక్కుపడుచు పోవుచున్నది.

20

సదనుడు ఉదయమింటిలోని కేఁగినంతనే పినతల్లి చేతిని గాజులు చూచినాడు. సిగ్గుతో నాతని కనులు భూమిలోనికి చొచ్చుకొని పోయినవి. భోజనముచేసి తొందరగా బయటకు వచ్చివేసి యీ గాజులు మఱల యెట్లు వచ్చినవని యాలోచింపసాగినాడు.

సుమన్ యిచటికి పంపియుండుట సంభవమేనా? ఈ గాజు లెవరివో యామెకేమి తెలియును? ఘే నామెకొన్నా విషయమే చెప్పలేదే! ఆ నమూనాలో చేయించిన వేటొక గాజుల జతయేమో యిది! కాని, యింత తొందరలో నెట్లు తయా

రగును? సుమన్ తప్పక నా యునికిని తెలిసికొనియుండును. ఆమెయే పినతల్లి కివి పంపియుండును.

మః సదను డెంతయో యాలోచించినాడు. ఎంత యాలోచించినను నీ నిశ్చయమునకే చేరుచున్నాడు. అతడు మఱల మఱల యాలోచించినాడు - సరే! ఆమెకు నా విషయము తెలిసి యున్నదనుకొనుము; కాని, నే నిచ్చిన వస్తువును ఆమె యిచ్చటికి పంపునా? అట్లే జరిగియున్నచో తప్పక నిది విశ్వాసఘాతము క్రిందనే లెక్క.

ఆమె నా విషయమును తెలిసికొనియున్నచో మనసులో నన్ను ధూర్తునిగ, కపటిగ తలంచియుండదా? గాజులు పిన్ని వద్దకు పంపివేసి నన్ను దొంగక్రిందకూడ జమకట్టి యుండును.

నేటిసాయంత్రం మాతనికి సుమన్ యింటికి వెళ్ళుటకు ధైర్యముచాలలేదు. దొంగయై-దగాకోరై తా నెట్లు పోగలడు. అతని మనసు ఖన్నమై యుండెను. ఇంటివద్ద కూర్చుండుట బాధయనిపించెను. కాని, యా బాధనైనను సహించినాడు కాని సుమన్ యింటి కేగుటకు సాహసంపజాలకపోయినాడు.

ఈ విధముగ నొక వారము దినములు గడిచిపోయినవి. ఆమెను కలిసికొనవలెనను ఉత్కంఠ ప్రబలమగుచుండెను. శంకలన్నియు నీ యుత్కంఠక్రింద అణగి పోవుచుండెను. సాయంసమయమున నాతనిస్థితి పిచ్చివానివలె నుండెను. ఎవరితోను మాటాడ బుద్ధివుట్టదు. ఎచటకూర్చుండిన వా డచటనే యుండును. జబ్బుపడి లేచినవాని మనసువోలె నాతని మనసు

ఉదాసీనమై యుండును. లేచుటకు కూర్చుండుటకుగూడ బుద్ధివుట్టదు.

చివటికాతడు సహింపలేకపోయినాడు. ఎనిమిదవనాడు సుమన్ యింటికి బయలుదేరినాడు. నేఁ డామెతో తన న్యవహార మంతయు చెప్పివేయవలెనని నిశ్చయించుకొనినాడు. తాను ప్రేమించినవారివద్ద దాపరికమేల? మంచివాడనైనను, చెడ్డవాడనైనను నేనిఁక నీ పాదభక్తుడనని చేతులు జోడించి చెప్పివేయుదును. నీ వే శిక్ష విధించినను సరే! నీ యెదుట తలవంచితిని! దొంగతనము చేసినను, మోసము చేసినను నీ ప్రేమకు వశుడనై చేసితిని! క్షమింపుము! అని చెప్పదలచినాడు.

నీతి, జ్ఞానము, సంకోచము ననునవి యెంత యణచినను విషయవాసవలు అణఁగియుండవు. మత్తులో నొడలు తెలియదు.

వ్యాకులుడై యాత డైదుగంటలకే బయలుదేరి అటు నిటు తిరిగి నదీతీరమునకు జేరినాడు. శీతల మందవాయు వాతని తపమైన శరీరమునకు సుఖమును చేకూర్చుచున్నది. సన్నని మేలిముసుగులోనుండి సుందరీనేత్రములు ప్రకాశించునట్లు నిర్మలమైన ప్రవాహములో చేపలు గంతులు వేయున్నవి.

సదనుడు తీరమున గూర్చుండి యీ మనోహర దృశ్యమును జూచుచున్నాడు. ఇంతలో నొక జటాధారి చెల్లచాటునుండి తనవైపే వచ్చుచుండుటను చూచినాడు. మెడలో రుద్రాక్షమాలలున్నవి. కనులెట్టబారి యున్నవి. జ్ఞాన, యోగములవలన కలుగు ప్రతిభకంటె నాతని మోమున

సరళత, దయ వ్యక్తము లగుచుండెను. తనవద్ద కేతెంచి నంతనే సదనుడు లేచి యాతని నాదరించెను.

అతనితో పరిచయ మున్నవానివలె నా సాధు వాతని చేయి పట్టుకొనెను - 'సదన్! చాల కాలమునుండి నిన్ను కలిసికొనవలె ననుకొనుచున్నాను. నీ మేలుగోరి యొక మాట చెప్పదలచినాను. నీవు సుమన్ బాయి యింటికేగుట మాని వేయుము. లేనిచో నీ సర్వనాశనము జరిగితిరును. ఆమె యెవతెయో నీ వెఱుగవు. ప్రేమోన్మాదమున నీ కామె దూషణములు వినిపింపవు. ఆమె నిన్ను ప్రేమించుచున్నదను కొనుచున్నావు. అది కేవలము భ్రమ! తన భర్తను వదలి పెట్టిన స్త్రీ యితరులను ప్రేమించి యా ప్రేమను నిర్వహింప గలదా? నీ విప్పుడామెవద్దకే వెళ్ళుచున్నావు! ఈ సాధువు చెప్పినమాట వినుము! ఇంటికి తిరిగి పొమ్ము! అదియే నీకు మేలు!'

ఈ మాటలని యా సాధువు వచ్చిన దిక్కునకే వెడలి పోయెను. సదను డాతనిని ప్రశ్నించుటకు నిశ్చయించుకొను నంతలో దృష్టికి కనిపింపకుండ మాయమైనాడు.

సదను డాలోచింపసాగినాడు - ఈ మహాత్ముడెవడు? ఇతడు నన్నెఱ్ఱెఱుగును? నా రహస్యము లీతని కెట్లు తెలిసినవి? ఆ ప్రదేశమందలి నీరవత కొంత, తన మానసికస్థితి కొంత, ఆ మహాత్ముని ఆకస్మికాగమనము - అతని దివ్యదృష్టులు కొంత కలిసి యాతని మాటలు ఆకాశవాణివలె మహత్వపూర్ణ మైపోయినవి. అతని మనసున నేదో బరుగనున్న అనర్థమునకు

సంబంధించిన శంక పొడసూపినది. సుమన్ వద్ద కేఁగుటకు సాహసింపలేకపోయినాడు. ఈ యాశ్చర్యకరమైన ఘటనను గూర్చి యాలోచించుకొనుచు నింటికి బయలుదేరినాడు.

సుభద్ర సదనుని గాజులవిషమై ప్రశ్నించిన నాటినుండి పద్మసింహు డామెపై కోపించియున్నాడు. అందుచే నామె కేమియు తోచుటలేదు. కొన్ని రోజులపాటు యెచటి కైన వెళ్ళి రావలె ననుకొనుచున్నది. సదనుని ఇంటికి పంపివేయ వలెనను ఆలోచనలోనున్నాడు పద్మసింహుడు. సదనునికిగూడ యిచటనుండుట విసుగుగానున్నది. అతడుగూడ నింటికేఁగ దలచుచున్నాడు. కాని, యెవ్వరును నోరెత్తలేకున్నారు. కాని, మరునాడు మదనసింహుని ఉత్తరము వచ్చుటతో నందరి కోరికలు నెఱవేరినవి. ఉత్తరములో సదనునికి సంబంధము వచ్చినదనియు, మఱిదలిని గూడ పంపవలసినదనియు వ్రాసినాడు.

ఈ కబురు విని సుభద్ర సంతసించినది. రెండు నెలల పాటు హాయిగ, ఆనందముగ, ఆటలు పాటలతో గడచిపోవును. ఈ సంతోషమును మనసులో దాచుకొనలేకపోయినది. ఆమె యీ కౌతన్యమునకు పద్మసింహుడు మఱింత విచారించినాడు. ఆమెకు తన సుఖమేగాని నా విషయ మక్కరలేదనుకొనినాడు. రెండు నెలలకు మఱలవచ్చుట! ఇదేమి సుఖము! అనుకొనినాడు.

సదనుడుగూడ ప్రయాణమునకు సిద్ధమైనాడు. అతడు ఇంటికేఁగుట కంగీకరింపడనుకొనినాడు పద్మసింహుడు. కాని యిట్లు బరుగలేదు.

పగలు రెండు గంటలకు బండి బయలుదేరును. అందుచే స్త్రీడరుగారు కోర్టుకు వెళ్ళలేదు. ప్రేమవిహ్వలుడై యనేక పర్యాయము లింటిలోని కేగినాడు. కాని సుభద్ర కాతనితో మాటాడుటకు తీరిక యెక్కడిది? ఆమె నగలు గుడ్డలు సర్దుకొనుచున్నది. ఆమె కీ గొడవయేలేదు.

ఒంటిగంటయైనది. నౌకరు బండితెచ్చి గుమ్మమువద్ద నిలిపినాడు. సదనుడు తనపెట్టె, బెడ్డింగు బండిలోపెట్టినాడు. సుభద్ర కనులు కన్నీటితో నిండిపోయినవి. పద్మసింహు డామె యశ్రువులను తుడిచినాడు. గాఢాశ్లేష మొనరించినాడు. సుభద్ర బండిలో గూర్చున్నది.

ప్రేషను చేరినారు. బండి బయలుదేరు ననగా సదనుడు షరుగెత్తి పెట్టెలోని కెక్కినాడు. సుభద్ర కూర్చుండక పూర్వమే బండి బయలుదేరినది. ఆమె కిటికీవద్ద నిలబడి భర్తవైపు జూచుచున్నది. అతడు కనిపింపకుండ దూరమైపోవు నంతవఱకు నామె కిటికీవద్ద నుండి కదలలేదు.

సాయంకాలమునకు రైలు గమ్యస్థానముచేరినది. మేనా, ఒక గుట్టముతోగూడ మదనసింహుడు ప్రేషనువద్ద సిద్ధముగ నున్నాడు. సదనుడు తండ్రికి నమస్కరించినాడు.

గ్రామము సమీపించుచున్నకొలదియు నాతని తొందర యెక్కువగుచుండెను. గ్రామమింకను నాలుగు ఫర్లాంగుల దూరమున్నదనగా పొలముగట్లపైనుండి గుట్టమును వడిపించుట కష్టమని యెంచి గుట్టముపైనుండి దిగి, గబ గబ ఊరిదిక్కువకు నడువసాగెను. నే డాతనికి తన గ్రామము నిస్తబ్దముగ

నున్నట్లు తోచెను. సూర్యాస్తమయమైనది. రైతులు తమ యెడను తోలుకొని యింటికేగుచున్నారు. సదను డెవరి తోడను మాటాడలేదు. తిన్నగ యింటిలోనికేగి తల్లికి నమస్కరించినాడు. తల్లి యాతనిని జీరి యాశీర్వదించినది.

భామ:- 'అవిడగారెక్కడ నున్నది?'

సద:- 'వచ్చుచున్నది. నేను పొలముల కడ్డముపడి వచ్చితిని.'

'బాబాయి, పిన్నివద్ద మనసు తీరినదా?'

'ఏమి?'

'నీ ముఖమే చెప్పుచున్నది!'

'అదేమిటి? నేను అచటికేగిన తరువాత బలిసితిని!'

'ఏడ్చినావు! పిన్నమ్మగారు తిండికే మొగము వాచునట్లు పెట్టియుండును.'

'పిన్ని అటువంటిదికాదు ! ఇచటికంటె నాకచటనే హాయిగా నున్నది. అచట మంచి పాలు దొరకును.'

'మఱి, డబ్బుకావలెనని వ్రాసినావేమి?'

'మీ ప్రేమయెట్టిదో పరీక్షింపవలెనని వ్రాసినాను. మీ వద్ద తీసికొనినది పాతికేగదా! బాబాయివద్ద కనీసము ర్, రివంపల రూపాయలు తీసికొంటిని. సిల్కువస్త్రములతో జమీందారువలె తిరిగితిని. పిన్ని అనేకరకాల పిండివంటలుచేసి పెట్టినది. త్రాగినన్నిపాలు, తినినన్నిపండ్లు! అచటి సుఖము మరపునకు రాదు. మనము సంపాదించి యనుభవించునదిలేదుగదా, దొరికి

నప్పుడే యనుభవింపవలెననుకొంటిని. మనసు లన్నియు తీరిపోయినవి.'

ఆతని మాటలలో నొక విధమైన క్రొత్తదనము వచ్చినట్లు భామ కనిపెట్టినది. అతనిలో నాగరక లక్షణములు కన్పట్టుచున్నవి.

అతడు తన యీడునకు, సహజమైన గుణమునకు తగినట్లు పట్టణజీవితమును వర్ణింపసాగినాడు.

భామహృదయము సుభద్రయెడల నిర్మలమయ్యెను.

మఱునా డుదయము గ్రామములోని పెద్ద లండలీ యెదుట సదనుని వివాహమునకై తాంబూలములు పుచ్చుకొనిరి.

వివాహమునెఱి ధర్మబంధనమును కండ్లయెదుట చూచుచున్నను నాతని కెట్టి చింతయు కలుగలేదు! ఆతని ప్రేమ లాలసయంతటి ప్రబలమైపోవుచున్నది. ఆతనికి సుమన్ పై నున్న ప్రేమలో తృప్తియే యెక్కువ. సుమన్ అతని హృదయములో నున్నను, అతని జీవితమున కాధారము మాత్రము కాలేకపోయినది. ప్రేమకు ప్రాణసదృశమైన విశ్వాస మాతని కామైపై నెక్కడున్నది? ఇప్పుడతడిక కపటప్రేమయొక్క మాయాజాలమునుండి విముక్తుడైపోవును. ఇక నాతనికి బహువేషధారణ మొనర్పవలసిన యవసరముండదు. సుమన్ వద్ద నెన్నడును లభింపని వస్తువాతనికి నేడు లభింప నున్నది. ఈ భావములతో నాత డీ నూత్నప్రేమకై విహ్వలు డగుచున్నాడు. నధువు అందకతై కాదేమో? రూపలావ

ణ్యము లనునవి పాక్షాతికగుణము! అందెన్నడును పరివరన
ముండదు. స్వభావమనునదొక యుపార్జిత గుణము; అది
చదువు-సత్సంగత్వములతో సంస్కరింపబడును. సదనుడు
 వధువునుగూర్చిన విషయములను అత్తవారింటి నొకరుద్వారా
 తెలిసికొనదలచినాడు. అందుచే వానిని బాగుగ త్రాగించి,
 మిఠాయి పొట్లములు కొనిపెట్టినాడు. వాడు త్రాగుడు మైక
 ములో వధువును నఖిశిఖ పర్యంతము బాగుగ వర్ణించినాడు.
 ఆ నఖిశిఖ వర్ణనము సుమన్ సౌందర్యమును పోలియున్నది.
 అందుచే నూత్నవధువు నాహ్వానించుట కాతడుత్సుకుడైనాడు.

21

తాను సృష్టించిన ప్రతివానికిని భగవంతు డేదోవిధ
ముగ నన్న వస్త్రము లొసంగుననుట పూర్తిగ నిజముకాదు.
 ఉమానాథుడెట్టి శ్రమయులేకుండ సుఖము ననుభవించు
 చున్నాడు. అతనిది ఆకాశ ప్రవృత్తి. అతనికి ఆవులు, గోదెలు
 లేవు! కాని యింటిలో పాలు పెరుగులకు లోటులేదు. అతనికి
 వ్యవసాయము లేదు. కాని, యింటిలో ధాన్యమునకు లోటుం
 డదు. గ్రామములో నెచట చెట్లు కొట్టినను, పంటకోసినను,
 పండ్లు రాలినను, విందులైనను, అడుగకయే యాతని భాగ
 మింటికి వచ్చును. అతని గ్రామము పెద్దది. మూడున్నరవేల
 జనసంఖ్య యున్నది. అతని యనుమతి లేనిదే గ్రామమున
 నెట్టి పనియు జరుగదు. ఆడవాళ్ళు నగలు చేయించుకొన
 వలసినచో నుమానాథునితో జెప్పదురు. పిల్లల వివాహము

లన్నియు నాతని మధ్యవర్తిత్వమున పరిష్కారము కావలసినదే! దస్తావేజులు, కవులుకత్తులు, నన్నియు నాతని చేతిమీదుగనే పూర్తికావలెను. వ్యాజ్యములు తగాదాలు ఆతనిద్వారా పరిష్కారము కావలసినదే! ఆశ్చర్యమేమన, ఆతని యీ కౌరవమునకు గారణ మ్మాత్రమే సాజన్యముకాదు. గ్రామీణులయెడ నాతడు మిక్కిలి దురుసుగను, నీరసముగను ప్రవర్తించును. ముఖస్తుతి మాటలు, అమ్మా తల్లీ యనుట యాతని చేతగాదు. ఏ మాటయనినను చెప్పజే కొట్టినట్లగును. అయినను నాతని యీ కటువచనములను జనులు పాలవోలె గుటక వేయుదురు. మఱి యాతని స్వభావమున నున్న మాయ యేమియో తెలియదు. కొంతమంది యాతని తెలివితేటలు, అదృష్టమే యిందులకు గారణమందురు. మఱికొందఱాతనికి మంత్రప్రభావమున్నదందురు. కాని, మాయద్వేష్యమునమాత్ర మ్మాతని కున్న మానవ స్వభావ పరిజ్ఞానమే యిందులకు గారణము. ఎఱట వంగవలెనో, ఎఱట పట్టుబట్టవలెనో యాతనికి బాగుగ తెలియును. పట్టువిడుపులు బాగుగ నెఱుఁగును. గ్రామీణుల వద్ద బిగియవలెను. అధికారులవద్ద వంగవలెను. పోలీసు ఇన్ స్పెక్టర్లు, పోలీసులు, తహసీల్దారులు, బంట్లోతులు నందఱు నాతనిపై దయాదృష్టిని ప్రసరింప జేయుచుందురు. తహసీల్దారు గారి కాతడు జాతకఫలము వ్రాయుచుండును. డిప్యూటీ తహసీల్దారుగారికి ప్రమోషను వచ్చునని చెప్పను. అమీనా లాతని యింటికి పిలువని చుట్టములే! కొందఱికి తామెత్తులు, యంత్రములు నిచ్చును. మఱికొందఱికి భగవద్గీత వినిపించును. ఇవి

యేవియు నచ్చనివారికి మృష్టాన్నములతో విందులొనర్చును. పోలీసు ఇన్ స్పెక్టరుగారి కతడు కుడిభుజము. ఇన్ స్పెక్టరుగారి వ్యవహారము తేలికగ పరిష్కారముకానిచోట ఉమానాథుని ద్వారా యాతని రొట్టె విరిగి నేతిలో బడును. ఇట్టి వ్యక్తిని గ్రామీణులేల పూజింపరు?

ఉమానాథునికి తన సోదరియైన గంగాజలిపై నభిమానము మెండు. కాని, గంగాజలి పుట్టింటికేతెంచిన కొలది దినములకే వదినగారి యవజలముందు అన్నగారి యభిమానము పనిచేయదని గ్రహించినది. ఉమానాథుడు తన సోదరిని తన యింటికి గొనివచ్చినందులకు చాల పశ్చాత్తాపపడెడివాడు. అతడు తన భార్యను సంతృప్తిపఱచుటకై పైకి మాత్రము భార్యమాటలకు తాళము వేసెడివాడు. గంగాజలికి శుభ్రమైన వస్త్రము కట్టుకొనుట కధికారమెక్కడిది? శాంత యెంత ముద్దుగా పెరిగిననేమి? నేడు ఉమానాథుని కుమార్తెలతో సరిసమానముగ నుండుట కధికారమెక్కడిది? ఉమానాథుడు తన భార్య నోటినుండి ద్వేషపూరితములైన మాటలను విని తల యూపును. గంగాజలికి కోపమువచ్చినప్పు డాతనిపై ననే చూపును. తన భార్యను నెత్తికెక్కించుకొని నన్నవమాన పఱచుచున్నాడని యామె యనుకొనును. అతడే గనుక భార్యను కోపపడినచో నోరెత్తగలదా? నన్నివిధముగ ననగలదా? యనుకొనును. ఉమానాథుడు డవకాశము చిక్కినపుడెల్ల సోదరిముగ సోదరిని బ్రతిమాలి నచ్చ జెప్పు చుండును. కాని, సాధ్యమైనంతవఱకు జాహ్నవి యట్టి యవ

కాశమును లభింపనీయదు. పైగా, అన్నగారి సహానుభూతిపై గంగాజలికి విశ్వాసమునులేదు.

ఈ విధముగ నొక సంవత్సరము గడిచిపోయినది. గంగా జలికి విచారము, నిరాశ్చయములవలన రోగము వచ్చినది. ఆమెకు జ్వరము ప్రారంభమైనది. ఆమె స్థితి రోజు రోజుకు నీరసించి పోవుచున్నది. ఆ జ్వరమునకు తోడు అతిసారము గూడ పట్టుకొనినది. ఆమె జీవించునను ఆశ కనబడుటలేదు. బార్లీజావగూడ జీర్ణము కానట్టి యుదరమున జొన్నరొట్టెలు జీర్ణమగునా? తత్ఫలితముగ నామె శిథిల శరీర మీ కష్టములను సహించజాలకపోయినది. ఆరుమాసములిట్లు బాధపడి యా దుఃఖిని యకాలమృత్యువు వాతబడినది.

శాంత కిరక ప్రపంచమున 'నా'యనువారు లేరు. ఆమె సుమనోకు రెండు ఉత్తరములు వ్రాసినది; కాని సమాధానము లేదు. అక్కయ్యగూడ తనతోడి సంబంధమును తెంచివేసికొనిన దని భావించినది. విపత్తిలో నున్నప్పుడెవరు పలుకరింతురు? తల్లి బ్రతికియున్నంతవఱకు తల్లి చాటున జేరి యేడ్చినది. ఇప్పుడా యాధారముగూడ శూన్యమైపోయినది. గుడ్డివాని చేతి కఱగూడ పోయినట్లైనది. అప్పుడప్పుడామె తన గదిలోని కేగి యొకమూలగూర్చుండి యేడ్చుచున్నది. కాని, తల్లి యొడిలో నేడ్చుటకును, గదిలో నొకమూల గూర్చుండి యేడ్చుటకును నెంత భేదమున్నది! అది శీతలజలప్రవాహము! ఇది మరుభూమి!

శాంత కిరక శాంతిలేదు. ఆమెహృదయము అగ్ని వోత జ్వలించుచున్నది. అత్తమామలే తన తల్లి చావుకు కారణమని

భావించును. ఆమె యిప్పుడు నిరాధారయై బలవతియైనది. ఇప్పుడామె వెనుకటివలె సహనశీలకాదు. ఆమె కిప్పుడు శ్రీఘ్నముగ కోపము వచ్చుచుండును -- దెప్పిపొడుపులకు సూటిగ సమాధానముగూడ నిచ్చుచున్నది. ఎంతటి కఠినమైన బాధలకైనను తన హృదయమును సిద్ధముచేసికొన్నది. మామయనిన కొంచె మణగియుండును. కాని మేనత్తయనినను, మేనత్త కుమార్తెయనినను చెప్పదెబ్బ కొట్టినట్లు మాట్లాడును. హత్యాభయము నాధారముగాగొని యితరుల చేనిలో బడి మేయుచున్న ఆవువలె నున్నది శాంత.

ఈ విధముగ మఱియొక సంవత్సరము గడచిపోయినది. ఆమె వివాహము చేసివేయవలెనని యుమానాథు డెంకోరి తిరిగినాడు; కాని తాను కోరినంతటి చౌకభేరము లభింపలేదు. అతడు చుట్టుప్రక్కల తిరిగి 200 రూపాయలు చందా ప్రోగు చేసినాడు. కాని, యింత చౌకగ వరుడెచట లభించును? తన మాట చెల్లవో జాహ్నవి యామె నొక భిక్షకుని కిచ్చి పీడ వదలించుకొని యుండెడిది. కాని, ఉమానాథుడు మొదటి సారిగ భార్య కెదురుచెప్పి మంచి సంబంధమును వెదకుచున్నాడు.

22

సార్వజనిక సంస్థలు సైతము ప్రతిభావంతుల సాయ మపేక్షించుచుండును. విఠల్ దాసుకు అనుచరుల లోపము లేదుగాని వా రందరును సామాన్యులు. ఉన్నత శ్రేణికి

జెందిన వా రాతనిని తప్పకొని తిరుగుచుందురు. పద్మసింహుని రాకతో ఈ సంస్థకు ప్రాణము వచ్చినది. సన్నని నదీప్రవాహము పొంగులువారుచున్నది. గొప్పవారిలో విథల్ దాసుకు సంబంధించిన చర్చ ప్రారంభమైనది. ప్రజ లాతనిని విశ్వసించ దొడగినారు.

పద్మసింహుడు తా నొక్కడే రాలేదు. సామాన్యముగ మంచిపనియందు సైతము పాల్గొనుటకు మనము వెనుకంజ వేయుచుందుము - అప్రతిష్ఠ వచ్చునేమోయని భయపడి ! గొప్పవా రీ పనిలో పాల్గొనువటకు వేచిచూచుచుందుము. ఒకడువచ్చి త్రోవ తెఱచినంతనే మనకును ధైర్యమువచ్చును; ఇక నవ్విపోదురను భయముండదు. ఒంటరిగనున్నప్పుడు మన యింటిలోనే భయపడుదుము. ఇద్దరున్నచో నడవి యందెనను భయపడము. ప్రొఫెసర్ రమేశదత్తు, లాలా భక్తరామ్, మిస్టర్ రుస్తుంభాయి రహస్యముగ విథల్ దాసుకు సాయ మొనర్చుచుండెడివారు. అట్టివా రిప్పుడు బయటకువచ్చిరి. సహాయకుల సంఖ్య రోజు రోజుకు పెరుగజొచ్చినది.

పద్మసింహుడు పట్టుదల మనిషి. అతడెంతో పూనికతో వేశ్యలను పట్టణమధ్యమునుండి పంపివేయుట కాందోళనము ప్రారంభించెను. మునిసిపాలిటీలో నొక రిద్దరు సజ్జను లీతని యనుయాయులుండిరి. కాని వా రీ విషయమునకు కార్యరూప మొసంగుటకు సాహసింపజాలకుండిరి. తలఁచుకొనినంతనే ప్రజలు భయభీతులై పోవునంతటి జటిలసమస్య యిది! ఈ తీర్మానముపై పట్టణమున నేమి గందరగోళము బయలుదేరునోయని వారి

భయము! ఘట్టణమునందలి అనేకులు మాహుకార్లకు, రాజకీ యోద్యోగులకు, వ్యాపారస్తులకు ఈ ప్రేమ మార్కెట్టుతో సంబంధమున్నది. కొందరు గ్రాహకులైనచో మఱికొందరు పరీక్షకులు, ఘటికొందరు బేరగాళ్ళు! వీరందరితో విరోధము తెచ్చుకొనుట కెవరు సాహసించుదురు? మునిసిపల్ అధికారులు వారి చేతి కీలుబొమ్మలు!

పద్మసింహుడు మెంబర్లచుట్టు తిరిగి వారి దృష్టి నీ సమస్యవైపు కాకరించినాడు. ప్రభాకరరావు తీవ్రలేఖని యాతనికి మిగుల సాయపడినది. కరపత్రములు పంచిపెట్టినారు. ఉపన్యాసములు ప్రారంభమైనవి. రమేశదత్తు, పద్మసింహుడు, ఈ విషయమున నిపుణులు. ఈ భారమును వారు వహించిరి. ఆందోళన మిప్పుడొక నియమిత రూపమును దాల్చినది.

పద్మసింహుడు సమస్య నుపక్రమించినాడు. కాని ఆలోచించిన కొలదియు నాతని కంతయు సంధకార బంధురముగ తోచుచున్నది. వేశ్యలను వెడలగొట్టినందువలన ఆశించిన ఉపకారము కలుగునను నమ్మకము కన్నట్టుటలేదు. ఉపకారమునకు బదులు అపకారమే కలుగవచ్చును. మానవుని విజ్ఞానమే దురుణములకు సరియైనచికిత్స. ఇతరములైన ఉపాయములు పనిచేయవు. ఈవిధముగ ననుకొని యొక్కొక్కప్పు డాతడు నిరాశజెందును. ఈ పక్షమున తానొక సభ్యుడగుటవలన మనసులో సందేహమున్నను ఇతరులముందు తన సందేహమును ప్రకటించుటలేదు.

రోజురోజుకు ఆందోళనము పెరుగుచున్నది. ఈ యభివృద్ధి, ఈ కార్య సాఫల్యము మిక్కిలి యుత్సాహజనకముగ నుండెను.

సదనసించుని వివాహ మింకను రెండు నెలలున్నది. ఇంటిపనులనుండి నివృత్తుడై పద్మసించుడు తన శక్తినింతను గొని యాందోళనమున ప్రవేశించెను. కోర్టుపనులపై నాతని బుద్ధిపోవుట లేదు. కోర్టుయందు సైత మీవిషయములే మాట్లాడుచుండును. ఒకే విషయమును గూర్చి చర్చించి, యాలోచించి, మాట్లాడుచుండుటవలన నా విషయముపై నొక విధమైన అభిమాన మేర్పడును. క్రమక్రమముగ నాతని ప్రేమాభిమానములును పెరిగినవి.

కాని వివాహము సమీపించుచున్న కొలదియు నాతని యుత్సాహము క్షీణింపజొచ్చెను. ఇప్పుడొక క్రొత్త సమస్య యెదురైనది - పెండ్లికి అన్నగారు భోగముమేళము మాట్లాడుమని తప్పక వ్రాయుదురు. అప్పుడు నేనేమిచేయవలె? భోగముమేళము లేనిచో నంతయు చిన్నబోవును. మేళమును చూచుటకు సమీప గ్రామములనుండి సైతము వత్తురు. భోగము మేళము లేనిచో వారికి నిరాశకలుగును. అన్నగారికి కష్టము తోచును. అటిసితిలో నా కర్తవ్యమేమి? అన్నగారి నీ దురాచారమునుండి ఆపవలెను. కాని యీ దుష్కరమైన పని యందు నెక్కగలనా? పెద్దలముందు న్యాయము, సిద్ధాంతముల విషయమై చర్చించుట బాగుండదు. అన్నగారి కేసో యభిలాషలున్నవి. ఆయభిలాషలు తీరకున్నచో వారికి కష్టము

కలుగును. ఏమైనప్పటికిని నా సిద్ధాంతము ననుసరించుటయే నా కర్తవ్యము.

ఇట్లాలోచించి యాతడు పెండ్లి ప్రయాణపు సామగ్రిని సమకూర్చి మొదలిడెను. ఇట్టి శుభసంతోషసమయములందు బేరమాడుట, ఖర్చుకు వెనుదీయుట యాతనికి గిట్టదు. ఇతరములైన వస్తు సామగ్రి నధికమొనర్చి భోగముమేళపు లోటును తీర్చి నెంచెను.

23

రాత్రి తొమ్మిదిలంటలైనది. పద్మసింహుడు అన్న గారితో గూర్చుండి వివాహవిషయములు మాట్లాడుచున్నాడు. రేపు పెండ్లివారి ప్రయాణము. గుమ్మమువద్ద సన్నాయి మ్రోగుచున్నది. లోపల పాటలు పాడుచున్నారు.

మదనసింహుడు:- నీవు పంపిన బండ్లు రేపు సాయం కాలమునకు అమోలగ్రామము (పెండ్లి కూతురువారి గ్రామము పేరు) చేరునా?

పద్మసింహుడు:- కాదు, మధ్యాహ్నమునకే చేరవలసి యున్నది. నేను ఈవేళమధ్యాహ్నమే బయలుదేరదీసినాను.

మద:- అయితే; ఇచటనుండి యేమేమి తీసికొని పోవలెను?

పద్మ:- భోజనసామగ్రిమాత్రము కొద్దిగా తీసికొని బయలుదేరుడు. అన్నియు నేను సిద్ధముచేసితిని.

మద:- భోగముమేళ మెంతకు కుదిర్చితివి? అచట రెండు మేళములు దొరకునుగదా !

ఇక మేళము విషయమే వచ్చునని పద్మసింహుడు భయపడుచునే యున్నాడు. ఈ ప్రశ్న వినుసరికి సిగ్గుతో నాతని శిరము వ్రాలిపోయినది. కొంచెము అణకువతో 'నేను భోగముమేళమును కుదర్చలేదనినాడు.

ఎవరో గిల్లినట్లు మదనసింహు డులికిపడినాడు -- 'ధన్యుడవురా నాయనా! చాల గొప్పవాడవు! మధ్యలో నావనుముంచివేసినావు. మఱి ఆడవాళ్ళకొఱ కేమొనర్చినావు? ఏమి? తీరికలేకపోయినదా? లేక ఖర్చుకు లోభించియా? అందు వలననే నాలుగు రోజులు ముందుగ ఉత్తరము వ్రాసితిని. ఖర్చుకు భయపడినచో నాకు కబురుచేసియుండిన డబ్బు నేను పంపియుండెడివాడనుగదా! భగవంతుని దయవలన నింతవఱకు లోపములేదుగదా! మఱి యిప్పుడేమి చేయవలెనో చెప్పము! మన కిది యవమానమగునా కాదా? ఒక పెద్దమనిషి యింటికి పెళ్ళివారమై యేఁగుచున్నప్పుడు వా రేమనుకొందురు? దూర దూరములనుండి వారి చుట్టపక్కములు నచ్చియుందురు; మన బంధువులు, వత్తురు; వా రందరు నేమనుకొందురు ? రామ ! రామ!'

ముస్లిబై జనాభుఁ డా యగ్రహారమున నర్థ రూపాయి భాగస్వామి. అతడు మదనసింహునివైపు నిగూఢముగజూచి— 'అయ్యా! మనసులోననుకొనరు. మొగముమీదనే యుందురు. పేరు గొప్ప ఊరు దిబ్బయనుకొందురు. ఇంటిపేరు కస్తూరి

వాకు, ఇంట గబ్బిలాలకంపు అని నిందింతురు. లోకమున నప్రతిష్ఠపాలై పోయితి. మేజువాణీలు, నృత్యప్రదర్శనములు, ఆడవాళ్ళకేకాదు. నామటుకు నేను భోగముమేళములేని పెండ్లి చూడలేదు. బహుశః మనవాడికి తొందరలో తోచి యుండదు' అనినాడు.

పద్మసింహుడు భయముతో — 'కాదు! అదికాదు విషయము! ప్రస్తుతము పట్టణమున ప్రజలు భోగముమేళములను చెడు ఆచారముగ భావించుచున్నారు. చదువుకొనిన వారందరును భోగము మేళములను వ్యతిరేకించుచున్నారు. నేనుగూడ ఆ సంఘమున చేరితిని. నా సిద్ధాంతమును వీడుటకు సాహసింపలేకపోతిని' అనినాడు.

మదన:-'అదియా విషయము! సరే! పాపము! నేటికి కండ్లు తెరిచినారు. నేను ఈ యాచారమును నింద్యమని యొప్పుకొందును. కాని, అప్రతిష్ఠపాలగుటకు, మాటపడుటకు అంగీకరింపను. నా కొక్కడే కుమారుడు! నా యభిలాష లన్నియు తీరవలెను. పెండ్లి యైపోయినతరువాత నేనును నీ యభిప్రాయములనే గ్రహింతును. ఈ సారికి నన్నీ పాత త్రోవలో పోనిమ్ము. కష్ట మనుకొననిచో ఉదయము బండికే వెళ్ళి బజానాయుచ్చి తిరుగుబండిలో రమ్ము! నిన్నచట చాల మంది యెఱిగియుందురు గాన నీతో చెప్పుచున్నాను. మఱి యొకరు వెళ్ళినచో నిష్ఠము వచ్చినట్లు దోచివేయుదురు.'

పద్మసింహుడు తలవంచి యాలోచింపసాగినాడు. అతడు మోటాడకుండుటనుగాంచి మదనసింహుడు కోపించినాడు—‘మాటాడవేమి? వెళ్ళుట కిష్టములేదా?’

‘అన్నయ్యా! మీరు నన్ను క్షమించుచో....’ పద్మసింహుడు దీనభావముతో నేమియో చెప్పబోయినాడు.

‘అక్కరలేదు. నీ కిష్టము లేనిచో బలవంతము చేయను. నీవు వెళ్ళనక్కరలేదు. బైజ్ నాథ్ ! నీకు కష్టమే! అయినను, నా కొఱకై నీవు వెళ్ళక తప్పదు.’

బైజ్ :- నా కెట్టి యభ్యంతరమును లేదు !

తన అన్నగారికి కోపము వచ్చునను భయముతో పద్మసింహుడు అలాగి మణిగియున్నాడు. తల యెత్తుటకు సాహసము చాలుటలేదు. ఒకవైపున అన్నగారి మనసుకు కష్టము, వేఱొకవైపున సిద్ధాంతమును, న్యాయమును హత్య చేయుట ! ఒకవైపున చీకటిలోయ, మఱొకవైపున నిటారున నున్న శిఖరము! ఎటుపోవుటకును తోచుటలేదు. చివటికి భయముతో—‘అన్నయ్యా! అనేక పర్యాయములు నా తప్పలను క్షమించినావు! ఈ సారికి యీ యవినయ మునుగూడ సహింపుము. భోగము మేళముల యాచారము మంచిది కాదని తెలిసియు దానికై యింత పట్టుదలయేల?’ అనినాడు.

మదనసింహుడు విసుగుకొనినాడు—‘నీ వీ దేశములో పుట్టనట్లు, ఎచటినుండియో దిగివచ్చినట్లు మాట్లాడుచున్నావు. ఇదే కాదు, దోషమని తెలిసియు మన్నన మాచరింపవలసి

వచ్చుచున్న దురాచారములనేకములున్నవి. లోకాచారము ననుసరింపకున్నచో ప్రపంచము వెక్కిరించును. భోగము మేళమును తీసికొని వెళ్ళకున్నచో డబ్బు ఖర్చుకు వెఱచి లోభియై తీసికొనిరాలేదందురు. మన మర్యాదకే భంగము!

ఈడబ్బును మఱొక తగిన విధముగా ఖర్చుచేసినచో లోభియనియు, డబ్బు ఖర్చుకు వెనుదీసినాడనియు ననుకొనరు. మీరు రెండు మేళములు తీసికొని వెళ్ళదలచుచున్నారు. మూడు వందలకు తక్కువైనచో రారు. ఆ మూడు వందలకు బదులు 500 రూపాయలు పెట్టి దుప్పట్లకొని ఆ గ్రామము లోని బీదలకు పంచిపెట్టుడు. అది కానిచో, నచట మంచినీటి నూతిని త్రవ్వింపుడు. ఇట్లైనచో మీ కీర్తి చిరకాలముండును.

దీనితో అప్రతిష్ఠ, పరువునష్టము అను పేరుతో మదన సింహుడు చెప్పినవాదము నిలువలేకపోయినది. అతడు సమాధానముకై నెదకుచున్నంతలో బైజనాథుడు — ‘అన్నయ్యా! ప్రతిపనికిని ఒక నియమితమైన సమయముండును. దానము చేయవలసిన తరుణమున దానమే చేయవలె. భోగముమేళముల తరుణమున భోగముమేళములే యుండవలె! అతుకని మాటలు దేనికి? పైగా పట్టణమై, తెలిసినవారైనచో నా ధోరణి, ఆ వ్యవహారము వేఱు! ఇది పల్లెటూరాయె! ఆ పల్లెటూరిలో దుప్పట్లు పంచిపెట్టినచో నందరు నవ్వుదురు.’ అనినాడు.

మదనసింహు డందుకొనినాడు — ‘అవును మఱీ! వసంతఋతువున మల్లారరాగము పాడువాని నేమందురు? సమయముకాని సమయమున చేయుపని శోభింపదు. అందు

చేతనే నిన్ను ఉదయమే వెళ్ళి రెండు సేళములు కుదిర్చిరమ్మని చెప్పుచున్నాను.'

వీరిరువురును తమకు తోచినట్లే చేయుదురు. కాని వీరు తమ వాదమును సమర్థించుకొనుట కేయుక్తుల జెప్పుదురో చూతుననుకొనినాడు పద్మసింహుడు. నిస్సంకోచముగ నడిగినాడు - 'అయిన, వివాహమునునది ఆనందోత్సవ సమయమని యెట్లనగలము? నా యుద్దేశ్యమున దానధర్మముల కింతకంటె మంచితరుణ మింకొకటిలేదు. వివాహమున దొక ధార్మిక ప్రతము. ఇట్టి పవిత్రమైన ప్రతసమయముననే మనము గంభీరమైన పనులొనరింపవలె! ధార్మిక విషయములందు మూర్ఖులను రంజంపజేయుటయే ప్రధానము కాదను విషయము మన చదువు సంధ్యలవలననైనను తోచవలె!'

కాని, ముస్సీమాత్రము తన యోటమి నంగీకరింపడు - 'నీవు వకీలువి. నీతోవాదించు నామర్థ్యము మా కెక్కడిది? మంచికావచ్చు, చెడుకావచ్చు, సనాతనాచారము నతిక్రమించుటవలన పరువునష్టము కలిగితీరును. అప్రతిష్ఠితప్పదు. మన పూర్వులు మూర్ఖులు కాదుగదా! వారనేక విషయము లాలోచించియే యా యాచారమును ప్రచారమొనర్చినారు.'

మదనసింహుని కీ యుక్తి తోచలేదు. చాల సంతోషించినాడు. ముస్సీవైపు గౌరవముతో జూచినాడు - 'అవును! నిజముగానే! మనకు నేడు అర్థము కాకపోయినను పూర్వుల ప్రతి ఆచారమందును నేదో యొక రహస్య మిమిడి యుండును. ఈ కాలపువారు ఆ యాచారములను నాశన

మొనర్చుటయే తమ గౌరవముగ భావించుచున్నారు. వీరు తమ కంటె గొప్పవారు లేరనుకొనుచుందురు. మనకున్న ఖిద్య, జ్ఞానము, భావములు నన్నియు పూర్వుల సంపత్తియేయని వారనుకొనరు. మన అచార వ్యవహారములన్నియు వయసు ననుసరించి యుండును. వాటిలో బేరములు పనికిరావు.'

పద్మసింహు డీమాటల నెంతో యోచితో విచుచుండేనే కాని సమాధానమీయలేదు. సమాధానమిచ్చినచో మాటపై మాటలు పెరిగిపోవునని భయము. వాదము వివాదముగ మారినప్పుడు దాని లక్ష్యమే దూరమై మాయమై పోవును. వాదమునందు నమ్రత్వము, వినయము ననునవి ప్రబలమైన యుక్తులకంటె నెక్కువ ప్రభావమును కలుగజేయును. అందుచే -- 'గ్రాహకులెక్కువగ కొరుచుండు వస్తువులే బజారులో కన్పించుచుండుననియు, గ్రాహకుల న్యూనాధిక్యముపై వస్తువుల న్యూనాధిక్యము లాధారపడి యుండుననియు మీ భావము.' అనినాడు.

బైజ్ :- అవును! అందులో సందేహములేదు.

పద్మ :- ఒక వస్తువుయొక్క గ్రాహకులే ఆ వస్తువు బజారులోనికి వచ్చుటకు కారణమగుచున్నారు. అవునా? ఎవరును మాంసము తినకున్నచో మేకల మెడలు నరుకవలసిన అనవసరముండదుగదా!

ఇతఁడేదో మఱియొక యుక్తి తెచ్చుచున్నాడనుకొని నాడు బైజ్ నాథ్ కాని, అందలి మర్మమాతనికి కింకను

అర్థముకాలేదు. కొంచెము భయపడుచు - 'అవును! అంతే!' అనినాడు.

పద్య:- అగుచో ప్రతిదినము బజారులో సిగ్గు-సతీత్వము లను విడిచి గుమ్మమువద్ద నిలబడి అభిసరించుచు కన్పించుచున్న వందలకొలది స్త్రీల సర్వనాశనమునకు కారణభూతులము మనమేయని గ్రహించుట కష్టముకాదుగదా! ఈ దురాచారకూపమునబడి నాశనమైపోవుచున్న వేలకొలది సంసారముల విషయమై భగవంతుని యెదుట మనమే సంజాయిషీయిచ్చుకొనవలసి యుండును. ఇన్ని దుష్పరిణామములకు నిలయమైన దురాచారమును త్యజించుట యనుచితమగునా?'

మదనసింహు డీమాటలు శ్రద్ధగావినుచున్నాడు. అతడు సాధారణబుద్ధిగలవాడు. విషయమును వదలి శుష్కవాదమును పెంచు టాతనిసామర్థ్యమునకు మించినది. చిరునవ్వుతో - 'మున్నీ! ఏమందువు? తప్పకొనుట కేమైన నుపాయములున్నవా?' అని ప్రశ్నించినాడు.

బైజనాథుడు నవ్వుచు 'నాకు మార్గము తోచుటలేదు' అనినాడు.

మదన:- ఇట్టి ప్రదర్శనములవలన మనసు చంచలమైపోవునని నేనును నంగీకరింతును. వయసులో నున్నప్పుడు వేశ్యావృత్త్య మెచటనైన జూచినచో మూడు నెలలవఱకు ఆమె రూపమే కండ్లముందుం డెడిది. ఆ వేశ్యనుగూర్చిన చర్చలే సాగెడివి.

బైజ:-అన్నయ్యా! పద్యసింహుడు చెప్పినట్లచేయును. కాని దుప్పట్లు పంచిపెట్టుటమాత్రము మానవద్దు.

మద:- ఒక నుయ్యి త్రవ్వించినచో పేరు శాశ్వతముగ నిలిచియుండును. ఇచట అగ్నిప్రదక్షిణము, అచట నూతక శంకుస్థాపము ఒకసారే జరుగును.

24

వర్షకాలము. మేఘము లలముకొనియున్నవి. ఉమా నాథుడు చునార్ గఢమువద్ద గంగాతీరమున నానకొఱ కెరురు చూచుచున్నాడు. అతడు చాలగ్రామములు తిరిగి తిరిగి చుచు చున్నాడు. సూర్యాస్తమయమునకు పూర్వమే చునార్ గఢము నకు సమీపముననున్న గ్రామము నెళ్ళివలెననుకొనినాడు. ఆ గ్రామమున నొక మంచినంబంధమున్ననిని వినినాడు. ఈనాడే తిరిగి అమోలా చేరుకొనవలెనని యాతని యుద్దేశ్యము. అందుకు కారణము లేకపోలేదు - ఆ గ్రామమున నేడొక క్రిమినలోకేసు వచ్చినది. రేపు ఉదయము విచారణకై ఇన్ స్పెక్టరుగారు వత్తురు. కాని యింకను నావ ఆవలియొడ్డు ననే యున్నది. అతనికి నావికులపై కోపమువచ్చుచున్నది.

ఇంతలో నొక సాధువు తనవైపుకే వచ్చుచుండుట నుమానాథుడు చూచినాడు. ఆసాధువు నెచటనో చూచినట్లున్నది - కాని, జ్ఞాపకము వచ్చుటలేదు. స్మృతిపై షరదా కప్పబడినట్లున్నది.

అకస్మాత్తుగ సాధువు ఉమానాథుని జూచి నమస్కారము చేసినాడు - 'బాబూ! అంకలు ఊమసూ? ఇచటి కేలవచ్చినారు?'

ఉమానాథుని కండ్లపై నున్న తెర తొలగిపోయినది. స్పృతి జాగృతమైనది. మనము రూపమును మార్చగలము గాని, మాటలను మార్పజాలము. ఓహో! ఇతడు గజాధరుడా? ఉమానాథుడు కొంచెము భయపడుచు - 'తమ పేరు?' అని అడిగినాడు.

సాధువు:- ఇదివరలో గజాధరపాండే యనెడివారు. ఇప్పటిపేరు గజానందస్వామి.

ఉమా:- ఓహో! అందువలననే గుర్తుపట్టలేకపోతిని. ఎచటనో చూచినట్లున్నది, కాని యీ వేషముతో చూచి యాశ్చర్యపడుచున్నాను. పిల్ల జల్ల యెచట నున్నారు?

గజా:- ఆమాయాజాలమునుండి విముక్తుడనైతిని.

ఉమా:- మఱి, సుమన్?

గజా:- దాల్ మండీలో నొక గదిలోనున్నది.

ఉమానాథు డాశ్చర్యముతో నాతని మోము చూచినాడు; వెంటనే సిగ్గుతో గజాధరుని శిరము వంగిపోయినది. ఒక్క-క్షణమాగి యుమానాథుడు ప్రశ్నించినాడు - 'అదే మిటి? కారణము? నాకేమియు నర్థమగుటలేదు.'

గజా:- ఏమున్నది? ప్రపంచములో సామాన్యముగ జరుగుచున్నట్లే జరిగినది. నా దౌష్ట్యము - నిర్దయత్వము, ఆ మెలోనున్న చాంచల్యము-విలాసలాలన, ఈ రెండును కలిసి

మాయిగువురి జీవితములను నాశనమొనర్చినవి. ఆ వెనుకటి విషయములను తలచుకొననవో నొక గొప్పయింటి పిల్లను వివాహమాడి పొరపాటుచేసిననిపించుచున్నది. వివాహమాడినపిమ్మట ఆమెను తగినట్లు గౌరవించి యాదరింపక పోవుట మఱింతపొరపాటునది. ఆమెయెడల నిర్దయుడనై తిని. ఆమె యింటినుండి వెడలిపోవుటకు నేనే కారణమనని యిప్పుడనిపించుచున్నది. ఆమెయెడల నే నెన్నియత్యాచారము గానచ్చితినో యాలోచించుకొనుచున్నకొలది విషము త్రాగి కూత్తిహత్య చేసికొనవలెననిపించుచున్నది. నే నొనర్చిన పాపమునకే ప్రాయశ్చిత్త మొనరించుకొనుచున్నాను. ఆమె వెడలిపోయినపిమ్మట నాలుగైదు దినములపాతకు నా యుద్రేకమున్నది. ఆయుద్రేకము, ఆయున్మాదము చల్లబడినకొలది నా కా యింటిలోనుండ బుద్ధిపట్టలేదు. నే నొకగుడిలో పూజారినిైతిని. ఆ గుడికి ప్రతిరోజు నలుగురైదుగురు సజ్జనులేతెంచుచుండెడివారు. వారితోగూడ రామాయణాది గాధాపారాయణము ప్రారంభించితిని. అప్పుడప్పుడు కొందరు సాధువులుగూడ వచ్చుచుండెడివారు. వారి సామీప్యమున సత్సంగత్యము లభించినది. ధార్మిక కథాశ్రవణమున మనసు భక్తిప్రేమలతో పరిష్కావితమైనది. జ్ఞానుల సాంగత్యమువలన భక్తిభావము విరాగరూపమును ధరించినది. గ్రామగ్రామము తిరుగుచు ప్రజలకు నా చేతనైన మేలు చేయుచున్నాను. తమకు కాశీనుండి వచ్చుచున్నారా?

ఉమా:- లేదు. ప్రక్కనున్న గ్రామమునుండి వచ్చుచున్నాను. సుమన్ కోక చెల్లెలున్నది. ఆమెకై సంబంధము వెదకుచున్నాను.

గజా:- కాని, ఈసారి మంచి సంబంధము చూడుడు !

ఉమా:- మంచి సంబంధములకు లోకులేదు. కాని, అంతటి సంబంధములు తెచ్చుటకు నాకు శక్తి యుండవలెను గదా! సుమన్ కై తక్కువ తిరిగితివా?

గజా:- సుయోగ్యుడైన వరుని తీసికొని వచ్చుట కెంత కావలసియుండును?

ఉమా:- కట్నమే వెయ్యిరూపాయ లడుగుచున్నారు. ఖర్చులు ఆపైన నుండనేయున్నవి!

గజా:- తమరు సంబంధమును నిశ్చయింపుడు! భగవంతుని దయయున్నచో వెయ్యి రూపాయల విషయము నేను చూచుకొందును. ఈ వేషమును ధరించి ప్రజల కెంతైనను నుపకారము చేయగలనని గ్రహించితిని. నాలుగైదు రోజులలో మీ యింటినద్దనే మిమ్ము కలిసికొందును.

నావ వచ్చినది. ఇరువురు నావపై గూర్చుండిరి. గజానందుడు పడవవాండ్రతో మాట్లాడుచున్నాడు. ఉమానాథుడు ఆలోచనాసాగరమున మునిగియున్నాడు. 'నీ వలననే సుమన్ జీవితము సర్వనాశనమైపోయిన'దని యాతని మనసు మాటికాటికిని చాటుచున్నది.

25

ఉమానాథుడు సదనసించుని సంబంధము స్థిరమొనర్చి తాంబూలములు పుచ్చుకొని వచ్చినాడు. అతడు భార్యతో గజానందునిసాయము విషయము చెప్పలేదు. ఆమె యాడబ్బును తన కొమ్మారై వివాహమునకై ఖర్చు చేయుమని పట్టు పట్టునేమోయని యాతని భయము. భార్యముం దాతని మాటసాగదు. ఆమె చెప్పినదానికి తల యూపుటకంటె చేయునదిలేదు.

అతడు వెయ్యిరూపాయల కట్నమిచ్చుట కంగీకరించి సంబంధము స్థిరమొనర్చినాడు. కాని, యిప్పుడు పెండ్లిఖర్చుల విషయమైన దిగులుపట్టినది. ఎంతతక్కువగ చూచుకొనినను మఱొక వెయ్యిరూపాయలు కావాలి! ఈ వెయ్యిరూపాయలు లభించు ఉపాయమాతనికి తోచుటలేదు. కాని, శాంతకు మంచి సంబంధము వచ్చినదని, ఆమె సుఖంపగలదని, గంగా జలి యాత్మ ప్రసన్నము కాగలదని తలచుకొనునప్పుడాతనికి సంతోషముగనున్నది.

కృష్ణచంద్రుడు జైలునుండి విముక్తుడై వచ్చి యొక వారము దినములైనది. కాని, యింతవఱకును వివాహవిషయమై యాతనితో సంప్రదించుట కుమానాథునికి వీలుకలుగుటలేదు. కృష్ణచంద్రునియెదుట కేగుటకే యాతడు సిగ్గుపడుచున్నాడు. కృష్ణచంద్రుని స్వభావములో నొక గొప్పమార్పు గోచరించు చున్నది. అతనిలోని గాంభీర్యమునకు బదులు ఔధత్యము

ప్రవేశించినది. సంకోచమనునది పూర్తిగ లోపించిపోయినది. అతని శరీరము శుష్కించిపోయినది. కాని, యాతనిలో నేదో యద్భుతమైన శక్తి యిమిడియున్నట్లు తోచుచున్నది. అతడు రాత్రులందు తఱచుగ 'ఉస్సు'రని నిట్టూర్చుచుండును.

ఆతని కనులందొకవిధమైన చాంచల్యము కన్నట్లు చుండెను. జాహ్నవి యాతని ముందు నిలువలేకున్నది - అతడనిని భయము కలుగుచున్నది.

అత్తవారిల్లగుటవలన స్త్రీలతో నవ్వలాటలకు— వేళాకోళములకు కృష్ణచంద్రుని కధికారమున్నది. ఆతని హాస్య పూర్ణమైన మాటలు, ఆతని దుశ్చేష్టలతో గూడిన చూపులకు స్త్రీలు సిగ్గుతో తలవంచుకొని జాహ్నవిని దెప్పచుండెడి వారు. యదార్థమున కాతడు కామ సంతాపముతో జ్వలించు చున్నాడు.

అమోలా గ్రామమున సుశిక్షితులైన సజ్జనులనేకులున్నారు. కాని కృష్ణచంద్రుడు వారితో కలిసియుండెడివాడు కాదు. అతడెల్లప్పుడును నీచులతో జేరి గంజాయి దమ్ము పీల్చుచుండును. వారితో జేరి కూర్చుండి తన జైలు అనుభవములను వర్ణించుచుండును. ఆ వర్ణనములం దాతని నోటినుండి బూతులు విశేషముగ వెలువడుచుండును.

ఉమానాథుడు గ్రామములో సర్వమాన్యుడు. కృష్ణచంద్రుని దుష్కృత్యములను గాంచి లోలోన బాధ పడుచు, ఈతడిచటినుండి వెడలిపోయిన బాగుండునని భగవంతుని ప్రార్థించుచుండెను.

కాగా, శాంతకుగూడ తండ్రివద్ద కేతెంచుటకు భయము, సంకోచముగనే యుండెను. గ్రామ మందలి స్త్రీలు నచ్చి జాహ్నవితో కృష్ణచంద్రుని దుండగములను చెప్పి నిందించునప్పుడు శాంత మిక్కిలి దుఃఖించుచుండెను. తండ్రి యీవిధముగ మాటిపోవుటకు గారణమామె కర్మమగుట లేదు. తన తండ్రి యెంతో గంభీర స్వభావుడు! ఎంతో దయాపరుడు! ఎంతో సచ్చరితుడు! అట్టివాడిట్లు మారి పోయినాడేమి? శరీరము నెనుకటిదే! కాని, ఆయాత్మ యేమైపోయినది?

ఈ విధముగ నొక నెల గడిచినది. తన కొమార్తె వివాహము జరుగుచుండగా నీతడెంత నిశ్చింతగ కూర్చుండెనో చూడుడు! ఈ బాధలన్నియు నేనేల సహింపవలెను? అని డమానాథుడు మనసులో విసిగికొనుచుండును. బయటికి పోయి నాలుగు డబ్బులు సంపాదింపడు, తనతోబాటు నన్నుగూడ బైరాగిని చేసివేయుచున్నాడని బాధపడును.

ఒకనా డుమానాథుడు కృష్ణచంద్రుని సహచరులపై కోపించి 'యికనుండి అతనితో గూర్చుండి గంజాయి పీల్చినచో మీ మర్యాద దక్కదు. మీయంతు కనుగొందును జాగ్రత్త' అని కేకలు వేసినాడు. ఆ యూరిలో నుమానాథునికి మంచి పలుకుబడి యున్నది. వారందఱును భయపడిరి. మన నాడు కృష్ణచంద్రుడు వారివద్దకేగినంతనే వారు 'బాబూ! మీరిచటికి రావద్దు! మాపై నుమానాథునికి కోపము కలుగు

నట్లు చేయవద్దు. ఆయన యేదైన వ్యవహారములోని కీడ్చినచో చచ్చిపోవుదుము' అనినారు.

కృష్ణచంద్రుడు కోపముతో నుమానాథునివద్దకేగి- 'నేనిచట నుండుట నీ కిష్టములేదాయేమి?' అని యడిగినాడు.

ఉమా:- ఇది పరాయియిల్లుకాదు! మీ యిష్టమువచ్చి నంతకాల మిచట నుండవచ్చును. కాని, ఆ నీచులతోజేరి మీమర్యాదను పాడుచేసికొని నా మర్యాదను సైతము మంట గలుపవద్దు.

కృష్ణ:- అయితే, ఎవరితో గూర్చుండవలెను? ఇచట నున్న పెద్దమనుష్యులలో నాతో గూర్చుండువారెవరున్నారు? అందరు నన్ను తుచ్చునిగ చూచుచున్నారు. నేనిది సహింప లేను. నా యీ స్థితియందు సైతము నన్నాదరించువారితో, నన్ను గొప్పవానిగ నెంచువారితో, క్రాకులై యుండియు హంసలవోలె నటింపనివారితో జేరి కూర్చుందును. నా యీ ప్రవర్తనమువలన నీ మర్యాదకు లోపము వాటిల్లుచో బలవంతముగ నేనిచట నుండదలచుటలేదు.

ఉమా:- నే నీయుద్దేశ్యముతో వారిని మీతో తిరుగ వలదని వారింపలేదనుటకు భగవంతుడే సాక్షి. గవర్నమెంటు ఆఫీసర్ల తో నాకు పరిచయమున్నవిషయము మీకు తెలియును. వీరిట్లు తిరిగినచో వారిముందు తలవంచుకొనవలసివచ్చును.

కృష్ణ:- మిత్రమా! చాలును! అనవసరముగ నన్ను రెట్టింపకుము! నానోరు మంచిదికాదు. పోలీసులకు తొత్తువై, వారికి తార్చుచుండు నీకుగూడ నింతటి మర్యాదయేనా?

ఉమా - నేను అధముడను, పాపిష్టివాడను కావచ్చును. కాని మీయెడ నేను చూపిన మంచితనమునకు మీ రీవిధముగ మాటాడి యుండగూడదు.

కృష్ణ:- అవును! నా సంసారము సర్వనాశనమగునట్లు వ్యవహరించితివి. నీవు నా భార్యను చంపితివి. నాపిల్ల నె లంపటుని మెడకు గట్టినావో తెలియదు. ఈపిల్లచేత నీ యిష్టము నచ్చినట్లు చాకిరి చేయించుకొనుచున్నావు. ఏమియు తెలియని నా భార్యచేత కేసునడిపించు వంక బెట్టి ధనమంతయు నపహరించినావు. నీ యింటికిఁ దెచ్చి యామెను నాశన మొనర్చితీవి. ఇప్పుడు నీ పెద్దమనిషితరహాను వర్ణించుచున్నావా?

‘ఏమి జరిగినదో జరిగిపోయినది; ఇక నాదుంప తెంపక వెళ్ళి శాంతనివాహపుటేర్పాట్లు జేసికొమ్మని చెప్పదలచుకొనినా డుగూనాథుడు. కాని కోపముతో నిజముగానే శాంతను వెంటబెట్టుకొని లేచిపోవునేమో యని భయపడి దుఃఖమును మ్రొంగి మిన్నకున్నాడు. నిర్బలమైన క్రోధము- ఉదారహృదయమున కరుణభావము నుద్భవింపజేయును. భిక్షకునినోట తిట్లుతినిన సజనుడు మిన్నకుండుట తప్ప యేమిచేయగలడు?

ఉమానాథుని సహనము కృష్ణచంద్రుని శాంతింప జేసినది. కాని యిరువురికిని మాటలులేవు. పోట్లాడిన రెండు కుక్కలు ఒకదాని కెదురుగ మఱొకటి కూర్చుండినట్లు వారిరువురును ఆలోచనామగ్నులై గూర్చుండిరి. నేను మాట్లాడకుండుటయే మంచిదైనది; లేనిచో ప్రపంచము నన్నే

నిందించుచుండెడి దనుకొనుచున్నాడు ఉమానాథుడు. నాదే తప్ప! అననసరముగ వెనుకటివాటి నన్నిటిని త్రవ్వి పోసినానని పశ్చాత్తాపపడుచున్నాడు కృష్ణచంద్రుడు. అనుచితమైన క్రోధములో నిద్రాణమైయున్న ఆత్మను మేల్కొల్పుటయందు విశేషానురాగముండును. కృష్ణచంద్రునికి తన కర్తవ్యము స్పష్టముగ గోచరింపసాగినది. అనుచితమైన క్రోధము అకర్మణ్యతాసుఖుప్తిని భంగమొనరించినది. సాయంకాలము 'శాంత వివాహమును నిశ్చయ మొనరించితివిగదా' యని యుమానాథుని పలుకరించినాడు కృష్ణచంద్రుడు.

ఉమా:- నిశ్చయించినాను. చునార్ గ్రామమున మదన సింహుని కుమారుని సంబంధము నిశ్చయించితిని.

కృష్ణ:- వారు గొప్ప కుటుంబీకులేమో! కట్నమెంత?

ఉమా:- వెయ్యి రూపాయలు!

కృష్ణచంద్రుడు నిర్విణ్ణుడైనాడు! 'మఱి డబ్బెచటిది?' అని యడిగినాడు కృష్ణచంద్రుడు.

ఉమా:- భగవంతు డేదోవిధముగ సానుకూలము చేయకపోడు.

కృష్ణచంద్రుడు లజ్జితుడైనాడు — 'నా స్థితి నీవు చూచుచునే యున్నావుగదా!' ఈమాట అనునప్పటి కతని కనులనుండి యశ్రువులు జాలువారినవి.

ఉమా:- మీ రేమియు విచారింపవద్దు. అన్నియు నేనే చూచుకొందును.

కృష్ణ:- భగవంతుడు నిన్ననుగ్రహించుగాక! నాయనా! నేను చూపిన అవినయమునకు మనసులో కష్టముంచుకొనవద్దు. ఈ బాధలన్నియు నన్ను పిచ్చివాని నొనర్చినవి. అందుచే నామనసు మనసులో లేదు. ఇంతటి బాధ్యతను నిర్వహించు శక్తి నా కెచటిది? నీవు నిజముగ నన్నుద్ధరించితివి. ఈ నౌకను దరిజేర్చితివి. ఇంతటి భారమును నీపై మోపి నేను సోమరినై పూర్పుండుట భావ్యముకాదు. ఎచటికైనను వెళ్ళి నాలుగు డబ్బులు సంపాదించుట కనుజ్ఞ నిమ్ము! నేను రేపే కాశీ వెళ్ళుచున్నాను. నాకు పరిచయమున్న వారనేకులున్నారు. కాని, నేను వారియిండ్లకు వెళ్ళను. సుమన్ ఏ వీధిలో నున్నది?

ఉమానాథుని ముఖము వెలవెల పోయినది. ముఖమున నెత్తురు చుక్కలేదు— 'వివాహము పూర్తయగువఱకు నిచటనే యుండుడు. తరువాత వెళ్ళవచ్చు.'

కృష్ణ:- కాదు, నన్ను రేపే వెళ్ళనిమ్ము. పెండ్లి యొక వారముదినములున్నదనగా వత్తును. నాలుగురోజులపాటు సుమన్ యింటిలోనుండి నౌకరీ చూచుకొందును. వారు ఏవీధిలో నున్నారు?

ఉమా:- నేనచటికేగి చాల కాలమైనది. ఏవీధిలో నున్నారో నాకు సరిగా జ్ఞాపకములేదు. పట్టణములో నుండు వారచటనే యుందురను నమ్మకమేమున్నది? రోజుకొక యింటిని మార్పుచుందురు. మఱి, యిప్పు డేవీధిలో నున్నారో తెలియదు.

రాత్రి భోజనసమయమున కృష్ణచంద్రుడు శాంతను సుమన్ జాడ యడిగినాడు. శాంత యుమానాథుని సంజ్ఞను అర్థముచేసికొనలేక ఆమె చిరునామా చెప్పివేసినది.

26

అపట్టణపు మునిసిపాలిటీలో 18 మంది సభ్యులుండిరి. అందు 8 మంది మహమ్మదీయులు, 10 మంది హిందువులు. చదువుకొనిన సభ్యుల సంఖ్య యధికము. అందుచే వేశ్యలను పట్టణమధ్యమునుండి వెడలగొట్టవలెనను తీర్మానము అంగీకరింపబడునని పద్మసింహుని నమ్మకము. అతడు సభ్యులందరిని కలిసికొని వారి యనుమానములకు సమాధానముగూడ నిచ్చినాడు. కాని, ఈ విషయమున పూర్తిగ వ్యతిరేకించునట్టి సజ్జనులుగూడ సభ్యులలోనున్నారు. వీరందఱును వ్యాపారిస్తులు, ధనికులు, పలుకుబడికలవారు. అందుచే మిగిలిన సభ్యులు వారి యొత్తిడికి లొంగిపోవుదురేమోయని యాతని భయము. హిందువులలో వ్యతిరేకవర్గమునకు నాయకుడు సేట్ బలభద్రదాసు; మహమ్మదీయులలో హాజీహాశిం. ఈ యాందోళనమునకు వికల్ దాసాక్కడే సర్వస్వముగ నున్నంతకాలము ఈపెద్ద లీవిషయమును పట్టించుకొనలేదు. కాని పద్మసింహుడు, మఱికోందరు సభ్యులు ఈయాందోళనమున జేరినప్పటి నుండియు బలభద్రదాసు, హాశింసాహెబుగార్లకు నిద్ర పట్టుట లేదు. ఈ తీర్మానము సభలో ప్రవేశ పెట్టబడునని తెలిసినప్పటి నుండియు నీ యిరువురు మహానుభావులును తమ పక్షమును

నెగ్గించుకొనుటకు పూనుకొనిరి. హాశీంసా హెబు మహమ్మదీయ సభ్యులను ప్రోగుచేసినాడు. హాశీం పలుకుబడిగలవాడు. పట్టణమందలి మహమ్మదీయు లాతనిన్ని తమ నాయకునిగ నెన్నుచుందురు. మిగిలిన 7 గురు సభ్యులలోను మాలానా తేగ్ ఆలీ యొక గురుపీఠమునకు సంరక్షకుడు. మున్షీ అబుల్ వఘా అత్తరునూ నెల పరిశ్రమకుయజమాని. చాలపట్టణములం దాతని న్యాపార కేంద్రము లున్నవి. మున్షీ అబ్దుల్ లతీఫ్ జమీందారు. తఱచు పట్టణములోనే యుండును. కవిత్వమనిన నెక్కువ యిష్టము; కవికూడను. శాకిర్ బేగ్, శరీఫ్ హాసన్ వీరిరువురును స్నేహితులు. వారిసామాజికసిద్ధాంతము లత్యున్నతములు. సైయ్యద్ శఫీకత్ ఆలీ డిప్టీకలక్టరుచేసి యుపకారవేతనమును పొందుచున్నాడు. శహరత్ ఖాన్ మంచి పేరుపొందిన డాక్టరు. ఈ చివరి యిరువురును సాధ్యమైనంతవఱకు సభాసమ్మేళనములకు కొంచెము దూరముగ నుందురు. కాని నారిలో నౌదార్యము, ఆలోచనలకు లోటులేదు. ఈ యిరువురును ధార్మిక ప్రవృత్తిగలవారు. సమాజమున వారికి విశేషగౌరవమున్నది.

శానిఈ సభవలన విశేషప్రయోజనము కలుగలేదు. ఏపక్షము నవలంబించి యింటి నుండి బయలుదేరినాలో ఆపక్షముననే పట్టుదలతో నిలబడినారు. హాజీ హాశీంకు తన పక్షమునకు విజయము కలుగునన్న విశ్వాసమున అనుమానము బయలుదేరినది.

ఈ తీర్మానమును వ్యతిరేకించు సందర్భమున మహమ్మదీయుల యుత్సాహములకు సంబంధించిన విషయములు విశి

నంతనే హిందూ సభ్యులు జాగ్రత్తులైరి. మహమ్మదీయుల వలన వా రాశించినది విఫలమైపోయినది. మొత్తము పదిమంది హిందూ సభ్యులున్నారు. బలభద్రదాసు చైర్మన్. డాక్టర్ శ్యామచరణుడు వైస్ చైర్మన్. చిమ్మన్ లాలు, దీననాథతివారీ, యిరువురును వ్యాపారస్తులు. పద్మసింహుడు, రుస్తుంభాయి, యిరువురును స్త్రీ డర్లు. రమేశదత్తు కాలేజీయధ్యాపకుడు. లాలా భగత్ రాం కంట్రాక్టరు. ప్రభాకరరావు హిందీపత్రిక 'జగత్' సంపాదకుడు. అనిరుద్ధసింహుడు, బహాదుర్ సింహుడు వీరిరువురును ఆజిల్లలోని పెద్దజమీందారులు. బజారులోని దుకాణములలో నెక్కువభాగము బలభద్రదాసు, చిమ్మన్ లాలులవే! దాల్ మండీలో దీనానాథునికి చాల యిండ్లున్నవి. ఈముప్పురు మహాశయులును తీర్మానమునకు వ్యతిరేకులు. లాలాభగత్ రాం కంట్రాక్టు వ్యాపారము చిమ్మన్ లాలు ఆర్థిక సహాయముపై నాధారపడియున్నది. అందుచే నాతని ఓటుకూడ వారి పక్షమునకే! డాక్టర్ శ్యామచరణ్, అనిరుద్ధుల విషయమింకను నిర్ధారణకాలేదు. ఇరుపక్షములవారును వారి సాయమునపేక్షించుచునేయున్నారు. వారిరువురిపై వనే జయాపజయము లాధారపడియున్నవి. పద్మసింహుడింకను పెండ్లి నుండి తిరిగి రాలేదు. బలభద్రదాసు తన పక్షమును సమర్థించుకొనుటకిదియే మంచితరుణమనియెంచి హిందూ సభ్యులను సుసజితమైన తనయంటికి పిలిపించినాడు. డాక్టరు, అనిరుద్ధులను తన పక్షమునకు త్రిప్పకొనుటయే యిందలి యుద్దేశ్యము. ప్రభాకర రావు మహమ్మదీయులకు పూర్తివ్యతిరేకి. అందుచే ఈ సమ

స్వకు హిందూ మహమ్మదీయ వివాదమును రంగుపూసి ప్రభాకరరావును సైతము తన పక్షమునకు త్రిప్పకొనవలెనని యూహ.

27

స్రోమరిపోతు మఱియొకరికేకవిని మేల్కొంచి, యిటు నటుచూచి, మఱలనిద్రపోవునట్లు కృష్ణచంద్రుడు తనకోపముగ్లాని శాంతించినంతనే తన కర్తవ్యమును మఱచిపోయినాడు. కాని, యానాటినుండియు నాతడు సీచులతోజేరి గంజాయి పీల్చుట మానివేసినాడు. ప్రస్తుతము సాధ్యమైనంతవఱకు నరండాలోనే కూర్చుండి వచ్చుచుపోవుచుండు స్త్రీలవైపు మిఱిమిఱి చూచుచుండును. అతడు ప్రతివిషయమునందును నుమానాథుని సమర్థించుచుండును. విస్తరియందేదిపెట్టిన నది తిని తేచిపోవును. ఉమానాథుని సంతుష్ట నొనరించుటకు ముఖస్తుతు లొనర్చును. ఆతని యాత్మపూర్తిగ నిర్బలమై పోయినది.

ఉమానాథుడు శాంత వివాహవిషయ మాతనితో ప్రస్తావించినప్పడు — 'నాయనా! నీయిష్టము వచ్చినట్లు చేయుము. దానివిషయమైన బాధ్యతయంతయు నీదే!' యని సరళ స్వభావముతో సమాధానమిచ్చును.

కాని యుమానాథునికిమాత్రము బావగారి వెనుకటి కటువచనములు మఱివునకు వచ్చుటలేదు. కాలినబొబ్బపై

నవనీతము పూసినచో నొక్కక్షణము కాలము బాధ యుపశమించి వెంటనేమఱల మంటపారంభమగును. కృష్ణచంద్రుడు లజ్జతుడై యనినమాటలు వెంటనే మఱపునకువచ్చి యా కృతఘ్నములైన మాటలే మాటిమాటికిని జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండును. పండుకొనుట కేగినప్పుడు జాహ్నవి భర్తను— 'నేడు మాయన్నగారు మీపై కోపించినారెందులకు?' అని యడిగినది.

ఉమానాథుడు అన్యాయముచే పీడింపబడిన దృక్కులతో ననినాడు — 'నీవే నాభార్యను చంపితివి, నా సర్వస్వము నపహరించితివి, నా కొమార్తెను గంగలో కలిపితివి, రెండవ కొమార్తె నేడ్పింపన్నావు, అనుచు నా కీర్తిని పొగడుచున్నాడు.'

మీ నోటిలో నాలుక లేకపోయినదా? వీరందఱిని బొట్టుకాటుకపెట్టి పిలిచితిమా? ఎచటను గతిలేక వచ్చినారు. నేను జేరనియకున్నచో గడపగడపకు నేగి బిచ్చమెత్తుకొనవలసివచ్చెడిది. మేక ప్రాణాలుపోయినవి, కాని తినువానికి రుచిగాలేదన్నట్లున్నది. మర్యాదకు నానాపాట్లుపడి వీరిని మేసినందు కిదియాఫలితము? ఇంతకాలము ఉద్యోగము చేసినాడు, ఎన్నడైనను గంగాజలి ముఖమున బొట్టుపెట్టి యొక రవికగుడ్డ చేతిలోపెట్టినదా? నాముందే గనుక మాటాడి యున్నచో ముఖము వాయునట్లు చీవాట్లు పెట్టెడిదానను. దున్నపోతులవంటి పిల్లల నిద్దరిని మానెత్తినెక్కించి, పైగా నోటికివచ్చినట్లు కూయుటయా? ఈ మందమూలమున నున్నది కాస్త పాడుచేసికొనినందుల కిదియాఫలితము. ఈనాటికైనను

తన పిల్లను తీసికొని యెచటికై నను వెళ్ళకూడదా? ఎందుకు వెళ్ళును? కాళ్ళకు గోరింటాకు పెట్టుకొని కూర్చుండినాడు.'

'వెళ్ళుదుననియే యనుచున్నాడు. సుమన్ అడ్డసుకూడ అడిగినాడు.'

'అయితే, కూతురు నెత్తిన నెక్కునన్నమాట! ఆహా! ఎంత సిగ్గులేనివాడు!'

'కాదు, అచట నెందుకుండును? నాలుగురోజులపాటుండును.'

'దేనికీమాటలు! ఇతనివలన నేమియుకాదు. వీనికున్న కాస్త సిగ్గు పోయినది. ఇకపోయి కొమార్తెనెత్తి నెక్కును. కాని, మీరే చూచుచునుండు! అచట నొకదినమైన నుండజాలడు!'

నేటివఱకు నాతడు సుమన్ ఆత్మపతనమునకు సంబంధించిన విషయము భార్యతోజెప్పలేదు. ఆడువారి నోటమాట దాగదని యాతడెఱుఁగును. ఈమె ఎవరితోనైనను నోరు జారినచో గ్రామమంతయు ఊణములో ప్రాకిపోవును. బాహువి ప్రేమకు సంతుష్టుడైన ఊణములందు సుమన్ చరిత్ర చెప్పవలెనను తీవ్రమైన ఆకాంక్షకలుగును. కాని, పరిణామము నాలోచించి యాగిపోవును. నేడు కృష్ణచంద్రుని కృతఘ్నతతోగూడిన వ్యవహార మాతని జంకును పోగొట్టినది. ఆతని నోట మాటదాగలేదు. భార్యతో విషయమంతయు జెప్పినాడు. కాని రాత్రికి మెలకువ వచ్చినప్పుడతనికి తన పొరపాటు తెలిసివచ్చినది. కాని, యేమిప్రయోజనము? ధనుర్ముక్త

మొపొయినది బాణము! ఈ విషయమెవరితోడను చెప్పనని భార్యమాట యిచ్చినది; కాని, యామె హృదయభారము మూత్రము తగ్గలేదు. ఆమె కేపనిచేయుటకును తోచుటలేను. నాతో యీ విషయమెందుకు చెప్పవలెనని భర్తపై విసిగి కొనును. ఆమెకు సుమన్ పై నీర్ష్యగాని, కోపముగానిలేదు. కాని కుతూహలమును కలిగించునట్టి, మానవహృదయమును గూర్చిన మీమాంసచేయుటకు తగిన సామగ్రి లభించినది. స్త్రీశిక్షకు వ్యతిరేకముగ నెంతచక్కటిప్రమాణము లభించినది! జాహ్నవి యెంతకాలమో యీ యానందమువలన వంచితు రాలు కాజాలకపోయినది. అట్లు చెప్పకుండుట యనంభవము. తన యింటిలోని ప్రతి చిన్నవిషయమును చెప్పుకొనుచున్న యీ యిరువురు సాధ్యులయెడల నది విశ్వాసఘాతమేకాగలదు. ఇంతేగాక, ఇతర స్త్రీ లీ విషయము నెట్లు విమర్శింతురో జూడవలెనను ఔత్సుక్యము తక్కువదికాదు. కొలఁది రోజుల వఱకు జాహ్నవి తన మనసును ఆపుకొనుచున్నది. ఒకనాడు పండితకుబేరుని భార్య సుభాగి వచ్చి - 'అక్కయ్యా! నే డేకాదశి. గంగాస్నానమునకు వత్తువా?' అని యడిగినది.

సుభాగికి జాహ్నవికి మంచి స్నేహమున్నది. జాహ్నవి సమాధానముగా నన్నది - 'వెళ్ళుదమనే యున్నది. కాని, గుమ్మమువద్ద నొక యమదూత యున్నాడు. ఆయన మూలముగా కడలుటకు వీలులేకున్నదాయె!'

సుభాగి:-అక్కయ్యా! ఆయనమాట లేమని చెప్పుచును? చెప్పుటకు సిగ్గుచున్నది. మా యింటివారు విన్నవో తల

పగులగొట్టుటకు సిద్ధపడెడివారు. నిన్న మా పెద్దమ్మాయికి వినిపించునట్లుగా ఏమేమో పాటలు పద్యములు ప్రారంభించినాడు. నేటి యుదయమిరువురు నూతివద్ద నవ్వుకొనుచుండగా చూచితిని. ఆయన గనుక వినెనా ప్రాణములు తీసివేయను. నీతో గనుక చెప్పచున్నాను. కాస్త యీవలకు పిలిచి బుద్ధి చెప్పము.

ఇక జాహ్నవి సహింపలేకపోయినది. ఆమె సుమనో చరిత్రకు మెఱుగులు దిద్ది యతిరంజితముగ నర్జించి చెప్పినది. ఇతరులు మనవద్ద తమ రహస్యమును బయట పెట్టినప్పుడు మన రహస్యమును మనము దాచలేము.

మరునాడే కుబేరుడు తన కొమ్మారై నత్తవారింటికి పంపివేసి, తనకు జరిగిన యీ యవమానమునకు ప్రతీకార మొనర్పవలెనని నిశ్చయించుకొనెను.

28

స్తదనుని వీవాహముహూర్తము సమీపించినది. పెండ్లి వారు చునార్ గ్రామమునుండి అమోలాకు బయలుదేరినారు. సాయంకాలమునకు పెండ్లివారు అమోలాగ్రామము చేరి, పెండ్లివారికిని, నౌకర్లకును పద్మసింహుని గుమాస్తా ముందుగా వచ్చి విడుదు లేర్పాటుచేసినాడు. విడిదిగృహములు దీపములతో, తోరణములతో, తివాచీలతో నలంకరింపబడినవి. అల్లిక తేరలు, పడకకుర్చీలు, దిండ్లు అన్నియు యధాస్థానముల

నున్నవి. ఎన్నో భోగము మేళములు వచ్చినవని హడావిడిగ నున్నది.

ద్వారపూజయైనది. ఉమానాథుడు బుజమున నొక యంగవస్త్రము వేసికొని పెండ్లివారికి స్వాగతమిచ్చుచున్నాడు. ఊరిలోని స్త్రీలు వసారాలో నిబబడి మంగళహారతులు పాడుచున్నారు. వారిలో నెవరెక్కువ యందముగ నున్నారో చూడ యత్నించుచున్నారు పెండ్లివారు. ఆ స్త్రీలు సైతము చిరునవ్వులతో దృగ్బాణములను వినరుచున్నారు. జాహ్నవి విచారముగా నున్నది - ఈ వరుడు నాచంద్రకు లభించినచో నెంతబాగుండెడిదని మనసులో ననుకొనుచున్నది. వియ్యంకు డెవరో తెలిసికొనవలెనను నుత్సాహముతోనున్నది సుభాగి. కృష్ణచంద్రుడు సదనుని వాదపూజ చేయుచు మనసులో 'నిది నామి తలక్రిందులైన ఆచారము!' అనుకొనుచున్నాడు. పశ్చిములో నెన్నిరూపాయలున్నవో తదేకధ్యానముతో జూచుచున్నాడు మదనసింహుడు.

పెండ్లివారు లోనికేగినారు. పెండ్లివారికి కావలసిన భోజనసామగ్రి నిచ్చుచున్నారు. అంతయు కోలాహలముగ నున్నది - నెయ్యి చాలలేదనువారొకరు; పిడకలు లేవనువారొకరు! లాలా బైజనాథ్ పానీయముకొరకు పట్టుబట్టినాడు.

సామగ్రి నిచ్చినంతనే వంటలు ప్రారంభమైనవి. పొగ వలన గ్యాసులెట్ల ప్రకాశము క్షీణమైపోయినది.

సదనసింహుడు పడకకుర్చీపై కూర్చుండియుండెను. గానసభ ప్రారంభమైనది. కాశీ సంగీతపరిషత్తువారు శ్యామ కల్యాణిరాగమును ప్రారంభించిరి.

గ్యాసులైట్లచుట్టును వందలకొలది జనులు నిలబడి యున్నారు. కొంతమంది వదులుచొక్కాలు తొడిగి తలగుడ్డలు చుట్టి తివాచీపై కూర్చుండి తమలోతాము భోగముమేళిము లెచటనున్నవని ప్రశ్నించుకొనుచున్నారు. కొంద రీగుడారము లోనికి, కొంద రాగుడారములోనికి తొంగిచూచుచు - 'ఏమి పెండ్లియిది? ఒకమేళముగూడ రాలేదు. ఈ లైట్లకూడ దేనికి? దండుగ!' అనుకొనుచున్నారు.

మదనసింహుడు తన విడిదిలో కూర్చుండి గుడ్డలు సర్దుచున్నాడు. ఇంతలో ముస్తీ బైజనాథుడు పరుగెత్తివచ్చి - 'అన్నయ్యా! అనర్థము జరిగినది! వ్యర్థముగ, తెలియక, ఈ సంబంధమును నిశ్చయించుకొంటిమి.' అనినాడు.

మదనసింహు డాశ్చర్యచకితుడైనాడు - 'ఏమి జరిగినది? ఏమైనను గందరగోళము బయలుదేరినదా?'

'ఇంతకుపూర్వమే యీ గ్రామస్తుడొకడు, యీ యింటి బంధారమంతయు బయటపెట్టినాడు. ఆ సమాచారము విను సరికి నా ప్రాణము లెగిరిపోయినవి. ఈ పిల్లతండ్రి యీమధ్యనే శైలునుండి విముక్తుడై వచ్చినాడట! దాల్ మండీలో నున్న వేశ్య సుమన్ బాయి యీ పిల్లకు సాక్షాత్తు సోదరియట!'

ఈసమాచారము వినునప్పటికి మదనసింహునికి చెట్టుపై నుండి జారిపడినట్లైనది. కనులు పెద్దవిచేసి యడిగినాడు -

‘ఆ మనిషి వీరికి విరోధి కాడుగదా! ఇటువంటి కార్యము లందు విఘ్నములు కలుగజేయుటకై తఱచు కొందరు దుష్టు లిట్లే వ్యర్థముగ కళంకములాపాదించుచుందురు.’

బైజ:- కాదు, కాదు! వారి మొగముమీదనే యీ విషయము చెప్పదుననుచున్నాడు.

ఇంతలో నుమానాథు డొక మంగలిని వెంటబెట్టుకొని వచ్చుచున్నాడు. వధువుకు నగలు వస్త్రములు తీసికొని వెళ్ళుటకై వచ్చినాడు. గుమ్మమువద్ద కేతెంచినంతనే మదన సింహు డొక్కగంతువేసి యాతని రంపచేతులు పట్టుకొని యూపుచు — ‘ఏమయ్యా! పెద్దమనిషివి! నీకళంకమును పరుల నెత్తినగూడ రుద్దుటకు ప్రపంచములో నాకంటె మరెవ్వ రును నీకు లభింపలేదా?’యని యడిగినాడు.

పిల్లి చేజిక్కిన యెలుకవోలె దీనభావముతో నుమా నాథుడు ‘నావలన నేమైన నపరాధము జరిగినదా?’ యని నాడు.

‘అవును! సుమన్ బాయి యీ పిల్లకు సోదరి.’

ఉమానాథుని మోము వెలవెలబోయినది. సిగ్గుతో తల వంగిపోయినది. కనులు తేజోహీనములై పోయినవి — ‘అయ్యా! ...’ అతని నోటినుండి మఱొకమాట వెలువడ లేదు.

మదనసింహు డురిమినాడు — ‘ఉన్నదున్నట్లు చెప్ప వేమి? ఈమాట నిజమగునా? కాదా?’

ఉమానాథుడు మఱల సమాధానము చెప్పటకు ప్రయత్నించినాడు — కాని, 'అయ్యా!' యనుటకంటె నేమియు మాటాడలేకపోయినాడు.

మదనసింహునికిక అనుమానములేదు. క్రోధాగ్ని ప్రచండమైపోయినది. కనులనుండి నిప్పులు రాలుచున్నవి. శరీరము కంపించుచున్నది. ఉమానాథునివైపు అగ్నిని నర్పించుచూపుల నిగిడ్చి - 'బ్రతుకదలచినచో నా యెదుట నుండి వెడలిపోము. దుర్మార్గుడా! వంచకుడా! పెద్ద బొట్టు పెట్టుకొని పెద్దమనిషివలె తిరుగుచున్నావు. ఇక నీయింటివద్ద మంచినీరుగూడ ముట్టము. నీపిల్లమెడలో నొక యంత్రము చేయించి కట్టుకొనుము!' అనుచు చటాలున లేచి సదనము పండుకొనియున్న విడిదివద్దకేగి బిగ్గరగ కేకవేసి నౌకర్లను పిలిచినాడు.

అతడు వెడలిపోయిన పిమ్మట నుమానాథుడు పద్మసింహుని చేతులు పట్టుకొని - 'బాబూ! మీరైనను అన్న గారికి చెప్పుడు! ఇక నాకు తలయెత్తుకొనుటకు వీలుండదు.' అని బ్రతిమాలినాడు.

పద్మసింహుడు విచారముతో - 'ఈ విషయము అన్నగారి చెవిని పడక పూర్వమైనచో ప్రయోజన ముండియుండెడిది. సరే! ఆయనవద్ద కేగుదును. కాని, వారంగీకరింతురని చెప్పజాలను.' అని బయలుదేరినాడు.

మదనసింహుడు నౌకర్లపై వెంటనే యిచటినుండి బయలుదేరవలసినదని బిగ్గరగ కేకలు వేయుచున్నాడు. సదన

సింహుడుగూడ తనగుడ్డలు సరుకొనుచున్నాడు. తండ్రి విషయమంతయు నాతనితో చెప్పినాడు.

ఇంతలో పద్మసింహుడు వచ్చి — ‘అన్నయ్యా! తొందరపడవద్దు. కొంచెమాలోచించి నిర్ణయింపుడు! మోసమే జరిగినది; కాని, యిట్లు తిరిగి వెళ్ళిపోవుటవలన మఱింత యప్రతిష్ఠయగును.’ అని బ్రతిమాలినాడు.

సదనసింహుడు పినతండ్రిమాటలనువిని నిర్లక్ష్యముతో జూచినాడు. మదనసింహుని కాశ్చర్యము కలిగినది.

మదన:- నీవు చిన్నవాడవు! నీకీ విషయములు తెలియవు. పద! ప్రయాణమునకు సిద్ధముకమ్ము. ఈ యప్రతిష్ఠయే మంచిది. వంశమునకు శాశ్వతమైన కళంకమంటదుగదా!

పద్మ:- కాని, అపిల్లగతి యేమగునో ఆలోచింపుడు! ఆపిల్ల చేసిన అపరాధమేమున్నది? ఆమె జీవితమే నాశనమైపోవును!

మదన:- నాకినవసరముగ కోపమును తెప్పించుచున్నావు! ఆపిల్లకు నేనేమియు బాధ్యత వహించి హామీ పత్రములు వ్రాసి యీయలేదు. దాని యదృష్టమున నెట్లున్నదో యట్లేయగును. ఆవిషయము నా కనవసరము.

పద్మసింహుడు నిరాశతో — ‘యిచటికి సుమనీ రాకపోకలు లేనేలేవు. వీ రామెను పూర్తిగ త్యజించినారు.’ అనినాడు.

మదన:- ‘నాకు కోపమును కలిగింపవద్దని’ చెప్పితిని! నాతో నీ విధముగ మాటాడుటకు నీకు సిగ్గులేదా? గొప్ప

సంఘసంస్కారివి బయలుదేరినావు! ఒక భోగముముండ
చెల్లెలిని నాకుమారునికిచ్చి వివాహము చేయుటయా! ఛీఛీ! నీకీ
మాత్రము బుద్ధియైనను లేకుండపోయెనా?'

పద్మసింఘు స్నిగ్ధుతో తల వంచుకొనినాడు. అన్నగారి
సమయమున చేయుపనినే స్వినైనను చేయుదువని యాతని
మనసు అంగీకరించుచున్నది. కాని భయంకర పరిణామమును
తలచుకొని మఱొక పర్యాయము చెప్పి చూచుటకు సాహ
సించినాడు. ఫ్లరీక్షార్థి గెజిట్ లో తన నంబరు కన్నట్టక నిరాశ
చెందియు, తప్పొప్పలపట్టికపైకి దూకునట్లు పద్మసింఘుడు
తన్ను తాను వంచించుకొని అన్నగారితో - 'సుమిత్రబాయి
యిప్పుడు అనాధశరణాలయమున కేగినది.' అనినాడు.

పద్మసింఘుడు తలవంచితే మాటాడుచున్నాడు.
అన్నగారి చూపుతో చూపు కలుపుటకు ధైర్యము చాలుట
లేదు. ఈ వాక్యమాతని నోటినుండి వెలువడినంతనే మదన
సింఘుడు గట్టిగా నొక్కత్రోపు త్రోసినాడు. దానితో పద్మ
సింఘుడు క్రిందపడినాడు. ఉలికిపడి తల పైకెత్తి చూచినాడు.
మదనసింఘుడు క్రోధముతో కంపించిపోవుచున్నాడు. పద్మ
సింఘుని తిట్టదలచుకొనిన తిట్లన్నియు - నాతనిని భూమిపై
బడియున్న స్థితిలో జూచి పశ్చాత్తాపముతో - నాగిపోయినవి.
కోపములూ తన శరీరమును తానే రక్కుకొనువాని స్థితిలో
నున్నాడు మదనసింఘుడు. సదనసింఘు డొక్కగంతువేసి
పినతండ్రిని లేవనెత్తి తండ్రివైపు కోపముతోజూచి - 'మీ
కేమైనను పిచ్చి యెత్తినదాయేమి?' అనినాడు.

ఇంతలో ననేకులచటికి మూగి ప్రశ్నింపసాగిరి --
 'బాబూ! ఇది యేమిటి? ప్రయాణము కట్టమనుచున్నారేమి?
 అయ్యా! ఏదో యొకవిధముగ నిరువురిమర్యాదలు దక్కు-నట్లు
 చేయుడు. వారి మర్యాద మీ మర్యాదయే! ఇచ్చి పుచ్చు
 కొనుటలో నేదేని లోపము వచ్చినచో సర్దుకొనుడు. భగవం
 తుడు మీ కేమితక్కువచేసినాడు? ఈయన యిచ్చిననేమి?
 యివ్వకున్ననేమి? ఈతని డబ్బువలన మనము లక్షోధికారు
 లము కాజాలము!' కాని, యీ మాటలకు మదనసింహు
 డేమియు సమాధాన మీయలేదు.

సంగీతసభలో గందరగోళము బయలుదేరినది. ఇదేమి
 టని యొకరి నొకరడుగుచున్నారు. విడిది గుమ్మమువద్ద
 గుంపుజేరినది.

సంగీతసభలో ఆడపెండ్లివారి తాలూకు మనుష్యులు
 చాలమంది యున్నారు. వారందరును మదనసింహుని ప్రార్థింప
 జొచ్చిరి - 'అయ్యా! జరిగిన యపరాధమేమో సెలవిండు!
 మీ రేళిక్ష విధించినను మేము సిద్ధమే! కాని, పెండ్లివారిని
 మూత్రము వెనుకకుత్రిప్పనద్దు. గ్రామములో నప్రతిష్ఠయగును.'
 ఈ మాటలకు మదనసింహుడు - 'నా కేసుయు తెలియదు.
 దీనికి గారణ ముమానాథునడుగుడు! అతడే చెప్పగలడు!' అని
 మూత్రము సమాధానమిచ్చెను.

కృష్ణచంద్రుడు సదనసింహుని చూచినప్పటినుండియు
 నాతని సంతోషమున కవధిలేకుండెను. వివాహముహూర్తము
 సమీపించుచున్నకొలదియు నాతడు వరునిరాకకై ప్రతీక్షించు

చుండెను. ఇంతలో నెవరో వచ్చి యీవార్త నెఱింగించిరి. 'తిరిగి వెళ్ళిపోవుటకు కారణమేమి? ఉమానాథునితో నేమైన పోట్లాడినారా?' అని యడిగినాడు.

'మాకు తెలియదు. ఉమానాథుడచటనే యుండి వారిని బ్రతిమాలుచున్నాడు.' అని సమాధానమిచ్చిరి.

కృష్ణచంద్రుడు కోపముతో లోనికేగి కేకవేసినాడు- 'మదనసింహుడు గారెచటనున్నారు? అయ్యా! ఒక పర్యాయము బయటికి రండు!'

మదన సింహు డీకేకవిని బయటకువచ్చి గంభీరముగా- 'ఏమిటి? చెప్పుడు ఏమి చెప్పవలెనో!' అనినాడు.

కృష్ణ:- మీరు తిరిగి వెళ్ళిపోవుటకు గారణమేమి?

మదన:- మాయిష్టము! మేమీ వివాహము చేయము.

కృష్ణ:- వివాహము జరుగవలసినదే! మీరు తిరిగి వెళ్ళిపోవుటకు వీలులేదు.

మదన:- మీ యిష్టమువచ్చిన పనిచేసికొనుడు! మేము పెండ్లిచేయము.

కృష్ణ:- కారణము?

మదన:- కారణము మీకు తెలియదా?

కృష్ణ:- తెలిసియున్నచో మిమ్మెందుకు ప్రశ్నింతును?

మదన:- అగుచో నుమానాథు నడుగుడు!

కృష్ణ:- నేను మిమ్ముల నడుగుచున్నాను!

మదన:- మమ్ముల నడుగవద్దనుచున్నాము!

కృష్ణ:- మీరు చెప్పక తప్పదు! ఇంటికి పెండ్లికి పెండ్లి వారిని తీసికొనివచ్చి, త్రిప్పి తీసికొనిపోవుటకిది పిల్లల బామ్మల లాటలా? మీ దృష్టిలో నిది యాటగానున్నది కాబోలు! ఏమైనను నిచట రక్తము కనులజూడక తప్పదు!

మదన:- మేమందులకు సిద్ధమే! ప్రాణము లర్పించుట కైనను సిద్ధపడుదుము. కాని యీసంబంధమును జేసికొనము! మా హనుప్రతిష్ఠలనుమాత్రము వదలుకొనము.

కృష్ణ:- మీకంటే మేము నీచులమా?

మదన:- అవును! మాకంటే మీరు సీచులే!

కృష్ణ:- అందుల కాధారమున్నదా?

మదన:- ఉన్నది!

కృష్ణ:- ఆవిషయము చెప్పటకు మీకు సంకోచ మెందులకు?

మదన:- అట్లయిన, వినుడు! తమ పుత్రిక, ఈవధువుకు సోదరియైన సుమన్ పతితయైపోయినది. మీ కింకను ప్రమాణము కావలెనన్నచో దాల్మండీకి పోయి చూడుడు!

కృష్ణచంద్రుడు నమ్మకము లేనివానివోలే-‘పచ్చి అబద్ధము!’ అనినాడు. కాని, మరుక్షణముననే తా నుమానాథుని సుమన్ జాడ తెలుపవలసినదని యడుగుటయు, నాతడు తప్పించుకొనుటయు జ్ఞప్తికి వచ్చినది. అంతేకాదు, మాటిమాటికిని జాహ్నవి చెప్పినమాటలు, చూచిన చూపులు అర్థమైనవి. నమ్మకము కలిగినది. సిగ్గుతో నాతని తల వంగిపోయినది.

నిశ్చేష్టుడై నేల కొఱిగినాడు. ఇరువైపులవారును వందల కొలది జనులచటనున్నారు. అందఱు నాశ్చర్యమగున్నలై యున్నారే కాని నోరువిప్పి మాటాడుట కెఱికిని సాహసము చాలకున్నది.

రాత్రి పండ్రెండుగంట లగునప్పటికి, గుడారములు ఖాళీయైనవి. ఆ తోటలో మఱల నంధకారము వ్యాపించినది. నక్కలు సభచేసినవి. గుడ్లగుబలు రాగాలాపము లొనర్చినవి.

29

విఠల్ దాసు సుమన్ ను విధవాశ్రమమందు రహస్యముగ జేర్చెను. కార్యవర్గ సభ్యులం దెవరితోడను ఈ విషయము ప్రస్తావించి సూచింపలేదు. అశ్రమమందలి విధవలతో నీమెయు విధవయేయని చెప్పినాడు. కాని, అబుల్ వఘావంటి రహస్య పరిశోధకులముందీరహస్య మెన్నిదినములు దాగగలదు? అతడు హిరియాను వెదకి పట్టుకొని, ఆమె ద్వారా సుమన్ జూడ తెలిసికొనినాడు. పిమ్మట రసికులైన తన స్నేహితుల కీవిషయమును చెప్పినాడు. తత్ఫలితముగ నారసికావతంసుల కృపాదృష్టిని అనాధశరణాలయ మెక్కువగా నాకర్షించినది. ఈ మహాపురుషుల కిప్పడీయాశ్రమ పారిశుద్ధ్యము, దాసి యార్చికస్థితి, ఆశ్రమమందలి యితర యేర్పాట్లయెడల సానుభూతి కలిగినది. వారు రాత్రింబవళ్ళు ఆశ్రమాభివృద్ధినే కాంక్షించుచు తత్ప్రయత్నమున నిమగ్నులైరి.

విరల్ దాసు పని క్లిష్టముగనుండెను. ఒక్కొక్క-వృత్తి డీపదవికి రాజీనామా యీయవలెననుకొనును. 'ఈ యాశ్రమ బాధ్యతయంతయు నేనేవహింపవలెనా యేమి? ఈ వ్యవహారములు చూడ సమర్థులైనవారు కార్యవర్గసభ్యులం దెందరో యున్నారు. వారియిష్టమువచ్చినట్లు నడుపుకొందురు; నాకేల? ఈదుండగములను నాకళ్ళతో జూడజాల'నని తలచుకొనును. ఈదుర్మార్గులనందఱిని ఒకరోజున కేకలువేసి చీవాట్లుపెట్టవలెను. ఆసిమ్మట నేమిజరుగునో చూచుకొనవచ్చును' అని మఱొకసారి యనుకొనును. కాని, శాంతచిత్తుడైనపిమ్మట నాలోచించినచో వీరందఱితోడను మంచిగానుండి కార్యమును సానుకూల మునర్చుటకంటె గత్యంతము కిన్నట్టదు. వారితో కటువుగ మాటాడును. వారిమాటలను వ్యతిరేకించుచుండును. మీడిచటికేతెంచుట నాకిష్టము లేనన్నట్లు తన భావమును వ్యక్త మొనరించును. కాని, కేకలువేయుచుండు పిచ్చివానిని చూచియు చూడనట్లు నటించురుగదా! అట్లే వారును విరల్ దాసు మాటలను చేతలను పట్టించుకొనెడివారుకారు. వారి యీ కూటనీతిముందు విరల్ దాసు తెలివితేటలు పనిచేయలేదు.

ఒకనాటి యుదయమున విరల్ దా నీవిషయములను గూర్చియే యాలోచించుచున్న సమయమున పద్మసింహు డ్డతెంచినాడు. ఆతని మోమున దుఃఖము, నిరాశ తాండవించుచుండెను. ప్రయత్నముపై కన్నీటి నాపుకొనుచున్నట్లున్నది మోము. విరల్ దాసు గెండడుగులు ముందునకువేసి-

‘అట్లుంటివేమి? శరీరములో బాగున్నదా? గుర్తుపట్టుటకే వీలులేకుండ మారిపోయినావు!’ అనినాడు.

పద్మ:- రోగమేమియులేదు. కాని, చాల విచారముగా నున్నది.

విరల్:- వివాహము నిర్వ్యస్థముగ కొనసాగినదా?

పద్మసింహుడు యింటికప్పువైపు జూచుచుననినాడు - ‘వివాహవిషయ మడుగనక్కరలేదు - వివాహముమాత్రము కాలేదు, కాని యొకకన్యజీవితమునుమాత్రము పూర్తిగా నాశనమొనర్చి వచ్చితిమి. ఆపిల్ల యీ సుమన్ బాయికి చెల్లెలట! మాయన్నగారి కీవిషయము తెలిసినంతనే గుమ్మము వద్దనుండియే వెళ్ళివారిని త్రప్పివేసినారు.’

విరల్ దాసు బిట్టునిట్టూర్చి - ‘ఇయ్యది ఘోరమైన అన్యాయము. మీయన్నగారికి మీరు నచ్చజెప్పలేదా?’ యని యడిగినాడు.

పద్మ:- నాచేతనైన ప్రయత్నమంతయుజేసి విఫలుడనైతిని.

విరల్:- ఇక, పిల్లగతి యేమికావలె? ఈవార్త సుమన్ విన్నచో నెంతయో దుఃఖించును.

పద్మ:- ఇచటి విశేషములేమియో నెలవిండు. సుమన్ రాకవలన వితంతవులలో గోలబయలుదేరలేదుగదా! ఆపెల్లో తప్పక అసహ్యించుకొనుచుండి యుండురు!

విరల్:- రహస్యము బయటపడుచో నేటికి యప్పుడే శరణాలయము పూర్తిగా ఖాళీయైపోయియుండెడిది. ౧.

పద్య:- మఱి, సుమన్ యెట్లున్నది?

విఠల్:- చిరకాలమునుండి యాయాశ్రమమునందే నివసించుచున్నట్లు చక్క-గ్రాప్తవర్తించుచున్నది. ఏ పని జేయుటకైనను ప్రసన్నచిత్తముతో సిద్ధమగును. ఇతరులందఱు నిద్రించుచునేయుందురు. ఆమె తనగది యూపుచుండును. కొంతమంది వితంతువులకు కుట్టుపని నేర్పుచున్నది. కొందరు వితంతువులు పాటలు నేర్చుకొనుచున్నారు. ప్రతి స్త్రీయు ప్రతి విషయమునను నామెయభిప్రాయము నవేక్షింతురు. ఆనాలుగు గోడలమధ్య నామెదే రాజ్యము! నేనెన్నడు నిట్లుండునని యాశింపలేదు. ఆశ్రమములో నామె చదువుచెప్పటగూడ ప్రారంభించినది. మనసులోని విషయము దేవుడెఱుఁగును! షైకిమాత్రము పూర్తిగ మాణిపోయినది.

పద్య:- ఆమె సహజముగా నంతదుష్టురాలుకాదు. మాయింటికి చాలకాలము వచ్చిపోవుచుండెడిది. మాయావిడ యీమె నెంతోమెచ్చుకొనుచుండెడిది. (ఈ మాట లనునప్పు డాతనికి సిగ్గుకలిగినది) ఏవో దుష్టసంస్కారము లామె నీసితికి గొనివచ్చినవి. నిజముచెప్పవలెనన్నచో మనమొనర్చిన పాపములే యామె నీసితికిదెచ్చినవి. సరే! ఆసమాచారము మీన తెలిసినవా? బలభద్రదాసు క్రొత్తయెత్తులేమైన వేయు ాడా?

విఠల్:- అవును! అతడుమాత్ర మూరకకూర్చుండు కాడు! ప్రస్తుతము విధివిరామములేకుండ తిరుగు ఁడు. రెండురోజులక్రితమే హిందూసభ్యుల సమా

నేనెము జరిగినది. నేను వెళ్ళజాలకపోతిని. కాని, విజయము మూత్రమువారిదే! ముఖ్యుల రెండు ఓట్లతో వారికి మొత్తము ఎనిమిది ఓట్లున్నవి. మహమ్మదీయుల నాలుగు ఓట్లతో మనవి ఎనిమిదియగును. రెండుపక్షములును సమానమగును.

పద్మ:- అట్లయిన, మనకు కనీసమింకొక ఓటు కావలె
 ఉన్నమాట! ఏమైన నాశయన్నదా?

విఠల్:- నాకేమియు నాశలేదు!

పద్మ:-వీలైనచో చూతము! డాక్టరుగారిపద్ధతు, భగత్
 రాంపద్ధతు వెళ్ళిన త్తమా?

విఠల్:- సరే! పదండి! నేను సిద్ధమే!

డాక్టరుగారియిల్లు దగ్గఱేయైనను నిరుచ్రును బండి
 యెక్కినారు. డాక్టరుగారియింటికి నడిచివెళ్ళుట సభ్యతకు
 ఎరుద్దముగదామఱి!

పదిగంటలైనది. డాక్టరుగారు తమ యింటిలో నలం
 కృతమైన గదిలో కూర్చుండి తన కొమార్తెయైన కాంతితో
 చదరంగమాడుచున్నాడు. బల్లపై రెండు బాతికుక్కలు
 కూర్చుండి తదేకధ్యానముతో చదరంగపు శుత్తులను జూచు
 చున్నవి. ఒక్కొక్కప్పు డెత్తులు తప్పుగానున్నవని తోచి
 పప్పుడు కాళ్ళతో బలగమును చిందరవందర జేయుచున్నవి.
 మిస్ కాంతి తన కుక్కల యల్లరిజూచి ముద్దుగా నింగ్లీషులో
 'యూ నాటీ!' యనుచున్నది.

బల్లకు ఎడమప్రక్క నొకపడికకుర్చీలో సైయ్యడో
 తేగ్ ఆలీ కూర్చుండి మిస్ కాంతికి ఎత్తులుచెప్పుచున్నాడు.

ఇంతలో మనమిత్రు లిరువురు నచటికిచేరిరి. డాక్టరు గారు లేచి యిరువురివద్ద కేతెంచి హస్తచాలన మొనరించిరి. మిస్ కాంతి వారిరువురివైపును నిమాలిత దృష్టితో జూచి బల్లపై నున్న పేపరుతీసి చదువ మొనరిడినది.

డాక్టరుగారు యింగ్లీషులో ప్రారంభించినారు- 'మిమ్ము కలిసికొనగలిగినందుకు చాల సంతోషము! దయచేయుడు. మిస్ కాంతికి మిమ్ము పరిచయమొనర్తును.'

పరిచయమైన పిమ్మట మిస్ కాంతి యిరువురితోడను హస్తచాలనమొనర్చి నవ్వుచు - 'నాన్నగా రిప్పడే మీ విషయము ప్రస్తావించినారు. మిమ్ము కలిసికొనగలిగినందుకు చాల సంతోషము!' అనినది.

డాక్టరు.—మిస్ కాంతి యిప్పుడే డల్హౌసీ కొండల నుండి వచ్చినది. ఈమె స్కూలు శీతకాలమునకు మూసివేసినారు. అచటి చదువుసంధ్యలు చాలబాగుండును. ఈమె యింగ్లీషు పిల్లలతోబాటు బోర్డింగుహౌసులో నున్నది. లేడీ ప్రెస్సిపాలు యీ పిల్లను నెంతో ప్రశంసించుచుండును. అమ్మాయి! కాంతీ! మీ ప్రెస్సిపాలు వ్రాసిన ఉత్తరము వీరికి చూపుము! మిష్టర్ శర్మా! మీ రీమె యింగ్లీషు మాటాడుటను జూచి యాశ్చర్యచకితులగుదురు. (నవ్వుచు) ఈమె నాకెన్నియో జాతీయములను నేర్పినది.'

మిస్ కాంతి సిగ్గుపడుచు తన ప్రశంసాపత్రమును పడ్డ కంఠానికి చూపినది. అత డాపత్రమునుచదివి-'ఈమె లాటిన్ గూడ చదువుచున్నదా?' యని ప్రశ్నించినాడు.

డాక్టరు:—లాటిన్ భాషాపీఠంలో నీమెకు 'మెడల్' వచ్చినది. నిన్న క్లబ్బులో మంచి 'గేమ్' చూపించినది. దొర సాను లాశ్చర్యచకితలై గారు. సరే! మీ రీసారి హిందూ సభ్యుల సమావేశములో లేరే!

పద్మ:—రాలేదు! పనిమీద యింటికి వెళ్ళితిని.

డాక్టరు:—మీ తీర్మానముమీదనే చర్చ జరిగినది. తొందరపడి మీటింగులో దానిని ప్రవేశ పెట్టవద్దని నా సలహా. తీర్మానము నెఱ్ఱునను ఆశ కన్నట్టదు.

తేజ్ ఆలీ:—భాయీ! మహమ్మదీయ సభ్యుల సహాయముమాత్రము మీకు పూర్తిగలభింపగలదు.

డాక్టరు:—కాని, హిందూసభ్యులలో నభిప్రాయ భేదమున్నది.

పద్మ:—మీ సహాయము లభించినచో విజయము లభించుటలో సందేహముండదు.

డాక్టరు:—నా కీతీర్మానముయెడల పూర్తి సానుభూతి యున్నది. కాని నేను గవర్నమెంటుచే నామినేటు చేయబడిన సభ్యుడనని మీ రెఱుఁగుదురుగదా! ప్రభుత్వ మీవిషయమును హరించునో లేదో తెలియనంతవఱకును నెనొక సామాజిక సమస్యపై నభిప్రాయమియజాలను.

పదకొండు గంటలైనది. డాక్టరుగారు లేచి - 'నా భోజనసమయమైనది. సెలవు! సాయంకాలము నన్ను కలిసి కొనుడు!' అనినాడు.

‘చిత్తము! చిత్తము! హాయిగ నెళ్ళిరండు!’ అనినాడు పద్మసింహుడు. ఈయన భోజనమునకై యింతభయపడుచున్నప్పు డితరులవిషయమైమాత్ర మేమియాశింపగలమనుకొనినాడు. ప్రతిచాడును దేశసేవకుడు, జాతీయనాయకుడు కాగోరును; కాని, ఏమాత్రము కష్టమును సహింప నిష్టపడడు.

లాలా భగత్ రాం ఎండలో ననుగ్గుపై గూర్చుండి హుక్కా- పీల్చుచున్నాడు. ఆతని చిన్న కొమార్తె తండ్రి యొడిలోగూర్చుండి పొగను పట్టుకొనుటకై చేతులు జాపుచున్నది. ఎదురుగా చాలమంది మేస్త్రీలు, తాపీపనివారు కూర్చుండియున్నారు. పద్మసింహుని గాంచినంతనే యాతడు లేచి ప్రత్యుత్థాన మొనర్చినాడు- ‘మీరు వచ్చినారని సాయంకాలమే వింటిని. ఉదయమే మీవద్దకు వచ్చియుండెడివాడనే! కాని ఏదో యిబ్బందివలన వీలుచిక్కలేదు. హిందూసభ్యుల సమావేశమైనవిషయము మీరు వినియేయుందురు.’

పద్మ:—అవును! వింటిని. విని చాల విచారించితిని. మీపైనాకు పెద్ద యాశయున్నది. మీ రీసంస్కరణ ముషయ క్షమైనదని తలచుచున్నారా?

లాలా:—ఉపయుక్తమని తలచుటేకాదు; హృదయ పూర్వకముగ దీనికి సాయమొనర్పవలెననియున్నది. కాని, నాయభిప్రాయమునకు నేను యజమానినికాను. స్వార్థము కొఱకై నన్ను నేను విక్రయించుకొంటిని. నన్నొక గ్రామ ఘోసు రికార్డువలె భావింపుడు. రికార్డుచేసిన మాటలనే యొప్పుగింపగలను.

పద్మ:—కాని, బాతీయ కార్యములందు స్వార్థమును త్యజింపవలెనని యంగీకరింతురుగదా!

లాలా:— అవును! సిద్ధాంతరీత్యా యంగీకరింతును. కాని కార్యరూపమున బెట్టుటకు శక్తిలేదు. నా వ్యాపార మంతయు సేట్ చిప్సన్ లాల్ సాయమున నడచుచున్న విషయము మీరెఱుగనిదికాదు. వారికి కోపము కలిగించినచో నీ వ్యాపారమంతయు నాశనమగును. కనీసము నెలకు 300 రూపాయలు యింటిఖర్చు! జాతికొఱకై నేను కష్టపడుటకు సిద్ధుడనే! కాని నా పిల్లలను నిరాధారుల నెట్లానర్పగలను?

ఇతనివలన నెట్టి యాశయు లేదని పద్మసింహుడు గ్రహించినాడు— ‘ఇట్టిసీతిలో మిమ్మెట్లు బలవంతముచేయగలను? నాకు కావలసిన దొక్కవోటు! అది లభించు ఉపాయమేదైన నున్నచో జెప్పడు.’

లాలా:—అనిరుద్ధసింహునివద్ద కేంగుడు! భగవదేచ్ఛ యున్నచో నాతని వోటు లభింపగలదు. సేట్ బలభద్రదాసు అతనిపై 3000 రూపాయలకు వ్యాజ్యమువేసినాడు. నిన్ననే డిక్రీగూడనైనది. అనిరుద్ధుడు బలభద్రదాసుపై మంటతో నున్నాడు. ఔళ్ళి పాచికవేయుడు. పిట్ట చేజక్కుటకు మఱొక యుపాయము చెప్పుచున్నాను. అతని నేదైన సంఘమున కధ్యక్షునిచేయుడు. అంతే! అతని కల్లెము మీ చేతిలో నున్నదన్న మాటే!

‘సరే! అతనివద్దకే వెళ్ళుదును!’ పద్మసింహుడు నవ్వుచు ననినాడు.

రెండుజాములై నది. కాని, పద్మసింహుని కాకలి దప్పి కలు తోచుటలేదు. బండిపై నెక్కి- బయలుదేరినాడు. అని రుద్దుడు వరుణానదీతీరమున నొక బంగళాలో నివసించు చున్నాడు. అరగంటలో పద్మసింహుడచటికి జేరినాడు.

అనిరుద్దుడతని నెంతో ప్రేమతో నాహ్వానించినాడు- 'దయచేయును! మీ దర్శనములే దుర్లభములై నవి. ఇంటి నుండి యెప్పుడు వచ్చినారు?'

పద్మ:—నిన్నవచ్చితిని.

అని:—ముఖము వాడిపోయినట్లున్నది. సుస్తీచేసినదా?

పద్మ:—లేదు! బాగుగ నేయున్నాను.

అని:—కొంచెము ఫలహారముచేయుదురా?

పద్మ:—వలదు! క్షమింపుడు! నేనిప్పుడు మీనద్దకు వేటొక పనిమీదవచ్చితిని. హిందూసభ్యుల సమావేశమున మీరు షాశుకారుల పక్ష మవలంబించినారని వింటిని.

అనిరుద్దుడు విరగబడి నవ్వినాడు. ఆ నవ్వుతో గది ప్రతిధ్వనించినది. గోడకు తగిలించియుంచిన యిత్తడి డాలు యీధ్వనికి కంపించినది - 'మీ రెవరినోట వింటిరో నిజము చెప్పుడు!'

పద్మసింహు డీ సమయముకాని సమయమున నవ్విన నవ్వు నర్థము చేసికొనలేక ఆశ్చర్యపడినాడు. అనిరుద్దుడు తనను మూర్ఖుని చేయదలచుచున్నాడని కోపించి - 'ఎవరని యందును? అందఱు ననుచున్నారు.' అనినాడు.

అనిరుద్ధుడు మఱల విరగబడి నవ్వినాడు - 'మీకు నమ్మకము కలిగినదా?'

ఇతడు నన్నవమానింపదలచుచున్నాడని పద్మసింహుడు నిశ్చయించుకొనినాడు - 'నమ్మకుండుటకు తగిన కారణము లేవియులేవు' అని బిగ్గరగా ననినాడు.

అని:--నాయెక నన్యాయము జరుగుటకంటె కారణములేదు. నా వాక్ శక్తి నంతను తీర్మానమును బలపఱచుటకై వినియోగించితిని. వ్యతిరేకించుటకు గంభీరభావము లనవసరమనితలచి సాధ్యమైనంతవఱకు వ్యంగ్యోక్తులనేయాధారముగ గ్రహించితిని. (ఏదో జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని) అవును, ఒక విషయము జరిగియుండును, జ్ఞప్తికి వచ్చినది. (మఱల విరగబడి నవ్వి) నా మాటలను వారీవిధముగ నర్థము చేసికొనినచో మునిసిపాలిటీయంతయు కుట్టకుంకలతో నిండియున్నదన్నమాట! వ్యంగ్యోక్తి ప్రభావమును మీ రెఱుంగుదురుగదా! వారి కర్థముకాకపోవుట ఆ వ్యంగ్యోక్తి దోషమేగాని నాది కాదు. నా మాటల యంతర్థము నొక్కఁడును గ్రహింపలేదు. కాశీ పురఫాలకసంఘమునందలి సుశిక్షితులైన సభ్యులలో నొక్కఁడును నా మాటల నర్థముచేసికొనలేకపోయిరి. నిజముగ విచారింపవలసిన విషయము! మహాశయా! మీకు కష్టముకలిగించితిని. క్షమింపుడు. నే నీతీర్మానమును హృదయముతో నంగీకరించుచున్నాను.

పద్మసింహుడు చిరునవ్వునవ్వినాడు. అనిరుద్ధుని మాటలను నమ్మినాడు. అతడిచటినుండి వెడలునప్పుడేదో రమణీయ

మైన ప్రదేశమును దర్శించి వచ్చుచున్నంత సంఘోషము కలిగినది. అనిరుద్ధుని ప్రేమ, ఆతనిస్వభావము పద్మసింహుని వశమొనర్చుకొనినవి.

30

కొన్ని సంవత్సరములపాటు కష్టపడి సంపాదించిన ధనమును తీసికొని, మనసులో ననేకములైన మనోరథములను నింపుకొని, సంఘోషముతో నింటికేజేరి, పెట్టె తెరిచినంతనే ఖాళీసంచికన్నట్టినప్పుడు ఆమానవునిస్థితి యెట్లుండునో యట్లే యున్నది యింటికేజేరిన సదనసింహుని మానసికస్థితి.

భావస్వాతంత్ర్యము, విద్యాసాంగత్యములు-అనుభవము లపై నాధారపడియుండును. ఈగుణము లేవియు నాతనియందు లేవు. ధార్మికభావములపై నను, సామాజికాచారములపై నను నొక విధమైన అభిమానముండునట్టివయ్యును! మనకు వాటిలోని లోట్లు తెలియవు, మనధర్మమునకు వ్యతిరేకమైన వాదములను - ప్రమాణములను వినసాహసింపని రోజులు. అందువలననే మనలో 'ఇదియేమిటి?' 'యెందువలన?' అను ప్రశ్నలు వికసింపవు. ఇంటిలోని స్త్రీలను గంగాన్నానమునకు తీసికొని వెళ్ళుటకంటె సదనునికి యింటిలోనుండి పారిపోవుటయే మంచి దనిపించుచున్నది. ఆడవాళ్ళ నవ్వులు బయట పురుషులు కూర్చుండు వరండాలోనికి వినిపించినచో నాతడు లోనికేగి తల్లిపై నిష్ఠమువచ్చినట్లు కేకలువేయును. అగ్రామములో

గ్రామ జొకపల్లెదానిని లేవదీసికొనివచ్చి యింటిలో పెట్టినాడు. గ్రామీణులు లాతనియింటికి రాకపోకలు మానివేసి, వెలివేసి గారు. గ్రామస్తుల అల్లరిభరింపలేక చివటి కామెనింటిలోనుండి వెడలగొట్టనలసిన చుట్ట గాతడెఱుగును. సుమన్ బాయిపై నాతనికి నిస్సందేహముగ ప్రేమమున్నది. కాని, యాతని శౌకికశాస్త్రమున నామె తనయింటిలో నడుగుపెట్టుటతప్పు. ఆమెపై తనకున్నప్రేమ క్షంతవ్యమే! నేటివఱ కాళ జామెయింటిలో తచులసాకులైనను గ్రహింపలేదు. తన కుల మర్యాదను, తనసామాజిక సంప్రదాయమును తన యాత్మకంటె నెక్కుడని భావించుచున్నాడు.

ఒక కులటను తనయింటికి గొనివచ్చినందువలన సామాన్యముగ సంభవించు యచమానమును అపనిండను తలచుకొని నంతనే యాతని శరీరము కంపించును. అతడు పద్మసింహుని మాటలువిని, తండ్రి యామాటలను నమ్మునేమె యని భయపడినాడు. తన పినతండ్రిమాట లాతని కర్ణముకాలేదు. అతడట్లు మాటాడుటకు గారణమాతనికి తెలియదు. ఈమాటలే మఱి యొక డనియున్నచో నాతనిపిలక పట్టుకొనియుండెడివాడు.

సదనసింహునిహృదయ మిటునిరాశజెంది మఱల సుమన్ పై కుఱికినది. అతడు పద్మసింహునివెంట కాశీబయలుదేరినాడు. కాని యిచటికి వచ్చినప్పటి యాతనిని మఱొక సందేహము వేధింపజొచ్చినది — ఈ విషయము సుమన్ బాయికి తెలిసినచో? ఆమె పుట్టినింటనుండకపోయినను, వారామెను వదలి పెట్టినను, వివాహవిషయమామెకు తప్పక తెలిపియుండును.

ఇదియే నిజమైనచో నామె నాతో మాటాడనైన మాటాడదు. నన్నామె కసరికొట్టుటయు సంభవమే! కాని, సాయంకాల మైనంతనే యాతడు గుడ్డలు మార్చుకొని దాల్ మండ్లీవైపు బయలుదేరినాడు. సంయోగపు ఆనందపూర్ణమైన కల్పనలముం దాతని శంకలు నిర్మూలములైపోయినవి. బాలుడు పాఠశాల ముందుకువచ్చి అకస్మాత్తుగ ఆగిపోవునట్లు దాల్ మండ్లీనద్ద కేతెంచినంతనే యాతని ప్రేమాకాంక్ష మందగించినది. మెల్లగ నాతడు సుమన్ బాయి యిల్లు కన్నట్టునట్టి ప్రదేశమునకు జేరినాడు. అచటనేయుండి కాతరదృష్టితో నా యింటివైపు జూడసాగెను. తలుపు మూసియున్నది. తాళముగూడ వ్రేలాడు చున్నది. ఆతని హృదయముపై నున్న బరువు తొలగినట్లుచంది. డబ్బులేని సమయమున పిల్లవాని మంకుప్పట్టుచు సహింపలేక భ్రాతృలభుకాణమునకు వెళ్ళగా, దుకాణము మూసియుండు నప్పుడు తండ్రికెంత సంకోచము కలుగునో ప్రస్తుతము సదన సింహుని కట్టియానందమే కలిగినది.

కాని, యింటికివచ్చిన పిమ్మట సదనుడు తన యుదాసీన భావమునకు పశ్చాత్తాపపడినాడు. వియోగబాధతోబాటు వ్యగ్రతయు పెరిగిపోవుచుండెను. కాని యాతనికి ధైర్యము చాలుటలేదు. రాత్రివేళ యింటిలోనివారందరును నిద్రపోయిన పిమ్మట మెల్లగలేచి దాల్ మండ్లీవైపునకు బయలుదేరినాడు. శీతకాలము, చలిగాలి బోరున వీచుచున్నది. చండువు పొగమబ్బులలోనుండి తొంగిచూచుచు భయపడినవానివోలే పరుగిడుచున్నాడు. సదనుడు దాల్ మండ్లీవఱకు తొందర

తోందరగ నడచివచ్చినాడు. కాని యచటికి వచ్చినంతనే యాతనికాళ్ళు ఆగిపోయినవి. కాలుసేతులవలెనే యుత్సాహముగూడ చల్లబడినది. ఈ సమయమున తానిచటికేతెంచుట యాతనికి హాస్యాస్పదముగ తోచినది. సుమన్ వద్ద కేగినచో నామె యేమనుకొనును? ఆమె నొకర్లు నిద్రపోవుచుందురు. నన్ను పలుకరించువారెవరు? ఇంతవఱకు తానెట్లు నడచినచ్చెనో యాతనికే యాశ్చర్యముగనున్నది. 'అయ్యో! నాబుద్ధి యేమైపోయినది?' అనుకొని వెనుకకు తిరిగినాడు.

మరునాటి నాయంకాలము మఱల బయలుదేరినాడు. 'సుమన్ నన్నుచూచి పిలిచినచో వెళ్ళుదును. లేనిచో తిన్నగా నింటికిపోవుదును' అని నిశ్చయించుకొనినాడు. ఆమె నన్ను పిలుచుటలోనే నాయెడల నామె హృదయము నిర్మలముగా నున్నదని వ్యక్తమగును. కాని, దాల్ మండీలోనికి ప్రవేశించినంతనే వేటొక యాలోచనతట్టినది - 'నన్ను చూచి యామె మనసులో నేమనుకొనును? - ఓహో! పిల్లజమిందారుగారు దర్జాగాపోవుచున్నారు. దురారుడు! మోసగాడు! ధూర్తుడు! అని తిట్టుకొనును!' ఈయాలోచనతట్టుటయే తడవుగ మఱుల అడుగు ముందునకుసాగలేదు.

ఈ విషయముగ ననేకదినములు గడచిపోయినవి. రాత్రిం బవళ్ళు ప్రేమకల్పనానిర్మితములైన ఆతని యిసుకగోడలు దాల్ మండీవద్ద అవిశ్వాసపు గాలిదెబ్బకు శిథిలములైపోవుచున్నవి.

ఒకనా డాతడు షికారులుచేయుచు క్వీన్సు పార్కు వైపు వెళ్ళిగాడు. అచట దీపములు వెలుగుచున్నవి. చాల మంది జనులు కూర్చుండియున్నారు. ప్రొఫెసర్ రమేశదత్తు ప్రతిభాపూర్ణమైన ఉపన్యాస మిచ్చుచున్నాడు సదనుడుగూడ వినుచున్నాడు. నిజముగ వేశ్యలవలన మనకు చాల హాని కలుగుచున్నదనుకొనినాడు. వీరు సంఘమున విషసదృశులు. నేను బ్రతికిపోతిని. లేనిచో నెందుకు పనికిమాలినవాడనై పోయి యుందును. వీరిని తప్పక పట్టణములోనుండి గెంటివేయవలసినదే! ఈవేశ్యలవాడలే లేకున్నచో నేను సుమన్ బాయి వలలో చిక్కియుండెడివాడనేకాను.

మఱునాడాతడు మఱల క్వీన్సుపార్కుకు బయలుదేరి నాడు. నేడచట అబుల్ షిఫా భావపూర్ణమై, లలితమైన ఉపన్యాసము జరుగుచున్నది. సదను డీ యుపన్యాసమునుగూడ శ్రద్ధగ వినిపోడు. నిజముగ వేశ్యలవలన మన కెంతో యుపకారము జరుగుచున్నది. నిజముగ వేశ్యలే లేకున్నచో మన దేవతలను స్తుతించెడివారే యుండెడివారుకారు. నిజమునకు స్త్రీలందూ మహమ్మదీయులు నిండుమనసుతో నరమరికలు లేకుండ కలిసికొను ప్రదేశము లీవేశ్యాగ్రహములే! ఇట్టి వేశ్యలను పట్టణమునుండి వెడలగొట్టుట వారికేకాదు, సంఘమునకే గొప్ప యత్యాచార మొనర్చినట్లగును.

కొన్నిరోజుల తరువాత మఱల నీ భావము మాటి పోయినది. ఈ వరుస యాగుటలేదు. ఆతనియందు స్వతంత్రా లోచనలకు దగినయోగ్యతలేదు. ఒక విషయమును విమర్శించి,

తూచి, పరీక్షించు సామర్థ్యములేదు. అందుచేతనే ప్రతి యుక్తియు నాతని భావములను తేలికగా తలక్రిందులు చేసివేయుచున్నది.

ఒకనాడతఁడు పద్మసింహుని యుపన్యాసమునకు సంబంధించిన కిరీపత్రమును చూచినాడు. మూడుగంటలనుండియే ప్రయాణమై నాలుగుగంటలకు 'వేణీబాగ్' చేరినాడు. అయిన గంటలకు ప్రజల యాగమనము ప్రారంభమైనది. అరగంటలో వేలకువేలు జనులు గుమిగుూడిరి.

పద్మసింహుని యుపన్యాసము మనోమోహకమై, కరుణ రసవరిపూర్ణమై యుండెను - 'వేశ్యలపై నీర్వాద్యేషములతో మేము వేశ్యలను పట్టణమునుండి తొలగించవలెనను సన్మార్గమును ప్రవేశపెట్టలేదు. వారి ససహ్యించుకొను సన్మార్గము మాకు లేదు. వారి ససహ్యించుకొనుట వారి సన్మార్గము మోసర్షుడయ్యెను! మన దుష్టవాచిలే, మన సన్మార్గమున లత్యాచారము లే, మన దురాచారములే వీరు వేశ్యలగుటకు గారణములైనవి. వారిని సన్మార్గమునకు గొనివచ్చుట మన విధి. వారిని బాగుచేయుట మన కిర్తవ్యము. వారు పట్టణమునకు దూరముగ, ఈ దుర్వ్యసనములకు దూరముగనున్నప్పుడే యయ్యది సాధ్యమగును.' సదనడు తన్మయుడై యుపన్యాసము వినుచున్నాడు. అతని చుట్టుప్రక్కలనున్న జనులు పున్యాసమును ప్రశంసించునప్పుడు, కరతాళధ్వనులు చేయునప్పుడు అతని హృదయము హర్షగడ్గదమగుచుండెను.

సదనుని కొకవిధముగ ఉపన్యాసములపిచ్చి పట్టినది. ఎచట యుపన్యాసమనినను పరుగెత్తును. నెలలకొలది యిరు పక్షములవారి వాదములను పినుచుండుటవలన, ఆయా విషయములపై నాలోచించి యొక యభిప్రాయమునకు వచ్చు శక్తి ఏర్పడుచున్నది. ఇప్పుడాతడేదేనొక నూతనమైన యుక్తిని విని మోహితుడగుటలేదు - ప్రమాణముల సత్యాసత్యముల నిర్ణయించుటకు ప్రయత్నించుచున్నాడు. అతనియందు సమాలోచకుని దృష్టి పొడసూపినది. అతడు తన పితండ్రిపక్షము నవలంబించినాడు.

ఈభావములప్రభావ మాతనిపై నెక్కువగ కన్నటి కది. అతడు దాల్ మండీవైపుకు వెళ్ళుటయే మానివేసినాడు. అతని పేరిలోనిపనియైనచో దాల్ మండీలోని ప్రతి యిటుకను పీకివేసి పులుపెట్టెడివాడు. కాని సుమన్ మాత్ర మాతని హృదయమింకను నివసించియున్నది. ఆమె ప్రేమ కల్పనలతో నాతని హృదయ మింకను మేల్కొంచుచునే యున్నది. ఆమె లావణ్యపూర్ణమైనరూప మాతని కనులనుండి మ్మాయమగుటలేదు. ఈ యాలోచనలనుండి యీ దుఃఖము నుండి తప్పించుకొనుటకే యాత డేకాంతముగ కూర్చుండుట మానివేసినాడు. ఉదయమేలేచి గంగాస్నానమున కేగును. రాత్రి 10, 11 గంటలవరకు నేవో పుస్తకములు చదువుచుండును. కాని యింత ప్రయత్నించినను సుమన్ మఱివునకు వచ్చుటలేదు. ఆమె యనేకరకములు వేషములను దాల్చి యాతని మనోనేత్రముల యెదుట సాక్షాత్కరించును. ఒకప్పు

డాతనిపై నలుగును; ఒకప్పు డాతనిని బ్రతిమాలును; ఒకప్పుడు ప్రేమతో బాహువుల నాతని మెడకు జుట్టును; ఒకప్పుడు ప్రేమతో చిరునగవులు చిందించును. సదను డకస్మాత్తుగ మేల్కొంచును - నిద్రలో నులికిపడినట్లు! ఈ విఘ్నకరములైన ఆలోచనలను పోద్రోలుటకై యత్నించును. ఒకనాడాలస్యమగుటవలన నాతడు ప్రతిదినమును స్నానముచేయు రేవువద్ద కేగలేడు. అచట జనసమూహముతో రేవంతయు నిండిపోయినది. అందుచే నాతడు వితంతు శరణాలయ సమీపముననున్న రేవువద్ద కేగిగాడు. దూరమగుటవలన నచటి కెక్కువమందిజనులు రారు.

రేవువద్ద కేగినంతనే యొకస్త్రీ రేవువద్ద కేతెంచుటకు చూచినాడు; వెంటనే గుర్తించినాడు. ఆమె సుమన్! ఎంత మాటిపోయినది! ఆ పొడవైన కేశంపదలేదు, ఆ మందగమనములేదు, చిరునవ్వులను చిందించు గులాబిపదవులు లేవు! చంచలజ్యోతితో ప్రకాశించు కనులులేవు! ఆ సింగారము - ఆ రత్నభూషణముల కాంతులు కానరావు! ఒక తెల్లని చీర కట్టినది. నడకలో గాంభీర్యము, మోమున నిరాశా - వైశాగ్య భావములు తాండవించుచున్నవి. కావ్యముమాత్ర మదియే! కాని అలంకారవిహీనమగుటవలన సరళమై, హృదయంగమమై యున్నది. ఆమెను గాంచినంతనే సదనుడు ప్రేమవిహ్వలుడై గబగబ నాలుగడుగులు ముందుకు వేసినాడు. కాని యామె యీ రూఢాంతరమును జూచి యాగిపోయినాడు. గుర్తించుటలో పొరబడినట్లు, ఆమె మఱవ తెయో యనుట్లు!

అతని ప్రేమోత్సాహము భంగమైపోయినది. ఈ విధముగ నెందుకు మారిపోయినదో యాతని కర్థము కాలేదు. మఱల సుమచ్ వైపు జూచినాడు. ఆమెయు నాతని వైపే చూచుచున్నది. కాని యామె చూపులో ప్రేమకు బదులొకదుఃఖమున్నది. వెనుకటి విషయములను మఱచి పోయినట్లు, మఱచిపోదలచుచున్నట్లు, హృదయమున చణియున్న యగ్నిని ప్రజ్వలింపజేయుట కిష్టములేనట్లు కనపట్టుచున్నది. తనొక సీచునిగ, వంచకునిగ, స్వార్థపరునిగ తలచి యుండుననుకొనినాడు సదనుడు. అత డొకక్షణమాగి, తన యుభయమానమును నిర్ధరించుకొనుట కామెవైపు మఱల చూచినాడు. నిశ్చయముతోబాటు అభిమానమును కలిగినది. అతడు తన మనసును తానే ధిక్కరించుకొనినాడు - మఱల వెనుకటి దుష్టవాసనలకు ఘ్ఘుడనై తినని. అతడు మఱల సుమచ్ వైపు చూడలేదు. ఆమె తలవంచి యాతని ముందునుండియే వెడలిపోయినది. ఆమె కాళ్ళు వణకుచుండుటను సదనుడు గుర్తించినాడు. అతడచటినుండి కదలలేదు; సంజయుచేయు లేదు. నీవు నానుండి యొక మైలుదూరము పారిపోదలచుచో, నేను నీకు దూరముగ రెండుమైళ్లు పారిపోవుదునని తనలో తాననుకొనినాడు. కాని, తాను తానున్నచోటునే శిలావిగ్రహము వోలె కదలకుంటిననితోచలేదు. ఏభావముల నాతడు రహస్యముగ నుంచదలచెనో ప్రస్తుతమాభివములకే ప్రతిమూర్తియైపోయినాడు.

అమె కొలది దూరమేగిన పిమ్మట నాతడు వెనుకకు తిరిగినాడు. ఆమె వెనుకనే పొంచి బయలుదేరినాడు. ఆమె యెచటికేగెనుో చూడవలెనని యాతని యాకాంక్ష. వివేకము వాసనాసమక్షమున తలవించినది.

31

వెండ్లివారు తిరిగి వెళ్ళిపోయిననాటినుండియు కృష్ణ చంద్రు డింటిలోనుండి యడుగు బయటపెట్టలేదు. దిగులుతో గదిలో గూర్చుండియుండును. ఎవరికి మోము జూపవలెనన్నను సిగ్గుగనున్నది. దుశ్చరిత్రురాలైన సుమన ఆతనిని ప్రపంచము దృష్టిలో నెంత యవమానముపాలు గావించినను, అతడు తనదృష్టిలో తానే యెందుకును కొఱగానివాడైపోయినాడు. అతడు తన యవమానమును సహింపజాలడు- అయ్యో! అది యీ విధముగ పరువు మర్యాదలను నాశనమొనర్చునని తెలిసియున్నచో గొంతుపిసికి చంపివేసియుండెడివాడనే! ఆమె యభిమానినియనియు, గొప్పయింటిలో నుండదగినదనియు నే నెఱుంగుదును. ఆమె భోగవిలాసములకొఱకై ప్రాణము లర్పించునని యెఱుంగుదును; కాని, యామె యాత్మ యింతటి దుర్బలమైనదని యెఱుంగకపోతిని. నే నామెకు దీనికి తగినశిక్ష విధింతును. ఆమెను పెంచిన చేతులతోడనే యామె కుత్తుకను ఖండింతును. ఆమె ధూషకొనుచుండగా తృప్తినందిన యీ కనులు నేడామె రక్తములోపడి పొరలాడుచుండగా చూచి

తృప్తిని పొందగలవు. పోయిన పనువు ప్రతిష్ఠలను నిలబెట్టుకొనుట కింతకంటే మార్గాంతరములేదు. ఆభిజాత్యులు పాపమున కెట్టిశిక్షను విధింతురో ప్రపంచమునకు తెలియగలదు.

సాయంసమయము. కృష్ణచంద్రుడు నేడు హత్యా మార్గమున పురోగమింప నిశ్చయించుకొనినాడు. ఇప్పుడాతని హృదయ మించుక విచారముగనున్నది. భయంకర కార్యమునకు ముందు మనసు నావరించియుండునట్టి యశాదాసీన్యమే యది! చాలదినములనుండి క్రోధావేగముతో నుత్తేజిత్తుడై, యుస్మత్తుడై యున్నపిమ్మట, వాయువు కొంతసేపు వేగముగ వీచి శాంతించునట్లుతని మానసమిప్పు డిగుచుక శిథిలమై యున్నది. ఇట్టి మానసికస్థితియం దీయశాదాసీన్యము మిక్కిలి యుపయోగకరమైయుండును. ఔదాసీన్యమనునది వైరాగ్యమునకు సూక్ష్మరూపము. అయ్యది క్షణకాలముపాటు-పూర్వ సస్మృతులు హృదయమున క్రీడించు సమయమున - మానవునికి తన జీవితమునుగూర్చి యాలోచించుకొనునట్టి యనకాశమును ప్రసాదించును.

కృష్ణచంద్రుని కిప్పుడు తన వెనుకటి యానందపూర్ణమైన రోజులు, తన కొమార్తెల నిరువురిని వెంటబెట్టుకొని వాహ్యోళికి వెడలినదినములు జ్ఞప్తికి రాసాగినవి. కొంతసేపు సుమన్ ను, మఱికొంతసేపు శాంతను యెండిలో గూర్చుండ బెట్టుకొనెడివాడు! వారింటికి వచ్చినంతనే గంగాజలి యెంతో ప్రేమతో వారి నెత్తుకొనెడిది! ఆతని క్షణములనుండి యశ్రుబిందువులు రాలినవి. అయ్యో! ఆ యానందమయమైన జీవితమున

కి? విషాదాంతమా? నేను నా యెండిలో నాడించిన పిల్లను చంపుట కుద్యుక్తుడనైతిని. కృష్ణచంద్రునికి సుమన్ పై దయ కలిగినది. కాని, యీ దయాభావ మాతని హృదయమున కెంతో కాలముండలేదు.

ఇంతలో నుమానాథుడు వచ్చి కూర్చుండి - 'స్త్రీజరు గారివద్దకేగితిని. వ్యాజ్యము వేయుమని సలహానిచ్చినారు.' అనెనాడు.

కృష్ణచంద్రుడు డులికిపడినాడు - 'వ్యాజ్యమెవరిపై?'

ఉమా:—వారిపైననే! పెండ్లికివచ్చి తిరిగి వెళ్ళిపోయిన వారిపై.'

కృష్ణ:—దానివలన కలుగు ప్రయోజనము?

ఉమా:—వచ్చి పిల్లను చేసికొందురు, లేదా మను వర్తి యిత్తురు!

కృష్ణ:—కాని, యింకను అప్రతిష్ఠకాదా?

ఉమా:—రావలసిన అప్రతిష్ఠ రానేవచ్చినది. దానికై యెంతకాలము భయపడుచుందుము? నేనును నా పిల్ల లిరువురికి వివాహములు చేయవలె. ఈ కళంకము నా నెత్తిన రుద్దుకొని వారి పెండ్లిండ్లకు విఘ్నమెట్లు కల్గింపగలను?

కృష్ణ:—అయిన, నీమీద కళంకములేకుండ జేసికొనుటకై యీ వ్యాజ్యము వేయుచున్నావన్నమాట!

ఉమా:—అవును! మీ యుద్దేశ్య మట్లున్నచో నంతయే! పెండ్లివారు నా యింటికివచ్చి తిరిగి వెళ్ళిపోయిరి.

లోకులు సుమన్ నాపిల్లయని భ్రమించుచున్నారు. ఎచట జూచినను నాపేరే యెక్కువన్నారు. వదివేలకు వ్యాజ్యము వేయుచున్నాను. అయిదువేలకు డిక్రయిచ్చినను మంచి సంబంధముచూచి శాంత వివాహము చేయవచ్చును. ఎంగిలి వస్తువునైనను తియ్యదనమునకు లోభించి కొందరు తినుచుండుట మీ రెఱింగినదే! డబ్బులోభము చూపనంతవఱకు శాంత వివాహముకాదు. ఒక విధముగ నానంశమునకును కళింక మంటినది. ఇదినఱలో నాయంటి సంబంధమును తమ యదృష్టముగ తలచినవారే యిప్పుడు పెద్దపెద్దసంచులు చూషివనేగాని సరిగ మాటాడనైనను మాటాడరు. ఆసలు సమాస్యయేయిది!

‘సరే! వ్యాజ్యము దాఖలుచేయుము.’

ఉమానాథుడు వెడలిపోయినతరువాత కృష్ణచంద్రు డాకసమువై పుజూచి — ‘ప్రభూ! నన్ను తీసికొనిపోమ్మ! నేనీదుర్దశ ననుభవింపజాలను’ అని ప్రార్థించినాడు. నేడు వాస్తవముగ నాతనికి అవమానమనునది యనుభవమునకు వచ్చినది. పామును చంపినను దానివిషము పోనట్లు సుమన్ ను చంపుటవలన నీకళింకము తొలగదని యాతని కవగతమైనది. ఆమెను హత్యచేసి అపహాసమునకు పాత్రుడగుటకంటె వేఱొండులేదు. పోలీసులు పట్టుకొందురు; కొన్ని నెల లిటు నటు తిరుగుదును; ఇన్ని బాధలుపడిన పిమ్మట ఉరిశిక్ష విధింతురు. అంతకంటె ముక్కు-మూసికొని గంగలో దుముకుట మంచిది.

శ్రీ. వెంకటేశ్వరస్వామి - ప్రణామము

కొలదిసేవటికి శాంత తండ్రిని భోజనమునకు పిలచుటకు వచ్చినది. వెండ్లినాటినుండి నేటివఱకును కృష్ణచంద్రుడామెను చూడలేదు. కరుణదృష్టితో నామెనైపుజూచినాడు. కనుమసగగనున్న దీపకాంతిలో నామె మోమున నొక యశోకమైన కాంతి కన్నట్టివది. ఆమె కనులు నిర్మలములై అత్తజ్యోతితో ప్రకాశించుచున్నవి. ఆమె మోమున శోకమాలిన్యముల యాభాససైతములేదు. సదనునిజూచినప్పటినుండియు నామె హృదయమున నొకవిధమైన దైవిక వికాసము కలిగినది. ఆమెయం దదుభయమైన అత్తబలముదయించినది. తన మేనత్తతో నిదనఱకు సరిగ మాటాడెడిదేకాదు; కాని, నేడు గంటలకొలది మేనత్త పాదములవద్ద జేరి యామె పాదములొత్తును. మేనత్తకొమార్తెలపై నెట్టిద్వేషభావమును లేదు. నవ్వుచు నూతనుండి నీరు తోడితెచ్చును; తిరుగలిముందు కూర్చుండి విసరుటలో నామె కొక పవిత్రమైన ఆనందము కలుగుచున్నది. ఆమెజీవితమున ప్రేమాంకుర ముద్బుద్ధమైనది. ఆమెకు సదనుడు లభింపకపోయినను, ఆతనికంటెను తమమైన వస్తువు లభించినది. అదియే సదనునిపై ప్రేమ!

కృష్ణచంద్రు డామె ప్రఫుల్లవదనమును వీక్షించి యాశ్చర్యచకితు డగుటతోబాటు భయభీతుడైనాడు. ఆమెనైపు కాతరదృష్టితో జూచి 'అమ్మాయి! శాంతా!' అనినాడు.

శాంత జిజ్ఞాసా పూర్ణమైన దృష్టితో తండ్రిని జూచినది.

కృష్ణచంద్రునికి డగ్గు త్తిక దొడరినది - 'నేటికి నాలుగు సంవత్సరముల క్రితమే నా జీవననౌక సుడిగుండమున పడి పోయినది. ఈ చెడురోజులు నా సమస్తమును నాశనమొనరించినవి. కాని, నా సంతానపు దుర్గతీనిమాత్రము చూడజాలకున్నాను. ఇదియంతయు నా దుష్కర్మకు ఫలితమని యెఱుగుదును. నేను ముందే జాగ్రత్తివహించియున్నచో మీ కట్టి దుర్గతి పట్టెడిదికాదు. ఇంక నే నెంతకాలమో బ్రదుకను. నీ వెన్నడైనను దురదృష్టవంతురాలైన సుమనసును కలిసికొన్నచో నాన్న నిన్ను క్షమించినాడని చెప్పము. ఆమెచేసిన పాపమునకు బాధ్యుడను నేనే!'

ఈ మాటలనుచు కృష్ణచంద్రుడాగిపోయినాడు. శాంత నిశ్శబ్దముగ వినుచున్నది. తండ్రిపై నామెకు దయకలిగినది. క్షణమాగి కృష్ణచంద్రుడు మఱల 'నిన్నొక్క- విషయమై ప్రార్థించుచున్నాను.' అసినాడు.

శాంత:—ఆజ్ఞాపింపుడు!

కృష్ణ:—ఏమియులేదు. సంతోషమునుమాత్ర మెన్నడును కోల్పోవద్దు! ఈ మంత్రమువలన నెంతటి విపత్సమయమందైనను నీ మనసు చలింపదు.

తండ్రి యింకేమియో చెప్పబోవుచున్నాడని శాంత గ్రహించినది. కాని సంకోచమువలన చెప్పదలంచినది చెప్పక మాట త్రిప్పివేసినాడు. ఆతని మనసులోనున్న దామెకు తెలియకపోలేదు. ఆమె సగర్వముగ తలయెత్తి సాధిమానముగ

చూచినది. ఈ విశ్వాసపూర్ణమైన దృష్టితో తాను నోటితో చెప్పగలిగినదానికంటె నెక్కుడుగానే చెప్పివేసినది. వాత్సవత్య నాథనము లభించినపిమ్మట ఇతర సాధనములతో పనియేమని తన మనసులో ననుకొనినది. వాత్సవత్యమునందే సుఖము, సంతోషము సన్నియు నున్నవి.

అర్థరాత్రియైనది. కృష్ణచంద్రు డింటినుండి బయలు దేరినాడు. ప్రకృతిసుందరి ముసలిదానినోలె దట్టమైన పొగ నుంచుదుప్పటి కప్పకొని సినురలో లీనమైయున్నది. ఆకాశ మున చంద్రుడు మబ్బుతెరలమాటున దాగి పరుగెత్తుచున్నాడు. ఎచటికో? ఏలకో?

కృష్ణచంద్రుని మనసులో నా క్షణమున నెట్టి కోరి కయు, నెట్టి యభిలాషయు, నెట్టి దుఃఖమును లేదు. ప్రపంచ మనిన విరక్తి జనించినది. తొందరగా గంగాతీరమునుజేరి యానదిలో పడవతెనని యాతని సంకల్పము! తన ధైర్యసాహస ములు సన్నగిలిపోవునేమోయను భయము కలుగుచున్నది. అతడు తన సంకల్పమున కుత్తేజనము కల్పించుటకై పరుగెత్త నారంభించెను.

కాని కొంత దూరమేగినపిమ్మట ఆగిపోయి యాలో చింపసాగినాడు — నీటిలో మునిగి చనిపోవుట యేమంత కష్టముకాదు. భూమిపైనుండి కాళ్ళులేచినంతనే పనితీరిపోవును! ఈ తలపుతో నాతని హృదయము కంపించెను. 'చనిపోవుట యేల? ఎచటికై నను లేచిపోవుట మంచిదేమో'యనుభావము

తట్టెను. ఇచటినుండి వెడలిపోయిన పిమ్మట నీయప్రతిష్ఠలు వినిపింపవుగదా! కాని యీ విషయము నాతడు మనసులో నిలువనీయలేదు. మోహముయొక్క కపటలీలలాతనిని మోస గింపజాలకపోయినవి. అతడు ధార్మికప్రవృత్తిగలవాడు కాక పోయినను, అదృశ్యము - నవ్యక్తమునైన భయమువలన నాతని హృదయము కంపించినది. భగవంతుడు దయాసముద్రుడు, కరుణాశీలియని తన మనసునకు సమకము కలిగించుచున్నాడు. ఆత్మ తన్నుదామఱచిపోయినది. తన స్నేహితుని బామ్మ విరుగకొట్టిన బాలుడు తనయింటికి పోవుటకే భయపడునట్లున్న నాతని యాత్మస్థితి.

కృష్ణచంద్రు డిదేవిధముగ ముందునకు సాగి నాలుగు మైళ్ళు నడచినాడు. గంగాతీరము సమీపించినకొలదియు నాతని హృదయావేగము హెచ్చిపోవుచున్నది. భయమువలన మనసు అస్థిరమైపోవుచున్నది. కాని, యాత డీయాంతరంగిక మైన దౌర్బల్యమును తన గమనవేగముతోడను, తిరస్కారము తోడను దొలగింపయత్నించుచున్నాడు -- 'అరే! నేనెంత సిగ్గులేనివాడను! నేనెంతటియాత్మశూన్యుడను! ఇట్టి విపత్తులందు సైతము చావుకు భయపడుచున్నానే!' అని.

చంద్రాస్తమయమైనది. పొగమంచు నుజ్జిత చట్టమైనది. అంధకారము, చెట్లు-కొండలు-ఆకాశముల భేదమును పోద్రోలినది. కృష్ణచంద్రుడొక కాలిబాటపై నడచుచున్నాడు. ఆ చీకటిలో దృష్టికంటె, ననుమానమే యొక్కవ పనిచేయు

చున్నది. తాతిబంశలను, పొదలను తప్పకొనుటయందు నిమగ్నడైపోయి తనస్థితినే మఱచిపోయినాడు.

నదీతీరమున కేఁగినంతనే కొంచెము నెలుగుకన్నట్టినది. కట్టపైనుండి క్రిందకు దిగినాడు. గంగానది మంచుదుప్పటి కప్పకొని పసుండి మూల్గుచున్నది. చుట్టుప్రక్కలనున్న అంధకారమునకును, గంగానదికిని భేదము ప్రనాహముమాత్రమే! ఇది ప్రవహించుచున్న అంధకారము! అది నిస్త్రభము! మృత్యువు సిమ్మట నింటిలో న్యాసించు నిస్త్రభతవోలే నున్నదచటి సాతావరణము!

కృష్ణచంద్రుడు నదియొడ్డున నిలువబడి యాలోచించసాగినాడు — 'నా మృత్యువెంత సమీపముననున్నది! ఒకక్షణములో నీ ప్రాణములేమైపోవునో తెలియదు. పిమ్మటగతియేమగునో తెలియదు. ప్రపంచముతోడి సంబంధము తీరపోవుచున్నది. ఓ యీశ్వరుడా! ఇక సీశరణుజొచ్చుచున్నాను! గాపాదయజూడుము! నన్ను రక్షింపుము!'

పిమ్మట నొకక్షణకాలము తన హృదయమునకు దిక్కునూర్చినాడు. తాను నిర్భయుడనని శోచినది. నీటిలోనికి దిగినాడు. నీరు చల్లగనున్నది. ఆతనిశరీరము కొంకరులు వోయినది. అతడట్ల ముందునకు సాగినాడు. మెడబంటిలోతునకేఁగి యొక్క-పర్యాయ మావిరాటరూపముననున్న తిమిరమును జూచినాడు. ఇయ్యది ప్రాపంచికప్రేమకు చివఱిగడియ. మనోలలమునకు, ఆత్మాభిమానమునకు చివఱిపరీక్ష. ఇంతవఱకు నాతడొనర్చిన దీపరీక్షకు సన్నాహము

మాత్రమే! ఇచ్చ, మాయలకు చివటిసంగ్రామము! మాయ తనశక్తినితటిని ప్రయోగించి తనవైపుకులాగినది. 'సుమన్ విదుషీ' వేషమున దృష్టిగోచరమైనది. శాంత శోకమూర్తియై సాక్షాత్కరించినది. ఇప్పటికైనను మించిపోయినదిలేదు. జై రాగి నెందులకు కాగూడదు? ప్రపంచము నాపేరు ప్రతిష్ఠలను చర్చించుటకు నేనేమంత గొప్పవాడనని? ఇట్టికన్యలెందఱు పాపపాశముల జిక్కుకొనుచున్నారో! ప్రపంచమెవరిని లత్యము సేయదు. ప్రపంచము నన్నుచూచి నవ్వుననుకొనిన నేను నిజముగ మూర్ఖుడను. ఈ తర్కమునకు సమాధాన మీయ వలెనని యిచ్చాశక్తియెంతయో ప్రయత్నించినది. కాని నిష్ఫలమైపోయినది. ఇక ముచుగుటయేమూలస్యము! జీవితమునకు మృత్యువునకు నొక్క-యడుగేదూరము! ఒకయడుగు వెనుకకు వేయుట యెంతతేలిక! ముందు కొకయడుగువేయుట యెంతకష్టమో! ఎంతభయానకమో!

కృష్ణచంద్రుడు వెనుకకేగుటకు కాలుయెత్తిగాడు. మాయ తన విలక్షణమైన శక్తిని, చమత్కారమును చూపినది. వాస్తవముగ నది ప్రపంచముపై నుండు ప్రేమకాదు — అదృశ్యమును గుఱించిన భయము!

కాని, ఆసమయమున నాతనికి వెనుకకు పోజాలననిపించినది. అతడప్రయత్నముగనే లోనికి జారిపోవుచున్నాడు. అతడు బిగ్గరగకేకవేసినాడు. చల్లదనముచే శిథిలమైన కాళ్ళను, వెనుకకు నెట్టుటకు ప్రబల ప్రయత్నమొనరించినాడు. కాని, విధిలిఖిత మట్లున్నది - అతడు ముందుకే జారిపోయినాడు.

శోకము, లజ్జ, దుఃఖములచే తప్పమైన హృదయదాహము శీతల జలమందు శాంతించినది.

* * * *

తెల్లవారినంతనే యీ శోకసమాచారము అమోలా గ్రామమంతయు వ్యాపించినది. ఎవరో యొకరిద్దరుతప్ప గ్రామమున నెవ్వరును నుమానాథుని యింటికి ఓ దారుట కు రాలేదు. స్వాభావికమైన మృత్యువైనచో శత్రువుగూడ వచ్చి రెండు కన్నీటిబిందువులు కార్చిపోయెడివాడే! కాని, ఆత్మహత్యయనునది భయంకర సమస్య! ఆ విషయమున పోలీసులదే యధికారము! ఈ సమయమున మిత్రులుగూడ శత్రువులవలె వ్యవహరించిరి.

ఈవార్త వచ్చినప్పటికి ఉమానాథుడు నూతివద్ద స్నానము చేయుచున్నాడు. అతని కేమాత్రమును దుఃఖము గాని, ఆశ్చర్యముగాని కలుగలేదు. అతనికి కృష్ణచంద్రునిపై కోపముకలిగినది. పోలీసుల బేడీలకు సంబంధించిన శంక, శోకమునుగూడ నణచివేసినది. స్నానధ్యానముల కానాడు చాల ఆలస్యమైనది. సందిగ్ధమైన మనసుకు తన పరిస్థితి నాలోచించుకొనుట కవకాశము చిక్కదు. అది సమయ జ్ఞానశూన్యమైపోవును.

బాహ్నావి శోకములు మొదలుపెట్టినది. ఆమె యేడ్చుటనుగాంచి యామెకొమ్మారై లిరువురును నందుకొనిరి. చుట్టప్రక్కల స్త్రీలు ఓదారుటకేతెంచిరి. వారికి పోలీసుల భయము లేదు. వారి యార్తనాదములు శ్రీఘ్నముగనే సమాప్తమైనవి.

...

కృష్ణచంద్రుని గుణవోషవిమర్శనము ప్రారంభమైనది. ఆతనిలో దోషములకంటె గుణములే యెక్కువగనుండెనని సర్వసమ్మతివలన స్థిరమైనది.

నిజమైన దుఃఖము శాంతకుతప్ప మఱెవరికినిలేదు. తన తండ్రి మనమరుడైనను, తన జీవితమున కొక యాధారముండెడిది. తన తండ్రియొక్క దైన్యస్థితియే యామె పితృభక్తికే గారాము. ఇప్పుడామె నిరాధారియైపోయినది. కాని సిగ్గాశవలన నామెజీవితము లక్ష్యసీగానము కాలేదు. ఆమె హృదయము మఱింత కోమలమైనది. కృష్ణచంద్రుడు వెళ్ళుటకు ముందిచ్చిన యుపదేశమునం దిప్పుడొక విలక్షణమైన ప్రేరకశక్తి వృద్ధిపడినది. నేటినుండి శాంత సహిష్ణుతామూర్తియైనది. వర్షకాలపు చివరిబిందువువోలె మానవుని చివరిపూట గూడ న్యర్థముకాదు. తన తండ్రి యాత్మకు దుఃఖము కలుగునట్టి యేశబద్ధమును శాంతనోటినుండి వచ్చుటలేదు.

మృతసంస్కారములనుండి నివృత్తుడై యుమానాథుడు మదనసింహునిపై వ్యాజ్యము దాఖలుచేయుటయందు నిమగ్నుడైనాడు. నీకే విజయములభించునని స్త్రీ డరు నమ్మకముగా చెప్పినాడు. అయిదువేలు లభించినచో నెంత బాగుండును! ఈ కల్పనమే యాతనియందు శుభాకాంక్షలను రేకెత్తించినది. ఒకనాడు జాహ్నవిలో శాంత వివాహవిషయమై మాట్లాడినాడు. యోగ్యుడైన వరుడు లభించునట్లున్నాడు. శాంత యీ మాటలను వినినది. వ్యాజ్యము విషయములు వినునప్పు డామెకు దుఃఖముకలిగినను తాను మాట్లాడుట

యనుచితమని తలచి యాగకున్నది కాని వివాహసంబంధమైన సంభాషణవిని యూరకుండలేకపోయినది. ఏదో ప్రబలమైన ప్రేమకళక్తి యామె లజ్జను, సంకోచమును ప్రకృత నెట్టివేసినది. ఉమా నా ధు పు వెడలిపోయినంతనే యామె జాహ్నువివద్ద కేగి - 'నే నంతభారముగనున్నానా? నన్ను దూరముగ నెట్టివేయజూచుచున్నారేమి? మామయ్యతో నా విషయమై బాధపడవలదని చెప్పుము!' అన్నది.

జాహ్నువి:—నీ వాయనకు ప్రయమైన కోడలివి. నీ దుఃఖ మాయన చూడజాలను. నేనును - 'పోనిండు! యిప్పుడీ గొడవయేల? వ్యాజ్యము డబ్బు చేతికివచ్చినప్పుడు చూచుకొనవచ్చు'నని యంటిని. కాని నా మాట వినినగదా!

శాంత:—నన్నచటికే యేల పంపగూడదు?

జాహ్నువి యాశ్చర్యసకితయై 'ఎచటికి?' అని యడిగినది.

శాంత సరళభావముతో నన్నది - 'చునార్ గ్రామము, లేక కాశీకి.'

జాహ్నువి:—చిన్నపిల్లవలె మాట్లాడుచున్నావు! ఆ యోగమేయున్నచో నీ యేడుపుదేనికి? నిన్ను వారు తమ యింటిలో నుంచుకొనుట కంగీకరించియున్నచో నింతయుపద్రవ మేలజరుగును?

శాంత:—కోడలిగా నంగీకరింపకపోయినచో దాసిగా నైనను నంగీకరింతురు.

జాహ్నువికి కోపమువచ్చినది. ఈ నిరజ్జతను సహింపలేకపోయినది - 'నోరుమూయుము! సిగ్గులేదు! తోచియు

తోచనమ్మ తోడికోడలు పుట్టింటికి పోయినదట! మనవిషయ మక్కఱలేనివారిని వారు లక్షోధికారులైననుసరే కన్నెత్తి చూడను. నీ వ్యవహార మీవిధముగనున్నది. వా రిచటి కేతెంచి నెత్తినోగు బాదుకొని ప్రాధేయపడినను మీ మామ దూరమునుండియే కసరికొట్టును.'

శాంత మాటాడలేదు. ప్రపంచ మేమనుకొనుచున్నను నామెమాత్రము వివాహితననియే తలంచుచున్నది. ఒక వివా హితయైన కన్యకు మఱియొక వివాహము జరుగుటకంటె లజ్జా స్పదమైన విషయ మింకొకటిలేదు. అంతకంటె అసహ్యము లేదు. పెండ్లివాగువచ్చుటకు సంవత్సరము పూర్వమునుండియు నామె సదనుని రూపగుణములు విని హృదయసమర్పణ మొన రించినది. అతడు తనయింటికి వచ్చినపుడు, ద్వారపూజావసర మున నాతనినామె పరునిగ చూడలేదు. తనవానిగ భావించి నది. నేడు మఱొక పురుషునిగూర్చిన కల్పన యామె సతీత్వ ముపై కుతారఘాతమువలె నున్నది. ఇన్ని దినములనుండి సడ నుని తనభర్తగాతలచుకొని నేడు హృదయమునుండి యెట్లు త్రోసివేయగలదు! అతడామెను స్వీకరింపకపోయినను, ఆమెను పలుకరింపకపోయినను ఆమెమాత్రము మఱొకనిపేరు విన జాలదు.

ఇంతవఱకు నామె కేనాడైనను తనభర్తయింటికి వెళ్ళ గలనను ఆశయున్నది. ఎనాడైనను భర్తపాదములచెంత యాశ్రయము లభించునని యాశించినది. కాని నేడు వివాహ విషయము—పునర్వివాహవిషయము విని యామె యనురక్త

హృదయము కంపించినది. నిస్సంకోచముతో తన భక్తి యింటికి పంపివేయుమని జాహ్నవితో జెప్పినది. కాని, నిర్ణయతో గూడిన జాహ్నవిసమాధానముతో నామె యాశ్రితగజారిపోవుచున్నది. మానసికచాంచల్యము పెరిగిపోవుచున్నది. రాత్రివేళ అందఱును నిద్రించినపిమ్మట పద్మసింహునిపేర వినయపత్రము వ్రాయనారంభించినది. ఇదియామె చివటిసాధనము. ఇది నిష్ఫలమైనచో తన కర్తవ్యమును సైతము నిశ్చయించుకొనినది.

ఉత్తరము శ్రీఘ్రముగానే సమాప్తమైనది. ఆమెముందే వ్రాయవలసిన విషయమును లోలోన గుణించుకొనినది. వ్రాయుటయే తడవు.

“పూజ్యులైన ధార్మికజనకుల చరణసన్నిధికి, సేవిక శాంత ప్రణామములొనర్చి వ్రాయునది - నేను చాల దుఃఖములో మునిగియున్నాను. నాపై కరుణించి తమచరణసన్నిధి యందాశ్రయమొసంగుడు. తండ్రిగారు గంగానదిలోపడి పరలోకగతులైనారు. వీరు మీపై వ్యాజ్యము వేయు ప్రయత్నములో నున్నారు. నాపునర్వీవాహ ప్రయత్నములు ప్రారంభమైనవి. వెంటనే నాగతి యాలోచింపుడు. ఒకవారము దినములవఱకు మీకై ప్రతీక్షింతును. ఆపిమ్మట మీ రీయబల పిలుపు వినజాలరు.”

ఇంతలో జాహ్నవికి మెలకువ వచ్చినది. దోమలు శరీరమంతయు పొడిచివేసినవి. గోకుకొనుచు — ‘ఏమి చేయుచున్నావు?’ అని యడిగినది.

శాంత నిర్భయముగా - 'ఉత్తరము వ్రాయుచున్నాను' అన్నది.

'ఎవరికి?'

'మామామగారికి.'

'ఏనూతిలోనైనను దూకకూడదా?'

'ఏడవనాడట్లు చేయుదును.'

జాహ్నవి మాటాడలేదు. మఱల నిద్రపోయినది. శాంత కవరుపై అడ్రసువ్రాసి తన గుడ్డలమూటలో పెట్టి పంపుకొనినది.

* * * *

మూడుజాములైనది. పద్మసింహుడు నిద్రపోయి యావులించుచు లేచినాడు. అప్పుడే పోస్టు బంట్లోతు బేరింగుకవరు తెచ్చియిచ్చినాడు. ఈ బేరింగు ఉత్తరము తెచ్చి గొప్ప యపరాధము చేసినాడన్నట్లు పోస్టుజవానువైపు అప్రన్న దృక్కులతో జూచినాడు. మొదట ఆ ఉత్తరమును త్రిప్పి వేయవలె ననుకొనినాడు. ఎవడో దర్చిదుడైన పార్టీ తన యేడుపు వ్రాసినాడేమో యని భావించినాడు. తరువాత కొంచెమాలోచించి కవరుతీసికొని విప్పినాడు. శాంతవ్రాసిన ఉత్తరము. దీనినొకపర్యాయము చదివి బల్లవైబెట్టినాడు. ఒక క్షణమాగి మఱల చదివి గదిలో పచారులుచేయసాగినాడు. ఆసమయమున మదనసింహుడచట నుండియున్నచో నాయుత్తరము జూపి — 'ఇదిగో! మీకులమర్యాదకు, లోకాపవాద

ధయమునకు ఫలితము! మీరొకనిని చంపినారు. ఆహత్యా పాపము మీ కేతగులును.' అనెడివాడు. వ్యాజ్యము విషయము చదివి పద్మసింహుకు చాల సంతోషించినాడు. వ్యాజ్యము చాఖలు చేసిన నెంతబాగుండును! ఆరేయ పౌరుషేయములు మట్టిగలిసిపోవును! తప్పక డిక్రీయగును. వంశగౌరవమెంతి మూల్యవంతమైనదో అన్నగారికి తెలిసినచ్చును. అయ్యో! పాపమాస్తిగతియెట్లున్నదో! పద్మసింహు డుత్తరమును మఱల చదివినాడు. ఆయుత్తరమున నాతని కామెకు తనవైనన్న శ్రద్ధాభావము వెల్లువలై కానవచ్చినది. అయ్యది యాతని న్యాయప్రియత్వము నుత్తేజితమొనర్చినది. 'ధార్మిక జనకుడు' అను శబ్ద మాతనిని వశీభూతునొనర్చుకొనినది. ఆతని హృదయమున వాత్సల్యతంతువునుండి స్వరకంపనము బయలుదేరినది. అతడు గుడ్డొంకూర్చుకొని విరల్ దాసు యింటికికేగి, మాతనికి శాంతవ్రాసిన ఉత్తరము చూపినాడు.

'ఇప్పుడు మీరేమి చేయవలచినారు?' అని ప్రశ్నించి నాడు విరల్ దాసు.

పద్మ:—నాకేమియు తోచుటలేదు. ఈయుత్తరమును జూచినప్పటినుండియు నేనో నదిలోనికి కొట్టుకొనిపోవుచున్నట్లున్నది.

విరల్:—శాంతను తీసికొనిరండు.

పద్మ:—ఇక, ఇంటివారితో సంబంధము తీరిపోవును.

విరల్:—పోవుగాక! కర్తవ్యనిర్వహణమున నితర భయములకు తావుండదు.

పద్మ:—మీరనినది నిజమే! కాని నాకంతటి సామర్థ్యము లేదు. అన్నగారికి కష్టము కలిగించుటకు సాహసముచాలదు.

విరల్:—మీ యింటివద్ద నుంపవద్దు. వితంతు శరణాలయమున నుంపుడు! ఇందులో కష్టమేమియు లేదుగదా!

పద్మ:—అవును! మీ యుపాయము బాగున్నది! నా కీమాత్రమైనను తోచలేదు. కష్టసమయములందు తాతచుగ నాబుద్ధి భ్రష్టమైపోవుచుండును.

విరల్:—కాని, మీరుమాత్ర మచటికి తప్పక వెళ్ళవలెను!

పద్మ:—మన మీరువురము వెళ్ళదము.

విరల్:—సరే! ఎప్పుడు?

పద్మ:—నేడే తెలిగ్రామిత్తును - మేము శాంతను తీసికొని వెళ్ళుటకు వచ్చుచున్నామని! ఎల్లుండి సాయంకాలపు బండికి బయలుదేరుదము.

విరల్:—నిశ్చయమేనా?

పద్మ:—అ! నిశ్చయమే!

32

మనమారోగ్యము పొందవలెనను తలంపుతో నేడైన కొండపై కేగినప్పుడు అపథ్యము జరుగకుండ మిక్కిలి జాగ్రత్త వహింతుము. ఆహారవిహారములందు జాగ్రత్తవహింతుము.

ఆరోగ్యలాభమును లక్ష్యమే మనకనులముండును. సుమన్ విధవాశ్రమమునకు ఆత్మికారోగ్యలాభమునకై వెళ్ళినది. ఆమె తన యభీష్టలక్ష్యము నెన్నడును మగువదు. ఆమె యాశ్రమ మందలి యితర సోదరీమణుల సేవాశుశ్రూషలంఘన తత్పరయై యుండును. ధార్మిక గ్రంథముల జదువుచుండును. డైవో పాసన, స్నానాదికములందామె వ్యధితహృదయమున కొక విధమైన శాంతిలభించుచున్నది.

విఠల్ దాసు అమోలా సమాచారము లామెతో జెప్ప లేదు. కాని, శాంత నిచటికిగొనివచ్చుట నిశ్చయమైపోయిన పిమ్మట, సుమన్ తో నీవిషయములు జెప్పి, యామెను సిద్ధ మొనరించుట యుచితమని తలచెను. ఆమెకు, జరిగిన విషయ మంతయు జెప్పెను.

ఆశ్రమమంతయు నిశ్శబ్దముగనున్నది. రాత్రి చాల ప్రొద్దుపోయినది. కాని యెంత ప్రయత్నించినను సుమన్ కు నిద్రపట్టలేదు. నేడామెకు తన దురాచారపు యదార్థ స్వరూపము సాక్షాత్కరించినది. క్లారోఫారమ్ మత్తునుండి మేల్కొచ్చిన రోగి తనకొనర్చిన ఆ పరేషను గాయములనుజూచి, బాధ-భయములతో మఱల మూర్ఛబోవునట్లున్నదామెస్థితి! తల్లి, తండ్రి, చెల్లెలు ముగ్గురును తన యెదుట కూర్చుండియున్నట్లు న్నది. తల్లి లజ్జాదుఃఖములతో తలవంచుకొనియున్నది. తండ్రి క్రోధోన్మత్తార క్షేత్రములతో జూచుచున్నాడు. శాంత నిరాశా-తిరస్కారపూర్ణములైన చూపులతో నొకసారి ఆకాశవైపు, వేటొకసారి భూమివైపు జూచుచున్నది. సుమన్

మనసు వ్యగ్రమైపోయినది. ఆమె మంచముపైనుండి లేచి, యావేగముతో తల నేలకు బాదుకొనినది. తనదృష్టిలో తానొక పిశాచినియైపోయినది. తలకు దెబ్బతగులుటవలన కనులు తిరిగి పడిపోయినది. ఒకక్షణమైన పిమ్మట మఱల స్మృతివచ్చినది. తలనుండి రక్తము కారుచున్నది. ఆమె మెల్లగాలేచి తలుపు తెరచినది. అంతయు చీకటిగనున్నది. పరుగెత్తి గేటు వద్ద కేగినది. కాని గేటు మూసియున్నది. తాళము నటునిటు యూపినది. తాళము రా లేదు. ముదుసలికాపలావా డాసమీపముననే నిద్రించుచున్నాడు. ఆమె మెల్లగా నాతనివద్దకేగి తలక్రింద తాళముచెవికై తడుముచున్నది. ఇంతలో నాతడు మేల్కొంచి - 'దొంగ! దొంగ!' అని యఱచినాడు. సుమన్ అచటినుండి తనగదికి పరుగెత్తి తలుపువేసికొనినది.

కాని, ప్రాతఃకాలమగునప్పటికి గాలినలెనే మానసికో ద్వేగముగూడ శీఘ్రముగ శాంతించును. ఆమె వెక్కి-వెక్కియెచ్చినది. 'అయ్యో! నావంటిరాక్షసి ప్రపంచములోనుండదు. నా పిలాసత్వప్టుకై వంశనాశనమొనర్చుతిని. తండ్రి ప్రాణములు తీసితిని. శాంతమెడ నరికితిని. నేనామె కిప్పు డీకళంకితమైన మో మెట్లుచూపగలను? ఆమెముం దెట్లు నిలబడగలను? ఆమెవై పెట్లు చూడగలను? నా యీదుర్మార్గమును వినినక్షణమున తండ్రి యెంత దుఃఖించెనో!' ఈ విధముగ తలఁచుకొనుచు నామె యింకను నేడ్వసాగినది.

ఆ రాత్రియంతయు నామె మానసికవ్యధతోడనే గడపినది. నాలుగు గంటలకామె గంగాస్నానమునకు బయలు

దేనినది. ఆమె తటచుగా నొక్కతెయే వెళ్ళుచుండును. అందుచే కాపలావాడేమియునడుగలేదు.

సుమన్ గంగాతీరమునుజేరి చుట్టుప్రక్కల నెవరైన నున్నారేమోయని చూచినది. నేడేమి స్నానమునకై రాలేదు. మునిగి చనిపోవుటకే వచ్చినది. ఆమెకెట్టి జంకు, భయము లేదు. రేపెట్టెనను శాంత ఆశ్రమమునకు వచ్చును. ఆమె కీపాపిష్ఠి మొగము జూపుటకంటె గంగాభవాని యొడిలో మొగము దాచుకొనుటయే తేలికయైనపని.

అకస్మాత్తుగా నెవరో తనవైపే నచ్చుచుండుట నామె చూచినది. ఇంకను కొంచెము చీకటిగ నేయున్నది. ఎవరో సాధువనిమాత్రము గుర్తించినది. సుమన్ వ్రేలికొక యంగరమున్నది. దాని నాసాధువునకు దానమొనరింపవలెననుకొనినది. కాని, యాతడు సమీపమునకు నచ్చినంతనే యామె లజ్జా భయజగుప్పలతో మోమునకు చేతు లడ్డముపెట్టుకొనినది. అతడు గజాధరుడు!

సుమన్ నిలబడియేయున్నది. అతడామె పాదములపై వ్రాలి రుద్రకంఠముతో — 'నాయపరాధము క్షమింపుము!' అని ప్రార్థించినాడు.

సుమన్ వెనుకకు తగ్గినది. ఆమె కనులముందు తన్నవ మానించిన దృశ్యము సాక్షాత్కరించినది. గాయము మఱిల రేగినది. 'నీవే నాతండ్రినిచంపిన ఘాతకుడవు! నీవే నాసమస్తము నాశనమొనర్చిన పాపివి!' అని యాతనిని తిట్టవలె ననుకొన్నది. కాని యాతని దయతో గూడిన ఔదార్యము,

సాధువేషము, ప్రాణత్యాగనిశ్చయానంతరము కలుగునట్టి తన వైరాగ్యభావము నామెను ద్రవితమొనరించినవి. ఆమె కనులు సజలములైనవి. కరుణస్వరముతో — ‘మీ యపరాధ మేమియులేదు. అంతయు నాకర్మఫలము!’ అనినది.

గజా. — కాదుసుమన్! అట్లనవలదు! ఇది యంతయు నా యజ్ఞానమునకు, నా మార్భ్యమునకు ఫలితము! దానికి కఠిన ప్రాయశ్చిత్తి మొనర్చుకొనవలెననుకొంటిని. కాని, నా దుర్మార్గముయొక్క భీషణపరిణామములను జూడగా దానికి ప్రాయశ్చిత్తమనునది లేదని విదితమైనది.

గజాధరుని యీత్యవేదన సుమన్ మనసులో మురికిపై సబ్బు పనిచేసినట్లు చేసినది. అయ్యది లోన కూడుకొని యున్న మాలిన్యమును తొలగించివేసినది. తాను రహస్యముగ నుంచవలెననుకొనిన సంచితభావములు పైకుబికివచ్చినవి — ‘భగవంతుడు మీకు సద్బుద్ధినొసంగినాడు. మీరు మీసత్త్వికి సాయమున నేమొనర్పగలిగినను, రెంటికిఁ జెడిన నాగతియేమి? అయ్యో! నావిలాసతృష్ణ నన్నెందుకును కొఱగాకుండ చేసి వేసినది. ఇంక దాచుటయేల? మీపాశవిక, పైశాచిక వ్యవహారము జ్ఞప్తికివచ్చినపుడు హృదయమున నొక విధమైన జ్వాల బయలుదేరును. మిమ్మెన్నియో తిట్టితిని. కాని, యివి నా తుదిక్షణములు! క్షణములో నీశరీరము గంగాభవాని కర్పణమగును. తండ్రివద్దకేఁగి శరణువేడుదును. అందుచే మీయపరాధములను క్షమింపుమని భగవంతుని ప్రార్థింతును.’

గజా:—సుమన్! ప్రాణములు వీడినంతమాత్రముననే ప్రాయశ్చిత్తముగుచో నేనెన్నడో ప్రాణములను వీడియుండెడివాడను!

సుమన్:— దుఃఖములైనను తొలగిపోవునుగదా!

గజా:— అవును! నీ దుఃఖములుమాత్రము తొలగిపోవును! కాని నీ దుఃఖములనలన దుఃఖములైయున్నవారి దుఃఖములు మాత్రము తొలగవు. నీవు లేనప్పుడు అబలయైన శాంతగతి యేమిగునో యూలోచింపుము! ఇంతవఱకును ప్రపంచమునందలి నిమ్నోన్నతము లెఱుంగనియుగ! నీ కంటె నామె కీ ప్రపంచమున నెవరున్నారు? ఇక నామెగతియేమి?

ఆమెకు గజాధరుని మాటలయందు నిజమైన సమవేదన కన్పట్టినది. అతనివైపు కరుణసూచకమైన దృష్టినిగిడ్చినది— 'శాంతను కలిసికొనుటకంటె ప్రాణత్యాగమే నాకు సులభమనిపించుచున్నది. ఆమె రేపిచటికి వచ్చును. ఆమె యెదుట పడుటకు భయము, ఆమెను గూచుటకు సిగ్గు నన్ను వేధించుచున్నవి. ఆమె తిరస్కారముతో నావైపు జూచినచో నపుడు నేనేమిచేయవలె? అసహ్యముతో నన్ను కౌగలించుకొనుటకు నెనుకాడినచో నాగతియేమికావలె? విషము త్రాగుటకంటె గత్యంతరముండదు. ఆదుస్థితికంటె మరణమేమేలు!'

గజాధరుడు శ్రద్ధాభావముతో నామెవైపు జూచినాడు. ఇట్టి సీతిలో సుమన్ చేయదలచినదే నేనును చేసియుందు ననుకొనినాడు — 'సుమన్! నీ భావములు యదార్థములే! కాని, నీ హృదయమున నెన్నిదుఃఖములు కలిగినను శాంత

కొఱకై నీవు వాటిని సహింపకతప్పదు. సవలన నామెకు కలుగుమేలు మఱెవ్వరివలనను కలుగదు. ఇంతవఱకు నీవు నీకొఱకై జీవించితివి, ఇకనుండి యితగులకొఱకు జీవింపుము!

ఈమాటలని గజాధరుడు తాను వచ్చినదిక్కునకే వెడలిపోయినాడు. సుమన్ గంగాతీరమున చాలసేపు నిలబడి యాలోచించినది. పిమ్మట స్నానమాచరించి ఆశ్రమమునకు బయలుదేరినది — యుద్ధక్షేత్రమున పరాజితుడైన సైనికుని వోలె!

33

శాంతయు త్తరముమాత్రము వ్రాసినది. కాని సమాధానము వచ్చునను ఆశ లేదు. మూడురోజులు గడచినవి. ఆమె నిరాశ దినదినమును పెరిగిపోవుచున్నది. అనుకూలమైన సమాధానము రానిచో నుమానాథుడు తప్పక వివాహముచేసి తీరును. ఈ యాలోచనతో నామెహృదయము కంపించుచుండెను. ప్రతిదినము ననేకపర్యాయములు తులసికోట వద్ద కేగి మ్రొక్కుకొనును. అప్పుడప్పుడు శివాలయమునకేగి తన మనోభీష్టము నివేదించును. ఒక్కఁడణమైనను నామెకు సదనుడు మఱివునకు వచ్చుటలేదు. ఆమె యాతనిమూర్తిని మనోనేత్రముల ముందుంచి చేతులు జోడించి ప్రార్థించును — 'ప్రాణనాథా! నన్నెందులకు స్వీకరింపకుంటివి? లోకాపవాద భయముననా? అయ్యో! నాప్రాణము లింతచోకయైపోయెనా? నీవు నన్ను త్యజించినావు! అగ్నిలోనికి తోల్కివేసినావు!

నావలన తప్పేమి? మనకు సోదరినగుటయేనా? ఇదేనా
 న్యాయము? నీవు కాకు లభించియున్నచో, నేను నిన్ను
 గ్రహించియున్నచో నెట్లు తప్పించుకొనియుండెడివాడవో
 చూచియుందును! కా కన్నీటికి క పగిగుండుటకు నీవు పాపాణ
 మవుకావు! నీ కండ్లకో నొక్కసారి నాస్థితి జూచియున్నచో
 నిట్లు పేక్షించియుండెడినా మవుకావు నీ విశాలహృదయము
 కగుణాశూన్యమైయుండజాలదు ఏమచేతును? గా వ్యాదయ
 స్థితిని నికెట్లు చూపాలను?

నాల్గవవాటి మదయము పద్మసింహుని యుత్తరము
 వచ్చినది శాంతభయతయైనది ఆమె ప్రేమాభిలాషలు
 శిఖలమైనవి తన భావిస్థితిని గార్చిన శంకలతో నామె మన
 సునకు శాంతిలేకుండచు

కాని, ఉమానాథుమమా తము చంకోషమును
 పట్టజాలకుండెను మేళతాళములు మూటాడి గామ మేగా
 సిద్ధమొనర్చినారు గ్రామమునంతను ఆహ్వానించినాడు అతి
 ధులకొఱకై వరండాలో తివాచీలు పఱపించినారు గ్రామము
 లోనివారందఱు నాశ్చర్యచకతులైరి ఇవేమియంపకములు!
 వివాహమే కానప్ప డీయంపకములేమిటి? ఉమానాథు డేకో
 యెత్తుయె త్తినాడినుకొనిరి నిరిషమైన సమయమున కుమా
 నాథుడు ప్రియనుకేగి మేళతాళములతో నతిధులను గొని
 వచ్చినాడు ఆదరముతో వారినిగూర్చుండ బెట్టినాడు ముగ్గురే
 యతిధులు — పద్మసింహుడు, విరల్ దాసు, ఒకనొకరు

మరునాటిసాయంకాలము అంపకముల ముహూర్తము! మూడుజాములై నది! కాని గ్రామములోని స్త్రీ లెవ్వరును నుమానాథుని యింటికి రాలేదు. అతడు మాటిమాటికిని లోని కేఁగును. కోపించును. గోడలపై కేకలువేయును. వీరి సంగతి కనుగొనితీరుదునని గర్జించును. కాని యీ కేకలు, డబాయింపులు రైతులపై పనిచేసినట్లు స్త్రీలపై పనిచేయుట లేదు. గర్విష్టుల గర్వభంగ మొనర్చుటకు వారిటువంటి తరుణములకై వేచియుందురు.

సాయంకాలమైనది. బోయాలు పల్లకి గుమ్మము ముందుంచినారు. జాహ్నవిశాంతను కౌగలించుకొని కంట తడిపెట్టినది.

శాంత హృదయము ప్రేమతో తోణికిసలాడినది. తానీ యింటిలో ననుభవించిన కష్టములను మఱచిపోయినది. వీరినిఁక చూడలేదు, ఈ యింటికిఁకరాలేదు. వీరితో సంబంధము తీరిపోవుచున్నది. ఈభావములతో నామెహృదయము విదీర్ణమైపోవుచున్నది. జాహ్నవిహృదయమునై తము దయతోనిండి పోయినది. మాతాపితృహీనయైన నీబాలికను కష్టపెట్టితిమని తలచుకొనినంతనే కనులనుండి యశ్రువులు జాలువారినివి. ఇరువురి హృదయములందును స్వచ్ఛస్నిగ్ధనిర్మలభావ తరంగము లుప్పతిల్లినవి.

ఉమానాథు డింటిలోనికే తెంచినంతనే శాంత యాతని పాదములకు చుట్టుకొని విలపించినది — 'మామయ్యా! నీవే నాకు తండ్రివి! నీ యీకుమార్తెను మఱువద్దు.'

‘అమ్మాయి! నాయరువుకు బిడ్డలవంటిదానవేసీవును! భగవంతుడు శుభములొసంగుగాక!’ అని కంటనీరు పెట్టినాడుమానాథుడు.

నాయంసమయము. ఆవు యింటికి వచ్చినది. శాంత యావును చుట్టుకొని విలపించినది. మూడు నాలుగు సంవత్సరములనుండి యీ యావుకు శుష్కనూషచేయుచున్నది. ఇంకనుండి యెవరికొరకు గడ్డితెచ్చును? ఎవరికై కుడితికలువును? నల్లనిపూసలు గ్రుచ్చి యెవరిమెడ నలంకరింపగలదు? ఆవు తలవంచి యామె చేతులను నాకుచున్నది. వియోగదుఃఖి మాయావుకనులందు భాసించుచున్నది.

జాహ్నవి శాంతనుగొనినచ్చి మేనాలో గూర్చుండబెట్టినది. బోయీలు మేనా నెత్తుకొనిరి. శాంతకు అగాథ సాగరమునబడి కొట్టుకొనిపోవుచున్నట్లున్నది.

గ్రామమందలి స్త్రీలు గుమ్ములవద్ద నిలువబడి మేనావైపు జూచి కంటనీరుపెట్టిరి.

ఉమానాథుడు వారిని నాగనంపుటకు స్టేషనువఱకు నచ్చెను. తిరిగి వెళ్ళినపుడు తలగుడ్డతీసి పద్మసింహుని పాదములపైనుంచి నమస్కరించినాడు. పద్మసింహుడాతనిని గ్రుచ్చి కవుగలింతుకొనినాడు.

బండ్లి బయలుదేరినపిమ్మట పద్మసింహుడు విఠల్ దాసుతో — ‘ఇంక నీయభినయమున కిష్టమైన ఘట్టము ప్రారంభమైనది.’ అనినాడు.

విఠల్:— ఏమిటది? నాకీర్ణముకాలేను.

పద్మ:— శాంతతో నేమియు చెప్పకుండ ఆశ్రమము లోనికి తీసికొని వెళ్ళుటయేనా? ముంగామెకుజెప్పి యొప్పించ వలదా?

విఠల్:— అవును! మంచివిషయము జ్ఞప్తికి దెచ్చి నావు! వెళ్ళి చెప్పదునా?

పద్మ:— నాకొకటి తోచుచున్నది. ముగల్ సరాయి ప్లేషనులో చాలసేపు ఆగవలసియుండును. అప్పుడే యీ విషయము చెప్పవచ్చును.

విఠల్:— గొప్ప ఆలోచన! అందుచేతనే శిష్యులు ఆలోచింపకుండ నేపనిని చేయవద్దనినారు. మీబుద్ధి సరిగనే పని చేయును - కాని కొన్ని వంకరలు తిగినవిమ్మట! ఈమాట మీకు ముందుతోచలేదు!

తోమ్మిదిగంటలకుబండి ముగల్ సరాయి ప్లేషనుచేరినది. విఠల్ దాసువచ్చి శాంతను దింపిగాడు. కొంచెముదూరము తీసికొని వెళ్ళి దుప్పటిపఱచి కూర్చుండునట్టిగాడు. ఇచట బండి మారవలె! బెనారస్ బండి బయలుదేరుట కింకను సరగంట వ్యవధియున్నది.

శాంత ప్లేషనువైపు జూచుచున్నది. ఈ దేశీయులు నెత్తిపై పెద్దపెద్ద మూటలు పెట్టుకొని యొక యిరుకుద్వారము గుండా బయటికిపోవుటకై యొకరిమీది మఱొకరు పడుచు త్రోసికొనుచున్నారు. మఱొక యిరుకుద్వారమునుండి వేల కొలది జనులు లోనికివచ్చుటకై గ్రుద్దులాడుకొనుచున్నారు.

కాని మఱియుక నైపున విశాలమైన ద్వారమునుండి తెల్ల దారిలు చేతికట్టులూపుకొనుచు కుక్కలను వెంటబెట్టుకొని పోవుచున్నారు. వారి నెవ్వరును అడ్డగించువారేలేరు. వారిని ఎఱుకరించువారేలేరు.

ఇంతలో పద్మసింఘు డామెపద్దకేతెంచినామ — 'శాంతా' నేను నీధార్మిక గురువును! - తండ్రిని! పద్మసింఘు పను!'

శాంత నిలువబడినది. చేతులు రెండును జోడించి సమస్కరించినది.

'మనము చూర్ గ్రామమున దిగనంతులకు నీకాశ్చర్యము కలిగియుండవచ్చును. ఇంతవఱకును మాయన్నగారి కీ విషయము చెప్పలేదు. అదియే కారణము! నీయుత్తరము చూచి సంతనే భయముకలిగినది. ముందు నిన్నచటినుండి తీసికొని వచ్చుటయే యుత్తమమని భావించితిని. మాయన్న గారితో సూట్లాడి నచ్చచెప్పట కవకాశములభింపలేదు. అందుచే నీవు కొన్ని దినములపాటు కాశీలోనుండవలెను. ప్రస్తుతము నీసోదరి సుమన్ నివసించుచున్న యాశ్రమమునకే నిన్ను గొంపోదును. సుమన్ తో నుండుటవలన నీకెట్టికష్టమును కలుగదు. నీవామె విషయమై వినిన కళంకిత విషయములను మనసునుండి పోద్రోలుము. ఇప్పుడామె మహాసాధ్వి. ఆమె జీవితము దోషరహితమై యుజ్జ్వలమైనది. అట్లుకానిచో నాధర్మపుత్రిక నామెతో నుండుట కంగీకరించెడివాడనుకాను. ఒక నెల, రెండు నెలలో మాయన్నగారిని త్రోవకు దెత్తును. నీకీవిషయమున నభ్యంతర

మున్నచో నాతో స్పష్టముగ జెప్పుము! వేటొక యేర్పాటు గావించును.'

శాంత యేడ్చుచు పదమింఱుని చరణములపై వ్రాలి లజ్జావిషాదనై రాశ్యములతో- 'మీ శరణుజొచ్చితిని. మీ కుచితమనితోచినట్లు చేయుడు!' అనినది.

ఆమె హృదయమించుక తేలికయైనది. ఆమెకిక తన భవిష్యద్విషయమై చింతింపవలసిన యగత్యములేదు. కొన్ని దినములవరకు నామెకు తన డీవితమార్గము నిశ్చితమైనట్లు తోచినది. తన గుడిసెకు నిప్పు అంటుకొనినప్పుడు కొంత సేపటివఱకైనను సంధికారభయమునుండి విముక్తుడ నైతిని గదా యని సంతసించువానివలె నున్న గామెస్థితి.

పదునొకండు గంటలకు ముగ్గురును ఆశ్రమమును చేరిరి. సుమన్ బాయితో జెప్పవలెనని విరల్ దాసు ముందు బయలు దేరినాడు. కాని యచటికేగునప్పటికామె స్పృహతప్పిపడి యున్నది. ఆశ్రమమందలి స్త్రీలామె కుపచారములు సల్పు చున్నారు. ఒకతె విసరుచున్నది, వేటొక తె తలయెత్తుచున్నది. యింకొక తె పాదము లొత్తుచున్నది. మధ్యమధ్య మూల్గు వినిపించుచున్నది. విరల్ దాసు భయముతో- 'డాక్టరును పిలిచినారా?' యని యడిగినాడు. 'ఇప్పుడేవచ్చి చూచివెళ్ళినా' రని సమాధానము వచ్చినది.

కొందఱు స్త్రీలు శాంతను బండిలోనుండి దిగిపిరి. ఆమె సుమన్ మంచమువద్ద నిలువబడి పిలిచినది- 'అక్కయ్యా!' సుమన్ కండ్లు తెరువలేదు. శాంత శీలాప్రతిమవోలె నిలువబడి

సజలనేత్రములతో నామెవైపు జూచుచున్నది. - 'మూడు గాలుగు సంవత్సరములక్రితము కలిసి యాడుకొనిన సోదరి యేనా యీమె? ఆసుదీన కుంతలములేవి? కుందనమువోలే ప్రకాశించునట్టి యావదనబింబమేది? చంచలములై, సజనములై, చిరునవ్వుల జిందించునట్టి యా నేత్రము లేమైనవి? శిరీషకోమలమైస గాత్రము, ఆరక్తపోలము లేమైపోయివవి? ఈమె నాసోదరియేనా? లేకశరచూ? నిర్జీవమూర్తియా? ఆలావణ్యహీనమైవమోమునై విరిక్తి, సంయము, ఆత్మత్యాగజనితమైన ప్రశాంతజ్యోతి వెలుగొందుచున్నవి. శాంత హృదయము ఊమాప్రేమభావములతో పొంగిపోయినది. ఆమె యితరస్త్రీలనచటినుండి వెడలిపొమ్మని సంజ్ఞ చేసి, యేట్పుచు సుమన్ ను కౌగిలించుకొనినది- 'అక్కయ్యా! కండ్లు తెరువవేమి? మనసెట్లున్నది? నీ చెల్లెలు శాంతను!'

సుమన్ కండ్లుతెరిచి యున్నత్తవోలె విస్మితదృక్కులతో శాంతవైపు జూచినది- 'ఎవరు? శాంతవా? దూరముగ నుండుము! నన్నుస్పృశింపవద్దు! నేను సాపిష్ఠిదానను, నౌర్భాగ్యురాలను, భ్రష్టను! నీవు సాధ్వీ, పతివ్రతపు, నీవు నన్ను స్పృశింపకుము! నా యీహృదయమును వాసనలు, లాలసలలు, దుష్కామనలు మలినమొనర్చినవి. నీవు నీస్వచ్ఛమైన ఉజ్వలహృదయమును నాహృదయమునకు సమీపమునకు రానియవద్దు. దూరముగనుండుము. అదిగో! నాకైనరకొన్ని కుండము ప్రజ్వలించుచున్నది. యమదూతలు నన్నొక యుగ్నికుండలములోనికి త్రోయుటకై లాగికొని పోవు

చున్నారు. నీవిచటనుండి పారిపోము.' ఇట్లుని సుమన్ మఱిల మూర్ఛబోయినది.

ఆరాత్రియంతయు శాంత సుమన్ మంచమువద్ద గూర్చుండి యుపచారములు సల్పుచునే యున్నది.

34

శాంత యాశ్రమములోనికేతెంచి యొక నెలదినము లైనది. కాని పద్మసింఘుడు మాత్రము తన యింటిలో నెవరితోడను ఈవిషయమై మాటాడలేదు. అన్న గారికి ఉత్తరమున్రాయవలెననుకొనును. ఒకప్పుడు స్వయముగా వెళ్ళి చెప్పవలెననుకొనును. మఱొకసారి వితిల్ దాసును పంపవలె ననుకొనును. కాని యొకనిశ్చయమునకు మాత్రమురా లేదు.

అతనిమిత్రులు వేశ్యలకు సంబంధించిన తీర్మానమును మునిసిపల్ కౌన్సిల్ లో ప్రవేశ పెట్టుమనితోందర పెట్టుచున్నారు. వారికి తీర్మానము నెఱునను పూర్తినమ్మకమున్నది. అలస్య మైనచో నిబ్బందులు కలుగవచ్చును. పద్మసింఘుడు వాయిదా వేయుచు వచ్చినాడు. మేనెల వచ్చినది. విరల్ దాసు రమేశ దత్తుల యొత్తిడివలన తప్పనిసరియై తీర్మానమునకు నోటీసు ఇచ్చినాడు. చర్చకొకరోజు కేటాయింపబడినది.

నేడు కౌన్సిల్ లో తీర్మానము ప్రవేశ పెట్టబడినది. మునిసి పల్ ఆఫీసు ఆవరణయంతయు జనసమాహముతో నిండిపోయినది. వేశ్యలు తమ బలగముతో గూడ దండెత్తినచ్చిరి.

పురపాలక సంఘము సమావేశమైనది. సభ్యులందఱును హాజరైరి. డాక్టరు శ్యామచరణుడు కొండపై కేగుటను వాయిదావేసికొనినాడు. మున్వీ అబుల్ నఫాకు రాత్రియంతయు నిద్రయేలేదు - లోసికి బయటికి పచార్లు చేయుచున్నాడు. నేడాతనిశ్రమకు, ఉత్సాహమునకు అంతులేదు.

పద్మసింఘుడు తన తీర్మానమును ప్రవేశ పెట్టుచు క్లుప్తముగ, తూచి తూచి మూటాడి దానిని సమర్థించిగాడు. ఆ తీర్మానము చూచు భాగములుగ విభజింపబడినది. (1) వేశ్యలను పట్టణమునందలి ప్రముఖస్థానములనుండి తొలగించి పట్టణమునకు దూరముగానుంచుట, (2) పట్టణమునందలి ముఖ్యమైన వాహ్యోళికి వెడలుప్రదేశములందు (సార్కులు మున్నగు చోట్లకు) వారిరాకను నిషేధించుట, (3) వేశ్యల నృత్యప్రదర్శనములపై నెక్కువపన్నులను విధించుట, యెట్టిపరిస్థితియందైనను సార్వజనిక ప్రదేశములందు జరుగనియకుండుట.

ప్రొఫెసర్ రమేశదత్తు తీర్మానమును బలపఱచెను.

సైయద్ శఫీకత్ ఆలీ (రిటైర్డ్ డిప్యూటీ కలెక్టరు) - 'నాకీ తీర్మానము యెడల పూర్తివిశ్వాసమున్నది. కాని తగిన సవరణలు లేకుండ నీ తీర్మానము నామోదింపజాలను. నాయుద్దేశ్యమున తీర్మానమందలి మొదటిభాగమున నీశిబ్దిములను జేర్పవలెను - 'తొమ్మిది నెలలలోగా వారందఱును వివాహములు చేసికొనవలెను. లేదా గౌరవనీయమైన జీవనము గడపుటకు వీలైన విద్యనైన నభ్యసింపవలెను.'

అనిరుదుడు:- 'నా కీసవరణ పూర్తిగానచ్చినది. ఈసవరణలేనిచో తీర్మానమందలి మొదటిభాగము మందులు పనిచేయని కత్తిగాయమువంటిది.'

ప్రభాకరరావు.- ఈ సవరణకును, తీర్మానమునకును సంబంధమేమియో నాకు బోధపడకున్నది. దీనిని మీరొక ప్రత్యేక తీర్మానముగ ప్రవేశపెట్టవచ్చును. సంస్కరింపకై మా రేడి చేయగలిగినను ప్రశంసనీయమే యగును. కాని, మీరు తలపెట్టినపని పట్టణమధ్యమందున్న నెంత తేలికయో పట్టణమునకు వెలుపలనున్నను సంతేతేలిక. ఇంతకంటె సచటనే యొక్కవ వీలుండును.

అబ్దుల్ వఫా:- నాకీ సవరణపై పూర్తి విశ్వాసమున్నది.

అబ్దుల్ లతీఫ్:- ఈ సవరణలేని తీర్మానమును నే నామోదింపజాలను.

దీనానాథతివారీగూడ సవరణను నెగ్గించుటకై పట్టుబట్టెను.

పద్మ:- ఈ తీర్మానమందలి మా యుద్దేశ్యము వేశ్యలను బాధపెట్టవలెననికాదు. వారిని సన్మార్గమునకు గొనివచ్చుటయే! కావున నీసవరణ నామోదించుటలో నాకెట్టి యభ్యంతరమునులేదు.

సై యద్ తేగ్ ఆలీ:- ఈ సవరణవలన ప్రధానమైన తీర్మానోద్దేశ్యమే నాశనమైపోవుననుభయమున్నది. ఈసవరణ, ఇంటి సింహద్వారమును మూసివేసి దొడ్డితలుపు తెరిచినట్లున్నది.

నేటివఱకును భోగవిలాసముల కలవాటుపడిన వేశ్యలు ఒకలు వంచి కాముకష్టమునకు సిద్ధపడుదురనుట అసంభవమైన విషయము. ఈ సవరణవలన వారనుచితమైన లాభమును పొందుదురు. ఈ సవరణ నామోదించుట యింగితజ్ఞానశూన్యత్వమును ప్రదర్శించుకొనుటయే యగును.

డాక్టర్ శహారత్ ఖాన్ :— నాకు తేగ్ ఆలీ చెప్పిన మాటలే బాగున్నవి. ఈ సవరణవలన తీర్మానోద్దేశ్యము, తీర్మానలక్ష్యము పూర్తిగా మాయమైపోవునని నాదృఢ విశ్వాసము.

శరీఫ్ హాసన్ (వకీలు) :- పద్మసింఘుడు దయాపరుడైన పెద్దమనిషి యనుటలో సందేహములేదు. కాని వా రీసవరణ నామోదించి తీర్మానముయొక్క లక్ష్యముపై దృష్టిని కేంద్రీకరించుటకు బదులు, తన దయాపరత్వమును, నిష్కల్యమహృదయమును వ్యక్తి మొనర్ప యత్నించినారు. ఇంతకంటెను తీర్మానము ప్రవేశ పెట్టకున్నచో బాగుండెడిది. సైయద్ శఫకత్ ఆలీసాహెబుగారు కొంచెము దూరదృష్టితో నాలొచించియున్నచో నీసవరణను ప్రతిపాదించెడివారు కారు.

సభాపతి బలభద్రదాసు తీర్మానమునందలి మొదటి భాగముపై నభిప్రాయముఁదీసికొనినాడు. అనుకూలముగా 9, ప్రతికూలముగా 8 మంది. తీర్మానము నెగ్గినది.

పిమ్మట సవరణపై నభిప్రాయము గైకొనబడెను. అనుకూలముగా 8 మంది ప్రతికూలముగా 8 మంది అభిప్రాయ

మిచ్చిరి. సభాపతి అనుకూలముగా నభిప్రాయమొసంగెను. డాక్టర్ శ్యామచరణుడు తౌటస్థమునువహించెను.

ప్రొఫెసర్ రమేశదత్తు, ప్రభాకరరావు, రుస్తుంభాయి, యీ మువ్వురును సవరణగెలుపొందుట తమ కవమానముగ నెంచిరి- తమ యోటమిగ భావించిరి. విశ్వాసఘాత మొనరించితివనినట్లు పద్మసింఘునివైపు జూచిరి.

అబుల్ వసా, యాతని మిత్రగణము విజయము తనుదేయైనట్లు సంతసించిరి. వారిట్లు సంఘోషముతో నుండుట ప్రభాకరరావు, ఆతని మిత్రులకు గాలమై గ్రుచ్చుకొనినది.

తీర్మానపు రెండవభాగముపై ఓటుతీసికొనబడినది. ఈసారి ప్రభాకరరావు, ఆతని మిత్రులు తీర్మానమును వ్యతిరేకించిరి. పద్మసింఘు డొనర్చిన విశ్వాసఘాతమునకు ప్రతీకారమొనర్పనెంచిరి. ఈ తీర్మానము వీగిపోయెను.

ఇంత తీర్మానపు మూడవభాగముపై వోటింగు జరిగినది. అదియు త్రోసివేయబడినది.

రాత్రి ప్రొద్దుపోయినతరువాత సభవాయిదా వేయబడెను. ఓడిపోవుదుమని శంకించినవారు సంఘోషముతో నేగిరి. జయింతుమని నమ్మినవారు విచారముతో నేగిరి.

అందఱును వెడలిపోయిరి. చీకటి దట్టముగ వ్యాపించినది. కాపలావాడును, తోటమాలియుగూడ గేట్లువేసి వెడలిపోయిరి. కాని పద్మసింఘుడుమాత్ర మచటనే గడ్డిపై నిరుత్సాహియై - దుఃఖిమూర్తియై గూర్చుండియుండెను.

ఈసవరణను సమర్పించుటయందు తాను పొటబడినట్లాతనియంతకాత్మమాత్ర మంగీకరించుటలేదు. ఒక స్వల్ప విషయమునకై తనమిత్రు లిట్లువ్యతిరేకింతురని యాశింపలేదు. తీర్మానమునందలి యంశములు వీగిపోయినందుల కారానికి దుఃఖములేదు. ఇదియంతయు నాతని సహచరుల అసహిష్ణుతకు, దూరదృష్టిలేమికి ఫలితమేయైనను, ఆదోషమంతయు నాతని నెత్తిపై రుద్దుదురు. ఆతని దృష్టిలో నీసవరణ స్వల్ప విషయము. ఆసవరణ దురుపయోగ మొనర్పబడుననువాదము నాతడు విశ్వసింపడు. ఆయవిశ్వాసమే తీర్మానమునకు సంబంధించిన బాధ్యతయంతయు నాతని నెత్తిపై నుంచినది. ప్రస్తుత సామాజికస్థితిలో ఈతీర్మానమువలన నాశించిన యుద్దేశ్యము సిద్ధింపదను నిశ్చయమునకు వచ్చినాడు. అనవసరముగ నీబెడదనుతెచ్చి నెత్తినపెట్టుకొంటినని పశ్చాత్తాపము జెందును. ఈముండలపాదలో నిట్లుచిక్కుకొంటినేమని యాశ్చర్యపడును. ఈవిఫలమైపోవుభార మాసవరణ నెత్తినపడియున్నచో నాతనిబాధ్యత చాలభాగము తగ్గియుండెడిని. ఈయప్రతిష్టయంతయు నాతనికే! విరోధివర్గము హేళనచేయును. ఆతని యుద్దండస్వభావమును విమర్శింతురు. ఈబాధ నాతడొక్కడే యనుభవింపవలెను. అతనికి మిత్రులు లేరు - ఓదార్పువారు లేరు. విఠల్ దాసు తనపై కోపించిన మిత్రులను మఱల కూడ గట్టుకొనివచ్చునని యాశించినాడు. కాని విఠల్ దాసుసైతము తననే యపరాధిగ భావించినాడు - 'నీవీసవరణ నంగీకరించి సమస్తమును నాశనమొనరించితివి. కొన్నిసంవత్సరములనుండి

పడినశ్రమయంతయు బూడిదలోపోసిన పన్నీరైనది.' ఒక్క అనిరుద్ధుడు మాత్రమే పద్మసింహుని వ్యధితహృదయము నాశ్వాసించువాడు ! అతనిపై సానుభూతి జూపువాడు !

ఒక నెలదినములవఱకు పద్మసింహుడు కోర్టుకు వెళ్ళలేదు. ఏకాంతమున గూర్చుండి యీ విషయమునే యాలోచించును. ఆతని భావములకొకవిధమై నిష్పాక్షికత్వ మబ్బినది. మిత్రుల వైమనస్యమువలననైన దుఃఖమును తలచుకొని- 'చదువుకొనినవారు, ఆలోచనాపరులునైనవారే యీ విధమున నిశ్చితమైన సిద్ధాంతమునుండి చ్యుతులై వ్యతిరేకముగ వ్యవహరించుచో నిక దేశమునకు ముక్తియే లేదనుకొనును. నేను సవరణను బలపఱచి తప్పే చేసియుండవచ్చును. కాని నా యీపౌరపాటు వారినెందులకు మార్గచ్యుతుల నొనరింపవలె?' ననుకొనును.

35

స్తదనుడు సుమన్ నుచూచి తిరిగి వెళ్ళినంతనే యాతని స్థితి చిరకాలార్జితమైన ధనమును దొంగలవలన కోల్పోయిన వానివలెనున్నది.

ఆమె నాతో నేలమాటాడలేదు? నావైపు చూడనైనను లేదేమి? నన్నింత నీచునిగ భావించుచున్నదా? కాదు- ఆమె తన పూర్వప్రవర్తనకు సిగ్గుపడుచున్నది. నన్ను మఱచుటకు యత్నించుచున్నది. ఆమెకు నా వివాహవిషయము తెలిసి

యుండవచ్చును. నన్ను న్యాయవిహీనునిగ, నిర్దయునిగ భావించియుండవచ్చును!—అని యనుకొనినాడు. చాలదినముల సిమ్మట నామెను కలిసికొనవలెనను ప్రబలమైన ఉత్కంఠ జనించినది. మఱునాడు విధవాశ్రమమునకు సమీపముననున్న రేపువైపు కేగినాడు.

అతడచటికి జేరిన కొలదిసేపటికే ఆ వైపునకు వచ్చుచున్న సుమన్ కనిపించినది. ఆమెవెనుక మఱియొక సుందరి యున్నది. ఆమెముఖము మేలిముసుగుచే కప్పబడియుండెను.

సదనుని జూచినంతనే సుమన్ ఆగిపోయినది. చాల రోజులనుండి యామె సదనుని కలిసికొనవలెననుకొనుచున్నది. ఆమె మొదట సదనునితో మాటాడగూడదని నిశ్చయించుకొని యున్నను, శాంత నుద్ధరించుట కింతకంటె గత్యంతము కన్పట్టలేదు. ఆమె సిగ్గుతో—‘సదన్ ! అద్భుతవశాత్తు నే నీదర్శనమైనది. ఇటువచ్చుటయే మానివేసితివి! ఊమమా?’ అనినది.

సదనుడు:— సిగ్గుతో ‘ఊమమే!’ అనినాడు.

సుమన్ :- చిక్కిపోయినట్లున్నావు! ఏమైన సుస్తీ చేసినదా?

సద:- లేదు. హాయిగానున్నాను! నాకుగూడ చావు వచ్చునా?

సుమన్ :- తప్ప! అవేమిమాటలు? నావలననే యిది యంతయు జరుగుచున్నది గాబట్టి నేను చనిపోవలెననుకొన

వచ్చును! ఈ రామలీలకు కైకేయినేను! నీతో నేను చాల విషయములు మాటాడవలెను. క్షమింపుము! ఇకనుండి నిన్ను సోదరాయని సంబోధింతును! ఇకనుండి నేను నీకు సోదరివంటి దానను — వదినను. కాబట్టి నీకు కష్టము కలిగించు మాట లేవైన నానోటినుండి వెలువడినను మనసులో కోపముంచుకొన వద్దు. నాస్థితిని నీవెఱుఁగుదువుగదా! మీ పినతండ్రిగారు నన్నుద్ధరించినారు. నేనిప్పుడనాధశరణాలయములోనుండి నాయదృష్టమునకు వగచుచున్నాను. ఎల్లప్పుడు నిట్లే యేడ్చుచుందును. ఒక నెలదినములైనది; దురదృష్టవంతురాలైన నా చెల్లెలుగూడ నిచటికే వచ్చినది. ఉమానాథుని యింటివద్ద నుండజాలకపోయినది. భగవానుడు మీపినతండ్రి చిరంజీవి యగునట్లనుగ్రహించుగాక! పాపమాయనయే అమోలావెళ్ళి యీమెనిచటకి గొనివచ్చినారు. కాని ఇచటికి గొనివచ్చిన వమ్మట మఱల నీమెవిషయము పట్టించుకొనలేదు. అన్నగారు దొంగతనము చేసినప్పుడు తమ్ముని బంధించుట యేమిన్వాయమో నీవేచెప్పుము! నీకు తెలియని విషయములులేవు. నా దురదృష్టముకొలది, చెడురోజులువచ్చి, పూర్వజన్మ పాపఫలముగ భర్తమార్గమును వదలితిని. దానికి తగిన శిక్షలభించినది. కాని, యీమెను మీరు త్యజించుట కీనిర్భాగ్యురాలేమియపరాధమొనర్చినది? దీనికి సమాధానము నీవొసంగవలెను! ఇదిగో! చూడుము! పెద్దలపై బెట్టి తప్పుకొనజూడకుసుమా! అది పిరికిపందలపని. ఇదియన్యాయ మగునో కాదో హృదయపూర్వకముగ చెప్పుకూ, ఒక

యబలయైన బాలికజీవితమును నాశనమొనర్చుచుండ నావంతయైనను దయకలుగలేదా?

శాంత యచటికి రానిచో సదనుడు తన మనోభావములను వ్యక్తమొనరించుటకు సాహించియుండెడివాడేమో! తన యన్యాయము నంగీకరించియుండెడివాడేమో! కాని, శాంతయెదుట తనయపరాధము నంగీకరించుటకు, తన పరాజయము నొప్పుకొనుటకు సిద్ధపడలేకపోయినాడు. దీనితో బాటు తనవంశమర్యాదల శరణుజొచ్చుటకును సంకోచము గనేయున్నది. శాంతమనసుకు దుఃఖము కలిగించుమాట గాని, వారికి అనవసరమైన ఆశను కలిగించుమాటగాని యనజాలదు. ఆతని పరిభ్రమించుచున్నదృష్టి శాంతపై పడుటతో నాతనిస్థితి మఱితవిషమించినది. ఆసమయమున నాతన్ని స్థితి, బంధువు గొనివచ్చిన మిత్రావైపు ఆశతో జూచుచు, తల్లి కోపించుననుభయముతో సంకోచించుచున్న బాలుని వలెనున్నది — ‘మీరు ముందే నా నోరునొక్కివేసినారు! ఇక చేసినదంతయు పెద్దలే చేసినారని యెట్లుచెప్పగలను? దోషమంతయు వారినెత్తిపెరుద్ది నేను తప్పించుకొననెంచుట లేదు. ఆసమయమున లోకాపవాదమునకు నేను భయపడితిని. ప్రపంచములో నివసించుచు ప్రపంచపు పోకడనే యనుసరింపవలెనని మీరును అంగీకరింతురు. నే నీయన్యాయము నంగీకరించుచున్నాను. కాని యీయన్యాయ మొనర్చినది మేము కాదు — మనము నివసించుచున్న సమాజము!’

సుమన్ :— సోదరా ! నీవు చదువుకొనినవాడవు ! మాటలలో నిన్ను నేను జయింపజాలను! నీకుచితమని తోచిన విధమున చేయుము. ఒకమనిషిచేసినను, జాతీయంతయుగలిసి చేసినను అన్యాయ మన్యాయమేగదా! ఇతరులకు భయపడి యెవరికిని అన్యాయము చేయరాదు. శాంత యిచటనే యున్నదిగాబట్టి దానియెదుట దానిరహస్యములను బయట పెట్టరాదు. కాని, యొకవిషయము మాత్రము గుర్తించు కొనుము - మఱియొకచోట నీకు ధనము, గౌరవము, రూపము, గుణము నన్నియు లభింపవచ్చును; గాని ప్రేమమాత్రము లభింపదు. దీనిదికూడ నీవంటి హృదయమే యైయున్నచో నేడు క్రొత్తయత్తవారింట హాయిగ కులుకుచుండెడిది. కాని, నీవైనున్న ప్రేమయే యీమె నిచటికి లాగికొనివచ్చినది. నీవీమెనెట్లు చూచినను, జీవితాంతమువఱకు నీకై నీనామమే స్మరించుచు జీవించును.'

శాంత కనులనుండి యశ్రువులుజారి పాదములపై పడుచుండుటను సదనుడు గమనించినాడు. ఆతని సరళ ప్రేమత్వపితహృదయము దుఃఖముతో నిండిపోయినది. కరుణ స్వరముతో - 'ఏమిచేయవలెనో తోచకున్నది. దుఃఖముతో నాహృదయము బ్రద్దలగుచున్నది! ఈశ్వరుడే యిందులకు సాక్షి!' యనినాడు.

సుమన్ :— నీవు పురుషుడవు! పరమాత్ముడు నీకన్ని శక్తులను ప్రసాదించినాడు.

సద :— మీరెట్లు చెప్పిన నట్లుచేయుదును.

సుమన్:— అట్లని మాటయిత్తువా?

సద:— నా హృదయస్థితి భగవంతునికే యెఱుక!
నోటితో నేమనిచెప్పదును?

సుమన్:— ‘పురుషులమాటపై నమ్మకము కుదురుట లేదు.’ అని చిరునవ్వు నవ్వినది.

సదనుడు సిగ్గుతో— ‘నాచేతనై నచో నాహృదయమును చీల్చి చూపించియుండెడివాడను.’ అని, క్రీగంటితో శాంత వైపు జూచినాడు.

సుమన్:— సరే! ఈగంగానది యొడ్డున శాంత చేతిని పట్టుకొని — ‘నీవు నాభార్యవు! నేను నీభర్తను! నేను నిన్ను భరింతును!’ అని ప్రతిజ్ఞ చేయుము.

సదనుని కాత్మబలము చాలలేదు. దిక్కులు చూడ సాగినాడు — తన మొగము దాచుకొనుటకు తగిన ప్రదేశమును వెదకుచున్నట్లు! తన్నాచ్ఛాదించుటకై గంగానది ముందునకు సాగినచ్చుచున్నదనిపించినది. అతడు మునిగి పోవుచున్నవానివోలే నాకసమువైపు జూచినాడు — సిగ్గుతో కనులువంచి యూగియూగి యనినాడు — ‘సుమన్! ఆలోచించుకొనుటకు గొంత వ్యవధినిమ్ము!’ సుమన్ వినమ్ర స్వరముతో — ‘అట్లే యాలోచించి నిశ్చయించుకొనుము. నీకు ధర్మసంకటము గల్గించుట నాయభిమతముకాదు.’ అని, మఱల శాంతతో — ‘ఇదుగో! నీభర్త యెదురుగనున్నాడు. నాచేతనై నదియు, నేచెప్పవలసినదియు చెప్పితిని. కాని, యాతని మనసు కఱుగలేదు. ఇక నీతడు శాశ్వతముగ చేయిజారి

పోవుచున్నాడు. నీప్రేమయే నిజమైనచో, నీప్రేమ శక్తివంతమైనదైనచో నీవీతని నాపుకొనుము. ఆతనివలన ప్రేమదానమును పొందుము!' అనినది.

ఈమాటలని సుమన్ గంగానదివైపుకు బయలుదేరినది. శాంతగూడ మెల్లగా నామె వెనుకనే బయలుదేరినది. అభిమానముక్రింద నామె ప్రేమ యణగిపోయినది. తా నెవనికొఱకై జీవితాంతము దుఃఖముల ననుభవించుటకు సిద్ధపడినదో, భర్తయని భావించి యెవని చరణములపై నాత్మార్పణము గావించినదో, ప్రస్తుత మాతనిపై నలిగినది, బిట్టబిగిసినది. అతడామె స్థితిని గుర్తింపజాలకపోయినాడు. ఆమె కష్టములను గ్రహింపలేకపోయినాడు. ఆమె పరాధీనస్థితిని గమనింపలేకపోయినాడు. ఇప్పుడామె యాతనియెదుట చేతులుజోడించి నిలువబడుచో నామెయభీష్టము తప్పకసిద్ధించెడిది. కాని, యామె వినయము కంటె, యభిమానమునే యుచితమని భావించినది.

నీకు ఊకక్షణమచటనిలబడి పిమ్మట పశ్చాత్తపుడగుచు నింటికి బయలుదేరినాడు.

తానేదో మహాపాప మాచరించినట్లాతని కాత్మగ్లానికలుగజొచ్చినది. మాటిమాటికిని తాననినమాట్లను గుర్తుకు దెచ్చుకొని, దయావిహీనుడనని నిర్ధరించుకొనును. ప్రేమాభిలాష యాతని నున్మత్తునొనరించినది.

నా కీప్రపంచమనిన నింతభయమేల? ఈప్రపంచము నాకేమొసంగుచున్నదని? అసత్యమైన లోకాపవాదమునకు

భయపడి యీరత్నమును జాతివిషచుటయేనా? — నన్ని పూర్వజన్మలందొనర్చిన యెంతటి తపస్సునకు ఫలితమో యీరత్నము! నా ధర్మమును నేను పాలించుకొనుచుండ నా బంధువులు నన్నుత్యజించినచో నిందు నష్టమేమున్నది? లోకాపవాధభయమున నధర్మమొనరింపజాలను! ఆమె సీవిధముగ ప్రవాహమధ్యమున మునిగిపోనీయను! ప్రపంచ మేమనుకొనిననుసరే! నే నామె కన్యాయ మొనరింపజాలను!

తల్లిదండ్రులయూజ్జను మన్నించుట నా ధర్మమని యంగీకరింతును. కాని, ఆమెను ఊమించుటయే నా ధర్మమై యుండ, తల్లిదండ్రుల దుర్భాగహమున కామెను తిరస్కరింప జాలను. తల్లిదండ్రులు నన్నుసహ్యించుకొందురు. నన్ను వారు త్యజించుటయు సంభవమే! నన్ను చనిపోయినవానిక్రింద జమకట్టదురు. కాని కొలఁదికాలమిట్లు దుఃఖించి, నన్ను మఱచి పోదురు. కాలమే వారిదుఃఖమును కప్పివేయును.

అయ్యో! నేనెంతటి కఠినుడను! నా హృదయ మెంతటి పాపాణమైపోయినది! మహారాజ్ఞి కావలసిన యామె నాయెదుట నిలునబడి, నాదయనర్థించినపుడు నే నేమాత్రమును కరుణింపలేదు. అహో మందబుద్ధి! నామాటల కామె కోమల హృదయ మెంతబాధపడినదో! ఈవిషయ మామెయభి మానమువలననే వ్యక్తమగుచున్నది. నన్నామె విరసునిగ, ప్రేమవిహీనునిగ, ధూర్తునిగ తలచియే నావైపు కన్నెత్తి చూడనైననులేదు. నిజమునకు నేనెంతటివాడనే!

వెళ్ళి, నేనంటించిన అగ్నిని చల్లార్చినట్లునని బయలు దేరును. కాని బయలుదేరుసమయమునకు సాహసము చల్ల బడును -- 'ఇట్లెచటనున్నదో! ఇప్పుడేమొగము పెట్టుకొని పోగలను?'

ఈ చిక్కు-నెట్లు విడదీయుటయాయని యూతడెల్లప్పుడు నాలోచించుచుండును. పట్టణమంతయు గాలించినాడు. ఆఫీసులవైపు కేగెను. మఠాకసారి ఫ్యాక్టరీలవైపు కేగెను. రెండుమూడుగంటల్ల తిరిగి తిరిగి యింటికిజేరును. ఈ విధముగ నొక నెలరోజులు తిరిగినాడు. కాని యెచటను నుద్యోగము లభింపలేదు.

ఈవిధముగ నిరాశతో, విచారముతో తిరుగుచు నొకనాడు గంగానదియొడ్డున కేతెంచిగాడు. అచట ననేక నావలున్నవి. నదిలో చిన్నచిన్న నావ లిటు నటు తిరుగుచున్నవి. కొన్నినావలనుండి సుమధురగానము విననచ్చుచున్నది. కొన్నినావలపైనుండి బస్తాలను దింపుచున్నారు. సదనుడొక పడవపై కేగి కూర్చుండెను. శాంతిప్రదాత్రియైన సంధ్యారాగము, గంగాతీరమందలి కాన్యమయదృశ్యము నాతని మనసు నాకరించినవి. ఆహా! ఇది యెంతటి యానందమయమైన జీవితము! ఈశ్వరుడు నాకుగూడ* నొక కుటీర మిచ్చియున్నచో దానిలోనుండి సంతృప్తుడనై కాలము 'బుచ్చెడివాడనే! నే నీనదీతీరమునవిహరించుచు నానందముతో పాటలు పాడెడివాడను; ఆమె కుటీరద్వారమున నిలువబడి నాకై ప్రతీక్షించుచుండెడిది. అప్పుడప్పుడీరువురము నావపై

నెక్కి గంగానదిపై విహరించెడివారము! ఆతని రసికభావములు సుందరమైన చిత్రము చిత్రించినవి. ఆయానందమయమైన స్వప్నములో తల్లిచుడైపోయినాడు. ఆతని మనసువ్యాకుల పడినది. అచటి ప్రతివస్తువును సుఖశాంతి సంతోషములనే న్యక్తమొనరించుచున్నది. అతడచటినుండిలేచి యొక పల్లె వానిని— 'ఏమయ్యా! ఇచట నొకపడవ యేదైననమ్మకమున కున్నదా?' యని ప్రశ్నించిగాడు.

పల్లెవాడు కూర్చుండి చుట్టకాలుచున్నాడు. సదనుని గాంచినంతనే లేచి యనేకములైన నావలను చూపినాడు. అతనికొక క్రొత్తనాన నచ్చినది. బేరము ప్రారంభమైనది. చాలమంది పల్లెవారచట గుమిగూడిరి. చినఅకు 300 రూపాయలకు బేరము కుదిరినది ఆ నావను అమ్మినవాడే దానిని నడుపుటకుగూడ నిరయమైపోయినది.

సదునుడింటికి పోవునప్పుడతనికి తన జీవితమున మఱెట్టి కోరికయు లేనట్లు ఆనందపరవశుడైనాడు. మహాసంగ్రామమున జయించినంత సంతోషముకలిగినది. రాత్రియంతయు నాతనికి నిదురపట్టలేదు. తెల్లవారినంతనే డబ్బెచటినుండి లభించుననుచింతపట్టినది—ఎవరి నడుగుదును? ఎవరిత్తురు? ఏమని యడుగుదును? పినతండ్రితో జెప్పదునా? వలదు! ప్రస్తుత మాయన వద్ద డబ్బులేదు. నాన్నగారి నడిగితెచ్చుటయన నిసుకనుండి నూనె పిండుటయే! ఏమిచేయుదును? ఇప్పుడచటికి పోకున్నచో నాపల్లెవాడేమనుకొనును? డాబ్బాపై నెక్కి యాతడిటువంటు సచారులుచేయ మొదలిడినాడు.

అకస్మాత్తుగనాతనికొక యుపాయముతో చినది. శత్రువును భూమిపై పడవేసి హేళనగానన్నినట్లొకసారి పకపకనవ్విగాడు. నే నెంతటి మూర్ఖుడను! నాపెట్టెలో బంగారుగొలుసుండనే యున్నది. 300 వందలకంటె నెక్క-వయేచేయును. దానినమ్మి వేయుదును. నన్నడిగినప్పుడు చూచుకొనవచ్చును. నన్నెవ రడుగుదురు? అడిగినచో నున్నదున్నట్లు చెప్పివేయుదును — అమ్ముకొనితినివేసితినని. వారికి చేతనైనది చేసికొందురు. అప్పటికి చేతికి నాలుగు డబ్బులేనచ్చుచో విసరి వారిమొగాన కొట్టెదను. అతడు లోనికేఁగి పెట్టెలోనుండి గొలుసు తీసినాడు. కాని దీనినమ్ముట యెట్లను ఆలోచనపుట్టినది. బజారులో నొకవస్తువును గొసిపోయి యమ్ముటయనిన తన గౌరవము నమ్ముకొనుటకంటె తక్కువ యవమానము కాదు. ఇట్లాలోచించుచుండగా నొకరు — జీతన్ డొమ్ముటకు వచ్చినాడు. సదనుడు దుఃఖముగా నుండుటనుగాంచి — 'బాబయ్యా! అట్లున్నా రేమి? కనులు లోనికిబోయినవి. రాత్రి నిద్రపోలేదా?'యని యడిగినాడు.

'నిద్రపట్టలేదు. ఒక విచారముపట్టినది.'

'విచారమేమిటిబాబూ? నేను వినవచ్చునా?'

శీలవంతుడైన నిర్ఘనుని నోటినుండి వెలువడునట్లు, ఎంతోసిగ్గుతో నాతని నోటినుండి — 'ఏమియులేదు.' అను శబ్దములు వెలువడినవి. పిమ్మట 'నావద్ద నొక బంగారుగొలు సున్నది. దానినమ్మిపెట్టము. నాకు డబ్బుఅవసరమైనది!' అనినాడు.

జీతన్ :- దానికేమిబాబూ! అదేమంత ఘనకార్యము? కినికింత విచారమేల? అమ్మగారి నడుగరాదా? ఆమె యెన్నడును లేదనదే! అయ్యగారుమాత్ర మియరు. ఈ యింటిలో నాయనవలన లాభములేదు. అమ్మగారే యియవలె!

సదచుడు:— ఇంటిలో నెనరినడుగుటయు గాకిష్టము లేదు.

జీతన్ గొలుసుతీసికొని చూచినాడు. చేతితోనే చూచినాడు. సాయంకాలము లోగా అమ్మ తీసికొనివస్తునని చెప్పి వెడలిపోయెను.

పదిగంటలకే జీతన్ కిది రూపాయలు తెచ్చి సదచుని చేతియందుంచినాడు. సదచుని కెచటనో పడియున్న డబ్బు దొరికినట్లున్నది.

సాయంకాలమునకు సదచుని నావ ఆకాశములో మేఘమువలె గంగానదిపై తేలుచున్నది. పరీక్షలో ను త్తీర్ణుడైన పిమ్మట భవిష్యద్విషయమై చింతించు నిద్యార్థివోలే సదచుని మోమున నానందమునకు బదులు భావిశంకలనేకములు తోచుచున్నవి. ఆతనిని కాపాడుచు వచ్చిన ప్రపంచ మనునదిపైనున్న యానకట్ట తెగిపోయినట్లును, తానొక యగాధసాగరమున నున్నట్లును తోచినది. నేను గావను మాత్రము నదిలోనైచితిని; కాని, అది యొడ్డుకు జేరునా? నది యగాధముగనున్నదని, వాయువు ప్రచండముగ నున్నదని, జీవనయాత్ర తాననుకొనినంత తేలికకాదని, యాతని కిప్పుడు తోచినది. అలలు మధురస్వరముతో పాడినట్లే, భీషణ

స్వరముతో గరించును గూడను! గాలి యలలను జోకొట్టి
నల్ల, వాటిని పైకెత్తునుగూడను!

36

మునసిఁల్ కౌన్సిల్ లో తీర్మాన మామోదింపబడి
మూడు నెలలైనది. ఆ తీర్మానపు సవరణవిషయమై తేగ్ ఆలీ
ప్రకటించిన యనుమానములు నిరాధారములని తేలిపోయినది.
దాల్ మండ్లీ కొట్లలో దుకాణములు పెట్టబడలేదు; వేశ్యలు
వివాహబంధనమున కంగీకరింపనూలేదు. కాని చాల కొట్లు
మాత్రము ఖాళీయైనవి. ఆకొట్లయందలి వేశ్యలు త్వరలో
నిర్వాసనము తప్పదని ముందే మఱియొక చోట నుండుట
కేర్పాట్లు చేసికొనిరి.

పద్మసింహు డీతీర్మానమును వేశ్యలపై నున్న అసహ్య
ముచే ప్రేరితుడై ప్రవేశపెట్టెను. కాని, యీ విషయమై
యాలోచించినకొలదియు నాతని యసహ్యము దయగా మారి
నది. ఈ భావమే యాతడు సవరణ సంగీకరించుటకు గారణ
మైనది. పాపము! ఈవేశ్యలు తమ యింద్రియత్వప్తికై తమ
సర్వస్వమును నాశన మొనరించుకొనుచున్నారు. భోగవిలాస
ములు వారిని గ్రుడ్డివారినొనర్చినవి. ఈ స్థితియగుదున్నవారిపై
దయజూపవలసినదే!

మన మనసులోని భావములే కర్మకు మార్గదర్శకము
లగును. పద్మసింహుడు సంకోచమునువీడి కర్మక్షేత్రమున

నడుగిడినాడు. సుమన్ యెదుట నిలబడుటకు సంకోచించిన పద్మసింహుడే నేడు మధ్యాహ్నము పండ్రెండుగంటలకు సైతము దాల్ మండీలో కన్నట్టుచున్నాడు. అతనికి లోకాప వాదభయములేదు. ప్రజలేమైన ననుకొందురను సంకోచమును లేదు. ఆతని యాత్మకు విశేషమైన బలమబ్బినది. ఆతని హృదయమున నిజమైన సేవాభావముదయించినది. పచ్చి కాయ తాతితో గొట్టినసురాలడు — కాని పండినపిమ్మట తనంతతానే రాలిపోవును. ఆతనిహృదయమున సేవాభావము పరిపక్వమైనది.

ఈవిషయమున విథల్ దానాతనికి దూరమైపోయినాడు. అతని కీజన్మలో వేశ్యల సంస్కరణ విషయమైన నమ్మకము లేదు. ఈయుద్యమమునకు జన్మదాతయైన శఫ్ కత్ ఆలీగూడ తప్పింనుకొని తిరుగుచున్నాడు. అనిదుద్ధుని కాతని సంగీత, సాహిత్య గోష్ఠులతో తీరికయే లేకుండెను. బై రాగియైన గజా ధరు డొక్కడే యీవిషయమున పద్మసింహునికి సాయ మొనర్చుచున్నాడు. ఆసదుద్యోగియైన పద్మసింహుని యందు నిష్కామ సేవాభావముజాగృతమైనది.

37

ఒక నెల గడచిపోయినది. సదనుడు తన నూత్నవృత్తిని గూర్చి యింటిలో నెవరితోడను చెప్పలేదు. ప్రతిదినము నుదయమేలేచి గంగాన్నానమునకనిచెప్పి వెడలును. పది

గంటల కింటికివచ్చును. భోజనమొనర్చి మఱల బయలు దేరును. రాత్రి యెనిమిదిగంటల కింటికిజేరును.

ఈ మధ్యలో మునిసిపాలిటీవారు పట్టణమునకు దూరముగ వేశ్యలకై గృహములు కట్టించుటకు నిశ్చయించిరి. లాలాభగత్ రాంకు కంట్రాక్టు లభించినది. నదికి యీవలి యొడ్డున నాతనికి సున్నపుగానుగలకు, యిటుక ఆవలముకు దగిన వోటు లభింపలేదు. అందుచే నాతడు నదికావలనున్న ప్రదేశమును తీసికొని యచటనే తనపని సాగించినాడు. ఆ యొడ్డునుండి యిటుకలు, సున్నము, మున్నగువానిని జేరవేయుట కాతనికొకగావ యవసరమైనది. నావను మాటాడుట కాతడు పల్లెవారివద్ద కేతెంచినపుడు సదనునితో మాటాడినాడు. సదనుడు తన నావను చూపినాడు. అతనికది నచ్చినది. రేటు నిర్ణయమైనది. రోజుకు రెండుపర్యాయములు తిరుగునట్లు నిర్ణయించుకొని భగత్ రాం బజానా యిచ్చినాడు.

డబ్బురుచి మిక్కిలి చెడ్డది. సదనుడు వెనుకటి సదనుడు కాడు. ఇప్పుడాతనిపై దుఃఖిభారమున్నది; కర్తవ్యఋణమున్నది. ఈ ఋణమునుండి ముక్తుడను కావలెనని యాతని కోరిక. అతడు దమ్మిడినుండి లెక్కగట్టుచున్నాడు. డబ్బు సంపాదించి యిల్లు కట్టవలెనని యాతని పట్టుదల. ఆనాడాతడు గడియప్రాద్దుండగనేలేచి పల్లెవానినిలేపి నావ లంగ రెత్తించినాడు. సూర్యోదయమగునప్పటి కావలియొడ్డునకు జేరిరి. తిరిగి వచ్చునప్పుడాతడు స్వయముగ నొకతెడ్డు వేసెను. నవ్వుచు నొకటిరెండు తెడ్లు వేసినంతనే నావ వేగము

హెచ్చినది. అది చూచినంతనే యాతని యుత్సాహమినుమడించినది. గబగబ తేడ్లు త్రిప్పినాడు. నావ వేగము రెట్టింపైనది. మొదటపల్లెవాడు సవ్వినాడు. కాని పిమ్మట ఆశ్చర్యపడినాడు. ఇతడు కేవలము పప్పసుద్దకాడని గ్రహించినాడు. అనసరమైనచో నొక్కడే గావను సచుపగలడు. ఇక మనము బిట్టబిగియుట మంచిదికాదనుకొసినాడు.

ఈ విధముగ రెండు నెలలు పనిచేసినాడు. మంచి లాభము చేకూఱినది. మఱి యిరువురు పల్లెవాండ్రను నియమించినాడు.

సదనుడిప్పడు పల్లెవాండ్రకు నాయకుడు. ఆతని కుటీరము తయారైనది. లోపలనొక సరంబి, రెండుమంచములు, లాంతరు; కూర్చుండుట కొకగది, వంటకొకగది, పరుండుట కింకొకగది. వాకిలిముందు అరుగు. దానికిటునటు తొట్లలో లతలు. అవి పెఱిగి యింటిపై కెక్కి యల్లకొనినవి. ఆయరుగే పల్లెవాండ్రకు విశ్రాంతిస్థానము. అచట గూర్చుండియే చుట్టలు కాల్చుకొనుచుండును. ఆఫీసర్లకు త్తరములు పత్రములు వ్రాసి పెట్టుచు పల్లెవాండ్రకు వెట్టిచాకిరి తప్పించి యుపకార మొనర్చినాడు. ఈ సాహసమాతనికి మంచి పలుకుబడిని సంపాదించిపెట్టినది. అతనినద్ద నిప్పుడు కొంతడబ్బుచేరినది. ఆడబ్బును పల్లెవాండ్రకు వడ్డీలేకుండ అప్పలిచ్చును. అతని కిప్పడొక సైకిలు కొనవలెననియున్నది. అంతేకాదు - విలాసపురుషులు పి.కారు చేయుట కుపకరించు చిన్నబోటు కొనవలెనని

సంకల్పము! హారోనియంకు ఆర్థ్విచ్చియేవేసినాడు. ఈ సన్నాహములన్నియు నాతనికి క్షణమైనను మఱపునకురాని యాడేవికొఱకు!

సదనుడిప్పుడు సంసారభారమును భరించు స్థితిలో నున్నాడు. కాని, తన పినతండ్రితో జెప్పకుండ, ఆయన యనుమతిలేకుండ తాతను తీసికొనిరాజాలడు. భోజనమునకు కూర్చుండినప్పు డీవిషయమును పినతండ్రితో జెప్పి నిర్ణయించుకొనవలెననుకొనును. కాని యాతని కోరిక నెఱవేఱుటలేదు. ఆతని నోటినుండి మాటయే పెగలివచ్చుటలేదు.

పద్మసంహునితో నాత డీవ్యాపారవిషయమును ప్రస్తావింపకున్నను, భగత్ రాంధ్వారా యాతని కీవిషయములన్నియు చెలిసినవి. అతడు సదనుని యుద్యోగశీలమునకు చాలసంతసించినాడు. మఱియొకటి రెండు నావలనుకొని వ్యాపారమును పెంచవచ్చును. కాని సదనుడు తానై చెప్పలేదు గాన తానును మాటాడకుండుటయే మంచిదనుకొనినాడు. మొదటినుండియు నాతనికి సదనుడనిన లక్ష్యమున్నది. ఇప్పు డాదరముగూడ పెఱిగినది. సుభద్రయాతనిని కన్నకుమారునివలెనే జూచుకొనుచున్నది.

ఒకనాటిరాత్రి సదనుడు తన కుటీరమున గూర్చుండినదివైపు జూచుచున్నాడు. నేడేలకో నావవచ్చుట యాలస్యమైనది. ఎదుట దీపము వెలుగుచున్నది. ఆతని చేతియందొక వార్తాపత్రిక యున్నది. కాని, యాతని మనసు పత్రిక చదు

వుటలో లగ్నమగుటలేదు. షడవరానందువలన నాతని మనసేదియో యనిష్టము నాశంకించుచున్నది. అతడు పత్రికనచటనుంచి యొడ్డునకు వచ్చినాడు. ఇసుకపై వెన్నెల బంగారు దుప్పటి పఱచినట్లున్నది. కదలుచున్న నదీజలముపై చంద్రకిరణములు క్రమముగ విశాలమై ముందుకు సాగిపోవు సెలయేటి ప్రవాహమువలెనున్నవి. కుటీరమునకు ముందున్న అగుగుపై గొందరు పల్లెవాండ్లు మాట్లాడుకొనుచున్నారు. ఇంతలో నిరువురు స్త్రీలు షట్టణమువైపునుండి వచ్చుట నాతడు చూచినాడు. వారిలో నొకతె నావికులను — ‘మేనూవలి యొడ్డునకు పోలేవను. నావపై దీసికొనిపోదురా?’ అని యడిగినది.

సదను డామాటలను గుర్తించినాడు. ఆమె సుమన్ బాయి! ఆతని హృదయమున చక్కలింతలు బయలుదేరినవి. కనులందొకవిగమైన మత్తు వ్యాపించినది. ఒక్కగంతులో నరుగువద్ద కేతెంచినాడు — ‘సుమన్ ! ఇదేమిటి ? ఇచటికి వచ్చినావేమి?’ అని యడిగినాడు.

సుమన్ తదేకధ్యాసముతో సదనునివైపు జూచినది— ఆతనిని గుర్తించినట్లు. ఆమె వెంటనున్న స్త్రీ మేలిముసుగు తప్పించి దీపకాంతినుండి ప్రక్కకు తొలగి చీకటిలోనికేగినది. సుమన్ ఆశ్చర్యముతో— ‘ఎవరు? సదనసింహుడా?’ అనినది.

పల్లెవాండ్లు లేచి చుట్టును మూగినారు. కాని సదనుడు వారినందఱిని వెడలిపోమ్మనినాడు. వీరు మావాళ్ళే ! ఈ రాత్రి కిచటనేయుందురు. పిమ్మట సుమన్ ను— ‘వదినగారూ! సమాచారము లేమి? క్షేమమా?’ అని యడిగినాడు.

సుమన్ :- ఊమమే! నాయద్బ్రష్టమున వ్రాసియున్న దనుభవించుచున్నాను. నేటి పత్రిక నీవు చూడలేదేమో! ప్రభాకరరావేమిచేసినాడో యేమో తెలియదు. ఆశ్రమ మంతట గోలబయలుదేరినది. మే మిరువురము నొక్కక్షణముచట నుండినను ఆశ్రమము ఖాళీయైపోయెడిది. అచటినుండి వచ్చి వేయుటయే మంచిదైనది. మాపై దయదలచి ఆనలియొడ్డునకు జేర్చుము. అచటినుండి బండి మాటాడుకొని ముగల్ సారాయి జేరుదుము. అచటినుండి అమోలాజేరుట కేవోబండి దొరకును. ఇచటినుండి రాత్రికేదైన బండియున్నదా?

సదనుడు :— ఇప్పడిక మీరు యింటికేజేరినారు. అమోలావెళ్లుట దేనికి? మీకిన్నినాళ్ళును కష్టముకలిగియుండ వచ్చును. కాని నేడు మీరిచటికేతెంచుటవలన నాకు గలిగిన యానందమును వర్ణింపజాలను. నేనే చాలదినములనుండి మీ వద్దకు రావలెనని యనుకొనుచున్నాను. కాని, పనులవలన తీరిక లభించుటలేదు. నేను మాడు నాలుగు నెలలనుండి నావికా వృత్తి నవలంబించినాను. ఇది మీ కుటీరమే! లోనికిపదండి.'

సుమన్ లోనికేగినది. కాని శాంతమాత్ర మచటనే చీకటిలో నిశ్శబ్దముగ నిలువబడి యేడ్చుచున్నది.

సుమన్ లోనికేగినంతనే సదనుడు మెల్లగా శాంత వద్దకువచ్చి కంపితస్వరముతో—'శాంతా!'యని పిలిచినాడు.

ఈమాటయనుచుండగా నాతని కంఠము సగద్గదమై యాగిపోయినది. శాంత ప్రేమగద్గదయైపోయినది. ఆమె ప్రేమ సంకుచిత స్వార్థమునకు తావులేని నిష్కామస్థితికి జేరినది.

ఆమె తనలోననుకొనినది - ఈ జీవితముపై నమ్మక మేమున్నది. బ్రతికియుండునో లేదో తెలియదు. ఇతని దర్శనము మఱల లభించునో లభింపదో తెలియదు. ఈతని చరణములపై శిరమునుంచి యీతని పాదముల నశ్రువులతో నభిషేకించుకోరిక తీర్చుకొనకుండు తెుందులకు?

ఈవిధముగననుకొని యామె సదనుని చరణములపై వ్రాలి యేడువసాగినది; కాని వాడిపోయినపువ్వు గాలి తగిలి నంతనే చెదరిపోయినది. సదను డామెను లేవనెత్తి గ్రుచ్చి కవుగలించుకొననెంచినాడు; కాని యామెస్థితిని గాంచినంతనే యీతనిహృదయము వికలమైపోయినది. అతిడామెను మొదటి సారిగ నదీతీరమున జూచినపు డామె నూర్చి సౌందర్యపూర్ణమైన అర్ధవికసితపుష్పమువలె కన్నట్టినది. నేడామె వసంతమున రాలిపండుటాకువలెనున్నది.

సదనుని మనసు నదిలో మెఱయుచున్న చంద్రకిరణములవలె కంపింపసాగినది. అతడు కంపించుచున్న చేతులతో నాసంజ్ఞాశూన్యమైన శరీరమును లేవనెత్తినాడు.

శాంతను కౌగలించుకొని కుటీరములోనికి గొనివచ్చినాడు. పక్కపై బరుండబెట్టి, శోకాతురుడై - 'సుమన్! ఈమెను చూచుచుండుము. నేను డాక్టరుకొఱకు వెళ్ళివత్తును.' అనినాడు.

సుమన్ దగ్గఱకువచ్చి సోదరిని చూచినది. నుదుట చెమటబిందువులున్నవి. కనులు తేలవేసినది. నాడి యందుట

లేదు. ముఖము వినరణమైపోయినది. వెంటనే యామె విసరు కట్ట తీసికొని విసరుచు—‘చల్లని నీరు తెమ్ము!’ అనినది.

సదనుడు నీటిచెంబును సుమన్ కు అందిచ్చి తాను విసరదొడగినాడు. సుమన్ శాంతమోమున నీరు చిలకరించి నది. అప్పటికిని శాంతకనులు తెరవకుండుటనుగాంచి సద నుడు—‘డాక్టరుకొఱకు పోయివత్తునా?’ అని యడిగినాడు.

సుమన్ :- వలదు! భయపడకుము! కొంచెము చల్ల గాలి తగిలినంతనే స్పృహవచ్చును. ఈరోగమునకు మందు డాక్టర్ వలనకాదు.

ఇంతలో శాంతప్రక్కకుతిరిగి మంచినీరడిగినది. సుమన్ మంచినీటిగ్లాసు నామె నోటికందిచ్చినది. ఆమె రెండుమూడు గుటకలువేసి మఱల మంచముపై వ్రాలినది.

సుమన్ :- ఇక నిద్రపోవుచున్నది. నిద్రపోనిమ్ము. ఒక నిద్ర పట్టినచో నామెమనసు కుదటబడును. రాత్రి ప్రొద్దు బోయినది. నీవిక యింటికిపోమ్ము! మీ పినతండ్రి నీకై యెదురు చూచుచుండును.

సద:- నేటికి వెళ్ళను.

సుమన్ :- కాదు, కాదు! వారు నీకై భయపడు దురు. శాంతకిక పరవాలేదు. ఎంత హాయిగ నిద్రించుచున్నదో చూడుము! ఇనాళ్ళకామె యిట్లు నిద్రించుట నేడే చూచితిని.

సదను డంగీకరింపలేదు. వసారాలోనికివచ్చి యచటనే పొడుకొని యాలోచింపసాగినాడు.

38

విరల్ దాను న్యాయప్రియుడు, సరళస్వభావుడు ! న్యాయమాతని నెటులాగిన నటు పోవుచుండువాడు. అట్లేగుట కాతడేమాత్రమును సంకోచింపడు. పద్మసింహుడు న్యాయ మార్గచ్యుతు డగుటను కనిపెట్టినంతనే యాతని సాంగత్య మును వదలివేసినాడు. కొన్ని నెలలవఱకాతనియింటికి పోలేడు. కాని, ప్రభాకరరావు ఆశ్రమముపై నిందలువేసి, సుమన్ పై కొన్ని గుప్తమైన రహస్యములను బయటపెట్టినంతనే విరల్ దాసుకుగూడ కోపమువచ్చినది. ఇప్పుడాతనికి పట్టణమున మిత్రుడచువాడు లేడు. ఇట్టి యితరుల నానుభూతి, సహాయ ములపై నాధారపడియున్న సంస్థ కధ్యక్షుడనై యున్నవాడ నేదోయొకపక్షము ననలంబించుట యనుచితమని తోచినది. అందఱికిని దూరముగానుండియు, వారందఱితో కలిసి మెలిసి యుండుటయే మంచిదనిపించినది. ఇదియే తన కుత్తమమైన మార్గమనిపించినది.

సాయంసమయము. ప్రభాకరరావు చేసిన ఆక్షేపణల కేమని సమాధాన మొసంగవలెనో యాలోచించుచున్నాడు. అతని యాక్షేపణలు కొన్ని సత్యములే ! సుమన్ నిజముగ వేశ్యయే! ఆసంగతి తెలిసియే తానామెను ఆశ్రమమునకు గొనివచ్చినాడు. తాను కార్యవర్గముతో నీవిషయము చర్చింప లేడు. ఈవిషయమున నొకతీర్మానమును ప్రవేశపెట్టలేదు. నిజముగ తా నాశ్రమమును తన స్వంత సంస్థవలె భావించి

నాడు. నా యుద్దేశ్య మెంత ప్రశంసనీయమైనదైనను, దానిని రహస్యముగ నుంచుట అనుచితమేగదా!

ఇంకను విరల్ దా సొకనిశ్చయమునకురాలేదు. ఆశ్రమ మండలి యుపాధ్యాయుని వచ్చి నేనెంతవారించినను ఆనంది, రాజకుమారి, గౌరి తమయిండ్లకు వెడలిపోవ నున్నారని తెలిపినది. విరల్ దాసు కోపముతో — ‘పోనిమ్ము! వారికి భయపడను. వారికోఱకై సుమన్ శాంతలను వదిలిపెట్ట జాలము!’ అనినాడు.

ఉపాధ్యాయుని వెడలిపోయినది. ఇంతలో పోష్టుబంట్లోతు ఉత్తరములు తెచ్చినాడు. విరల్ దాసు పేర అయిదు ఉత్తరము లున్నవి. ఒక యుత్తరమున నిట్లున్నది — ‘నా కొమార్తెను (విద్యావతిని) ఆశ్రమములోనుంచుట నాకిష్టములేదు. ఆమెను తీసికొనిపోవుటకు వత్తును.’

‘వేశ్యలను ఆశ్రమమునుండి వెడలగొట్టనిచో చందా యిచ్చుట నూనివేసెగ’నని మఱియొక మహాశయుడు డబాయించినాడు. మూడవ యుత్తరమునందును నిట్లేయున్నది. మిగిలిన రెండు ఉత్తరములను విరల్ దాసు తెఱచిచూడనేలేదు. ఆత డీడబాయింపులకు భయపడకపోగా తనపట్టుదలపై మఱింత దృఢముగ నుండుటకు నిశ్చయించుకొనినాడు.

తన కారణముననే యిగోల బయలుదేరినదని యనుకొనినది సుమన్. తానిచటికేతెంచుటయే తప్పినది. ఇచటి స్త్రీల కామె యెంతో సేవచేసినది. దానికిది ఫలితము!

విఠల్ దాసు తన్ని చటినుండి పోసీయడని యామె యెఱుంగును. అందుచే తానే ముందుగ వెడలిపోవుట మంచిదనుకొనినది. ముగ్గురు విధవలిచటినుండి వెడలిపోయిరి. మఱి యిరువురు ప్రయాణ సన్నాహములో నున్నారు. మిగిలినవారనేకులు తమ యిండ్లకు ఉత్తరములు వ్రాసినారు. ఎచటను గతిలేని వారు మాత్రమే నోరుమూసికొని కూర్చుండియుండిరి. కాని, వారుగూడ సుమన్ ను తప్పకొనియే తిరుగుచుండిరి. సుమన్ కిది యవమానముగదోచెను. ఆమె యీ యవమానమును సహింపలేకపోయినది. శాంతతో సంప్రదించినది. శాంతకేమి చేయుటకును తోచలేదు. పద్మసింహుని యనుజ్ఞ తీసికొనకుండ తా నీయాశ్రమమునుండి వెడలిపోవుట యనుచితమని భావించినది. కాని, సుమన్ అంగీకరింపక నీవుండవలచినచో నుండుము. నేనుమాత్ర మిచటనుండనని స్పష్టముగ చెప్పి వేసినది. అందుచే శాంత కచటనుండుట యసంభవముగ తోచెను. అడవిలో త్రోవదప్పి తిరుగుచున్నవాడింకొకనిని జూచి, కేవలము తోడులభించినదిగదాయని ! వాని ననుసరించి నట్లు శాంతయు సుమన్ ను అనుసరించినది.

వారిరువురును చాలసేపు మాటాడుకొనిరి. ఇరువురును నేడ్చిరి. ఎనిమిది గంటలకు విఠల్ దాసు భోజనమున కేగినంతనే వారిరువురు నెవరికిని కన్పింపకుండ బయలుదేరిరి.

రాత్రియంతయు నీవిషయ మెవరికిని తెలియలేదు. తెల్లవారినంతనే కాపలావా డీసమాచారమును విఠల్ దాసు కెఱింగించినాడు. అతడు పరుగుపరుగున నాశ్రమమునకు

వచ్చి చూచినాడు. వస్తువులన్నియు నశ్లేయున్నవి. కాని వారిరువురుమాత్రములేరు. పాపమాతడెంతియో దుఃఖించెను. అకస్మాత్తుగ నాతనికి సుమన్ ఎంచుముపై నొకయుత్తరము కన్పించెను. ఆశురతతో నాత డాయుత్తరమునుగొని చదివెను. సుమన్ వెడలిపోవునప్పుడు వ్రాసినయుత్తరమది. ఆ యుత్తరము చదివినసమృత్త నాతనికి గొంతభ్రాతృముకలిగినది. కాని, సుమన్ చేసిన పనివలన తాను పరాజయము నంగీకరింపవలసి వచ్చెనుగదాయని దుఃఖించెను. తన్ను డబాయించి భయపెట్టినవారి నవమానపరుపలెనని యాతని సంకల్పము. అట్టి మంచితరుణము చేజారిపోయినది. 'నేను భయపడితినినియే యందగు సనుకొందు'రని యూతని దిగులు.

ఆగదిలోనుండి బయటికేతెంచి, తలుపు బంధించి, తిన్నగ పద్మసింహుని యింటికి బయలుదేరినాడు.

పద్మసింహు డీవిషయమువిని ఆశ్చర్యభయకంపితుడై నాడు- 'ఇప్పుడేమి కావలె?'

విరల్:- వారు 'అమోలా' చేరియుందురు.

పద్మ:- కావచ్చును!

విరల్:- ఒక తెల్లిగ్రామిచ్చి కనుగొనుడు!

పద్మ:- ఏ మొగముపెట్టుకొని యడుగుదును? శాంతను రక్షింపజాలని నేను, ఆమె విషయమై నోరెత్తెయడుగుట లజ్జాజనకమైన విషయము. నాకు మీపై పూర్ణవిశ్వాసమున్నది.

మీరిట్లు పేక్షింతురని తెలిసియున్నవో నాయింటివద్దనే యుంచెడివాడను.

విఠల్:- మీరీ బాధ్యతయంతయు నాయొక్కనిపై ననే వేయజూచుచున్నట్లున్నది.

పద్మ:- మఱియెవరిపై వేయదును? ఆశ్రమ సంరక్షకులు మీరేగదా!

విఠల్:- శాంత యిచటికే తెంచి మాడునెలలు గడచి పోయినవి. పొతపాటునైనను మీరాశ్రమమువైపుకు వచ్చినారా? మీరా మెవిషయమే పట్టించుకొననప్ప డామె యేదైర్వ్యముతో నిచట పడియుండగలను? నాబాధ్యతను నేనంగీకరించుచున్నాను. కాని యాయపరాధమున మీకును కొంతభాగమున్నది.

ప్రస్తుతము కొలది దినములనుండి పద్మసింహునికి విఠల్ దాసుపై గోపముగనున్నది. ఆతని బలవంతముపై ననే తానీ వేశ్యాసంస్కారద్యమమున నడుగిడినాడు. కాని, సరిగ పని చేయవలసిన తరుణము వచ్చినంతనే యాతడు తప్పకొనినాడు. పద్మసింహు డాతని ముఖమునాయునట్లు చీవాట్లుపెట్టవలెనను కొనెను. కాని యీసమాధానమునువిని యూటకుండవలసి వచ్చినది.- 'సరే! ఆమాత్రపుదోషము నాదియునున్నది.' అని నాడు.

పద్మసింహుడు తనదోషమును స్వీకరించి పందెమును త్రిప్పివేసినాడు. మనము కొంతవఱకు వంగి యితరులను వంపగలము. కాని, మనము బిట్టబిగిసి యితరులను వంపజాలము.

విఠల్ :- బహుశః సదనసింహునికి తెలిసియుండవచ్చును. ఆతనిని పిలువును !

పద్మ :- వాడు రాత్రినుండియు కనపడుటలేదు. వాడు గంగానదియొడ్డున నొక కుటీరమును నిర్మించినాడు. కొందరు పల్లెవాండ్రను నియమించినాడు. ఒక పడవను నడుపుచున్నాడు. రాత్రి వాడచటనే యుండియుండును.

విఠల్ :- అప్పసెల్లెం డ్రిరువురు నచటికే జేరియుండవచ్చును. వెళ్ళి చూచిరమ్మందురా?

పద్మ :- మీరు భ్రమపడుచున్నారు. వాడంతటి 'లిబరల్' కాడు. వారి నీడయే సోకరాదన్నట్లు తప్పకొని తిరుగుచుండును.

అకస్మాత్తుగ సదను డాగదిలోనికి ప్రవేశించినాడు. పద్మసింహుడు ప్రశ్నించినాడు— 'రాత్రి యెచటచుంటివి? రాత్రియంతయు నీకై యెదురు చూచితిమి.'

సదనసింహుడు భూమిపై చూపులను నిగిడ్చి— 'నాకే సిగ్గుచున్నది. రాత్రి తప్పనిసరియై యాగిపోవలసివచ్చినది. వచ్చి చెప్పివెళ్ళుటకై నను తీరికలేకపోయినది. సిగ్గువలననే నిన్నిదినములనుండి మీతో జెప్పలేదు. కొన్ని నెలలనుండి ఒక పడవ నడుపుచున్నాను. ఆనదియొడ్డునే యొక కుటీరము నిర్మించితిని. ఈ వ్యాపారమునే పట్టుదలతో సాగింపవలెనని నాయుద్దేశ్యము. అందుచే నాగుడిసెలోనుండుట కనుజ్ఞ వేచుచున్నాను.' అనెను.

పద్య:- నీవు పెట్టిన షరతు మంచిదికాదు. పట్టణములో నివసించుచు నీవు వేఱుగానుండుట నాకిష్టములేదు. ఇచట నుండుటవలన నీకు కొంత నష్టము కలిగిననుసరే, నీవు వేఱుగా నుండుటనుమాత్ర మంగీకరింపను.

సదస్:- కాదు, బాబాయి! నేను తప్పనిసరియై గత్యంతరములేక మిమ్మువిధముగ ప్రార్థించినాను. నా ప్రార్థనను మన్నింపవలెను.

పద్య:- అంత తప్పనిసరియైన పనియేమిటి? సేమనసులో నున్న సంకోచమును స్పష్టముగ చెప్పము.

సదస్:- నేను మీయింటిలోనున్నచో మీకప్రతిష్ఠ కలుగును. నేను నాకర్తవ్యమును పాలింపవలెనని నిశ్చయించుకొంటిని. కొన్నిదినములనుండి నాయజ్ఞానమువలన, పిఱికి తనమువలన నాకర్తవ్యమును త్రోసివేసి తిరుగుచుంటిని. నేను మీకుమారుడను. నాకు కష్టముతోచినప్పుడు మిమ్ముశ్రేయింతును. ఏదైనవసరము వచ్చినచో మీతోవచ్చిచెప్పుచుందును. కాని వేఱుగామాత్ర ముండును. నా యిమాటను మీరు త్రోసిపుచ్చరని నమ్మకము.

విథల్ దాసు ఆతనిమాటలలోని నిగూఢభావమును గ్రహించినాడు.- 'నిన్న సుమన్, శాంతలను కలిసికొంటివా?' యని యడిగినాడు.

సదనునిమోము లజ్జారుణమైనది - సుందరిమోముపై నున్నమేలి ముసుగు తొలగినట్లు!- 'చిత్తము' అని మెల్లగా ననినాడు.

పద్మసింహుడు ధర్మసంకటమున జిక్కుకొనినాడు- అవుననలేడు కాదనలేడు. కొంతనేవటివటకట్ల యాలోచించెను. చివట కనినాడు- 'సదన్! ఇయ్యది కఠినమైన సమస్య. అన్నయ్యను సంప్రదించునటకు నేనేమియు జెప్పజాలను. నా సిద్ధాంతములను నీవెఱుంగుదువు. ఈశ్వరుడు నీకు సద్బుద్ధి నొసంగినందులకు, నీ వొనర్చిన పనికి ప్రశంసించుచున్నాను. కాని నేనుమాత్రము అన్నగారి యాజ్ఞయే అన్నిటికిని చివటిదని భావించుచున్నాను. కాని, వారి కెట్టిప్రమును కలుగకుండునట్లు వేఱుగ నివసించుట కేర్పాటు చేయవచ్చును. అంతవటకే! అంతకంటె నేనేమియు చేయజాలను. అన్నగారి యిష్టప్రకారమే జరుగవలెను.

సదనుడు:— ఆయన యెట్టి సమాధాన మొసంగుదురో మీ రెఱుంగరా?

పద్మ:— అవును! ఎఱుంగుదును.

సదనుడు:— కావున, వారినడుగుట వ్యర్థము! తల్లి దండ్రులయాజ్ఞకై వారిచ్చిన యీ శరీరము నర్పింపగలను; కాని యొకనిరాపరాధిని జీవితమును నాశనమొనర్పజాలను.

పద్మ:— అప్పసెల్లెండ నిరువురను వేటొక ప్రత్యేక గృహమున నుంచుటలో నీకభ్యంతరమేమున్నది?

సదనుడు కొంచెము రోషముతో ననినాడు — ‘నేను తప్పచేయవలసివచ్చినప్పు డట్లుచేయుదును. నేనొనర్చునది పాపముకాదు - దాచుటకు, భయపడుటకు ! ఇయ్యది నాజీవిత మందలి ముఖ్యకర్తవ్యముగాన దాచవలసిన యగత్యములేదు. నేటివఱకును పూర్తికాని వివాహసంస్కారము రేపు గంగా తీరమున పూర్తియగును. మీ రచటికి విచ్చేయుచో నా యశ్చస్త్రమని భావింతును. లేనిచో భగవానుని యెదుట, సాక్ష్యులు లేకుండగనే జరిగిపోవును.’

ఈమాటలని సదనుడు లేచి యింటిలోని కేఁగినాడు. సుభద్ర — ‘కంటికి కనుపింపకుండ మాయమైపోవుచున్నావే ! రాత్రియంతయు నీదేధ్యానము! ఎచటికేగితివి?’

సదనుడు రాత్రిజరిగిన వృత్తాంతమంతయు జెప్పినాడు. పినతల్లితో మాటాడునప్పుడతనికి పినతండ్రియెదుటవలెసంకోచ ముండదు. సుభద్ర యాతని నాహసమును ప్రశంసించినది - ‘తల్లిదండ్రులు కోపింతురని తాను చేసికొనిన భార్యనెవరు నదలిపెట్టుచున్నారు? ప్రపంచము నవ్విన నవ్వనిమ్ము! ప్రపంచము నవ్వనని మనయింటలోనివారి ప్రాణములు తీయుదుమా? మీయమ్మనుజూచి భయపడుచున్నానేగాని లేనిచో నిచటనే యుంచెడిదానను.’

39

స్వదనసింహుని వివాహసంస్కారము పూర్తియైనది. ఆకుటీరము చక్కగా నలంకరింపబడినది. అదే వివాహమంట పముగా నుపయోగించినది. ఎక్కువమందెవరును రాలేదు.

పద్యసింహు డానాడే యింటి కేగి. మదనసింహునితో సమాచారమంతయు జెప్పినాడు. ఈ విషయము వినినంతనే మదనసింహుడు మండిపడినాడు — ‘ఆ దుర్మార్గుని తల బ్రద్దలుకొట్టుదును; ఏమనుకొనుచున్నాడో!’ భామ — ‘నే నీనాడే వెళ్ళి వానికి నచ్చజెప్పి వెంటగొనినత్తును. పిచ్చివెధన! ఏమియు తెలియదు. వాడు ఆభోగముముండ సుమన్ మాటలకు లోబడిపోయినాడు. నామాట వా డెన్నడునుకాదనడు.’

కాని మదనసింహుడు భార్యను కేకలువేసినాడు — ‘నీవచటికి వెళ్ళుదుననుమాట నోటరాసీయవద్దు! జాగ్రత్త! ఆమాట మఱికి సారి యన్నచో మనయిసుప్రతితలలు నిచట తెగివ్రాలవలసినదే! వాడేమంత పాలుత్రాగు పిల్ల వాడుకాడు. ఇది వాని మూర్ఖపుష్టుదల. ఆవెధనకు చిప్పచేతికీయకున్నచో నన్ననుము! బొబుచనిపోయినపిమ్మట హాయిగ కాలక్షేపము చేయవచ్చుననుకొనినాడు కాబోలును! ఇది వాని పూర్వార్జిత మైన ఆస్తికాదు. ఇదియంతయు నా సంపాదన! ఈయాస్తి నంతను కృష్ణార్పణ మొనరింతును. చిల్లిగవ్వకూడ దక్కనీయను.

ఈవార్త గ్రామము నలుమూలల వ్యాపించినది. విమర్శలు ప్రారంభమైనవి. లాలాబైజ్ నాథునికి ప్రపంచమునుండి ధర్మము లుపమై పోయినట్లనిపించినది. ప్రజలిట్టి నీచాతీసీచములైన కర్మల కొడిగట్టినప్పడింకను ధర్మమెట్లుండును? ప్రభుత్వమేలేనిచో నీముండుమోపి వ్యవహారము తేలిపోయెడిది. ఈ గ్రామములోని కింక నడుగెట్లు పెట్టునో చూతును!

పద్మసింహుడు రాత్రి చాలప్రాద్దుపోవువఱకును అన్న గారివద్ద కూర్చుండియుండెను. సదనుని విషయమెత్తినంతనే యన్నగారు కోపముతో నాగ్నేయదృష్టిని ప్రసరించును. అంతటితో నాతనికి నోరెత్తుటకు ధైర్యము చాలుటలేదు.

మఱునాడుదయమే పద్మసింహుడు ప్రయాణమైనంతనే భామ కంటతడివెట్టుచుననినది — ‘అబ్బాయీ! వీరి పట్టుదల చూడుము! పిల్లవాని ప్రాణములు తీయుటకే సిద్ధపడుచున్నార. నీవైనను ముందువెనుక లాలోచించి యీ విషయమున జాగ్రత్త వహింపుము. పొరపాట్లు పెద్దలే చేయుచుందురు. ఇక ముక్కుమొగమెఱుంగని పిల్లవాడొకలెక్కయా? నీవుమాత్రము వానిని మఱచిపోవద్దుసుమా! వాడెవరి కోపమును సహింపజాలడు. ఎచటికైనను దేశమువదలిలేచిపోవు నేమో! వానివిషయము కనుగొనుచుండుము. తిండితిప్పలకు బాధపడకుండ చూడుము. ఇచట నున్నచో రెండుపూటలు చిక్కనిపాలు త్రాగెడివాడు. ఆయనకు కనిపింపకుండ నేతి ముద్దలువేసెడిదానను. ఇప్పుడు వానివిషయ మెవరు కనుగొందురు? పాపము! పిచ్చినెధవ! యెట్లున్నాడో యేమో! ఇచట తినువారులేరు — అచట వాడికి కడుపునిండ భోజనమైనను లభించుచున్నదో లేదో! బాబూ! వాడు తానే స్వయముగ పడవత్రోయుచున్నాడా?

పద్మ:— లేదు; ఇరువురు పల్లెవాండ్రను నియమించినాడు.

భామ:— అయినప్పటికిని రాత్రిం బవళ్ళు త్రిప్పట తిప్పడుగదా! కూలివాళ్ళు సరిగ పనిచేయుదురా? ఇక నే చేయగలిగిన దేమియులేదు. వానిని నీ కొప్పగించుచున్నాను. ఆ దిక్కు లేనివాని విషయము కనుగొనుచుండుము. నాయందలి ప్రత్యణువును నిన్నాశీర్వాదించును. ఈసారి కార్తీకస్నానము లకు వచ్చినప్పుడు వానిని తప్పక చూచివెళ్తును. మీయమ్మ నీకొఱకు యెప్పుచున్నదని చెప్పము. వాని దసలే పిఠికిగుండె. నన్ను తలచుకొని నిత్యము నేర్పుచుండును. ఇదిగో! నావద్ద కొద్దిగ డబ్బున్నది. తీసికొనివెళ్ళ వానికిమ్ము.

పద్మ:— డబ్బుదేనిక? నేనచటనుండనేయుంటినిగదా! నేను కనిపెట్టియుండగా వానికెట్టి కష్టమును కలుగదు.

భామ:— కాదునాయనా! తీసికొనిపోమ్ము! ఇంతలో పోయినదేమి? ఈ దుత్తలో కొంచెము నేయియున్నది. దానిని గూడ తీసికొనిపోయి వానికి పంపుము. బజారునేయి యింటి నేతితో సమానమగునా? డబ్బు పోవుటయేగాని గుచ్చి యుండదు, వాసనయుండదు. వానికి ఆవకాయ యెంతో యిష్టము. కొంచెముపెట్టియిత్తును. నాయనా, దిగులు పెట్టు కొనవద్దని చెప్పము. మీయమ్మ జీవించియున్నంతవఱకు నీకెట్టిలోటును లేదని చెప్పము. మంచివాడైనను, చెడ్డవాడైనను నాకున్న ఆధారమేవాడు! ప్రపంచమునకు వెఱచి దూరముగ నుంచినను మనసునకు మాత్రము దూరుడుకాడు.

40

సుందరమైన భావమువలన కవితకు ప్రాణమబ్బినట్లు, చక్కని రంగులతో చిత్రమునకు ప్రాణప్రతిష్ఠ జరుగునట్లు అప్పసెల్లం డ్రిరువురి యాగమనమువలనను కుటీరమునకు ప్రాణము వచ్చినది. గ్రుడ్డికండ్లకు కనుపాపలు వచ్చినట్టైనది.

వాసిన మొగ్గవలెచుండిన శాంత సంపూర్ణముగ వికసించి యసుపమశోభతో ప్రకాశించుచున్నది. ఎండిపోయిన నది పొంగినది. జ్యేష్ఠ శాఖముల యెండలకెండిపోయిన ఆవు శ్రావణమున నొడలుచేసి సంశోషముతో చేలలో తిగుచున్నట్లు నిరహత మైన శాంత కోలుకొనినది — ప్రేమలో నిమగ్నయైయున్నది.

శాంత పాపచుండును, సుమన్ వంటచేయును, శాంత తలచువ్వకొని ఒడవేసికొనును, సుమన్ గుడ్డలుతుకుచుండును, శాంత ఆకలిగొన్నవానివలె కంచముపై కలియబడును, సుమన్ రోగివలె నయమగునా లేదాయని విచారించుచున్నట్లుండును.

సదనుని స్వభావముగూడ పూర్తిగ మారిపోయినది. ప్రేమానందము ననుభవించుటలో నా తమ తన్మయుడై యున్నాడు. ఇప్పుడతడు ప్రొద్దెక్కినపిమ్మట లేచును. స్నానమునకే గంటసేపుపట్టును. తలచువ్వను. వస్త్రములు మార్చి సెంట్లుపూయును. తొమ్మిది గంటలు కొట్టిననేగాని బయటి వసారాలోనికి రాడు. వచ్చినను నచట కొంచెముసేపైనను కాలు నిలువదు. మఱల లోనికేగుచుండును. బయట నెవరితో

నైనను మాటాడుటయం దించుక యాలస్యమైనచో విసిగి
కొనును. శాంత యాతనిపై వశీకరణము ప్రయోగించిన
దేమో !

సుమన్ యింటిలోని పనియేగాక బయటిపనిగూడ
చూచుచుండును. ఆమె గణితప్రాద్దుండగనే మేల్కొంచును.
స్నానపూజాదికములు నిర్వర్తించుకొని సదనునికై పలహారము
తయారుచేయును. పిమ్మట రేవుకేఁగి నావను బయలుదేర
తీయించును. తొమ్మిది గంటలకు వంట ప్రారంభించును.
పండ్రెండుగంటల కా పని పూర్తిచేసికొని యేదోయొక పనిలో
నిమగ్నయగును. రాత్రి తొమ్మిదిగంటలకు అందఱు నిద్రిం
చినపిమ్మట నామె చదువుట ప్రారంభించును. తులసీ గామా
యణమనిన నామె కెక్కువప్రేమ. ఒక్కొక్కప్పుడు భక్త
మాల చదువును. మఱొకప్పుడు వివేకానందుని యుపన్యాస
ములను చదువుచుండును. మీరాబాయి కీర్తనలపై నామెకు
మక్కువ యెక్కువ. తఱచు ధార్మిక గ్రంథములనే చదువు
చుండును. జ్ఞానమునందుకంటె ఆమెకు భక్తియందే యెక్కువ
శాంతి లభించుచుండును.

పల్లెపడుచులం దామెకు విశేషాదరము లభించినది.
వారి తగవులు తీర్చుచుండును. ఒకరి పిల్లవానికి చొక్కా
టోపీలు ఆల్లయిచ్చును. మఱియొకరి పిల్లకు కాటుక చేసి
యిచ్చును. ఎవరికైనను జబ్బుచేసినచో వారి యింటికేఁగి
మందుమాకులు చూచుచుండును. ఆమె తన పడిపోయిన
గోడను మఱల నిలబెట్టుకొనుచున్నది. అచటి స్త్రీలందఱు

నామెను ప్రశంసించుచుందురు. ఆమెకు తన యింటిలోననే యాదరములేదు. ఎముకలు విఱచుకొని చాకిరిచేసినను సదనుని నోటివెంట కృతజ్ఞతాసూచకమైన శబ్ద మొక్కటియు వెలువడదు శాంత దృష్టియందు సైత మామె శ్రమకు విలువయే లేదు. ఇంటి దాసియనియు, గానుగెద్దవలె పనిచేయుటయే యామె ధర్మమనునట్లును వారిరువురికి నామెవిషయమే పట్టదు. ఒక్కొక్కప్పు డామెకు తలనొప్పివచ్చును. ఎండలో తిరుగుట వలన జ్వరము తగులుచుండును. అప్పుడైనను నామె యథా ప్రకార మింటిపని చేయుచునేయుండును. ఒక్కొక్కప్పు డామె యేకాంతమున తన దయనీయస్థితిని తలచుకొని గంటలకొలది యేడ్చుచుండును. కాని యామె నోదార్చువారెవరు? ఆమె కన్నీరు తుడుచువారెవరు?

కాని శాంతాసదనుల యీ యశాదాసీన్యమునకు గారణము వారి ప్రేమలిప్సయే యనుట సందేహోస్పదమే! కుష్టురోగిపై దయదలచియు మనము వానిని సమీపింపక దూరమునకు తొలగిపోవునట్లు సదను డామె కెల్లప్పుడును దూరము గనేయుండును. శాంత కామెపై నమ్మకములేదు. ఆమె రూప లావణ్యములనిన శాంతకు భయమే! సదనుడు సుమన్ కంట బడకుండ తప్పించుకొనుటయే మంచిదైనది. లేనిచో శాంత యామెపై మండిపడెడిది. కావున నిరువురును నీ సర్పము కనులబడకుండనుండుటయే మంచిదనుకొనిరి. కాని, సంకోచ వశమున వారెన్నడును తమలోతా మీవిషయమును ప్రస్తావించుకొనలేదు.

లేకపోయినను ప్రతిమాటయందును నాతని మనోభావము వ్యక్తమగుచునేయుండెను.

ఇక నీ యింటిలోనుండుట చాల కష్టమని సుమన్ కు అనిపించుచుండెను. చెల్లెలు మఱదులతో బాటే తన జీవితమును నెట్లో గడచిపోవునని భావించినది. వారికి చాకిరి చేయుచు, రెండు ముద్దులుతిని, యేదోయొకమూల షడియుండు ననుకొనినది. ఇంతకంటే నామెజీవితమున వేటొక యభిలాషయే లేదు. కాని పాపమామెచరణముల క్రిందనున్న యీ చెక్కసైతము తొలగిపోయి, యామె పూర్తిగ నలలలో కలిసి పోయినది.

సుమన్ పరిస్థితి యెంతశోచనీయముగనున్నను, శాంతా సదనులకుమాత్ర మెట్టిలోటును కలుగనీయుటలేదు. ధార్మిక ప్రేమ, తన వాస్తవిక పరిస్థితిని గూర్చిన పరిజ్ఞానము కలిసి యామెను మిక్కిలి వినీతనొనరించినవి. తన్నెఱిగినవా రెవరును లేని ప్రదేశమున కెచటికి వెళ్ళుదునాయని యామె యాలోచించును. కాని, యామె కెచటను స్థానమున్నట్లు తోచుట లేదు. నేటివఱకు నిర్బలమైన యామె యాత్మ యేదోయొక యవలంబనమును కోరినది. ఆధారములేకుండ ప్రపంచములో నుండవలెనన్నచో నామె హృదయము కంపించుచుండెడిది. ఆమె యెంటరిగ ప్రపంచసంగ్రామ క్షేత్రమున నడుగిడ జాలదు.

ఒకనాడు సదను డెచ్చటనో తిరిగి తిరిగి పదిగంటలకు వచ్చి కేకవేసినాడు - 'భోజనమున కింకను నెంత యాలసం

మున్నది? త్వరగా చేయుము. నే నుమానాథుని కలుసుకొనుటకు వెళ్ళవలెను. మా బాబాయిగారింటికి వచ్చినాడట!

శాంతయడిగినది — 'ఆయన ఇచటి కెట్లువచ్చినాడు?'

సదన్:— నే నేమెఱుగుదును? ఆయన వచ్చినాడని, నేడే తిరిగివెళ్ళిపోదురని జీతన్ వచ్చి యిప్పుడే చెప్పినాడు. ఇచటికి రావలెననుకొనినాడట, కాని... (సుమన్ వైపు సంజ్ఞ చేసి) ఏదో కారణమున రాలేదట.

శాంత:— ఇంకను చాల ఆలస్యమున్నది. కొంచెము సేపు కూర్చుండుడు!

సుమన్ విసుగుతో:- ఆలస్యమేమున్నది? వంట పూర్తియైనది. పీటవేసి మంచినీళ్ళు పెట్టుము. నేను వడ్డింతును.

శాంత:— కొంచెమాలస్యమైన నింతలో పోయిన దేమున్నది? రైలు తప్పిపోవునా? ఉడికియు నుడుకని తిండి తినుటయేల?

సదన్:— రోజంతయు నేమిచేయుచుందురో నాకర్థమగుటలేదు. ఈమాత్రము వంటచేయుట కింతయాలస్యమా?

నదనుడు భోజనమొనర్చి వెడలిపోయిన పిమ్మట సుమన్ శాంతనడిగినది — 'శాంతా! నిజము చెప్పము! నీకు నేనిచట నుండుట యిష్టమేనా? నీమనసులోనున్న విషయము నేనెఱుగుదును. కాని నీనోటితోనన్న విదిలించి బయటకు తఱుము ఘటకు నేనిచటినుండి కదలను. నాకింకెచటను ఆశ్రయము లేదు.

శాంత:— అక్కయ్యా! అవేమిమాటలు! నీవుండ బట్టియే సంసారమెట్లో గడచిపోవుచున్నది. లేనిచో నావలన నగునా?

సుమన్:— ముఖప్రీతిమాటలు మాటాడవద్దు! నేనంత తేలియనిదాననుకాను. మీ యిరువురికిని నేననిన నిష్టము లేదన్నట్లు భావించుచున్నాను.

శాంత:— అక్కయ్యా! కాదు; నీవు నాకొనర్చిన యుపకారమును నేను మఱువజాలను, కాని అసలువిషయ మేమన — వారికి అప్రతిష్ఠగానున్నది. లోకులిష్టమువచ్చి నట్లు మాట్లాడుచున్నారు. సుభద్రయిచటికి రావలెననుకొన్న దట! కాని నీవిచటనుంటివని తెలిసి రాలేదని వారనినారు. అక్కయ్యా! కోపమువద్దు! ప్రపంచపు పోకడయే యట్లున్నప్పుడు మనమేమిచేయగలము?

సుమన్ మాఱుమాటాడలేదు. ఆమె కాజ్ఞ లభించినది. కాని, యొక్కటే యభ్యంతరమున్నది — శాంత కొలఁది దినములలో తల్లి కానున్నది. ఈ స్థితిలో నీమెను బదలి వెళ్ళినచో చెల్లెలు బాధపడునని తలచినది. ఎట్లో తన మనసును సమాధానపఱచుకొనినది — ఇన్నిదినములు గడపితినిగదా! అట్లే యీ రెండు నెలలును గడపివేయుదును. నాకారణముగ వారు బాధపడుచున్నారు. ఇట్టి స్థితిలో నేను వెడలిపోవుటయే ధర్మము.

సుమన్ కిప్పడీయింటిలో క్షణమొకయుగముగనున్నది. కాని యట్లే సహించుచు పడియున్నది.

తెక్కలులేని పక్షి పంజరములో నుండుటయే మంచి దనుకొనును.

41

పద్మసింహుని నాలుగైదు నెలల సత్ప్రియత్నమునకు ఫలితముగా 20-25 మంది వేశ్యలు తమ పుత్రికలను అనాధ శరణాలయమునకు బంపుట కంగీకరించిరి. ముగ్గురు వేశ్యలు తమ యాస్తివంతయు ననాధశరణాలయమునకు దానమిచ్చిరి. అయిదుగురు వేశ్యలు పెండ్లి జేసికొనుట కంగీకరించిరి. సద్బుద్ధి-సత్యాకాంక్ష లెన్నడును నిష్ఫలములుకావు. అతడు సమాజ హితాకాంక్షియని, సంఘోద్ధరణమునే కాంక్షించువాడని, నిస్వార్థియని, సచ్ఛేవకుడని, నమ్మకము కలిగినంతనే సంఘమంతయు నాతనినే యనుసరించును. కాని ప్రజలలో నీ విశ్వాసము నిజమైన సేవాభావమువలననే కలుగును. అంతఃకరణము దివ్యము, ఉజ్వలము కానంతనటకును నది తన ప్రకాశము నితరులపై ప్రతిబింబింపజేయజాలదు. పద్మసింహునియందు సేవా భావోదయమైనది. దేశసేవ చేయవలెనను సంకల్పము మనలో ననేకుల మస్తిష్కమున నుదయించుచుండును; కాని, యా భావము కీర్తికాముకతతో గూడియుండును. మనపేరు ప్రతిష్ఠ లినుమడించునట్టి పనులనే మనము చేయజూచుచుండుము. ఇతరులు ప్రశంసించునట్టి పనులనే చేయబూనుదుము. ఈస్వార్థ

ప్రేమకు తగిన ఫలితముగూడ మన కప్పుడప్పుడు లభింప వచ్చును. కాని, ప్రజాహృదయమున మాత్రము స్థానమును పొందజాలము. మానవుడు తానెంత దుఃఖమున మునిగి యున్నను, తన నిజమైన మిత్రుని యెదుట మాత్రమే తన దుఃఖగాధలను వెల్లడించుకొను.

పద్మసింహుని కిప్పుడు దాల్ మండీ కేగుటకు కావలసిన తీరికలభించినది. వేశ్యలజీవితమునుగూర్చి యాతడు తెలిసికొనిన కొలఁదియు నాతని కెక్కువదుఃఖము కలుగుచుండెను. ఇట్టి కోమలాంగులు భోగవిలాసములకొఱకై సర్వనాశన మొనరించుకొనుచుండుటను చూచినకొలఁదియు నాతని హృదయము కరుణావిహ్వలమైపోవుచుండెను; ఆతని కనుల నుండి యశ్రువులు ప్రవహించుచుండెను. ఈ వేశ్యలు భావనూన్యలు కారనియు, ఆలోచనావిహీనలు కారనియు, కాని మాయాజాలమునను వశమై వారి సద్వృత్తులన్నియు చెడుమార్గమున ప్రసరించుచున్నవనియు, తృష్ణ వారి యాత్మలను నిర్జీవము - నిస్తేజము నొనరించెననియు నాతడు గ్రహించెను. ఈ మాయాజాలమును తొలగింపవలెననియు, నిస్తేజములై చైతన్యహీనములైన యాత్మలను జాగృత మొనరింపవలెననియు, వారిని అజ్ఞానావస్థనుండి తప్పింపవలెననియు నాతని సంకల్పము. కాని యా మాయాజాలము దృఢమైనది! అజ్ఞానబంధనము బలమైనది! ఆ నిద్ర యొడలు తెలియనిది! అందువలననే పైన చెప్పినట్లు మొదటి

ఆరు నెలలకాలములో నాతడు సఫలుడు కాజాలకపోయెను. ఈ వేశ్యలస్థితియు తప్పతాగినవాని మత్తువలెనే యుండెను.

ప్రభాకరరావు ఆతని మఱికోందఱు మిత్రులు మఱల తీర్మానమునందలి మిగిలిన భాగములను కౌన్సిల్ లో ప్రవేశ పెట్టిరి. వారానాడు కేవలము పద్మసింహునిపై నున్న ద్వేషము కొలది తీర్మానమును న్యతిరేకించిరి. కాని యీనాడు పద్మ సింహునికి వేశ్యాసంస్కరణోద్యమముపై నున్న అనురాగము జూచి తాము తయారొనర్చిన ఆయుధములతో తామే పూర్వ నిర్ణయముపై దెబ్బకొట్టిరి. ఆనాడు పద్మసింహుడు సభకు హాజరుకాలేదు. డాక్టర్ శ్యామచరణుడు నైసీతాల్ వెళ్ళి యున్నాడు. అందుచే నా రెండు తీర్మానములు నామోదింప బడినవి.

పురపాలకసంఘము తరపున అలయీపుర ప్రాంతమున వేశ్యలకై ప్రత్యేక గృహములు నిర్మింపబడుచుండెను. లాలా భగత్ రాం శ్రద్ధతో పనిచేయుచుండెను. కొన్ని గడ్డియిండ్లు, కొన్ని పెంకుటిండ్లు, కొన్నిడాబాలు, ఒక చిన్న మార్కెట్టు, ఒక చిన్న ఆస్పత్రి, ఒక పాఠశాల కట్టబడుచుండెను. హాజీ హాశిం ఒక మసీదు, సేత్ చిమ్మన్ లాల్ ఒక గుడి కట్టించుట కుప్పక్రమించిరి. దీనానాథతివారీ యొక పార్కు వేయుటను ప్రారంభించినాడు. నియమితకాలములో భగత్ రాం పని పూర్తిచేయునను ఆశమాత్రమున్నది. మిష్టర్ దత్తు, ప్రభాకరరావు, శాకిర్ బేగ్ లుమాత్ర మాతనిని కూర్చుండనిచ్చుట లేదు. కాని పనిమాత్రము పెద్దది; ఎంత తొందరగచేసినను

సంవత్సరముపట్టినది. అంతే! మఱునాడే దాల్ మండీ విడిచి క్రొత్తగా నిర్మింపబడిన యిండ్లలో ప్రవేశింపవలసినదిగా వేశ్యలకు నోటిసులిచ్చిరి.

వేశ్యలు వ్యతిరేకింతురని ప్రజ లాశంకించిరి. కాని, వేశ్యలు సంతోషముతో నంగీకరించినందులకు వారికి సంతోషముతోబాటు ఆశ్చర్యముగూడ కలిగెను. ఒక్కరోజులో దాల్ మండీయంతయు ఖాళీయైపోయినది. రాత్రింబవళ్లు శోభాయమానమైయుండిన వీధి జనశూన్యమై నిస్తబ్ధముగ నుండెను. తబలా దరువులు, వీణానాదములు, మధురగానములు, రసికుల యాగమనములు నన్నియు శూన్యములై పోయినవి. పైరు కోసివేసిన పొలమునలెనున్నది దాల్ మండీ.

42

ఒకనాడు మదనసింహుడు గుమ్మమువద్ద కూర్చుండి 'ప్రేమసాగర్' చదువుచున్నాడు. శ్రీకృష్ణుని బాల్యలీలలో నాతనికి పిల్లలకువలె నానందము కలుగుచుండెను. సాయంకాలమైనది. అక్షరములు కనిపించుటలేదు. కాని యచటినుండి లేచుట కిష్టములేకుండెను - ఆతని మనసు పుస్తకమునందల్లులగ్నమైపోయినది. అకస్మాత్తుగ కుక్కలు మొఱిగి గ్రామములోనికి క్రొత్తమనిషి వచ్చుటను సూచించినవి. మదనసింహుని గుండె వేగముగ కొట్టుకొనెను - సదనుడు **రాలేదుగదా!** పుస్తకముమూసి లేచిచూడగా వచ్చినవాడు పద్మసింహుడు.

పద్మసింహుడు డన్నగారికి నమస్కారముచేసినాడు. ఇరువురును కబుర్లు ప్రారంభించిరి.

మదన:—అందఱు ఊమమా?

పద్మ:—భగవానుని దయవలన!

మదన:—ఆ దర్శిద్రునివిషయ మేమైన తెలిసినదా?

పద్మ:— తెలిసినది. కులాసాగానున్నాడు. పది పండ్లెండురోజుల కొకసారి మాయింటికి వచ్చుచుండును. అప్పుడప్పుడు వాని స్థితిగతు లడుగుచుండును. విచారింపవలసిన విషయ మేమియులేదు.

మదన:—ఆ దుర్మార్గు డెన్నడైన నిచటివారిని తలచుచుండునా? లేక పూర్తిగా చనిపోయిరనుకొనినాడా? ఇచటికి రాకూడదని యొట్టు పెట్టుకొనినాడా? మేము చనిపోయిన తరువాత వచ్చునాయేమి? వా డావిధముగ కోరుచున్నచో మే మేచటికైన నేగుదుము. వాని యిల్లువాకిండ్లు వానినే చూచుకొమ్మని చెప్పుము. అచట నేదియో యిల్లు కట్టించుచున్నాడని వింటిని! నిజమేనా? వా డచటనున్నచో నిచట యెవరుండురు? ఈ యిల్లెవరికిత్తును? ఏమిచేయుదును?

పద్మ:— లేదు - లేదు; ఇల్లువాకిండ్లమియులేదు. ఎవరో అబద్ధముచెప్పినారు. కాని, సున్నపుమిల్లుమాత్రము పెట్టినాడు. నది కావలియొడ్డున కొంత స్థలము కొనవలె ననుకొనుచున్నాడు.

మదన:—వచ్చి ముందీయింటికి నిప్పంటించి, పిమ్మట అచట స్తలముకొనుమని చెప్పము.

పద్మ:—అవేమిమాటలు! మీరు, కోపపడుదురని భయపడి వచ్చుటలేదు. మీరు వానిని ఊమించినట్లు తెలిసినచో ఊణములో నిచట వ్రాలును. మా యింటికి వచ్చి నప్పుడు గంటలకొలది మీ విషయములనే ప్రస్తావించుచుండును. మీ కిష్టమైనచో రేపేవచ్చును.

మదన:—వలదు! నేను నానిని పిలువను. మేము వాని కేమగుదుమని వాడిచటి కేతెంచును? కాని, యిచటికి వచ్చుటకుముందు వీవు జాగ్రత్తపఱచుకొని రమ్మనిచెప్పుము. వానిని చూచినంతనే నాకు పిచ్చియెత్తును. కఱ్ఱతీసికొని వెంటపడుదును. సన్యాసి! నాపై నలిగినాడు! పూజాసమయమున పుస్తకముపై చొంగకార్చినపుడు కోపింపలేదు; కంచమువద్ద నుచ్చిపోసినపుడు కోపింపలేదు. వానివలన నెన్నడును గుడ్డలు శుభ్రముగ నుండెడివికావు. ఉతికి యారవేసిన గుడ్డలను తడిపివేసెడివాడు. మంచిగుడ్డలు కట్టుకొని కనిపించినంతనే మట్టికాళ్ళతో వచ్చి నెత్తికెక్కెడివాడు. ఆనాడు నాపై కోపింపలేదేమి? నేడు కోపించినాడు! నాయెదుటపడినచో తాత ముత్తాతలు జ్ఞాపకము వచ్చునట్లు చెవిమెలివేతును.

సోదరు లిరువురు నింటిలోని కేగినారు. భామ ఆవుకు చిట్టు పెట్టుచున్నది. సదనుని చెల్లెండ్రువురును నంట చేయుచున్నారు. భామ మఱిదిని చూచినంతనే లేచినిలబడినది —
‘ఏమినాయనా! దర్శనములే లేవే! బారెడు దూరముననున్నను

నెలకొకసారియైనను వచ్చుటయే మానివేసినావు! వీరున్నారా పోయినారా యను అజయేలేదు. అందఱుక్షేమమా?'

పద్మ:- నీయాశీర్వాదమువలన! ఏమివండుచున్నావు? నాకు క్షీరాన్నము, హల్వా పెట్టినచో శుభసమాచారము చెప్పదును — నీమనుమని పుణ్యమాయని!

దుఃఖముచే మలినమైయున్న భామ మోమున నానందము తాండవించినది. ఆమె కనులు పువ్వులవలె వికసించినవి. 'పద! నేతిడు తల్లో నిన్నుముంచి లేవ నెత్తుదును! నీయిష్టము వచ్చినంత తినుము!'

మదనసింహుడు మూత్రిత్రిప్పి యనినాడు — 'వీడు చెప్పినది మంచి సమాచారముకాదు. భగవంతుడెన్నడైన సన్న్యాస మొనర్చునా? నా కుమారుడు వేటైపోగా వానికి మూరుడు లభించునా? ఇప్పుడు వాడొకటికి రెండైనాడు. నేనిక వానినెట్లు జయింపగలను? ఓడిపోవక తప్పినదికాదు. వాడు నన్ను తప్పక గొనిపోవును. నాకిచట కాలు నిలుచుట లేదు. నిజముగ భగవత్సమక్షమున మనము చెడుచేసినను మంచియే యగును. ఇదేమియు ప్రకృతి వ్యతిరేకమైన విషయముకాదుగదా! నాకిక చింతలేదు. వాడెచటికేగిననుసరే! భగవంతుడు మామొఱు నాలకించినాడు! ఎన్నిదినములైనది?

పద్మ:— నేటికి నాలుగు! నాకు వీలు చిక్కలేదు. లేనిచో నానాడే వచ్చియుండెడివాడను.

మదన:— ఇప్పుడు మాత్రము పోయినదేమున్నది? ఆరవనాటికి వెళ్ళగలను. నామకరణము బ్రహ్మాండముగ జరుగవలెను. సరే! రేపు బయలుదేరుదము.

భామ సంతోషమున కంతులేడు. ఆమె హృదయ మానందపులకితమైనది. ఎవరి కేమొసంగవలెనాయని యాలోచన! పేంటములు, విందులు చేయవలెనని యభిలాష! సన్నాయిమేళములు వాకిట మ్రోగవలెనని యుబలాటము! మేళతాళములతో గ్రామము ప్రతిధ్వనింపవలెననికోరిక! ప్రపంచమున నసాధారణమైన విషయము జరిగినట్లు, ప్రపంచమంతయు గొడ్డువోయి తానొక్కతేయే మనుమని కనినట్లనిపించుచున్నదామెకు.

ఇంతలో పాలేరువచ్చి — ‘అమ్మగారూ! గుమ్మము వద్ద నొక సాధువు నిలబడియున్నాడు!’ అని చెప్పినా ఆమె వెంటనే నలుగురికి సరిపోవునంతటి స్వయంపాక సామగ్రిని పంపినది.

భోజనము లై నంతనే భామ తన కొమ్మారై లిరువురితో గూడి యర్ధరాత్రివఱకును పాటలు పాడుచునేయున్నది.

43

సంధ్యాసమయము. ఆకాశమున సాంధ్యరాగము వ్యాపించియున్నది. మందవాయువు గంగాతరంగములపై క్రోడించుచున్నది — అలలకు చక్కలిగింతలు వెట్టుచున్నది.

ఆయల లొక్కొక్కప్పుడు చిరునవ్వుల చిందించును; ఒక్కొక్కప్పుడు పకాలున నవ్వి నపుడు వాటి మౌక్తికదంతములు తళతళ లాడుచున్నవి. సదనుని కుటీరము నేడు పూవులతో తీగలతో నలంకరింపబడి రమణీయముగ నున్నది. గుమ్మము వద్ద పల్లెవారి సమూహమున్నది. లోపల పల్లెపడుచులు జేరి పాటలుపాడుచున్నారు. దొడ్డిలో గాడ్డిప్రాయి్యి త్రవ్వినారు. దానిపై గుండిగలున్నవి. నేడు సదనుని కుమారుని జనోత్సవము!

కాని, సదనుడు మాత్రము విచారముగనున్నాడు. అతడు ముందున్న అరుగుపై గూర్చుండి గంగానదినీ వీక్షించుచున్నాడు. ఆతని హృదయమందు సైతము భావవీచికలు బయలుదేరినవి — ‘వారురారు! నచ్చెడివారై నచో నీపాటికి ఐచ్చియ్యేయుందురు. వారిచటికి రారని తెలిసియున్నచో పిన తండ్రితో నీవిషయము చెప్పెడివాడనేకాను. నన్ను వారు చనిపోయినవానిక్రింద జమకట్టినారు. నాతో వారికెట్టి సంబంధమును లేదని భావించియుందురు. నేను చనిపోయినను, బ్రతికినను వారికిపట్టదు. ఇట్టి శుభసమయములందు శత్రువుల యిండ్లకై నను వెళ్ళుచుందురు - ప్రేమతో గాకపోయినను, పైచూపులకై నను పోయి పలుకరింతురు! ఏదో వ్యవహార రీత్యా వచ్చినను నావాళ్ళున్నారని యనుకొనెడివాడను. పోనిమ్ము! రాకపోనిమ్ము! ఈ వ్యవహారమైపోయినంతనే నేనే స్వయముగా వెళ్ళి తేల్చుకొనివత్తును. పిల్లవాడెంత అందముగా నున్నాడు! పూర్తిగ నాపోలికయే! కనులుమాత్రము

శాంతవి! నావైపు మిఱిమిఱి చూచుచున్నాడు. నాన్నగారు రాకున్నను' అమ్మయైననువచ్చి పిల్లవాని నొడిలోనికి తీసికొనిన నెంతబాగుండెడిది!

సదను డీభావములందు నిమగ్నుడైయున్నాడు. కొంచెము కనుచీకటిగనున్నది. ఇంతలో నేదో బండి యావైపునకు వచ్చుచున్నది. పినతండ్రియొండుననుకొనినాడు. బండి సమీపమునకు వచ్చినది. మదనసింఘుడు దిగినాడు. వెనుక మఱియొక బండియున్నది. దానిలోనుండి సుభద్ర, భామ దిగిరి. సదనుని చెల్లెండ్రిరువురును వచ్చిరి. జీతన్ బండిదిగి లాంతరు చూపుచున్నాడు. సదనుడు వీరినందఱిని చూచి యింటిలోనివారందఱును వచ్చినారని గ్రహించినాడు. కాని వారివద్దకు పరుగెత్తలేదు. వారిని బ్రతిమాలవలసిన సమయము దాటిపోయినది. ఇది యాతడు కోపించి బిట్టబిగిసి కూర్చుండ వలసిన తరుణము. అతడు అరుగుపైనుండి దిగి లోనికేగినాడు- ఎవరిని చూడనట్లు! వీరు రాకపోయినందువలన నేను దిక్కులేనివాడనైపోతి ననుకొనిరి కాబోలును! వారికి నే నక్కరలేకపోయినట్లే, వారును నా కవసరములే దనుకొనినాడు.

సదను డింటిలోనికేగి వా రేమొనర్తునోయని పొంచి చూచుచున్నాడు. ఇంతలో జీతన్ గుమ్మమువద్ద కేకలువేయుచున్నాడు. కొందరు నావికులు పరుగెత్తుకొనివచ్చిరి. సదనుడు బయటికివచ్చి దూరముననుండియే తల్లిదండ్రులకు నమస్కరించి ప్రక్కకుతొలగి నిలబడినాడు.

మదన:—మమ్ము గుర్తింపనట్లే ప్రక్కకు తొలగి నిలబడితివేమి? నేను నీ కక్కరలేకపోయినను మీ తల్లి యేమొనర్చినది? ఆమెకైనను నమస్కరించి యాశీస్సులందుము!

సదన్:—నేను స్మృశించినచో మీ ధర్మము పాడైపోవునేమో!

మదనసింహుడు తమ్మునివైపు జూచి - 'వింటివా వీని మాటలు? వాడు మమ్ము మఱచిపోయినాడని నీతో ముందే యంటిని. కాని, నీవే మమ్ము లాగికొనివచ్చితివి. తల్లిదండ్రులు గుమ్ముమునద్ద కేతెంచినను వీని మనసు కరుగలేదు. చూచితివా?' అనినాడు.

భామ ముందుకేతెంచి - 'నాయనా! నాన్నగారికి నమస్కరింపుము! నీవు తెలిసినవాడవై యుండియు నివేమి మాటలు?' అనినది.

ఇక సదను డెక్కువ యభిమానము చూపలేకపోయినాడు. కనులలో నీరు తిరిగినది. తండ్రి చరణములపై వ్రాలినాడు. మదనసింహునికిసైత మేడుపువచ్చినది.

పిమ్మట తల్లికే నమస్కరించినాడు. తల్లి యాతనిని గుచ్చి యాశీర్వదించినది.

సంతోషముతో సదనుని పాదములు నేలపై నిలుచుట లేదు. పల్లెవారికేవో యాజ్ఞ లిచ్చుచున్నాడు - తన కిచట నెంత పటుకుబడియున్నదో చూపుటకు! ఒకడు మంచము తెచ్చుట కేగినాడు. మఱొకడు బజారు పరుగెత్తుచున్నాడు.

మదనసింహుడు డబ్బిపోయి 'చూచితివా? వీడెంతవాడై నాడో?' యనునట్లు తమ్మునివైపు జూచుచున్నాడు.

భామ సుభద్రతోగూడ లోనికేగినది. చకితయై నలువైపుల జూచినది - 'ఎంత పరిశుభముగనున్న దీ యిల్లు! ఎచటివస్తువు లచట నున్నవి!'

వారు పురిటిగదిలోని కేగినంతనే శాంత యత్తలకు నమస్కరించినది. భామ పిల్లవానినెత్తికొనినది. ఆమెదృష్టిలో నా పిల్లవాడు బాలకృష్ణునివలె నున్నాడు. ఆమె కనులనుండి యానందబాష్పము లుబికినవి.

కొలదిసేపటికి మదనసింహుడు చటికి వచ్చినాడు. 'ఏమై నను కోడలుమాత్రము మంచి రూపవతి లభించినది - గులాబి పువ్వువలెనున్నది. పిల్లవాడు సాక్షాత్తు భగవంతుని యవతారమే!' అనినది భామ.

మదన:—అవునుమఱి! ఇంత తేజస్వికానిచో తాత నిచటి కెట్లు రప్పింపగలుగును?

భామ:—కోడలు బుద్ధిమంతురాలు!

మదన:—అందువలననే దానికై వాడు తల్లిదండ్రులను గూడ త్యజించినాడు.

ఏవరి గొడవలో వారు నిమగ్నులై యుండిరి. కాని సుమన్ యెచటనున్నది? ఏమిచేయుచున్నదను విషయ మెవరి కిని పట్టలేదు.

సుమన్ గంగానదికి స్నానమునకై వెళ్ళినది. తిరిగి వచ్చునప్పటి కింటివద్ద బండ్లున్నవి. గుమ్మమువద్ద చాలమంది యున్నారు. పద్మసింహుని గుర్తించినది. సదనుని తల్లిదండ్రులు వచ్చినారని గ్రహించినది. ఆమె లోని కడుగిడలేకపోయినది. ఆమెకాళ్ళకు సంకెళ్ళువేసినట్లెనది. ఇక తనకిచట స్నానము లేనట్లు, తన సంబంధముతీటిపోయినట్లు భావించి, నిర్జీవప్రతిమ వోలె నిలబడి, యెచటి కేగవలెనాయని యాలోచించుచున్నది.

ఒక నెలదినములనుండి అప్పసెల్లెండ్రమధ్య మన స్పర్థలు బయలుదేరినవి. విధవాశ్రమమున దయా సౌజన్య మూర్తియైకన్నట్టిన శాంత నేడు సుమన్ ను కష్టపెట్టుటకు, ఏడ్పించుట కేమాత్రమును వెనుదీయుటలేదు - ఆమె కదియే పని! స్నానము లభించుటకుముందు మనమెంత వినయశీలురమై యుందుమో, కర్తవ్యపరాయణులమై యుందుమో, స్నానము లభించిన పిమ్మట గూడ నట్లెయున్నచో దేవసద్భక్తుల మగుదుము.

కాని, సుమన్ అన్నియు చూచుచుండియు చూడని యట్లున్నది; వినుచుండియు విననియట్లున్నది. నదిలో మునిగి పోవువానివలె నామె యీ యాధారభూతమైన తృణమును విడువజాలకున్నది. తన జీవనవిధానమును నిర్ణయించుకొన లేకున్నది. కాని, నేడు సదనుని తల్లిదండ్రుల నిచటగాంచి యీ యాధారమును వదలిపెట్టవలసివచ్చినది. ఇచ్చాక క్రి చేయలేనిపని పరిస్థితి చేసివేసినది.

ఆమె అడుగులలో నడుగులిడుకొనుచు దొడ్డిగుమ్ము నుండి యింటివెనుకకు వచ్చి, తన విషయమేమైన మాటాడుకొనుచున్నారేమోయని ధ్యానముతో నాలకింపసాగినది. అరగంటవఱకట్లే నిలబడియున్నది. భామ, సుభద్ర యేవో విషయములు మాటాడుకొనుచున్నారు. చివఱకు భామ యడిగినది — ‘మఱి, ఈమె యప్పగారిచట నుండుటలేదా?’

సుభ:— లేకేమి? ఉన్నది! ఆమె యెచటికేగును?

భామ:— కనబడుటలేదే!

సుభ:— ఏదో పనిమీద వెళ్ళియుండును. ఇంటిపని యంతయు నామెదే!

భామ:— వచ్చిన పిమ్మట బయట పడియుండుమని చెప్పము! సదనుడు దానిచేతికూడే తినుచున్నాడా?

శాంత పురిటిగదిలోనుండి¹ యనినది — ‘లేదు! మొన్నటివఱకు నేనే వండినాను. ప్రస్తుత మాయనయే వండుకొనుచున్నారు!’

భామ:— అయినప్పటికి, గుడ్డలు, గిన్నెలు ఆమె యంటుకొనుచునే యుండియుండును. ఆ కుండ బయటపారవేయుడు! ఆ గిన్నెలు మఱల తోమవలెను.

సుభ:— బయట పరుండుటకు చోటక్కడిది?

భామ:— ఉండనిమ్ము లేకపోనిమ్ము! లోపల మాత్ర మాఘెను పరుండనీయను. అటువంటి మనిషిపై నమ్మక మేమిటి?

సుభద్ర:— చాలులెమ్ము! ఆమె యెంతో నిష్ఠపరు
రాలు! ఆమె యటువంటిదికాదు.

భామ:— చాలు, చాలును! గొప్పనిష్ఠపరురాలే!
నానాజాతుల కూళ్ళుతిని, నేడు నిష్ఠపరురాలైనది పాపము!
దేవతావిగహములే పగిలినచో మఱల కలియవు! ఇక, ఈమె
పల్లివలెయైన దన్నచో నేనెట్లు విశ్వసించును?

సుమన్ ఇంతకంటె నెక్కువ వినలేక పోయినది. ఇనుప
కడ్డీ కాల్చి హృదయమున గ్రుచ్చినట్లనిపించినది. వెంటనే
వెనుకకు తిరిగి యాయంధకారమున లీనమైపోయినది.

చీకటి దట్టముగ వ్యాపించినది. శ్రోవ బాగుగ కన్న
ట్టుటలేదు. కాసి, యామె మాత్రము పడుచు లేచుచు నడచు
చున్నది — ఎచటికో? యెందులకో? ఆమెకు బాహ్యస్ఫుర
ణయేలేదు. మనసుగూడ్చుచుచేయుటలేదేమో! కఱ్ఱదెబ్బతిని
దొర్లుచుపోవు కుక్కవలె మూర్ఛితావస్థలో ముందునకు సాగు
చున్నది. ఆగవలెననుకొనును, కాని యాగలేదు. ఆమె కాలి
కొక షెద్దముల్లు గ్రుచ్చుకొనినది. అంతట నామె కాలుపట్టు
కొని చతికిలబడినది. నడచుటకు శక్తిలేదు.

మత్తులోనుండి మేల్కొందినవానివలె నాశ్చర్యముతో
నిటునటు చూచినది. నలువైపుల నిశ్శబ్దము! దట్టమైన చీకటి!
నక్కలుమాత్రము రాగాలాపనము చేయుచున్నవి. నే నిచట
నొంటిగా నున్నానను భావము కలిగినంతనే యామెకు
భయముకలిగెను. ఒంటరితనమననేమో నేడామె కర్ణమైనది.
భయముతో కనులు మూసికొనినది.

నే నెంతటి దురదృష్టవంతురాలను! నా తోబుట్టువే నా మొగముచూచుట కిష్టపడకున్నది. దానినెంత 'నాదానిగ' నొనరించుకొనవలెనని యత్నించినను 'నాది' కాలేదు. నాకు కళంక మంటనేయంటినది. నేడది కడిగినను పోదు. చెల్లెలిని గాని, యితరులనుగాని నిందించి ప్రయోజనములేదు. ప్రభో! సౌందర్యమునిచ్చి, మనసు నిగత చంచలమైనదానిగ నొనర్తువేల? నేను చూచినవారిలో చాలమంది యందమైనవారందఱును చంచలమనస్కులే! భగవంతు డీ యు కిత్తో మన యాత్మలను పరీక్షించుచుండునేమో!

సుమన్ చాలసేపటివఱ కీ యాలోచనలలో నిమగ్నయైయున్నది. దీనివలన నామె హృదయమునకు శాంతి లేకున్నది. నేటివఱ కామె యెన్నడును నిట్లు ఆత్మవిమర్శనము చేసికొనలేదు. ఈ కష్టములలో నామె సత్సంకల్పము జాగ్రత్తమైనది.

రాత్రి గడచినది. శీతల వసంతవాయువు వీచుచున్నది. సుమన్ చీర సవరించుకొని మోకాళ్ళపై తల జెట్టుకొనినది. ఇదే ఋతువులో - ఇదేసమయమున - తన భర్త యింటివద్ద; యిట్లకూర్చుండి యెచటికేగవలెనా యని యాలోచించిన విషయము జ్ఞప్తికివచ్చినది. ఆనాడు విలాసాగ్నిలోబడి తపించుచుండినది. నేడు శీతలభక్తిచ్చాయలో నాశ్రయముపొందినది.

అకస్మాత్తుగ నామెకు కునుకుపట్టినది; గజానందసాము కనిపించినది. మృగచర్మధారియై దయాపూర్ణ దృష్టిలో

జూచుచున్నాడు. సుమన్ ఆతని చరణములపై వ్రాలి దైన్య భావములతో - 'ప్రభూ! నన్నుద్ధరింపుము!' అని వేడినది.

ఆమెకు స్వామి దయతో తననెత్తిపై చేతితో నిమురు చున్నట్లనిపించినది - 'భగవంతు డిందుకే నన్ను నీవద్దకు పంపినాడు! ఏమికావలెనో చెప్పము!' అనినాడు.

సుమన్:—ప్రభూ! నాకు జ్ఞానమును ప్రసాదింపుము!

స్వామి:—సరే! వినుము! సత్యయుగమున జ్ఞానమువలననే మానవునికి ముక్తి లభించెడిది. త్రేతాయుగమున సత్యమువలనను, ద్వాపరమున భక్తివలనను ముక్తి లభించెడిది. ఈ కలియుగమున నొక్కటే మార్గమున్నది - అది సేవామార్గము. ఈ మార్గమును గ్రహించినచో నీకు శుభమగును. నీ కంటెను దీనులై నవారిని, దరిద్రులను ఆశ్రయింపుము! నీకు వారి యాశీస్సులు లభించును! భగవంతు డీ కలియుగమున దుఃఖసాగరముననే (క్షీరసాగరమునకాదు) నివసించియుండును.

సుమన్ నేత్రములు తెఱచుకొనెను. ఆమె యటునిటు చూచినది. తాను మేల్కొనియున్నట్లమ్మెకు నమ్మకమే! ఇంతలో స్వామిజీ యెట్లదృశ్యుడైనాడు? అకస్మాత్తుగ నామె కచటి చెట్లచాటున స్వామిజీ లాంతరువుచ్చుకొని నిలబడియున్నట్లనిపించినది. కుంటుచు నామె యటు బయలు చేరినది.

ఆ వృక్షసమూహ మొకవంద లేక రెండువందల గజముల దూరముండు ననుకొనినది. కాని ముగ్గువందల

గజముల దూరమేగినను అంతేదూరమున స్వామిజీ లాంతరు పట్టుకొని కన్నట్టుచుండెను.

‘నేను నిద్రపోవుటలేదుగదా! ఇయ్యది స్వప్నమేమో! ఇంతదూరము నడచినను, నింకను నంతేదూర మున్నదేమి?’ అనుకొని బిగ్గటగా - ‘స్వామి! వచ్చుచున్నాను! అచటనే నిలువుడు!’ అని కేకవేసినది.

‘రమ్ము! నేను నిలబడియేయున్నాను!’ అను శబ్దము లామెకు వినిపించినవి.

ఆమె మఱల బయలుదేరినది; కాని, రెండువందల యడుగుల దూరమేగి, యలసి చతికిలబడినది. ఆ వృక్షసమూహము, స్వామిజీ యెప్పటియట్లు వందగజముల దూరమున కన్నట్టుచున్నారు.

భయమువలన నామెకు రోమాంచముగలిగినది. గుండె వేగముగ కొట్టుకొనుచుండెను. కాళ్ళు గజగజ వణకుచుండెను. కేకవేయవలె ననుకొనినది; కాని మాట పెగలిరాలేదు.

స్వామిజీ యొక గుడిసెలోని కేఁగుట నామె చూచినది. వృక్షసమూహము మాయమైపోయినది. అదియే యాతని నివాస మనుకొనినది. ఆమెకెంతో ధైర్యముకలిగినది. ఆమె తప్పక స్వామిజీని కలిసికొనగలదు. ఆయనయే యీ సమస్యను భేదింపవలెను.

ఆమె కుటీరద్వారమువద్ద కేఁగి - ‘స్వామి! నేను! సుమనోను!’ అని పిలిచినది.

ఆ కుటీరము గజానందునిది. కాని, యాతడు నిద్రించుచున్నాడు. సుమన్ కు సమాధానము రాలేదు.

సుమన్ ధైర్యము తెచ్చుకొని లోనికి తొంగిచూచినది. లోపల అగ్ని వెలుగుచున్నది. గజాధరుడు కంబళి కప్పకొని నిద్రించుచున్నాడు. సుమన్ కు ఆశ్చర్యము కలిగినది - ఇప్పుడే గదా వచ్చినాడు! ఇంతలో నెట్లు నిద్రించినాడు? ఆ లాంత రేమైనది? బిగ్గరిగా పిలిచినది - 'స్వామీ!'

గజానందుడు లేచి ఆశ్చర్యముతో సుమన్ వైపు జూచినాడు. ఒక ఊణమువలకు తడేకధ్యానముతో నామెను జూచినాడు - 'ఎవరు? సుమన్?'

'చిత్తము స్వామీ! నేనే!'

'నేనిప్పుడే నిన్ను స్వప్నములో జూచుచున్నాను.'

సుమన్ ఆశ్చర్యచకితయైనది - 'ఇప్పుడే గదా మీరు కుటీరములోని కే తెంచినది!'

గజా:—కాదు; నేను నిద్రించి చాలసేపైనది. నేను కుటీరమునుండి బయటి కడుగుపెట్టనేలేదు. ఇప్పుడే స్వప్నములోమాత్రము నిన్ను జూచుచున్నాను.

సుమన్:—నేను మీ వెంటనే గంగానది యొడ్డునుండి వచ్చుచున్నాను. మీరు నాముందు లాంతరుపట్టుకొని వచ్చుచున్నారు.

గజానందుడు చిరునవ్వునవ్వినాడు. 'సీవు సాసపోతివి!'

సుమన్:— మోసపోయినచో కనివిని యెఱుగని యిచ్చోటి కెట్లువత్తును? నే నా నదియొడ్డున గూర్చుండి నే నెట్లుద్ధరింపబడుదునాయని చింతించుచుంటిని. నాపై కరుణింపు మని, నాకు శరణమిమ్మని భగవంతుని ప్రార్థించుచుంటిని. ఇంతలో మీరచటి కేతెంచి నాకు సేవాధర్మము నుపదేశించిరి. మిమ్మెన్నోవిషయము లడుగదలచితిని. కాని మీ రదృశ్యులైరి. కాని మఱుక్షణమున లాంతరు పుచ్చుకొని కొలదిదూరమున కన్నట్టిరి. నేను మీ వెచుక పరుగెత్తితిని. నా కీ రహస్య మేమియో యర్థమగుటలేదు. దయయుంచి చెప్పుడు!

గజా:—అట్లు జరిగియేయుండవచ్చును. కాని యీ విషయములింకను నీ కర్థముకావు.

సుమన్:—మీ వేషముచుదాల్చి, నన్ను మీశరణము నకు గొనివచ్చిన దేవతకాదుగదా!

గజా:—కావచ్చును. నీవుచెప్పిన విషయమునే నేనును స్వప్నమున జూచుచుంటిని - నీకు సేవాధర్మము నుపదేశించుచుంటిని. సుమన్, నీవు నన్ను బాగుగ నెఱుంగుదువు. నావలన ననేకకష్టము లనుభవించితివి. నేనెంత నీచప్రకృతికి జెందిన అధముడనో నీవెఱుంగుదువు. కాని, నేను నావెనుకటి నై చ్యమును తలచుకొనినంతనే హృదయము వ్యాకులమగును. ఆదరింపదగిన నీపై నిరాదరణచూపితిని. ఇదియే మన దుఃఖములకు, మన దుస్థితికి మూలకారణము. మనజాతిలో స్త్రీల కాదరము లభించు రోజులెన్నడు వచ్చునో! ఆడుది షాతపీలికలను

ధరించి, ఆభరణవిహీనయై, గంజిత్రావుచు, గుడిసెలోనుండి, కూలినాలిచేసి, అన్నికష్టములను సహించుచున్నను ఆనందముగ నుండగలదు. కాని యింటిలోమాత్రమామె కాదరము లభింపవలెను. ఆదరము - ప్రేమ లభింపని స్త్రీ యంతఃపురమందైనను సుఖంపజాలదు. కాని, నేను అజ్ఞానాంధకారమున మునిగియుంటిని. నన్ను నే నుద్ధరించుకొనుటకు తగిన సాధనము నావద్దలేదు. జ్ఞానమా శూన్యము! విద్యయా పూజ్యము! కత్తసామర్థ్యమా లేదు! కావున నా బంధువులకు సేవచేయవలెనని నిశ్చయించుకొంటిని. ఇదియే నాకు సులభమైన మార్గము. నాటినుండి నాచేతనై నంతవఱకీదే మార్గమున నడచుచున్నాను. ఆత్మోద్ధరణమున కనేకమార్గములున్నను, వాటియందు నామభేదము తప్ప మఱేమియులేదని నాకు తోచుచున్నది. నాకీమార్గముననే శాంతి లభించినది. నీకైనను నిదియే యుత్తమమార్గమని నా యుద్దేశ్యము.

ఆమెకు గజాధరుని ముఖారవిందముపై నొక నిర్మల జ్యోతిప్రకాశముకన్పట్టినది. ఆమె యంతఃకరణమున శ్రద్ధాభక్తులు దయించినవి - వీరియాత్మయందెంత దయయున్నది! ఎంత ప్రేమభావమున్నది! అయ్యో! నే నీపురుషరత్నమును తిరస్కరించితిని. వీరిసేవయందున్నచో నా జీవితము ధన్యమైయుండేడిది. ఆమె యీ విభముగననినది - 'స్వామీ! మీరు నాకు తాత్పర్యపద్యులు. త్రికరణశుద్ధిగ, మీ సేవ చేయుదును. నేనిది వఱలో నొకపాఠి యీ ప్రతిష్ఠ చేసితిని. కాని, యజ్ఞానవశమున పాలింపజాలనై తిని. నేడు నేను విశుద్ధమైన మనసుతో

ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను. మీరు నా పాణిని గ్రహించితిరి. నే నిప్పుడు ప్రతితనై యున్నను తమ యాదార్యముతో క్షమించి సన్మార్గమున నడిపింపును.'

గజానందుని కీ సమయమున నామె మోమున ప్రేమ, పవిత్రత్రాణకాంతి కనిపించినది. అతడు వ్యాకులుడైనాడు. కొన్ని సంవత్సరములనుండి యణచియుంచిన భావములొక్క మ్మడి జాగృతములైనవి. ఆనందము, సుఖములకు సంబంధించిన నూత్న భావము లుదయించినవి. అతనికి తన జీవితము శుష్కము, సీరసము, ఆనందవిహీనముగ తోచెను. అతడీ భావములతో భయభీతుడై పోయెను. నామనసులో నీ భావములే స్థిరముగ నుండిపోయినచో, నా సంయమము నా వైరాగ్యము— నా సేవావ్రతము ఈ ప్రవాహములో తృణముల వోలె కొట్టుకొనిపోవునేమోయను సంకోచము కలిగినది — 'ఇచట అనాథాలయము నొకదానిని స్థాపించిన విషయము నీ వెఱుగుదునా?'

సుమన్:— ఎవరో చెప్పకొనుచుండగా వింటిని.

గజా:— ఈ యనాథాలయమున వేశ్యలు మాకొప్ప గించిన కన్యలే యెక్కువమంది యున్నారు. సుమారు 50 మంది పిల్లలున్నారు. ఈ యనాథాలయమున కొక పవిత్రతాత్మ కావలసియున్నది — నీవే యాయాత్మత్రాణ సేవకై తీసో చూచితిని. కాని యీ పనిని ప్రేమభావముతో నిర్వహించువారు కానరాలేదు. తల్లి వలె వారిని పోషించి, ప్రేమతో

వారికి తల్లి లేనికొఱతను దీర్పగలవారు కన్పట్టలేదు. జబ్బుపడి పుడు వారికి సేవచేయుటకు, వారి కురుపులను-వారి మలమూలములను జూచి యసహ్యించుకొననివారును, తమ ప్రవర్తనవలన వారిలో ధార్మికప్రవృత్తిని జాగ్రత మొనరింపగల్గువారును, వారిపూర్వసంస్కారములను మఱపించువారును కావలెను. వాత్సల్యమున్న నేగాని యియ్యది సాధ్యముకాదు. భగవానుడు నీకు జ్ఞానము, వివేకము ప్రసాదించినాడు. నీహృదయమున దయాధర్మములున్నవి. నీవే యీ కర్తవ్యమును నిర్వహింపగలవు. నా ప్రార్థనను మన్నింతువా?'

ఆమె కనులు చెమ్మగిలినవి. నాపై నొక మహాత్మునికి, జ్ఞానికి యిట్టి యభిప్రాయమున్నది గదాయని తలచుకొనినంతనే యామె హృదయము సద్గదమైనది. తనపై నింతటి విశ్వాసముండునని యామె స్వప్నమందైనను భావింపలేదు. తనకింతటి సేవాగౌరవ మబ్బునని యామె యాశింపనులేదు. భగవంతుడే గజానందుని కీ బుద్ధిపుట్టించినాడని విశ్వసించినది. ఆమె వినీతభావముతోనన్నది — 'నేనందులకు తగినదాననని మీరు భావించినానది నాయదృష్టము. మీరు చెప్పిన ఆధర్మమువఱకును నేను చేరజాలను. కాని యధాశక్తి మీ యాజ్ఞను పాలింతును.' అనినది. ఆమె శిరము వినమ్రమై యుండినది. కనులనుండి యశ్రువులు ధారలుకట్టెను. ఆమె భావ ప్రకటింపలేని భావములను ముఖము ప్రకటించినది.

గజా:— నేనదియే యాశించుచున్నాను. భగవానుడు నీకు మేలు కలుగజేయుగాక!

ఈ విధముగనని గజానండును లేచిరాడు. తూరుపు తెలవారినది. కోయిలలు కూసినవి. అతడు తన కమండలమును గొని గంగాస్నానమున కేగినాడు.

సుమన్ నిద్రనుండి మేల్కొంచి చూచినట్లు కుటీరము నుండి వెలుపలికి వచ్చి చూచినది. ప్రకృతి యెంతరమణీయ ముగనున్నది! ఎంత ప్రశాంత వాతావరణము! ఎంతటి యుత్సాహపూర్ణమైన దృశ్యము! తన భవిష్యత్తుగూడ నట్లే యుండునా? ఆమె భావిజీవితమున ప్రభాతమగునా? అందు పైతమెన్నడైన ఉషఃకాంతులుకన్పట్టునా? సూర్యుని ప్రకాశ ముండునా? తప్పకయుండును! ఆరమణీయశాంతిమయ ప్రభా తము భావిజీవిత ప్రభాతద్యోతకమే!

44

ఒక సంవత్సరము గడచినది. కార్తికమాసము. పద సింశుడు సుభద్రను గంగాస్నానమునకు తీసికొనివెళ్ళినాడు. తిరిగి వచ్చునపుడు అలయీపురము షిదుగ వచ్చుచుండి సుభద్ర బండికిటికిలోనుండి తొంగిచూచుచు నింతటి నిస్త ప్రదేశమున జనులెట్లు నివశించుచున్నారా యని యాల చించుచున్నది. వారికిచట నేమీతోచును? ఇంతలో నామెకొ సుందరమైన భవనము కన్పట్టినది. ఆ భవనముముందున్న గేటుపై చెద్ద అక్షరములతో 'సేవాపదనము' ప్రాచీన బియ్యమున్నది.

సుభద్ర భర్తనడిగినది — 'ఇదియేనా సుమన్ బాయి యున్న సేవాసదనము?'

పద్మసింహు డీత్రోవ నెందుకు వచ్చితిమాయని పశ్చాత్తాపపడుచు, నుదాసీనభావముతో 'అవును' అనినాడు. ఇప్పుడీమె తప్పక ఆశ్రమములోనికేగును. ఆమె వెంట నేనును లోనికేగవలసివచ్చును. పెద్దచిక్కువచ్చినది! అత డింతనఱకు న్నకసారియైనను సేవాసదనమువైపు తిరిగిచూడలేదు. గజానందు డెన్నిపర్యాయములో యాతనిని తీసికొనివచ్చుటకు ప్రయత్నించినాడు; కాని, యెప్పటికప్పుడేదియో వంక బెట్టి తప్పించుకొనినాడు. అతడెన్నిపనులైనను జేయగలడు. కాని సుమన్ యెదుటకుమాత్రము రాజాలడు.

సుభద్ర:— బండినావుడు! దిగిచూచివత్తును!

పద్మ:— చాల ఆలస్యమగును. మఱొకసారి రావచ్చును.

సుభద్ర:— ఏమంత యాలస్యమగును? పదినిమిషము లలో తిరిగి వత్తము.

పద్మ:— నీకు పట్టుదల పట్టుట యొక చెడుఅలవాటు! చెప్పితినిగదా నాకలస్యమగునని! కాని నామాటవినవు!

సుభద్ర:— కొంచెము తొందఱగా తోలినచో నీ యాలస్యము సరిపుచ్చుకొనును.

పద్మ:— సరే! అట్లయిన నీవుపోము! సాయంకాలము వఱకును గూర్చుండి నీయిష్టము వచ్చినపుడురమ్ము. నేను

రోదును. బండి యిచటనేయుంచి, బాడుగ బండిపై నేను
వ్రును.

సుభద్ర.—‘దేనికి? మీ రిచటనేయుండుడు! ఇప్పుడే
వ్రును.’ భర్తపై బాగుగ కేకలువేయవలె ననుకొనినది.
బండివాడచటనే యున్నాడు. అందుచే గొంచెము
శాంతించినది. బండిదిగి యాశ్రమములోని కేగినది.

ఆమె వరుడాలోని కేగినంతనే యొక స్త్రీ లోనికే
సుమన్ తో చెప్పినది. క్షణములో సుమన్ వచ్చినది. కేశవినీ
నయు, ఆభరణస్థూన్యయైన సుమన్ ను జూచి సుభ
ఆశ్చర్యచకితయైనది. ఆమెయందిప్పుడు వెనుకటి లావణ్యము
లేదు. వెనుకటి చాంచల్యములేదు. ఆ చిరునవ్వుల చిందించు
కనులు పెదవులు నేడు కానరావు. రూపలావణ్యములకు బదులు
ప్రవిత్రత యామెమోమున భాసించుచున్నది.

సమీపమునకు వచ్చి సుమన్ సుభద్ర చరణముల
వ్రాలి, సజలనేత్రయై యనినది - ‘నేనెంతో యదృష్టవంతు
రాలను. అందువలననే మిమ్మిచట దర్శింపగలిగితిని!’

సుభద్ర కనులు చెమ్మగిలినవి. సుమన్ ను గ్రుచ్చి కవు
లించికొని సగద్దదయై యనినది - ‘రావలెననియే యనుకొను
చుండును. కాని, సోమరితనమువలన రాజాలనైతిని.’

సుమన్:—స్త్రీ డరుగారుకూడ వచ్చినారా లేక మీ
రొంటరిగ వచ్చితిరా?

సుభద్ర:—వెంటవచ్చిరి. కాని వారికి చాల ఆలస్యమైపోయినది. అందుచే మఱియొకబండ్లిలో వెడలిపోయిరి.

సుమన్ విచారముతోనన్నది - 'ఏమంత యాలస్యమగును? వారికిచటికి వచ్చుటయే యిష్టములేదు. నా దురదృష్టము. వారీ యాశ్రమమునకు జన్మదాతయైయున్నను, నా కారణముననే యింతగా నసహ్యించుకొనుచున్నారు. ఒక పర్యాయము మీరిరువురును రావలెనని నాయభిలాష. సగముతోరిక నెఱవేఱినది. మిగిలినదిగూడ నెన్నడో పూర్తియగును. అదియే నా యాతోత్పరణ దినమగును.' అని సుభద్రకు ఆశ్రమమును జూపసాగిన్నది.

సుభద్ర కిచటి చక్కటి యేర్పాట్లు, శాంతి, కస్యల శీల స్వభావాదులు సంతసమును కల్పించినవి. 'సుమన్ యింత పెద్ద యాశ్రమము నెట్లు నడుపగలుగుచున్నది? నా వలన మాత్రము కాదు! ఏ యొక్క-పిల్లయు విచారముగనున్నట్లు కన్పించుటలేదు!' అనుకొనుచున్నది.

సుమన్:—ఈ భారము నాపై నిడుకొంటిని. కాని ఈ భారమునువహించు శక్తి నాకులేదు. ప్రజలిచ్చు సలహాలే నాకు ఆధారము! మీ కేదైన లోపమున్నట్లు తోచినచో దయ యుంచి చెప్పడు. నా కది యుపకార మొనర్పిసట్లగును.

సుభద్ర నవ్వినది - 'సుమన్! నన్ను సిగ్గుపఱుపకుము! కిదియంతయు నాశ్చర్యకరముగనున్నది. నీకు నేనేమి

